

БАС РЕДАКТОР

Т.Т. Аяпова – *ф.ғ.д., профессор*

БАС РЕДАКТОР ОРЫНБАСАРЫ:

Г.О. Сейдалиева – *PhD, оқытушы*

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Ж.А. Абуов – *ф.ғ.д., профессор*

К.И. Мирзоев – *ф.ғ.д., профессор*

Б.Е. Букабаева – *ф.ғ.к., доцент*

З.А. Кемелбекова – *ф.ғ.к., доцент*

З.Баданбекқызы – *ф.ғ.к., доцент*

Али Али Шабан – *PhD, Каир (Египет)*

Фатима Шнан-Давен – *PhD, (Франция)*

Әлімсейіт Әбілғазы – *ф.ғ.д., профессор (ҚХР)*

У.И. Иноятова – *п.ғ.д., (Өзбекстан)*

Осман Кабадайы – *PhD, (Турция)*

НӨМІРГЕ ЖАУАПТЫ ТҰЛҒА:

С.Е. Есенаман – *магистр, оқытушы*

РЕДАКТОР-КОРРЕКТОРЛАР:

С.Н. Балмуханова – *ф.ғ.к., доцент*

Г.О. Сейдалиева – *PhD, оқытушы*

Р.К. Оразова – *аға оқытушы*

Е.З. Есбосынов – *ф.ғ.к., доцент*

Б.С. Аширова – *ф.ғ.к., оқытушы*

С.Айтказы – *PhD, оқытушы*

С.Е. Есенаман – *магистр, оқытушы*

*Журнал Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігіне
12.02.2013 жылы тіркеліп, №13343-Ж куәлігі берілді.*

Шығарылу мерзімі жылына 4 рет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Аяпова Т.Т. – *д.ф.н., профессор*

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

Сейдалиева Г.О. – *PhD, старший преподаватель*

СОСТАВ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

Абуов Ж.А. – *д.ф.н., профессор*
Мирзоев К.И. – *д.ф.н., профессор*
Букабаева Б.Е. – *к.ф.н., доцент*
Кемелбекова З.А. – *к.ф.н., доцент*
Баданбекқызы З. – *к.ф.н., доцент*
Али Али Шабан – *PhD, Каир (Египет)*
Фатима Шнан-Давен – *PhD, (Франция)*
Әлімсейіт Әбілғазы – *д.ф.н., (КНР)*
Иноятова У.И. – *д.п.н., (Узбекистан)*
Осман Кабадайы – *PhD, (Турция)*

ОТВЕТСТВЕННЫЙ ЗА ВЫПУСК ЖУРНАЛА:

Есенаман С.Е. – *преподаватель, магистр*

РЕДАКТОРЫ-КОРРЕКТОРЫ:

Балмуханова С.Н. – *к.ф.н., доцент*
Сейдалиева Г.О. – *PhD, старший преподаватель*
Оразова Р.К. – *старший преподаватель*
Есбосынов Е.З. – *к.ф.н., доцент*
Аширова Б.С. – *к.ф.н., преподаватель*
Айтказы С. – *PhD, старший преподаватель*
Есенаман С.Е. – *преподаватель, магистр*

*Журнал зарегистрирован в Министерстве культуры и информации
Республики Казахстан 12 февраля 2013 г. №13343-Ж*

Периодичность 4 раза в год

EDITOR-IN-CHIEF

T.T. Ayapova – *doctor of Philological sciences, professor*

EDITOR-IN-CHIEF’S ASSISTANTS:

G.O. Seydaliyeva – *PhD, senior teacher*

EDITORIAL STAFF:

Zh.A. Abuov – *doctor of philological sciences, professor*

K.I. Mirzoyev – *doctor of philological sciences, professor*

B.E. Bukabayeva – *candidate of philological sciences, associate professor*

Z.A. Kemelbekova – *candidate of philological sciences, associate professor*

Z.Badanbekkyzy – *candidate of philological sciences, associate professor*

Ali Ali Shaban – *PhD, Kair (Egypt)*

Fatima Shnah-Daven – *PhD, (France)*

Alimseyit Abilkazy – *PhD, (China)*

U.I. Inoyatova – *doctor of Philological, (Uzbekistan)*

Osman Kabadayı – *PhD, (Turkey)*

EXECUTIVE SECRETARY:

S.Yessenaman – *MA, teacher*

EDITORS-CORRECTORS:

S.N. Balmukhanova – *candidate of philological sciences, associate professor*

G.O. Seydaliyeva – *PhD, senior lecturer*

R.K. Orazova – *senior teacher*

E.Z. Yesbosynov – *candidate of philological sciences, associate professor*

B.S. Ashirova – *candidate of philological sciences, senior teacher*

S.Aiktazy – *PhD, senior teacher*

S.Y. Yessenaman – *MA, teacher*

*Journal is registered at the Ministry of Culture and Information
of the Republic of Kazakhstan (Certificate №13343-J) 2013, February 12*

Periodicity 4 times a year

**ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ
ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
FOREIGN LANGUAGE EDUCATION**

МРНТИ 14.35.09

Б.Н. Түймеш¹, Ж.А. Абуов²

*¹7M01703 – Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының
2 курс магистранты, Абай атындағы КазҰПУ*

²ф.ғ.д., профессор

**АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ
ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МАҚСАТЫНДА ТИІМДІ ӘДІСТЕР
МЕН ЖАТТЫҒУЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ**

Аңдатпа

Ұсынылған зерттеу жұмысында ағылшын тілін үйрету барысында ауызша сөйлеу дағдыларын тиімді әдістер мен жаттығуларды пайдалану және ағылшын тілін оқытуда АКТ пайдалануға ерекше көңіл бөле отырып, оқушының коммуникативті құзіреттілігін қалыптастыруға ықпал ету қарастырылған. Шет тілін оқытудың маңызы және оның ерекшеліктеріне, тіл дамыту жұмыстарын тиімді жүргізудің әдістеріне тоқталған. Тілді, оның ішінде оқушылардың шет тілін оқыту барысында диалогтік оқыту технологиясына түсіндірме беріледі. Мақалада ағылшын тілін орта буындағы сынып оқушыларына сөйлеу дағдыларын қалыптастыратын әдіс-тәсілдер көрсетілген.

Түйін сөздер: АКТ қолдану, тіл дамыту әдістері, диалог, сөйлеу ырғағы, сөз әдептері.

Түймеш Б.Н.¹, Абуов Ж.А.²

*¹магистрантка 2-курса специальности
7M01703 – Иностранный язык: два иностранных языка, КазНПУ им. Абая*

²д.ф.н., профессор

**ВАЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭФФЕКТИВНЫХ МЕТОДОВ И
УПРАЖНЕНИЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ РАЗГОВОРНЫХ НАВЫКОВ
У УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА**

Аннотация

Данная работа исследует использование эффективных методов и упражнений при обучении английскому языку и развитие коммуникативной компетентности студентов, с особым упором на использование ИКТ при обучении английскому языку. Я акцентировал внимание на важности обучения иностранному языку и его особенностях, методах

эффективного языкового развития. Объясняется технология интерактивного обучения при обучении языкам, в том числе иностранным, в статье показаны методы развития навыков владения английским языком у учащихся средней школы.

Ключевые слова: использование ИКТ, методы языкового развития, диалог, ритм речи, речевой этикет.

Tuimesh B.N.¹, Abuov Zh.²

*¹7M01703 – Foreign language: two foreign languages,
²nd year master's student, KazNPU named after Abay*

²d. of f.sc., professor

THE IMPORTANCE OF USING EFFECTIVE METHODS AND EXERCISES TO DEVELOP SPEAKING SKILLS OF STUDENTS IN ENGLISH LESSONS

Abstract

This work explores the use of effective methods and exercises in teaching English and the development of students' communicative competence, with particular emphasis on the use of ICT in teaching English. I focused on the importance of teaching a foreign language and its features, methods of effective language development. The technology of interactive teaching in teaching languages, including foreign languages, is explained, the article shows the methods of developing English language skills among secondary school students.

Keywords: use of ICT, methods of language development, dialogue, speech rhythm, speech etiquette.

Кіріспе. Ағылшын тілі – ХХІ ғасырдың тілі. Еліміздің шет елдермен қарым-қатынасымыз күшейіп отырған кезде балалардың шет тіліне қызығуын, білімге құштарлығын ояту, танымдық белсенділігін арттыру әрбір шетел тілі мұғалімінің міндеті. Демек, балаларымыздың ағылшын тілін білуі – уақыт талабы. Қазіргі кезде ағылшын тілін оқытуда ақпараттық коммуникациялық технологияларды қолдана отырып, сапалы білім беру, оқушылардың ойлау, есте сақтау, көру қабілеттерін дамыта отырып, танымдық күшін қалыптастыруға жағдай жасау оқушының жеке басының интелектісін, оқу әрекетін, өтетін тақырып мазмұнын аша білу – басты мақсат болып табылады. Ақпараттық технологияларды ағылшын тілін оқыту үрдісінде пайдалану оқушылардың жан-жақты білім алуына жол ашып, мемлекетіміздің үш тұғырлы тіл саясатына сай жақсы, жан-жақты дамыған азамат ретінде танылуларына негіз бола алады [1, 25-30 б.].

Ағылшын тілін оқыту үрдісінде ақпараттық білім беру технологияларын қолдануды жүйелілік тұрғыдан жеке тұлға тұрғысынан, іс-әрекет тұрғысынан қараған жөн. Мектепте ағылшын тілін оқытуда ақпараттық технологияларды қолдану мәселесінің барлық аспектілері ақпараттық технология мазмұнын талдау, ақпараттық технологияның диагностикалық мақсаттылығы, нәтижелілігі, визуалдылығы ғылыми әдістемелік жағынан қамтамасыз ету, ақпараттық технологияны қолданудың жолдары мен әдіс-тәсілдерін анықтау негізінде қарастырылады. Ақпараттық білім беру технологияларын оқыту үрдісінде тиімді пайдалану, өз кезегінде ағылшын тілін оқытудың қарқынын арттыруға бейнелік және теориялық ойлайын дамытуға, оқушылардың ақпараттық қоғамның жағдайларына бейімделуіне ықпал етеді. Мектепте ақпараттық технологияларды пайдаланудың негізгі бағыттары электрондық оқулықтар мен ғаламтор желісін пайдалану болып табылады. Ғаламтор желісі оқушылардың

ой-өрісін кеңейтуге ықпал жасайды. Сонымен қатар қазіргі оқыту құралдары: компьютерлер, телекоммуникациялық байланыс құралдары, қажетті интербелсенді бағдарламалық және әдістемелік жабдықтар әр түрлі оқыту үрдісін қамтамасыз ете отырып, оқушылардың өздігінен білім алуын ұйымдастыруда, өзіндік жұмыстарды орындауда әдістемелік құрал ретінде де маңызды. Интербелсенді тақтамен презентацияны бірге қолдану оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын ерекше арттырады. Ағылшын тілі сабағында компьютердің, мультимедиялық және электрондық оқулықтарды, интербелсенді тақтаны пайдаланғанда:

- 1) Лексиканы оқуға үйренеді.
- 2) Сөйлеу ырғағы.
- 3) Диалог, монолог және рөлдік ойындарды.
- 4) Хат жазуға үйренеді.
- 5) Грамматикалық ұғымдарды түсінеді.

Ағылшын тілі пәнінен ұйымдастырылған оқу іс-әрекеттерінде ақпараттық коммуникациялық технологиялардың элементтерін қолдана отырып, оқушылардың тілді жетік меңгеруге деген қызығушылығын арттырады. Жалпы АКТ пайдаланудың тиімді тұстары: - оқушының пәнге деген жеке қызығушылығын оятады; - танымдық қабілеттілігін қалыптастырады; - оқушыны шығармашылық жұмысқа баулиды; - мұғалімнің уақытын үнемдейді; - қосымша мәліметтер береді. Яғни, әр ағылшығ тілі оқу іс-әрекеттерінде слайдтар қолдану арқылы өткізсек, балалардың тілге деген қызығушылығын арттыра алатынымыз сөзсіз. Балалардың шет тіліне қызығушылығын оятқан кезде ғана кез келген жетістіктерге жетуге болады, яғни оқыту барысында АКТ арқылы балалардың тілге деген құштарлығын ояту, танымдық белсенділігін арттыру. Бұл дегеніміз қоғам талабына сай алынған терең білім, білік, дағдылар мен құзырлықтардың негізінде еркін бағдарлай білетін, қойылған мақсатқа танымдық қызмет жасау арқылы жете алатын, өз бетінше дұрыс, тиімді шешімдер қабылдауға қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру. Жас ұрпақтың білім кеңістігінде еркін самғауына жол ашатын, әлемнің ғылыми құпияларына үңіліп, өз қабілетін танытуына мүмкіндік беретін бүгінгі күнгі ең басты қажеттілігі ол – ағылшын тілін оқыту [2, 20-24 б.].

Мектептерде оқу сапасын жақсартуда әр түрлі жаңа технологияларды пайдалану тәжірибеге еніп, өз деңгейінде нәтижелер беруде. Ағылшын тілі ана тілімен қоса оқушының сөйлеу қабілетін және жалпы дамуын ғана жетілдіріп қоймайды, оны өзін қоршаған айналасындағы адамдармен қарым-қатынас мәдениетіне де үйретеді. Оқушының шетел тілінде сөйлеу қабілетін жетілдіру мектепте берілетін білім мазмұнының негізгі мақсаты болып табылады, оқулықпен және басқа оқушылармен қарым-қатынас барысында оқушы барлық пәндерді меңгереді. Шетел тілін оқушыларға үйреткенде біз оларға басқа халықтың мәдениетіне әрі дүниежүзі мәдениетіне жол ашамыз, басқа халықтармен қарым-қатынас жасауға мүмкіндік туады.

Шетел тілінде оқушылар дұрыс қарым-қатынас жасай алу үшін, олар ауызша айтылған сөзді тыңдап түсінулері тиіс. Шетел тілінің қызметі – оқушыларды өздері үйреніп жатқан тілде сөйлейтін халықпен түсіністік, ортақ көзқарас орнатуға дайындап, тәрбие, білім беріп әрі жеке басын, өмірге көзқарасын жан-жақты дамыту. Шетел тілі пәні бойынша білім мазмұнына тақырыптар, қарым-қатынас ситуациялары, мәтіндер, тілдік материалдар; лексикалық, грамматикалық, фонетикалық, практикалық біліктер, сөз әдептері, оқу әрекетінің тиімділігін іске асыратын жалпы оқу білік дағдылары жатады.

«Мұғалім-өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім. Оқуды, ізденуді тоқтатысымен оның мұғалімділігі жойылады» - деген К.Ушинскийдің даналығында. Бүгінгі қоғам мұғалімнің біліктілік деңгейіне де, ішкі жан дүниесіне де жаңаша талап қойып отыр, өйткені қазіргі күні ХХІ ғасыр ұрпағынан үлкен үміт күтілуде. Мектептегі басты тұлға мұғалім, осы мұғалімнің алдында тұрған басты мақсат рухани жан дүниесі бай, жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру.

Оқушылардың шет тілінде дұрыс сауатты сөйлеуінде тілдік материалды меңгерудің

рөлі өте зор. Сөздік жұмыс мәтінде кездесетін жаңа сөздерді іздеумен қоса түрлі тұрақты сөз тіркестерді, қосымша мағыналы сөздермен жаттығулар орындау арқылы жүзеге асады. Фонетикалық материал бір қарағанда, жоғары сыныптарға керегі жоқ сияқты болғанымен, кейбір дыбыс емлесінің ерекшеліктері, дауыс ырғағы, екпін түсіру сияқты нәрселерді сабақта еске түсірудің маңызы зор. Оның бәрі оқушының тілге деген қызығушылығын арттырып, сабақтың әсерлі өтуіне септігін тигізеді.

Әдіс. Ағылшын тілін саналы меңгерту, оны өз деңгейінде қажеттілікке айналдыру, бір жылғы мәселе емес, сондықтан ағылшын тілін оқыту ісімен шұғылданатын мамандар арасында туындайтын бір сұрақ: ағылшын тілінде өз ойын ауызша және жазбаша еркін жеткізе алуға қалай үйрету керек? Оқушыны ынталандыру үшін қандай әдіс-тәсілдерді, технологияларды қолданған жөн.

Білім беру саласында түрлі технологиялар енгізілуде, бірақ олардың ішінен қажеттісін таңдап, сабақтың әр кезеңінде тиімді қолдану басты талап. Мәселе технологияларды кеңінен пайдалану емес, мәселе - тұлғаны нәтижеге бағыттай білім беруде.

Инновациялық технологиялардың көптігіне, олардың түрі мен әдістерінің сан-сала-лағына қарамастан, әр технологияның элементтері өзара бір-бірімен байланысып кірігеді. Ағылшын тілі сабақтарында компьютермен жұмыс істеу де ерекше орын алады. Қазіргі таңдағы техникалық оқыту құралдары – телефон, телевизор, магнитофон, мультимедиялық кабинет арқылы оқыту тілдерді меңгерту қызметіне жаңаша қарауды, бұл бағытта қол жеткізген табыстарымызды сын көзбен қарап, саралап ғылым мен техниканың жаңа жетістіктерін енгізуді қажет етеді [3, 10-13 б.].

Тіл дамыту жолдарын дұрыс ұйымдастыру оқушылардың ойлау қабілетін, сауат-тылығын арттырудың негізгі жолы. Бұл мәселе ағылшын тілі пәніне де тікелей байланысты. Осы саладағы пәннің негізгі мақсаты мектеп оқушыларын шетел тілінде сөйлеп, жаза білетін дәрежеге жеткізу. Осы жолда мұғалімнің шығармашылық белсенділігі, іскерлігі үлкен көрініс табады.

Мұғалім сабақтың әр минутын тиімді және дұрыс пайдаланғанда ғана көздеген нәтижеге жетеді. Бұл нәтижеге жету үшін мұғалім тіл дамыту жұмыстарын өз деңгейінде ұйымдастыра білуі керек. Оны қандай тиімді жолдармен жүргізуге болады?

Сабақты баланың ойын осы сабаққа аударатындай тиімді әдісті қолдана отырып бастау керек. Ол әдістің бірі – диалог. Бұл әдіс бір жағынан оқушының тілін шетел тілінде сөйлеуге жаттықтыру болса, екінші жағынан диалог арқылы оқушымен тікелей сөйлесу болып табылады. Диалогты үлгерімі орташа оқушыларға пайдалану тиімді. Диалог арқылы әр сабақта оқушымен сөйлескенде сұрақтар қоя отырып, бүкіл сыныпты жұмылдырып алып, балалардың зейінін өзіне аудару арқылы түрлі тіл дамыту жұмыстарын жүргізуге болады.

Ағылшын тілі сабағында оқушылардың тілін дамыту, білім-білік дағдыларын қалыптастыру, сөйлеуге деген қызығушылығын, белсенділіген арттыру мақсатында жүргізілетін жұмыстарға төмендегідей әдістерді жатқызуға болады:

1. Ауызша әдіс – теория және фактіге негізделген білімді қалыптастыруда, үй тапсырмасын және жаңа сабақты пысықтауда, ережелерді қайталауда пайдаланылады.

2. Көрнекі әдісті – бақылау қабілетін дамыту, оқылатын мәселеге ықыласын көтеру және оқу материалының мазмұнын көрнекілік арқылы түсіндіруде қолданылады.

3. Практикалық әдіс – практикалық іскерлік пен әдетті дамыту үшін және тақырып мазмұнына сәйкес практикалық жұмыстарды жүргізу үшін түсіндірілген материалды оқушылардың қаншалықты меңгергенін бақылау үшін пайдаланылады. 5- сыныпта What do you want to be? тақырыбындағы сабақта жаңа сөздер және жаңа сөз тіркестерімен танысқан соң, жұптық тапсырма бердім. Яғни әрбір оқушы көршісінің қимыл қозғалыстары арқылы сабақта үйренген жаңа сөз тіркестерін пайдалана отырып қандай мамандық иесі екенін табу керек. Оқушылардың белсенді жұмыстануына жақсы септігін тигізеді.

4. Іздену әдісі – өзінше ойлануды және зерттеу қабілеттерін дамыту үшін оқушыларды

тақырыпты проблемалық оқытуға әзірлеуде қолданылады.

5. Индуктивтік әдіс – қорытынды жасау қабілетін дамыту күрделендіре оқыту үшін, ойлау қабілетін қалыптастыру үшін пайдаланылады.

6. Өзіндік жұмыс әдісін – оқу әрекетінде жұмыс істеуде қабілетті дамыту және оқу еңбегінде дағдыны қалыптастыруда жеңіл тақырыптарды өз бетінше дайындауға, дидактикалық материалдармен тиімді жұмыс жасай білуге баулу үшін қолданылады.

7. Ойын әдісі – оқушының сабаққа деген қызығушылығын оятып, белсенділіктерін арттыра түседі, сонымен қатар оқушылардың сөйлеу-білік дағдыларын қалыптастырады [4].

Тапсырмалары:

1. Мәтінді қатесіз, дауыс ырғағын сақтай отырып оқу;
2. Мазмұнын түсіну;
3. Тірек-сызба сөздері арқылы баяндау;
4. Мазмұнын түсінуі бойыншы сурет салып, суреттеу.

Келесі жаттығу түрі сөйлеуге үйрету. Диалогты сөйлеуде – оқушылар сұрақ – жауап, өтініш айту, нұсқау беру және тағы басқа жұмыстары ретінде қарапайым іс-әрекеттерді жасай алуы тиіс. Балалар бөлік элементтерден жаңа, тұтас жағдай құрай алуы керек. Оқушылар жалпы арнаулы сұрақтарды қоя алуы, әр түрлі сұрақтарға жауап бере алуы, өтініш, бір нәрсемен келісетінін немесе келіспейтіндігін білдіре алуы керек. Оқушылардың сөйлеу қарқынын өсіру қажет және әр оқушы сөйлегенде екі репликадан айтуы қажет.

Қазіргі кезеңде пән мұғалімдерінің кеңінен қолданып жүрген тілдік жаттығуларының біріне «Warming up» жаттығуын кіргізуге болады. Тілдік жаттығудың мақсаты – сабаққа деген бетбұрыс туғызу. Тілдік жаттығу барысындағы мұғалімнің жылы дауысы, сұрақтардың алдын ала ойластырылып тапсырмалардың дұрыс жоспарлануы мұғалім мен оқушының арасындағы жақсы қарым-қатынас туғызып, алдағы сабақтың нәтижесін жоғарылата түседі.

Шағын шығарма жазу оқушылардың тек жазу, тілді түсіну, сөйлеу қабілеттерін арттырып қана қоймай әр баланың жеке тұлға ретінде қалыптасуына себеп болады. Бұндай шығармаларды көп уақыт алмай 5 минуттық жазу ретінде өткізу әбден мүмкін немесе үй тапсырмасына беруге болады. Баланың іздену қабілеті дамиды. Тексеру кезінде баланың жіберген қателеріне көңіл бөлмей, оның идеясына, өмірлік тәжірибесін сипаттай білу қабілетіне, өз бетінше жұмыстанан мәтіннің құрылымына көбірек назар аударған жөн. Тақырыптар түрі сан алуан: “Young people and their problems”, “My favourite singer or actor”, “My hobby”, “Environmental problems”, т.б.

Келесі жаттығу түрі «Find the words» деп аталады. Нұсқау бойынша балалар сөзді табу тиіс.

Bread

E – is exactly in the middle.

D – is at the end.

B – is one of the letters before e.

R – is between b and e.

A – is between e and b.

Соңғы кезде көп қолданылып келе жатқан жұмыс түрінің бірі – «Brainstroming» әдісі, яғни суреттеліп берілген белгілерді қолдану арқылы біртұтас әңгіме құрастыру, оны әңгімелеп айту болып табылады.

Аталған әдістерді пайдалана отырып түрлі тапсырмалар мен жаттығуларды, теориялық мәселелер мен қағидаларды меңгерту тиімді болып табылады. Сонымен қатар оқушылардың ағылшын тілінде ауызекі сөйлеу қабілеттерін дамыту бағытында түрлі іс-әрекет ұйымдастыруға болады. Шет тілі пәні бойынша оқушы ереже мен ұғымдар анықтамасын тек жаттап алғаннан гөрі, оларды іс жүзінде саналы түрде қолдана алуы қажет. Түрлі тапсырмалар мен жаттығулар арқылы теориялық білімді шыңдауға болады.

1-тапсырма. Сабақ басталар алдында тіл жаттықтыру мақсатында Tongue-twister мен

бастайтынымыз белгілі.

1. Pat's black cat is in Pat's black hat.
2. A girl sees six big grey geese.
3. A cup of nice coffee is a nice coffee cup.
4. Snow is so snowy when it is snowing.

2-тапсырма. Ask Yes-No questions and guess the Animals

Is it ...?

Does it ...?

Has it got ...?

Can it ...? (Сұрақты мағынасына қарай аяқтап қандай жануар жасырып тұрғанын табу керек. Сурет бойынша)

3-тапсырма. Guess the Animals (Мәтін бойынша табу)

I'm brown, black or grey. I live on the trees. I move, jump, run very quickly. I eat plants. I am funny. I can hang by my long tail (a monkey).

There is an animal that has a beautiful yellow skin with black stripes on it. It is a very dangerous wild animal. It lives mostly in hot countries (a tiger).

This animal has got long legs and a long neck. It is brown. It can run fast. It can go without food and water for a long time. What is it? (a camel).

I'm grey and I'm big. I live in the jungle, but you can also find me at the zoo or in the circus. I don't eat meat. I like leaves, vegetables, grass and fruit (an elephant).

Нәтиже. Тәжірибе көрсеткендей, әдеттегі бірсарынды сынып сабағындағы үндемес оқушылар диалогтік кезінде өте белсенді болады. Өйткені осындай сабақтар кезінде ол тең құқықтыққа ғана қолы жетіп қоймай, алдыңғы қатарлы, әрекетшіл болып басқаларды өзіне тартатын мүмкіндікке ие болады. Оқығаны туралы өзінің бағасын бере отырып, пікірін, ойын дұрыс айта біледі. Күрделі емес пікір сайысқа қатысып, өз ойын аргументтеу, дәлелдей білуді үйренгенінің өзі мен үшін де, оқушы үшін де жетістік болды.

Талқылау. Оқушылар диалог әдісін қолдана отырып, мысалы: талқылау, білімді бірлесіп құру, түсіну мен дағдыларды қалыптастыру арқылы білім алады. Әрбір сабақта оқушыларға сұрақтар қою арқылы, тақырып бойынша өз ойларын айтуға мүмкіндік беріледі. Өзара талқылау арқылы, түрлі ойлардың болатындығын, бір-бірінің түсінуіне көмектесетінін көрсетті. Мұғалім жай, бір сарынды үнмен сөйлесе немесе тек өзі сөйлейтін болса оқушыларда селкостық пайда болады. Бұл көріністі бұрынғы өткізіліп жүрген сабақтарымды зерттеу барысында ұйымдастырылған мектептегі тәжірибе барысындағы сабақтарыммен салыстыра отырып аңғардым. Бұған дейінгі дәстүрлі сабақ беру үрдісі бойынша мәтінді өзім оқып, аударып, тақырып бойынша қажетті ойлар мен ақпараттарды өзім беріп, өзім талдау жасап, тек олар тыңдаушы және көшіріп алушы болды. Мұның соңы оларды немқұрайлыққа әкелді. Жіберілген осы сынды қателіктер мен кедергілерді жоюға зерттеу барысында игерген білімдерім үлкен септігін тигізді.

Оқушылардың өз бетінше ізденісі мен жеке пайымдаулар жасап, өз пікірін, өз ойын айтуға бағытталған тапсырмалар ұсынып, оларға топтарда бірлесе жұмыс жасауға, ортақ пікір шығаруға мүмкіндік бердім. Бұл жұмыстар барысында оқушылардың мәтінді оқып, таныс емес сөздерге мән беріп, аударып, бір-біріне кеңес беріп, одан нәтиже шығаруы мені қуантты. Ең бастысы сабақ үдерісінде балаларға ой тастап, оларды тақырыпты талдауға, дәлелдеуге, жауаптарын салыстыруға, зерттеулерін негіздеуге жетелеу керек екеніне көз жеткіздім.

Қорытынды. Қазіргі қоғам сұранысына сай білімді, шығармашылықпен жұмыс жасайтын, өзін-өзі дамытып жетілдіре алатын жеке тұлға тәрбиелеуге аса назар аударылуда. А.Байтұрсынов өзінің «Мектеп деректері» еңбегінде былай деп жазды: «...Мұғалім қандай болса, мектеп, пән сондай болмақшы. Яғни мұғалім білімді болса, ол мектептен балалар көбірек білім алып шықпақшы. Солай болған соң, ең әуелі мектепке керегі – білімді,

педагогика, методикадан хабардар, жақсы оқыта білетін мұғалім» [5].

Қорытындылай келе, егеменді еліміздің ең басты мақсаты өркениетті елдер қатарына көтерілу болса, ол өркениетке жетуде жан- жақты дамыған, рухани бай тұлғаның алатын орны ерекше. Қазіргі білім берудің басты мақсаты да сол жан-жақты дамыған, рухани бай жеке тұлға қалыптастыру болып отыр. Жеке тұлғаны дамытып қалыптастыру үшін олардың өзгермелі әрекеттерін айналадағы нақты құбылыстар мен таныс объектілерді зерттеумен байланыстырудың маңызы зор.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1 Керимов В.Ш. Орта жастағы студенттерге шет тілін оқытуда мультимедиялық ресурстарды пайдалану // Ғылыми форум: Педагогика және психология: Ғылыми-практикалық конф. – №2(2). – М.: Эд. «МТСНО», 2016. – 25-30 б.

2 Жұмаева Э.С. Ағылшын тілін оқытудағы жаңа ақпараттық технологияларды пайдаланудың тиімділігі. – Қызылорда: Санат, 2012. – 20-24 б.

3 Брекеева А.С. Жаңа білім беру әдісі // Ағылшын тілін оқыту әдістемелігі, 2014. – №1. – 10-13 б.

4 Кенжеева Г.Қ. Оқыту мен тәрбиелеудің қазіргі заманауи технологияларын оқыту үрдісіне енгізу негізінде педагогикалық ұжымының кәсіби құзыреттіліктерін арттыру // Мектептегі шет тілі = Иностраннй язык в школе. – №4.

5 https://kk.wikipedia.org/wiki/Ахмет_Байтұрсынұлы. Туындылары.

МРНТИ 14.35.09

А.Р. Халенова¹, Л.М. Алиярова¹, Л.М. Махажанова¹

¹ҚазҰУ аға оқытушысы

ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Аңдатпа

Бұл мақалада студенттерді арнайы мақсаттар үшін ағылшын тілінде өз бетінше жұмыс істеуге үйрету және студенттердің өздігінен білім беру жұмысына дағдыларын дамыту, өзін-өзі тәрбиелеу қажеттіліктерін қалыптастыру және сынып мазмұны бойынша пән мазмұнын меңгерудің маңыздылығы қарастырылған. Оқытушылардың және студенттердің жеке сұхбаттары студенттердің өзіндік жұмысын басқаруда шешуші рөл атқарады. Ағылшын тілін арнайы мақсатта оқытудың маңызды құралы - мәдениетті, әдет-ғұрыпты, күнделікті өмірді, әдет-ғұрыпты, өндірісті, өндірісті және әлеуметтік мәселелерді зерттеу. Ағылшын тілін мақсатты түрде оқыту - бұл қазіргі заманғы ағылшын тілін оқыту мен әдістемесінің бір түрі және бұл әдіс университет оқытушыларымен тікелей байланысты, өйткені университетте әр түрлі мамандықтар дамитыны белгілі. Мұны жасай отырып, осы әдісті сабақта толық зерттеп, талдап, қолдансақ, ағылшын тілін белгілі бір мақсатқа үйрету жетістік болар еді.

Түйін сөздер: өзіндік жұмыс, жеке тұлға, шығармашылық, ақпаратты білім, әдістің мақсаты.

Халенова А.Р.¹, Алиярова Л.М.¹, Махажанова Л.М.¹

¹старший преподаватель, КазНУ имени аль-Фараби

ЭФФЕКТИВНОСТЬ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ В ВУЗАХ

Аннотация

В этой статье рассматривается важность обучения студентов к самостоятельной работе по английскому языку для спец. целей и развитие у студентов навыков самостоятельной учебной работы, формирование потребностей в самообразовании и освоение содержания дисциплины в ходе аудиторных занятий. Важнейшую роль в руководстве самостоятельной работой студентов играют индивидуальные собеседования преподавателя и студента. Важнейшим инструментом для обучения английскому языку для специальных целей является изучение культуры, обычаев, быта, производства, промышленности и социальных вопросов. Целевое обучение английскому языку – это вид обучения и методика современного английского языка, и этот метод имеет прямое отношение к преподавателям вуза, так как известно, что в университете развиваются специальности в различных областях. Осуществляя это, было бы достижением преподавать английский для конкретной цели, если бы мы полностью изучили, проанализировали и применили этот метод в классе.

Ключевые слова: самостоятельная работа, личность, творчество, информационные знания, цель метода.

A.R. Khalenova¹, L.M. Alyarova¹, L.M. Mahazhanova¹

¹Senior teachers of al-Farabi Kazakh National University

EFFICIENCY OF STUDENTS SELF STUDY WORK IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Abstract

This article touches upon the importance of teaching students to work independently in English for special purposes, and develop students' skills of independent study work, the formation of needs for self development and maintenance of discipline in the classroom. A crucial role in guiding the students' independent work is played by intercommunication of the teacher and the student. The most important tool for teaching English for special purposes is the study of culture, customs, life, customs, production, industry and social issues. Special-purpose teaching of English is a type of teaching and method of modern English, and this method is directly related to the teachers of the university, as it is known that the university develops specialties in various fields. By exercising this, it would be an achievement to teach English for a specific purpose, if we fully study, analyze and apply this method in the classroom.

Keywords: independent work, personality, creativity, information knowledge, the purpose of the method.

Х-ғасырдың соңында ХІ-ғасырдың басында тілді кәсіби бағытта үйретуді дамыту еркше орын алды, ол ғылымның тікелей дамуымен байланысты жағдай. Тілді үйретудегі бұл

әдіске Европа Кеңесі яғни бұл ұйым европа елдеріндегі мәдени және ағартушылыққа жауапты ұйым болғандықтан бірге әрекет етті. Себебі осы мемлекеттерде белгілі бір маманды дайындауда шет тілін білу және алынған білімді, қабілетін және шеберлігін көрсету үшін қолдану.

Шет тілін білу маманның тек өз елінде ғана емес, шет елмен партнерлік қарым қатынаста жылдан жылға басқа да елде жұмыс істеу біздің өмірімізге енуде. Қазіргі таңда қандайда бір маман болмасын «қандай шет тілін білесіз?» деген сұрақ, талаптар қойыла бастауда. Сонымен жоғарыда айтап өткенімізден шығатын қорытынды шет тілін білу қазіргі замандағы білімді адамның өміріне толық енді деген қорытынды шығады. Бұдан басқа, дүниежүзілік білім берудегі үрдісті де ескеру керек. Осыны айта отырып меңзейтін жағдай «Европаның бір экономикалық кеңістікте бірігуі, европа кеңістігіндегі жоғары білімнің қалыптасуына ықпал етті» [1, 10 б.], өз бейнесін 1999 жылы басталған Болондық үрдісте тапты. Қазақстан Республикасының білім берудің инновациялық дамуы қазіргі таңда осыны ескереді содықтан жоғары оқу орнының оқытушылары жаңа жоғары оқу орнының парадигмасын іске асыруға кірісіп кетті, ол мамандардың ХІ-ші ғасырдың талаптарына сай болу міндетті бағыт боп саналады.

Жоғары оқу орнының жаңа мақсаттары мен міндеттері халықаралық және ұлттық құжаттарда айқын көруге болады. Оларға тоқтала кетсек:

- жеке тұлға мәдениетін дамыту яғни бұл сөзді кең мағынада түсінсек – сөйлеу мәдениетінен бастап, этника аралық қарым қатынасқа дейін;
- жеке тұлғаның шығармашылық мүмкіндігін жоғары оқу орнында мақсатты таңдаудағы жауапкершілігін, әдісін, бағытын дамыта отырып жүзеге асыру;
- өз бетінше білім алу талаптарын қалыптастыру, білімнің үздіксіз керектігін түсіне отырып толықтыруы және оны іс жүзінде ақпараттық кеңістікте үстем болу;
- интерактивті негізде оқуды ұйымдастыру.

Қазіргі таңда дүние жүзілік білім беру, жылдам қарқынмен оқыту үрдісінің сапалы да жемісті болуы аудиториялық сабақтардың көлемін тиімді қысқарта отырып, студенттердің өзінді жұмыстарына уақытты көбірек беру, олардың шығармашылық қабілетінің өсуіне әсерін тигізетіндігі сөзсіз. Ол әрине, оқу жылының басында студенттердің өзіндік жұмыстарын жүйелі түрде жоспарлау білім сапасының көтерілуіне әсер етеді. Осыған байланысты, өздік жұмыстарын орындау үшін әр студентке оқу-әдістемелік құралдарын көрсетіп, өздік жұмыстарына семестрдің басында дұрыс тапсырма беру, соған байланысты әр тапсырманың ұйымдастыру-әдістемелік материалдары болуы тиіс. Ежелгі грек материалісі, философ Демокрит айтқандай, «Еңбек үздіксіз үйренгендіктің арқасында жеңілдей түседі».

Студенттердің қарқыны қай пәнді болсын оқу кезіндегі өздік жұмыстарының дәрежесімен сипатталады. Сонымен, студенттердің өздік жұмыстарының ішкі мазмұны – оқытушының қатысуынсыз немесе көмегінсіз дайындалу ғана емес, студенттің әрекеті алған ақпаратты білімге қолдана білуге айналдыру функциясы мен сол қызметті басқара білу функциясының үйлесімділігінен тұрады немесе олардың өздерінің алдарына қойған мақсаттарына жету үшін құрған амалдарын білдіреді десек те болады. Негізінен алғанда, студенттердің өздік жұмыстарын ұйымдастыру және өткізу технологиясы мынадай элементтерден тұрады:

- студенттердің өздік жұмыстарын жоспарлау,
- әдістемелікпен қамтамасыз ету,
- бақылау және орындалу бағасы, талдау және жетілдіру.

Атақты ғалым академик А.Н. Крыловтың айтуынша жоғарғы оқу орнының негізгі міндеті – «оқи білуге үйрету», ешқандай оқу орны өз ісін толық меңгерген маманды әзірлеп шығармайды, нағыз кәсіби маман тек өзінің дербес әрекетінің нәтижесінде қалыптасады. Міне осындай «оқи білуге үйрену» дағдысы тек өзіндік сабақтар негізінде тиімді жүзеге асырылады. Ал оқытушы басшылығымен өткізілген студенттердің өзіндік жұмысы олардың

теориялық материалды қабылдау сапасын жоғарлатып, кәсіби біліктіліктерінің артуына жағдай туғызып, белгілі сарамандық дағдыларды студенттердің қабылдауына оқытушы қатысынсыз жүргізілген өзіндік жұмысқа қарағанда көбірек мүмкіндік береді.

Өзіндік жұмыс – аудиториядағы сабақта және одан тыс уақыттағы студенттің жеке танымдық қызметі. Студенттің өзіндік жұмысы көп қырлы, анық, бір жүйеге келтірілген, нақты білім мен практикалық ептілікке бағытталуы керек. Қазіргі заманғы білім беру реформасының стратегиялық мақсаттарының бірі жеке тұлғаны шығырмашылық тұрғыдан тәрбие беру, күннен күнге қиындап бара жатқан әлемде өмір сүруге, еңбекке дайын болу /2, 520 б./.

Кез келген пәнді үйретуде маңызды өзіндік жұмыссыз мүмкін емес. Ал шет тілін үйренуде өзіндік жұмыстың ролі екі есеге артатыны белгілі. Мына мысалдың өзі жеткілікті «Бала өз тілін үйренде бір сөзді қайта қайта естиді, қайталайды, айтады және әр түрлі грамматикалық формада қайталайды, әрине сол сөз өзінің активті сөз қорына енгенінше. Шет тілін үйренгенде адам да соны қайталайды: айтылуын оқып жаттығады, сөзді қайталайды, есте сақтай отырып сөйлемді белгілі сөз тәртіппен құрайды. Осындай өнімділіктің болуын әрине «тандем» сабақ – өзіндік жұмыс қамтамасыз етеді /3, 222 б./.

Ал Г.Н. Дари өзіндік жұмыстың мәнін былайша айтады. Бұл жұмысты студент өз бетімен орындайды, ол өзінің біліміне, іскерлігі мен сеніміне, өмірлік тәжірибесі, дүниетанымына сүйене отырып атқарады [4, 36 б.].

Студенттердің ағылшын тілінен өздік жұмысын жүргізу барысында мынадай білімділік дағдылар іске асады:

1. Ағылшын тілінен өткен материалдарды бекіту, нығайту;
2. Студенттердің ағылшын тілінен білімін кеңейту және тереңдету;
3. Студенттердің логикалық ойлауын дамыту, жазбаша және ауызша сөйлеу тілін қоса дамыту;
4. Орфоэпиялық, орфографиялық және пунктуациялық білімдерін қалыптастыру, тілді үйрену қабілетін дамыту;
5. Студенттерге тілдік орта жасау, тілдік ситуациялар туғызу, олардың ағылшынша сөйлеуіне толық жағдай жасау;
6. Студенттердің ағылшын тілін дамыту, сөйлеу белсенділігін арттыру, ағылшынша сөйлеу дағдысын қалыптастыру.

Студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыру кезінде берілетін тапсырмалардың тәрбиелік мәні де күшті болуы қажет. Онда мынадай міндеттер қарастырылады:

1. Ағылшын мәдениеті, салт-дәстүрі, әдебиеті жайлы берілетін тапсырмалар арқылы білімін арттыру;
2. Ағылшын тілінің байлығын таныстыру арқылы тілге деген қызығушылығын арттыру, тілге деген сүйіспеншілік сезімін тудыру, оны қалыптастыру. Ағылшын тілі пәні оқытушысының тілді үйрету ынтасы, тапқырлығы студенттің өздік жұмысын дұрыс ұйымдастыруға көмектеседі. Студенттерге өздік жұмыстарының тақырыптарын іріктеп беруде оны сөйлесіп үйренуге қажетті тілдік материалдармен байланыстыруға ұмтылу қажет. Сонымен бірге студенттердің сұранысын, қабілетін есепке алып отыруға тиіс.

Студенттердің өздік жұмыстарын ұйымдастыру мен басқаруды дамыту жолдары: Өзіміз дайындаған силлабуста аудиториядан тыс жүргізілетін студенттердің өзіндік жұмыстарының тақырыптары беріледі. Студенттің жазбаша сөйлеу тілін дамытуда екі тілге аударылған мәтін түрлерін салыстыра отырып, оны өз сөзімен ағылшын тілінде жеткізуге дағдыландыру әдісін де қолданамыз. Студенттің өзіндік ізденуіне викториналық сұрақтар ойынын ұйымдастыру да өз әсерін тигізеді. Сұрақтарға дұрыс жауап беру үшін студенттің көп оқуы, ізденуі қажет. Себебі бұл – жарыс.

Викториналарды әр түрлі өткізуге болады.

1. Сұрақтарды ертерек беріп қойып, соған студенттердің жазбаша түрде жауап беруі.

2. Сұрақтар ауызша қойылады да, студенттер сол арада жауап береді.

3. Сұрақтар жазбаша беріледі де, сол арада жазбаша жауап береді.

Мазмұнына қарай викториналық сұрақтар екі түрлі болуы мүмкін.

1. Пән бағдарламасы бойынша, өтілген материалдар бойынша сұрақтар.

2. Оқу бағдарламасынан тыс танымдық сұрақтар. Мұнда студенттің логикалық ойлау қабілеті шыңдалады, әрі өз ойын шапшаң жеткізу үшін сөздерді, сөз тіркестерін тиімді пайдалану дағдысы дамиды.

Студенттердің өзіндік жұмыс түрлерін ұйымдастыруда басқа да жұмыс түрлерін, білім берудің көптеген әдіс-тәсілдерін қолдануға болады. Бұл үшін ағылшын тілін өзге тілді аудиторияда жүргізетін оқытушының шеберлігі, ізденімпаздығы, ең бастысы, өз тіліне деген сүйіспеншілігі басты орында тұруы қажет. Жоғары оқу орындарында тілдік емес факультеттерде «ағылшын тілін арнаулы мақсатпен оқыту» атты пән жүреді. Осы пәнді оқытудағы студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыру ол тікелей оқытушыға байланысты. Ағылшын тілін арнаулы мақсатпен оқыту барысында оқытушыға қандай білім керек? – деген сұраққа оқытушы осы саланы терең оқуы қажет емес деп жауап береміз.

Оқытушыға тек 3 нәрсе қажет:

1) Ағылшын тілін арнаулы мақсатпен оқыту барысында мәтіннің мағынасын дұрыс түсіну керек.

2) Тақырыпқа қатысты негізгі үрдістерді білу керек.

3) Оқытушы студенттердің осы тақырыпқа байланысты не білетінін анықтау арқылы сезіну.

Ағылшын тілін арнаулы мақсатпен оқыту әдісінің ең маңызды құралы ретінде мәдениет, әдет-ғұрып, тұрмыс-салт, өндіріс-өнеркәсіптік, қоғамдық-әлеуметтік мәселелерді үйрену болып табылады. Ағылшын тілін арнаулы мақсатпен оқыту қазіргі ағылшын тілі әдістемесін оқытудағы және әдістің түрі болып табылады және бұл әдіс жоғарғы оқу орнындағы оқытушыларға тікелей қатысы бар, себебі, жоғарғы оқу орнындағы әр түрлі салада мамандықтар жаярлап шығатындығы белгілі. Ол үшін бұл әдісті толығымен зерттеп, талдап оқып, оны аудиторияда қолдансақ, бұл ағылшын тілін арнаулы мақсатпен оқытудың жетістігі болар еді. Өзіндік жұмысты тиімді дамыту үшін қолданатын әдістемелер, жобалар, сабақтың жоспары айқын да анық болуы керек, яғни әр курстағы белгілі мақсатты анықтауымыз керек. Сонымен ағылшын тілін арнаулы мақсатпен оқыту идеясы – ол студенттерді немесе оқушыны шығармашылық түрде ойлауды қалыптастыру, көркемдік мәтінге талдау жасау және мәдениеттану аспектілерінен тұрады. Әлеуметтік-мәдени тұрғыда оқыту, үйрену ол кез келген тілді үйренудің тиімді түрі болып саналады. Себебі, мәдениет – ол адамның өмір сүру жолының, қабылданған мінез-құлық үлгілерінің, қарым-қатынастың және мәліметтердің жиынтығы. Бұл әдіс өте ыңғайлы да пайдалы, себебі мәдени-тарихи деректерді мол қамтый отырып әңгімелеу әдісімен жазылған материалдар көлем шағындығымен түсінікті жатық тілмен адамдардың қандай деңгейде тілді білуіне физиологиялық сәйкестендіре отырып беру. Бұл әдістің мақсаты жоғарғы оқу орындарындағы өзіндік жұмыстардың барлық салада білімді тереңдету, өз бетімен зерттеудің әдістері мен дағдылаын игеру, ғылым мәселелерді шешу болып табылады. Р.С. Немов төмендегідей қорытынды жасаған: «Білік дағдылардың барлық түрлерін қалыптастыруда жаттығулардың маңызы зор. Олардың негізінде дағдылар автоматтандырылып, біліктілер жетіледі. Ал күнделікті, жүйелі жаттығуларсыз, білік, дағдылар өз қасиеттерін жоғалтады» [5, 19 б.].

Студенттің өзіндік жұмысы логикалық ойлауды, дамытуды шығармашылық белсенділікті, оқу материалы негізінде зерттеушілік ықпалына қамтамасыз ететін практикалық тапсырмаларды жүзеге асырумен байланысты.

Студенттің өзіндік жұмысы – болашақ мамандарды даярлаудың және білім сапасын арттырудың ең басты резервтерінің бірі. Осыған орай жоғарғы оқу орындарында әр білім

алушыдан ой еңбегінің пайдалы әдістерін білуі, яғни аз уақыт ішінде қажетті ақпаратты іздеп және меңгеруді, теорияны, фактілер, тұжырымдамаларды жүйелеп және жіктей білуді, өз көзқарасын айқын айтып және дәлелдей білуді, түрлі күрделі мәселелерді, шығармашылықпен шеше білуді үйренуі талап етіледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 *Болонская декларация. Зона европейского высшего образования. Совместное заявление европейских министров образования. – Боллония, 19 июня 1999.*

2 *URL: <http://www.evro-vector.narod.ru/DeclaratsiyaEvroEdu.htm>*

3 *Астахова В.И. Становление новой образовательной парадигмы на рубеже веков / Вченізап.Харк.гуманитар.ун.ту. – Харьков: Видво НУА, 2004. – Т.10. – 526 с.*

4 *Абашева Е.К. К вопросу о самостоятельной работе студентов, углубленно изучающих иностранный язык в неязыковом вузе. – Рига, 2004. – С.221-223.*

5 *Исмаилова Р.Б. Студенттермен жүргізілетін өзіндік жұмыстарды ұйымдастырудың ерекшеліктері // Бастауыш мектеп. – №5, 6, 2012. – Б.36-37.*

6 *Абдукаримова У. Самостоятельная работа студентов. – Алматы, 1999. – 18-23 б.*

МРНТИ 811.161.1.

Zharymbetova R.N.¹, Musanova G.A.¹

*¹Senior teachers of Foreign Language Department
Kazakh National University named after al-Farabi*

THE MOST COMMON DIFFICULTIES IN LISTENING COMPREHENSION

Abstract

Every aspect of the language requires thorough investigation and research as it has own peculiar features which demand to be taken into consideration. We know that language came into life as a means of communication. It exists and is alive only through speech. When we speak about teaching a foreign language, we first of all have in mind teaching it as a means of communication. One of the ways to do so is teaching listening comprehension. This aspect is not very thoroughly studied and is still in the focus of many methodologists' attention.

The article considers problems and difficulties of listening comprehension. The aim of the article is to find out what is listening comprehension is its peculiarities; the most appropriate ways and methods of teaching in order to make a successful learning. If we give the definition to the word "listening" – listening is the ability to identify and understand what others are saying. This involves understanding a speaker's accent or pronunciation, grammar and vocabulary, and grasping the meaning. An able listener is capable of doing these four things simultaneously.

Keywords: listening comprehension, grasp, utterance, retain, anticipation, perception, spoken discourse, efficient listener.

Р.Н. Жаримбетова¹, Г.А. Мусанова¹

¹Шет тілдер кафедрасының аға оқытушылары,
ал-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті

ТЫҢДАП-ТҮСІНУ ӘРЕКЕТІНДЕ ЖИІ КЕЗДЕСЕТІН ҚИЫНДЫҚТАР

Аңдатпа

Тілдің әр аспекті өзіне тән ерекшеліктеріне байланысты назарға алына отырып, терең зерттелуді талап етеді. Біз тілдің өмірде қарым-қатынас құралы ретінде қолданылатынын жақсы білеміз. Тіл сөз түрінде өмір сүреді. Біз шетел тілін үйрету мәселесі туралы сөз қозғасақ, біріншіден сол тілді қарым-қатынас құралы ретінде көздейміз. Шетел тілін үйретудің бір құралы тыңдап-түсіну әрекеті болып табылады. Аталмыш аспект толығымен зерттеліп болған жоқ, сонымен қатар ол көптеген әдіскерлердің назарында.

Аталған мақала тыңдап-түсіну әрекетінде кездесетін қиындықтар мен мәселелерді қарастырады. Мақаланың басты мақсаты тыңдап-түсіну әрекетіне толық анықтама беріп, оның ерекшеліктеріне назар аудара отырып, тыңдалым әрекетін дамытудың тиімді жолдарын қарастыру болып табылады. Егер біз «тыңдау» сөзіне анықтама берер болсақ, ол сөйлеушінің не айтқанын анық түсіну. Тыңдап-түсіну дегеніміз сөйлеушінің акцентін, сөздерді дыбыстауын, грамматикасын, лексикасын түсіну. Қабілетті тыңдаушы осы аталғандарды бір мезгілде қабылдау қасиетіне ие. Шетел тілінде тыңдағанда студенттер өте мұқият болуы тиіс. Тыңдаған дыбыстарды есте сақтау және оларды қайта жаңғырту үшін студенттер есте сақтау қабілетін жақсартуға күш салуы тиіс. Шетел тілінде тыңдау барысында кездесетін үш түрлі қиындық бар. Олар: фонетикалық, лексикалық және грамматикалық.

Оқыту үдерісінде жетістікке жету оқытушыға тікелей байланысты. Сондықтан әрбір оқытушы нені және қалай үйрететінін білуі қажет. Тыңдап-түсіну қабілеттілігін дамыту үшін оқытушы сабақты ағылшын тілінде жүргізуі тиіс. Тыңдалым әрекеті шетел тілін үйренуге деген ынта-ықыласты арттыруда үлкен рөл атқарады. Студент тыңдағанын түсінгенде ғана сөйлеуге, яғни қарым-қатынас жасауға дайын болады.

Түйін сөздер: тыңдап-түсіну, түсіну, айтылған сөз, есте сақтау, болжам, қабылдау, пікір, мұқият тыңдаушы.

Жаримбетова Р.Н.¹, Мусанова Г.А.¹

¹старший преподаватель кафедры иностранных языков,
Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби

САМЫЕ ЧАСТО ВСТРЕЧАЮЩИЕСЯ ТРУДНОСТИ В ПОНИМАНИИ ПРОСЛУШИВАНИЯ

Аннотация

Каждый аспект языка требует тщательного расследования и исследования, поскольку оно имеет только свойственные специфические особенности, которые требуют быть принятым во внимание. Мы знаем, что язык вошел в жизнь как в средство общения. Оно существует через речь. Когда мы говорим об обучении иностранного языка, мы, в первую очередь, имеем в виду обучение его как средство общения. Один из способов является аудирование. Этот аспект не очень полностью изучен и находится все еще в центре внимания

многих методистов.

Статья рассматривает проблемы и трудности понимания слушания. Цель статьи состоит в том, чтобы определить, что такое аудирование, его особенности и самые соответствующие пути и методы обучения, чтобы сделать успешное изучение. Если мы даем определение слову “слушание” – способность определить и понять то, что говорят другие. Это включает понимание акцента или произношения говорящего, его грамматики и его словаря и схватывания его значения. Способный слушатель способен к выполнению этих четырех вещей одновременно.

Слушая иностранный язык студенты должны быть очень внимательными. Они должны напрягать свою память и силу, чтобы сохранять последовательность звуков, которые они слышат, и расшифровать его. Есть три вида трудностей, которые студенты должны преодолеть при прослушивании иностранного языка. Они: фонетический, лексический и грамматический.

Успешное обучение в руках успешного преподавания и каждый учитель должен знать, чему учить и как учить. Мы должны провести уроки на английском языке, чтобы быть носителем языка для наших студентов, чтобы они могли получить блестящую способность в понимании аудировании. Прослушивание делает большой вклад в повышение внутреннего мотивацию для изучения иностранного языка. Когда человек понимает, что он слышит, он готов говорить и общаться.

Ключевые слова: аудирование, схватывание, высказывание, удерживать, предвкушение, восприятие, разговорная беседа, эффективный слушатель.

Introduction. When we say a person knows the language we first of all mean he understands the language spoken and can speak it himself. Language came into life as a means of communication. It exists and is alive only through speech. When we speak about teaching a foreign language, we first of all have in mind teaching it as a means of communication. Speech is a bilateral process. It includes hearing, on the one hand, and speaking on the other. When we say “hearing” we mean listening or listening comprehension.

What is listening? Listening is the ability to identify and understand what others are saying. This involves understanding a speaker’s accent or pronunciation, his grammar and his vocabulary, and grasping his meaning. An able listener is capable of doing these four things simultaneously.

Every teacher should remember that listening comprehension is a complex psychophysiological process which implies the work of psychological mechanisms – mechanisms of memory, of thinking, of anticipation, of oral perception etc. The sense of apprehension of speech is “mental-mnemonic” activity which is realized through the complex logical operations such as analysis, synthesis, deduction, induction, comparison, abstraction and so on. Listening comprehension leans on hearing sensations. Our organs of hearing are under the influence of the colloquial speech. When we listen somebody’s speech we reproduce it simultaneously in the form of inner speech. The speed of utterance shouldn’t fall behind the hearing sensations and important role is also given to distinct articulatory habits which are the condition of clearness and quickness of understanding [1, 87].

Methodology. Listening is difficult for learners because they should discriminate speech sounds quickly, retain them while hearing a word, a phrase, or a sentence and recognize these as a sense unit. Students can easily and naturally do this in their native language and they cannot do this in a foreign language when they start learning the language. Students are very slow in grasping what they hear because they are conscious of linguistic forms they perceive by the ears. This results in misunderstanding or a complete failure of understanding. While listening a foreign language students should be very attentive and think hard. They should strain their memory and will power to keep the sequence of sounds they hear and to decode it. Not all the students can cope with the

difficulties and entailed. The teacher should help them by making this work easier and more interesting. This is possible on condition that he will take into consideration the following three main factors which can ensure success in developing students' skills in listening:

- 1) linguistic material for listening;
- 2) the content of the material suggested for listening comprehension;
- 3) condition in which the material is presented [2, 21].

Discussion. 1) Comprehension of the text can be ensured when the teacher uses the material which has already been assimilated by students. However, this does not completely eliminate the difficulties in listening. Students need practice in listening comprehension in the target language to be able to overcome **three kinds of difficulties**: phonetic, lexical and grammatical.

Phonetic difficulties appear because the phonic system of English is different. The hearer often interprets the sounds of a foreign language as if they were of his native language which usually results in misunderstanding. The following opposites present much trouble to beginners in learning English:

ə – s tr - tʃ ʌ - ɔ a: - ɔ
ə – f dr - dʒ s – z ɔ: - ə:
w – v t - tʃ æ – e

Students also find it difficult to discriminate such opposites as:

ɔ: - ɔ, a - ʌ, i: - i, u: - u

They can hardly differentiate the following words by ear: **worked-walked; first-forced; lion-line; tired-tide; bought-board-boat**. The difference in intonation often prevents students from comprehending a communication. For example, Good morning (When meeting), Good morning (at parting). The teacher, therefore, should develop his students' ear for English sounds and intonation. Lexical difficulties are closely connected with the phonetic ones. Students often misunderstand words because they hear them wrong. For example, the horse is sleeping. The horse is slipping. They worked till night. They walked till night. The opposites are often misunderstood for the learners often take one word for another. For example: east-west, take-put, ask-answer. The most difficult words for listening are the verbs with prepositions, such as put on, put off, put down, take off, see off, go in, go in for, etc.

Grammatical difficulties are mostly connected with the analytic structure of the English language, and with the extensive use of infinitive and participle constructions.

Besides, English is rich in grammatical homonyms; for example: **to work-work;**

To answer-answer;-ed as the suffix of the Past Indefinite and the Past participle. The distinction between the dark and clear/I/ in Russian causes similar problems to the native speaker. Many students find consonant clusters particularly difficult to cope with. They may get the consonants in the wrong order (parts-past: crips-crisp) on hear a vowel that is not in fact pronounced ("little" - little).

The number of **homophones** and **homonyms** in English is small, while the number of words which can be confused or misunderstood by inaccurate perception is relatively large. Even if working out what the right word must be taken only a split second, it still slows down comprehension fractionally – and spoken discourse goes by so fast that the foreign listener simply cannot afford a moment's delay. He may sometimes even understand the word according to what sounds like in spite of the fact that his interpretation does not have the time to stop and work it out. It is therefore essential for the learner to achieve familiarity with the common phonemes of the target language as soon as possible if he is to be an efficient listener [3, 94].

2) The content of the material also influences comprehension. The following factors should be taken into consideration when selecting the material for listening:

- The topic of communication: whether it is within the ability of the pupils to understand, and what difficulties students will come across (proper names, geographical names, terminology, etc.)

- The type of communication: whether it is a description or a narration. Description as a type of communication is less emotional and interesting, that is why it is difficult for the teacher to

arouse students' interest in listening such a text.

Narration is more interesting for listening. Consequently, this type of communication should be used for listening comprehension.

The context and students' readiness (intellectual and situational) to understand it.

- The way the narrative progresses: whether the passage is taken from the beginning of a story, the nucleus of the story, the progress of the action, finally, the end of the story. The title of the story may be helpful in comprehending the main idea of the text. The simpler the narrative progresses, the better it is for developing students' skills in listening.

- The form of communication: whether the text is a dialogue or a monologue. Monologic speech is easier for the learners, therefore, it is preferable for developing students' ability to listening.

3) Conditions of presenting the material are of great importance for teaching listening, namely:

- The speed of the speech the student is listening. The hearer cannot change the speed of the speaker. The temp of the speech consists of two aspects – the number of syllables per minute and the number of speech pauses. It also depends in the importance of given information contained in separate parts of the utterance. The most important information is given slower by means of emphasizing the length of the vowels. Speaking about the character of the message it is noticed that the emotionally colored reading is slower than the sport news. Also we should not ignore the rhythm, stress and especially pauses. Thus the reduction of pauses makes the sense perception worse. Pauses are so necessary for the student to grasp the information of each portion between the pauses.

- The number of times of presenting the material for listening: whether the students should listen to the text once, twice, three times or more, students should be taught to listen to the text once and this must become a habit. However, they sometimes can grasp only 50% of the information and even less, so a second presentation may be helpful. In case, the students cannot grasp most of the information, practice proves that manifold repetitions when hearing do not help much. It is necessary to help students in comprehension by using a “feedback” established through a dialogue between the teacher and the class which takes as much time as it is required for the repetitive presentation of the material [4, 51].

Now I want to say some words about coping with redundancy of noise. When listening to someone speaking we usually have to put up with a certain amount of “noise”. Some words may be drowned by outside interference, others indistinctly pronounced. The foreign language learner, whose grasp of meaning is slower and demands more of an effort, finds these gaps far more difficult to take in his stride. In the early stages of foreign language learning when the learner hears usually only single words or short sentences, he has to understand them all. Later, listening comprehension passages get longer, but in most cases they are still graded to suit his level taken slowly and pronounced carefully, and he is still expected to understand everything. A foreign language learner who tries to understand every single word that is said to him will be handicapped both by his failure to do so and also, by his success. On the one hand he is stressed and discouraged by his “defective” comprehension, has the feeling that he has missed vital words, and may tell you “I didn't understand a thing” when in fact he has, or could have understood quite enough for communicative purposes. Much of what we hear is redundant, and we have to recognize it as such. He is concentrating very hard – too hard – on understanding the words or phrases as they come up and not relaxing enough to gather the main message.

Results. The success of listening depends on the listener's ability to use the anticipation, to use the habits and skills developed on their native language in studying the foreign one. The important role is also given to the individual characteristics of a person such as quick-wit, his ability to listen and response quickly on different signals of oral communication (pauses, logical stress, etc.) the ability to switch to another thinking operation, to understand the main theme and so on.

The successful listening also depends on the level of interest to a certain theme [5, 131]. The orderly prepared process of teaching help to create inner motivation. It is difficult to percept by ear and to keep the consequence of the utterance if you have to do operations of differentiating, grouping, picking up simultaneously. There is a factor testifying about the limits of attention, about the complications and sometimes impossibility to keep one's eye on several objects. We can use a brilliant combinations of individual, class and group work, work in pairs, various and interesting forms of control, comment of marks indicating the improvement in listening.

Conclusion. What can teachers do to help students overcome the difficulties? Teachers should use the target language as a means of communication and as a means of teaching at the lesson. Conducting a lesson in a foreign language gives the teacher an opportunity to develop students' abilities in hearing; to train them in listening to him attentively during the lesson; to demonstrate the language as a means of communication. The teacher also can use drill and speech exercises for developing listening comprehension. For example, phonetic exercises help the teacher to develop students' ear for English sounds, lexical exercises help the teacher to develop students' skills in recognizing words, and grammar exercises help the teacher develop students' skills in recognizing grammar forms and structures.

All in all, every teacher of foreign language can cope with the difficulties of listening comprehension using different kinds of methods.

References:

- 1 Гез Н.Н., Ляховицкий М.В., Миролубов А.А. *Методика обучения иностранным языкам в средней школе.* – Москва: «Высшая школа», 1982. – P.263.
- 2 *Teacher development: making the right moves.* Edited by Thomas Kraal. *Selected articles from the English teaching forum, 1989-1993.* – P.56.
- 3 *Teaching Listening Comprehension,* Penny Ur, *General editor: Michael Swan.* Cambridge University Press, 1984. – P.154.
- 4 *Listening,* Goodith White. – Oxford University Press, 1998. – P.118.
- 5 *The practice of English language teaching.* Jeremy Harmer. – Longman, Third edition, 2002. – P.261.

МРНТИ: 14.35.09

Д.Б. Жоланова¹, А.М. Досанова²

*¹7M01704 – Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының
2 курс магистранты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ*

²PhD докторы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

**ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІ ГРАММАТИКАСЫН
КОММУНИКАТИВТІ-БАҒЫТТЫҚ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ**

Аңдатпа

Бұл мақалада ағылшын грамматикасын оқытуда коммуникативті тәсілді қолдану мәселелері ашылады. Мақала авторы грамматиканы оқытудың мақсаты – білім алушылардың қарым-қатынас міндеттерін орындауға мүмкіндік беру деп санайды. Студенттерге грамматикалық тақырыптарды қарым-қатынас контекстімен байланыстыратын нұсқаулар қажет. Оларға әр грамматикалық тақырыптың барлық аспектілерін меңгерудің қажеті жоқ, тек

тікелей қарым-қатынасқа қатысты тақырыптар қажет. Үлкен түсінудің кілті – фактілер мен ережелер үшін контексті ұсыну. Контекст осы фактілер мен ережелердің жадын жақсартуға арналған байланыстырушы буынға айналады. Бұл жұмыстың өзектілігі оның ең маңызды лингвистикалық аспектілердің бірін, атап айтқанда шет тілінің практикалық грамматикасын коммуникативті-бағыттық оқытудың жоғары әдістемелік маңыздылығын негіздейтіндігінде болып табылады. Грамматиканы коммуникативті оқытуға негізделген басты принциптер көрсетілген, ұсынылған тәсіл шеңберіндегі ең тиімді формалар мен әдістер сипатталған.

Түйін сөздер: коммуникативті әдіс, контекстуализация, коммуникативті құзыреттілік, оқу мотивациясы, коммуникативті тәсіл, грамматикалық шеберлік.

Жоланова Д.Б.¹, Досанова А.М.²

*¹магистрантка 2 курса специальности
7M01704 – Иностранный язык: два иностранных языка,
КазНУ им. аль-Фараби*

²доктор PhD, КазНУ им. аль-Фараби

МЕТОДИКА КОММУНИКАТИВНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ ГРАММАТИКЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация

В этой статье рассматривается использование коммуникативных подходов в обучении грамматике английского языка. Автор статьи считает, что цель обучения грамматике - дать студентам возможность выполнять коммуникативные задачи. Студентам нужны инструкции, которые связывают грамматические темы с контекстом общения. Им не нужно осваивать все аспекты каждой грамматической темы, только темы, связанные с прямым общением. Ключ к большему пониманию - обеспечение контекста для фактов и правил. Текст становится связующим звеном для улучшения запоминания этих фактов и правил. Актуальность работы состоит в том, что в ней обосновывается один из важнейших лингвистических аспектов, в частности высокая методологическая значимость коммуникативно-ориентированного обучения практической грамматике иностранного языка. Описаны главные принципы, основанные на коммуникативном обучении грамматике, описаны наиболее эффективные формы и методы в рамках предлагаемого подхода.

Ключевые слова: коммуникативный метод, контекстуализация, коммуникативная компетенция, учебная мотивация, коммуникативный подход, грамматический навык.

Zholanova D.B.¹, Dosanova A.M.²

*¹master degree 2 course of speciality
7M01704 – Foreign language: two foreign languages
KazNU named after al-Farabi*

²PhD Doctor, KazNU named after al-Farabi

METHODOLOGY OF COMMUNICATIVE-ORIENTED TEACHING ENGLISH GRAMMAR IN HIGH SCHOOL

Abstract

This article explores the use of communicative approaches in teaching English grammar. The author of the article believes that the purpose of teaching grammar is to enable students to perform

communication tasks. Students need instructions that link grammar topics to the context of communication. Students do not need to master all aspects of every grammatical topic, only topics related to direct communication. The key to greater understanding is providing context for facts and rules. The text becomes connecting link for improving the memorization of these facts and rules. The relevance of the work lies in the fact that it substantiates one of the most important linguistic aspects, in particular the high methodological significance of communicative-oriented teaching of practical grammar of a foreign language. The main principles based on communicative teaching of grammar and the most effective forms and methods within the framework of the proposed approach are described.

Keywords: communicative method, contextualization, communicative competence, learning motivation, communicative approach, grammatical skill.

Кіріспе. Шет тілдерін жоғары және орта мектептерде оқып үйрену өзекті мәселе болған және болып қала береді. Осыған байланысты оқытудың сапасы мен жеделдету мәселелері маңызды. Өкінішке орай, білім берудегі оқыту мен ақпараттық технологиялардың соңғы жетістіктері студенттер мен оқушылардың тілдерді іс жүзінде меңгеруін бәріне қол жетімді және түсінікті етпейді. Шет тілдерін меңгеру бойынша тәжірибелік мәліметтер жоқ. Мұндай мәліметтерді әр түрлі санаттағы оқушылар мен студенттердің шет тілін меңгеру процесін бақылау нәтижесінде ғана алуға болады. Осылайша, студенттердің шет тілін меңгеру барысын бақылай отырып, белгілі бір жалпы қағида бар деген ой туындайды, соған ілесе отырып білім алушылар оны біртіндеп игере бастайды. Бұл принцип - коммуникативті тәсіл болып табылады. Бұл теория мен практиканың тепе-теңдігін сақтай отырып, шетел тілдерін жеңіл әрі жүйелі түрде меңгеруге ықпал ететін коммуникативті тәсіл [1, 18].

Педагогикалық қауымдастықтың алдына білім алушылардың бойында коммуникативті құзыреттілікті қалыптастырудан тұратын нақты мақсат қойылды. Бұл мақсат сөйлеу әрекетінің төрт түрі (оқу, сөйлеу, тыңдау, жазу) шеңберінде мектеп оқушылары мен студенттерде барлық тілдік компоненттерді дамыту бойынша жоспарлы, жүйелі және үйлесімді жұмысты көздейді. Мұндай жұмыс стратегиясы шетел тілін оқыту процесінде әртүрлі аспектілер арасындағы тепе-теңдікті білдірмейді. Сонымен бірге, осы пән шеңберінде сәтті жүргізілген жұмыстардың қорытынды көрсеткіші студенттердің басқа біреуді түсіну және өзінің шет тілін құру қабілеті, сондай-ақ шет тіліндегі қарым-қатынастың басқа қатысушыларымен табысты өзара әрекеттесу қабілеті болады [2, 24].

Қазіргі кезде басым коммуникативті әдіс бойынша сөйлеуге үйрету маңызды аспектілердің бірі болып табылады. Өйткені, тілді меңгеру «коммуникативтік құзыреттілікті» дамыта отырып, оны нақты қарым-қатынаста қолдана білу дегенді білдіреді. Қарым-қатынас тілдік құзыреттілік болған кезде ғана мүмкін болады, оның негізі грамматикалық дағдылар мен іскерлік болып табылады. Грамматика – бұл шет тілдерін оқытудың маңызды аспектілерінің бірі, өйткені толыққанды қарым-қатынас грамматикалық негіз болмаған кезде орын алмайды [3, 74].

Грамматиканы оқытудың мақсаты – студенттерге қарым-қатынас міндеттерін орындауға мүмкіндік беру болып табылады. Бұл мақсаттың үш мағынасы бар:

- Студенттерге грамматикалық пункттерді қарым-қатынастың кең контекстімен байланыстыратын нұсқаулар қажет.
- Студенттерге әр грамматикалық тақырыптың барлық аспектілерін меңгерудің қажеті жоқ, тек тікелей қарым-қатынасқа қатысты тақырыптар қажет.
- Қателерді түзету әрдайым мұғалімнің басты міндеті бола бермейді.

Үлкен түсінудің кілті – фактілер мен ережелер үшін контексті ұсыну болып табылады. Контекст осы фактілер мен ережелерді есте сақтаудың байланыстырушы буынына айналады.

Бұл әсіресе грамматикалық ережелер сияқты абстрактылы ұғымдарға қатысты.

Мысалдарды қолдану грамматиканы үйренудің маңызды бөлігі болып табылады. Мұғалімдер өз мысалдарын екі негізгі қағида бойынша мұқият жоспарлауы керек:

- Мысалдардың дәл және маңызды екендігіне көз жеткізіңіз. Олар тілді лайықты түрде көрсетуі керек, олар қолданылатын мәдени жағдайға сәйкес келуі керек және сабақ деңгейінде болуы керек.

- Білім алушылар нақты ақпаратты және сөздік қорын жақсы түсініп, материалды өмірде қолдана алатындай етіп, нақты тақырыпқа мысал келтіріңіз.

Грамматикалық формаларды дәйектілікпен енгізетін оқу бағдарламалары үшін мұғалімдер форманы мағынасы мен қолданылуымен байланыстыратын іс-әрекеттерді құрастыруы керек.

- Грамматикалық тақырыпты жазыңыз, оның формасын, мағынасын және қолдануын қосыңыз және мысалдар келтіріңіз (құрылымдық енгізу).

- Студенттерді коммуникациялық жаттығуларда грамматикамен машықтандырыңыз (құрылымдық нәтиже).

- Студенттерден грамматикалық тақырыпты пайдалануға мүмкіндік беретін коммуникативтік тапсырманы орындауын сұраңыз (коммуникативтік нәтиже).

Коммуникативтік жаттығулар студенттерден формасы, мағынасы және қолданылуы арасындағы байланысты білуін талап етеді. Коммуникативтік жаттығуларда студенттер ойлары мен мәліметтерін жеткізу үшін тілді қолдану қабілеттерін тексереді және дамытады.

Интерактивті сабақтың негізгі компоненттері студенттер орындайтын интерактивті жаттығулар мен тапсырмалар болып табылады. Интерактивті жаттығулар мен кәдімгі жаттығулардан маңызды айырмашылық мынада: оларды орындау арқылы студенттер оқылған материалды жинақтап қана қоймай, жаңасын үйренеді.

Грамматикалық формаларды дәйектілікпен енгізетін оқу бағдарламалары үшін мұғалімдер форманы мағынасы мен қолданылуымен байланыстыратын іс-әрекеттерді әзірлеуі керек.

- Грамматикалық тақырыпты сипаттаңыз, оның формасына, мағынасына және қолданылуына, мысалдар келтіріңіз (құрылымдық енгізу).

- Студенттерден грамматиканы коммуникациялық жаттығуларда тәжірибе жасауын сұраңыз (құрылымдық нәтиже).

- Студенттерден грамматикалық тақырыпты пайдалануға мүмкіндік беретін коммуникативті тапсырманы орындауын сұраңыз (коммуникативті нәтиже).

Грамматиканы оқытуда контекстіні пайдаланудың артықшылықтары:

- Олар мәтіндік ақпараттармен қамтамасыз етіліп, білім алушыларға жиынтық мәтіннен таныс емес грамматикалық элементтердің мағынасын анықтауға мүмкіндік береді.

- Мәтіндер грамматиканы енгізуден басқа, сөздік қорын, практикалық дағдыларды енгізу мен мәтінді ұйымдастыру ерекшеліктерімен таныстырады.

- Оларды сабақта қолдану өзіндік оқуға жақсы дайындық болып табылады.

- Егер мәтіндер білім алушылардың өздерінен шыққан болса, олар қызықты, ал олардың тілдік ерекшеліктері есте қаларлықтай болуы мүмкін.

Грамматиканы оқытуда контекстіні қолданудың кемшіліктері:

- Альтернатива – жеңілдетілген мәтіндерді қолдану - тілдік элементтің табиғи түрде қалай қолданылатыны туралы алдамшы әсер туғызуы мүмкін, бұл мәтіндердің мақсатты қолданылуына кері әсер етеді.

- Қарапайым сұрақтарға жылдам жауап іздеген студенттер мәтіндерді, тілді түсіну үшін «көркем маршрут» ретінде қарастыруы мүмкін және оның орнына жылдам әрі тура бағытты қалайды [4, 155].

Әдістеме. Практикалық грамматиканы коммуникативті көзқарас тұрғысынан оқыту

әдістемесінің ерекшеліктерін көрсететін отандық және шетелдік ғылыми еңбектерді талдау осы лингвистикалық аспектіні оқытуды тиімді ұйымдастыруға қатысты бірыңғай концептуалдық негіздер мен әдістемелік тұжырымдарды көрсетті, оның ішінде:

1) кез-келген грамматикалық құбылыс оқшауланбай, контексттік бірлік аясында ұсынылуы керек. Бұл студенттерге жаңа грамматикалық заңдылықты жақсы түсінуге ықпал етеді. Сонымен қатар, бұл әдіс студенттерге жай ғана жаңа құбылыс туралы ақпарат беріп, оны мысал ретінде келтірген кезде «дайын білімді» білдірмейді. Жаңа грамматиканы контекстке енгізу оқушылардың немесе студенттердің жаңа грамматикалық заңдылықтың функциялары мен ерекшеліктерін өздері тануы керек екенін білдіреді;

2) грамматиканы заманауи позициялар шеңберінде оқытудың мақсатын, яғни грамматиканы оқыту тек сөйлеу бөліктерін белгілеу немесе шет тілінің ережелерін үйрету емес екенін ұмытпаған жөн. Грамматиканы оқыту ауызекі сөйлеуге, оқуға және жазуға «үйлесімді» болуы керек;

3) оқу құралдары мен оқулықтар авторының осы немесе басқа грамматикалық құбылысқа қатысты ұстанымын түсіндіре отырып, грамматикалық ережелерді егжей-тегжейлі талдап, ұсынылған грамматикалық мысалдарды басқа ықтимал нұсқалармен салыстыра отырып, студенттер фильмдерден, әндерден, диалогтардан ести алатын, «сөйлеу грамматикасынан» әр түрлі нормативті емес нұсқалармен ұқсастықтар жасай отырып, грамматикалық ережелерді егжей-тегжейлі оқып, талдау керек. Осындай жұмыс процесінде ғана студенттерге «грамматикалық ой-өрісін» кеңейтуге болады;

4) коммуникативті тәсіл шеңберінде шетел тілінің грамматикасын оқыту жүйелі болуы керек, яғни зерттелетін құбылыс әртүрлі жаттығулар деңгейінде толық пысықталған кезде басқа құбылысқа ауысу керек. Сондай-ақ, жаңа грамматикалық құбылыстарды зерделеу кезінде білім алушылардың бұрынғы грамматикалық білімдерін қатыстыру, қажетті параллельдер жүргізу керек;

5) коммуникативті грамматикалық оқыту студенттерді белгілі бір грамматикалық құбылысты шетел тілі бойынша айтылым құру барысында табиғи түрде қолдануға итермелейтін, нақты қойылған міндеті бар қызықты тапсырмаларды пайдалануды көздейді. Бұл шынайылықтың тиісті деңгейін қамтамасыз етеді және грамматикалық үлгі жасағанда жасанды, көбіне монотонды және квази-коммуникативті сипатты болдырмайды. Келесі түрдегі тапсырмалар тиімді болады: «According to the situation give your advice to this person: a student who has difficulty in learning English»; «You were the only witness of the yesterday's robbery. Tell the policeman everything you managed to see»; «If you had the opportunity to become the President, what would you change in your country?». Яғни, нағыз коммуникативті жаттығуларды орындау барысында студенттерден ақылға қонымды және табиғи түрде модальды етістіктерді, шартты сөйлемдердің әр түрлі түрлерін, уақытша формаларын және т.б. қолдана отырып, кеңестер беру, бір нәрсеге түсініктеме беру, олардың позициясын түсіндіру сұралады.

Яғни, сөйлеу барысында модальды етістіктерді, шартты сөйлемдердің әр түрлі түрлерін, уақытша формаларын және басқаларын орындай және табиғи түрде қолдана отырып, нағыз коммуникативті жаттығуларды орындау барысында студенттерден кеңес беру, бірдене туралы түсініктеме беру, өз ұстанымын түсіндіру сұралады. Мұндай жаттығулар «байланыс мүмкіндіктерінің қаншалықты кең болатындығын» көрсетеді [2, 24-25].

Нәтиже. Төменде білім алушылардың грамматикалық дағдыларын дамытудың қандамдық алгоритмі келтірілген. Мысал ретінде «Relative clauses» тақырыбы алынды, бұл студенттер үшін үлкен қиындық тудыратын тақырыптардың бірі.

Материалды зерттеу келесі схема бойынша жүреді:

1. Грамматикалық материалмен танысу және бастапқы бекіту.

1.1 Clause және Phrase ұғымдарын енгізу, олардың арасындағы айырмашылық.

1.2. Relative pronouns арқылы Relative clause жасалу құрылымымен таныстыру.

1.3 Defining және non-defining clauses ұғымдарын енгізу.

2. Грамматикалық материалды пысықтау.

3. Грамматикалық материалды сөйлеу барысында қолдану.

4. Грамматикалық дағдыларды бақылау.

Әр кезеңнің мазмұнын толығырақ қарастырайық.

Грамматикалық материалмен танысу және алғашқы бекіту.

Clause және Phrase ұғымдарын енгізу, олардың арасындағы айырмашылық.

Зерттелген грамматикалық құбылыс орыс тілінде бар, бұл аналогия жасауға мүмкіндік береді. Білім алушыларға екі құрылысты қарастырып, бағыныңқылы сөйлем мен сөз тіркесінің айырмашылығын анықтауға ұсынылады:

A veteran of the force – phrase

Who has been a policeman for 25 years – clause.

Білім алушылар сөйлемде бағыныңқылы сөйлемнен айырмашылығы, етістік жоқ екенін атап өтті. Одан кейін студенттерден орыс тілімен ұқсастығын көрсетуін, clause неге ұқсайтынын анықтауын, содан кейін оның сөйлемде қолданылуына мысал келтіруін сұрауға болады. Нәтижесінде студенттердің өздері clause орыс тіліндегі бағыныңқылы сөйлемге сәйкес келеді деген қорытындыға келеді.

Relative pronouns арқылы Relative clause жасалу құрылымымен таныстыру.

Әрі қарай студенттер проблемалық жағдайға тап болады: тақтада құрамында relative clause жоқ сөйлемдер жазылады және осылайша мағынасын жоғалтқан:

1. Shakespeare wrote many famous plays was born in Stratford.

2. The woman wrote the play lives in Athens.

3. My neighbor name is Brown is a doctor.

Білім алушылардан сөйлемдерде не жетіспейтінін және дұрыс сөйлемді алу үшін оларды қалай түрлендіру керек екенін өздері анықтауға ұсынылады.

Ex.: My neighbor, whose name is Brown, is a doctor.

Содан кейін бағыныңқы сөйлемді негізгі сөйлемге жалғау үшін қандай есімдіктер қолданылатынын еске түсіруге болады: where, who, whose, which және т.б.

Осы кезеңнен кейін білім алушыларда бағыныңқылы сөйлем туралы түсінік қалыптасады.

Defining және non-defining clauses ұғымдарын енгізу.

Қатыстық бағыныңқы сөйлемдерді жіктеу үшін студенттерден екі сөйлемді талдап, бағыныңқы сөйлемдегі ақпарат қандай жағдайда ақпараттық маңыздылықты сақтау үшін қажет, ал қайсысында қажет емес екенін анықтауын сұрауға болады.

a. People who fail to do the research could find themselves in the Caribbean during the hurricane season.

b. Ron Wheal works for Britain's biggest holiday company, which took more than a million abroad this summer.

Содан кейін “to define” етістігінің мағынасы қайталанатын, “defining and non - defining clauses” ұғымы енгізіліп, зерттелген материал қайтадан қайталанатын.

Грамматикалық материалды пысықтау.

Бағыныңқылы сөйлем түрлерін бекіту үшін және сөйлемнің сол немесе басқа түрін тану қабілетін дамыту үшін білім алушыларға тану тапсырмасын ұсынуға болады.

The majority of complaints are from people who have chosen the wrong sort of holiday.

We stayed in our usual hotel, which had just been redecorated.

My mother, who is 60 today, has just come back from Australia.

The letter that I've been waiting for has just arrived.

Біз бұл жаттығуды білім алушылардың қабылдау қабілеттерін нығайтуға жеткілікті деп санаймыз. Білім алушылар сөйлемдерде қолданылатын қатыстық есімдіктерді анықтайды. Сондықтан жаңа кезеңде алмастыру мен түрлендіруге арналған жаттығуларды қолдана

отырып, осы есімдіктерді сөйлемдерде қолдануды жаттықтыру қажет.

Мысалы:

Join the pairs of sentences below, using a relative pronoun where necessary. Begin the new sentence with the part which is in italics. (You may need to change a to the in some cases.)

For example: I'm reading a book. It has two pages missing.

The book (that) I'm reading has two pages missing.

a We used to live in a house. It's just been sold.

b An old lady lives across the road. She's got eight cats.

c You were looking for a friend. He's just come in.

Оқу жаттығуларының бұл кезеңі білім алушының бойында грамматикалық материалдың тұрақты құрылымын қалыптастыру және оны автоматты түрде, еш ойланбастан, сөйлеу барысында, коммуникативті және ойын жаттығуларында қолдана білу қабілеті үшін міндетті болып табылады.

Ауыстыру жаттығуларын ұйымдастыру үшін элементтерді алмастыратын кеңестер беру қажет. Білім алушыларға алдымен қажетті грамматикалық құрылымды бірнеше ұқсас құраммен қарама-қарсы қою керек, содан кейін үлгі бойынша сөйлем құрау қажет болатын жаттығулар ұсынылуы керек.

Грамматикалық материалды сөйлеу барысында қолдану.

Дағдыдан іскерлікке көшу жаттығулармен қамтамасыз етіледі, онда активтендірілген грамматикалық құбылысты сөйлеу жағдайына сәйкес тілдік ынталандырусыз қолдану керек. Бұл құрылымды монологта да, қарым-қатынас жағдайында диалогтық өрнекте де меңгеру қабілетін қамтамасыз ету маңызды. Көптеген зерттеушілердің пікірінше, шартты-коммуникативті және коммуникативті жаттығуларын қолдану грамматиканы оқытудың қажетті элементі болып табылады [5, 336-337].

Талқылау. Материалды түсіндіру және бекіту кезеңінде Сан-Франциско Мемлекеттік Университетінің (АҚШ) ағылшын тілін зерттеу бойынша профессоры Дуглас Браунның айтуы бойынша «қарапайым және қысқа техниканы, кейде тіпті қайталау сияқты механикалық тәсілдерді» қолдану қажет екенін атап өткен жөн.

Менің тәжірибемнен байқағаным, студент грамматикалық материалды игере бастағаннан кейін оның бойында қызығушылық пайда болады, ал шет тілін үйрену қарапайым, түсінікті және нақты болып көрінеді. Менің тобымдағы туризм факультетінің студенті Дж. бірінші жылы сабақта жауап беруден қорықты, өйткені шақтар қалай қолданылатынын түсінбеді. Жүйелі және шыдамды жұмыс нәтижесінде, жоғарыда сипатталған әдістерді қолдана отырып, мен бұл студенттің ағылшын тілінің шақтарын түсінетіндігіне және тапсырмаларды орындауға өте белсенді қатысатындығына қол жеткіздім.

Сонымен, жоғарыда айтылғандардың барлығын көптеген грамматикалық ережелерді түсіндіргенде белгілі бір шамада қолдануға болады. Грамматикалық материалды осылай түсіндіру студенттердің материалды жақсы игеруіне ықпал етеді. Бұл өз кезегінде білім алушылардың бойында қанағаттану сезімін туғызады және осылайша үйренген лексикалық-грамматикалық заңдылықтар, сөз бен сөз тіркестерінің үлгілерін еске түсіруге және келесі лексикалық-грамматикалық тақырыптарды игеру кезінде өз бетінше қолдануға мүмкіндік береді. Білім алушылардың бойында сөйлеу дағдылары дәл осылай қалыптасады, бұл сөйлеу дағдыларын пысықтау кезіндегі коммуникативті тәсілдің мақсаты болып табылады [1, 21].

Қорытынды. Қазіргі заманғы отандық және шетелдік әдіскер-зерттеушілер (М.А. Абдуллаева, С.А. Бобровская, К.С. Кемова, О.А. Мачина, S.K. Beasterfield, T.Taylor) практикалық грамматиканы оқыту процесінде әр түрлі тиімді ойын формаларын: рөлдік конференциялық ойын, пантомима ойыны, жұмбақ ойын, тергеу ойынын қолдану керектігін атап көрсетті. Грамматикалық ойындар мектепте де, университетте де білім берудің әр түрлі кезеңдерінде қолданыла алады, олар «студенттердің коммуникативті құзыреттілігінің грамматикалық компонентін қалыптастырудың ерекше құралы». Грамматиканы оқыту үде-

рісіндегі ойын формаларының артықшылығы - динамизмнің жоғары деңгейі, мазмұн байлығы және білім алушылардың лингвистикалық және эмоционалды мотивациясының максималды әлеуеті. Практикалық грамматиканы коммуникативті оқытуда грамматикалық ойындардан басқа келесі жұмыс әдістері мен формалары үлкен рөл атқарады: жоба әдісі, өнімге бағытталған әдіс (яғни көркем мәтінді түсіндіруді қолдану), мақал-мәтелдермен жұмыстың әр түрлі формалары.

Сонымен, қазіргі білім беру шындықтары шетел тілін оқытуда вектордың өзгеруін, атап айтқанда, практикалық грамматика сияқты маңызды аспектіні қажет етеді. Әрине, грамматиканы оқытудағы дәстүрлі тәсілден толық бас тарту білім алушылардың тілдік дайындығының әлсіз және гетерогенді болуына байланысты әрдайым мүмкін бола бермейді; мұғалімнің төмен құзыреттілігі; студенттер мен оқытушылардың стандартты емес және шығармашылық тапсырмалармен жұмыс істеуіне төмен немесе жеткіліксіз бағдарлануы.

Осыған қарамастан, грамматикалық құбылыстарды ұзақ уақыт бойына сіңіру, тиімді кері байланысты қамтамасыз ету, студенттерге өз ойларын шет тілінде сауатты түрде шаблон үлгілері шеңберінде ғана емес, сонымен қатар өздігінен шетел тіліндегі сөйлеу процесінде сауатты түрде жеткізе білу қабілетін қалыптастыру үшін, практикалық грамматиканы мектептегі білім беру жүйесінде де, жоғары оқу орындарында коммуникативті-бағытталған оқытуды қажет етеді [2, 25].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 *Исмагилов Э.Р. К вопросу об обучении грамматике при коммуникативном подходе в обучении английскому языку // В сборнике: Многоуровневая языковая подготовка в условиях поликультурного общества. Материалы VI международной научно-практической конференции. – Казань, 2019. – С.18-21.*

2 *Герасимова К.Ю. Коммуникативный подход к обучению практической грамматике иностранного языка // Colloquium-journal, 2019. – №26-4(50). – С.24-25.*

3 *Проскураева Т.В., Фрезе О.В. Методика коммуникативно-ориентированного обучения грамматике на уроках английского языка // В сборнике: Новые технологии в обучении иностранным языкам. Сборник материалов научно-практической конференции. – Омск, 2017. – С.74-77.*

4 *Ходжаева Г.Д. Использование коммуникативного подхода в обучении грамматике английского языка // Проблемы современной науки и образования, 2019. – №12-2(145). – С.153-155.*

5 *Иралина Л.И., Плеханова Ю.В. Использование коммуникативного метода обучения грамматике английского языка на уровне среднего профессионального образования // Актуальные проблемы гуманитарных наук: материалы Региональной научно-практической конференции студентов, магистрантов, аспирантов и преподавателей. – Нижневартовский государственный университет, 2020. – 363 с.*

МРНТИ: 14.35.09

К.Х. Жубанова¹, Ш.Б. Гумарова¹, В.А. Цыганова¹

¹аға оқытушы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

КӘСІБИ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС САЛАСЫНДА ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУ

Аңдатпа

Шет тілін оқыту саласында кәсіби қарым-қатынас талап етіледі, пәнаралық байланыстарды нығайту, біріктіру, шет тілі және арнайы пәндер. Тілдік емес ортада студенттер

арасында кездесетін негізгі бір қиыншылықтардың бірі, көптеген ағылшын тіліндегі сөздердің дұрыс айтылмауы, әсіресе терминдер жалпы ағылшын тілі курсы кезінде берілмейді. Бұл мәселені шешудің жалғыз жолы - телекоммуникациялық технологияларды оқыту үрдісі кезінде енгізу. Қазіргі таңда құзыреттілік тәсіл шет тілін оқыту барысында университеттердің техникалық факультетінің студенттеріне негіз болып табылады, әсіресе, арнайы мақсаттарға арналған шет тілін оқыту барысында. Ғаламтор кәсіби ағылшын тілін қолдануға көптеген материалдарды қамтиды. Мұғалімнің рөлі мынада, көптеген мәліметтерді іздеуге басшылық ету. Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-нің физика-техникалық факультетінде кәсіби ағылшын тілін оқыту тәжірибесін осы стратегия арқылы тиімділігін дәлелдеді. Мақаланың авторлары қарап шығу және бейне ойнату кезінде пайдаланылатын әдістерін қарайды. Арнайы бейнематериалдарды пайдалану артықшылықтары (атап айтқанда, физикадан) студенттерге сөздердің айтылу жағын жақсартуға, жаңа терминдерді жаттауға, ауызша сөйлеу дағдыларын дамытуға және презентациялар жасау қабілетін жақсартуға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: құзыреттілік, телекоммуникациялық технологиялар, интернет-ресурстар, кәсіби қарым-қатынас, бейнематериалдар, айтылу, термин сөздер.

Жубанова К.Х.¹, Гумарова Ш.Б.¹, Цыганова В.А.¹

¹ст. преподаватель, КазНУ имени аль-Фараби

ОБУЧЕНИЕ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В СФЕРЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ

Аннотация

Обучение иностранному языку в области профессионального общения требует укрепления междисциплинарных связей, интеграции иностранного языка и специальных дисциплин. Одной из основных трудностей, с которыми сталкиваются студенты в неязыковой среде, является неправильное произношение многих английских слов и, особенно, терминов, которые не даются в общем курсе английского языка. В настоящее время компетентностный подход является основой для обучения иностранным языкам студентов технических факультетов университетов, особенно, при обучении иностранному языку для специальных целей. Единственный способ решить эту проблему – внедрить телекоммуникационные технологии в процесс обучения. Сегодня Интернет предоставляет огромное количество материалов по использованию профессионального английского языка. Роль учителя заключается в том, чтобы руководить поиском в этом океане информации. Опыт преподавания профессионального английского языка на физико-техническом факультете КазНУ им. аль-Фараби доказал эффективность этой стратегии. Авторы статьи рассматривают методы, используемые при просмотре и воспроизведении видеоматериалов. Преимущества использования специальных видеоматериалов (в частности, по физике) позволяют учащимся улучшить свое произношение, изучить новую терминологию, развить навыки устной речи и улучшить их способность делать презентации.

Ключевые слова: межкультурная коммуникативная компетентность, информационная и образовательная окружающая среда, иностранный язык, медиаобразование, электронные образовательные ресурсы, содержание, технологии.

Zhubanova K.H.¹, Gumarova Sh.B.¹, Tsyganova V.A.¹

¹senior teacher, al-Farabi Kazakh National University

TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN THE FIELD OF PROFESSIONAL COMMUNICATION

Abstract

Teaching a foreign language in the field of professional communication requires strengthening of interdisciplinary ties, integration of a foreign language and special disciplines. One of the main difficulties encountered by the students in the non-language environment is mispronunciation of a lot of English words and, especially, terms, which are not given in the course of General English. The competence approach is currently the basis for teaching foreign languages for the students of technical specialties at universities, especially, if it is a foreign language for special purposes. The only way to solve this problem is to introduce telecommunication technologies into learning process. Today the Internet provides a huge variety of materials on professional communication. The role of the teacher is to be a supervisor in this ocean of information. The experience of teaching Professional English at the Faculty of Physics and Technology, al-Farabi KazNU, has proved the efficiency of this strategy. The authors consider the methods used in watching and reproducing the video material. The advantages of using special videos (in particular, in physics) enable the students to improve their pronunciation, to learn new terminology, to develop speaking skills and to improve their ability to make presentations.

Keywords: competence approach, telecommunication technologies, Internet resources, professional communication, video material, pronunciation, terminology.

Кіріспе. Білім беру құзыреттілігі тұжырымдамасы 1960-70 жылдардан бастау алғанымен, шетел тілін оқытуда әлі де маңызды рөл атқарады. Мұны көптеген объективті себептермен түсіндіруге болады: ғылымда үнемі жаңарып отыратын ақпараттың көп мөлшері бар, қазіргі әлемде аудармашысыз кәсіби ортада сөйлесе алатын, ақпаратты өз бетінше таба алатын және халықаралық топ мүшелерімен байланыс жасай алатын бәсекеге қабілетті мамандарды даярлау қажет. In the 1980s the British linguist Hymes (Daniel Coste) suggested the new concept that the knowledge of language is not only includes the knowledge of language structure, but also the knowledge of how to *use* language *appropriately* depending on the subject of communication. Hymes called this approach to teaching language development of communicative competence. 1980 жылдары британдық лингвист Hymes (Daniel Coste) жаңа тұжырымдама ұсынды, оған сәйкес тіл туралы білім бұл тек тілдің құрылымын білу ғана емес, сонымен қатар қарым-қатынас тақырыбына байланысты тілді қалай дұрыс қолдану керектігін білу. Хаймс тілді оқытудағы бұл тәсілді коммуникативті құзыреттілікті дамыту деп атады.

Шетел тілін оқытудағы құзыретті тәсіл дегеніміз – бұл тек мәтіндерді аудару кезінде ғана емес, қарым-қатынас кезінде тілді қолдану қабілетін дамыту. Жоғары білімнің бірінші кезеңінде бакалавриат деңгейінде шет тілін оқып үйрену коммуникативті құзыреттілікті дамытуға бағытталуы керек. Сондай-ақ «Кәсіби шет тілі» және «Кәсіби қарым-қатынасқа арналған шет тілі» курстарында коммуникативті құзыреттілікті дамытуға назар аудару қажет, өйткені біздің оқулықтар көбінесе сөздік қорды зерттеумен және ғылыми мәтіндерді аударумен шектеледі көбінесе мамандыққа байланысты емес. Сондықтан студентті кәсіби нақты ортада қолдануға үйрету үшін осы ортаны сыныпта қайта жаңғырту қажет. Мұны

студенттердин қызығушылықтарын тудыратын кәсіби бағдарланған жағдайларды модельдеу, проблемаларды шешу, рөлдік ойындар, жобаларды басқару және миға шабуыл арқылы қайталауға болады.

Құзыретті тәсіл - бұл шет тілдерін оқытуда қолданылатын қуатты құрал және белгілі бір мақсатта шет тілі курсында тиімді қолданылады. Техникалық мамандықтар студенттерінің кәсіби қарым-қатынасы үшін шетел тілін оқытуда техникалық пәндерден алынған ақпараттарды пайдалану, шет тілі мен арнайы пәндерді біріктіру қажет. Коммуникативті ғана емес, сонымен қатар басқа да кәсіби маңызды құзыреттіліктерді дамыту қажет. Бәсекелестік тәсіл шеңберінде техникалық мамандықтардың студенттеріне шет тілін үйрету кезінде оқытушы практикалық және теориялық мәселелерді шешу барысында шет тілінде кәсіби және коммуникативті құзыреттілікті дамытуы керек.

Тәжірибелік бөлім. Техникалық мамандық студенттеріне ағылшын тілін оқытуда оң нәтижеге жетудің негізгі компоненттері - оқу үдерісін мақсатты ұйымдастыру, оқытушының кәсіби шеберлігі және студенттердің мотивациясы. Студент стихиялы сөйлеу кезінде сөздер мен грамматикалық конструкцияларды қолдана білуі керек, сонымен қатар теориялық материалды біліп қана қоймай. Студентті өмірдегі нақты жағдайға сенімді сезінуге үйрету үшін оны сабақта оқитын тілді қолдана отырып, кезек күттірмейтін мәселелерді шеше алатын жағдайда орналастыру керек, демек ол дәлелдеуі, жоққа шығаруы, келісуі немесе бірденемен келісуі керек, келіспеймін.

Қарым-қатынас құзыреттілігі тікелей және жанама қарым-қатынас дағдыларын білдіреді, бірінші дағдыға сөйлеу және тыңдау, ал екінші оқу және жазу дағдылары жатады. Тікелей немесе ауызша қарым-қатынастың екі жағы бар, сондықтан басқа адамның сөйлеуін түсінбеу мүмкін емес, өйткені сіз адаммен сөйлескен кезде бір уақытта сөйлейсіз және тыңдайсыз. Техникалық мамандықтардың студенттеріне сабақ беру кезінде барлық байланыс құралдары бірдей маңызды ма деген сұраққа жауап беру керек. Төрт БАҚ дәл осылай дамуы керек пе немесе олардың кейбіреулері үстемдік етуі керек пе? Аударма тілдері бар елдерде шыққан барлық қазіргі заманғы жалпы ағылшын оқулықтары осы төрт дағдыға бірдей мән береді. Алайда, мысалы, ағылшын тіліндегі техникалық оқулықтарда кәсіби ағылшын тілі қолданылады: инженерияда тыңдау материалы жоқ. Негізгі назар терминологияны оқытуға бағытталған. Дәл осындай тәсіл сөздік пен грамматиканы зерттеуге бағытталған біздің елде немесе Ресейде жарияланған арнайы мақсаттағы ағылшын тіліндегі оқулықтарда қолданылады. Оқушылар жазуды үйренеді, бірақ сөйлей алмайды. Оқушылар сөйлеу барысында қолдану үшін көптеген сөздер мен сөз тіркестерін үйренуі керек, бірақ практикалық қолданусыз олар тез ұмытылады. Инженерлік мамандықтардың көптеген студенттері мектепте бұл пәнге ерекше назар аудармады кестедегі шет тілдерінің өте аз бөлігі оларға тілді нашар білетін жағдайдан шығуға мүмкіндік бермейді.

Техникалық студенттерге ағылшын тілін оқытудағы тағы бір мәселе – айтылым мәселесі. Көбінесе бұл мектепте ағылшын тілі мұғалімдерінің дұрыс айтылмауынан туындайды және университет оқытушыларының сөйлеуіндегі қателіктерден ушығып кетеді. Сондықтан, оқушылар лентадағы сөздерді естіген кезде оларды тани алмайды. Сөйлеу практикасына бөлінген сағаттарда тілді санадан тыс түсінуге келу қиын. Студенттер ағылшын тілін ауызша түсінуге дайын емес. Бұл мәселені шешудің бір жолы – телекоммуникациялық технологияларды білім беру үдерісіне енгізу.

Алайда, «Кәсіби шет тілі» пәнінің негізгі мақсаты әлі күнге дейін ағылшын тілін арнайы мәтіндерді оқып үйрену деп атайды (Поползина). Арнайы мәтіндерді оқу жалпы принциптерге негізделген: жаңа лексика мен арнайы терминдерді үйрену, грамматикалық құрылымдарды оқып үйрену, мамандық бойынша анықтамалық жұмыс. Жаңа ақпараттық технологиялардың арқасында шетелдік мәтіндер қол жетімді және студенттер оқу бағдарламасы барысында алынған дағдыларға сәйкес оқу дағдыларын алуға мүмкіндік

алады. Бұл белгілі бір білім саласы бойынша оқыту үшін қажетті ақпаратты табуға мүмкіндік беретін заманауи технологиялардың үлкен артықшылығы екендігі сөзсіз. Алайда, білім беру практикасында бұл әлі де пассивті оқыту болып табылады.

Бүгінгі күні Интернетте кәсіби қарым-қатынас туралы көптеген материалдар бар, олар тек жазбаша мәтіндермен ғана емес, сонымен қатар көптеген видеоматериалдармен ұсынылған, бірақ олардың деңгейі әр түрлі және біздің студенттерге бәрі сәйкес келмейді. Мұғалімнің міндеті – студенттердің өздік жұмыстарын пайдаланатын есептерді құрастыру және осы тапсырмалардың орындалуына тиісті бақылауды қамтамасыз ету. Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың физика-техникалық факультетінде кәсіби ағылшын тілін оқып үйрену мақсатында біз келесі стратегияны жасадық. Интернет-ресурстарды мұқият зерттегеннен кейін біз физика мұғалімдері Дэн Фуллертон және Мишель ван Биезен ұсынған бейне бағдарламаларды таңдадық, ол тек физикадан ғана емес, сонымен қатар математикадан, астрономиядан, химиядан, механика мен электротехникадан бейне оқулықтар ұсынады, бұл бейнелер біздің студенттер үшін өте құнды етеді.

Бейнені көрмес бұрын біз кәсіби тілді оқытудың әртүрлі аспектілерімен жұмыс жасауымыз керек еді. Біріншіден, бұл контекстегі лексика, өйткені әрбір ағылшын сөзінің әр түрлі мағыналары бар екенін бәрі біледі. Ғылыми мәтіндерді оқу тағы бір мәселе болды. Мұнда біз екі мәселеге тап болдық: біріншісі - айтылым, ал екіншісі - оқу формулалары. Сіз екі мәселені де тиісті тақырыптағы бейнелермен шеше аласыз. Сізге қарапайым арифметикалық өрнектерді оқудан бастау керек еді, мысалы:

$$4c + W_3 + 2m_1a^l + R_a + 33^{1/3},$$

ол осылай оқылады: *4c plus W third plus 2 m first a prime plus R a-th equals thirty-three and one third*

Содан кейін біз күрделі формулаларға көштік.

$\Delta S = S_2 - S_1 = \int_{T_1}^{T_2} \frac{\Delta q}{T}$ Delta S is equal to S sub two minus S sub one is equal to the integral from T sub one to T sub two of delta q over (by) T.

$$\beta = \frac{d\omega}{dt} = m(g - a)r - M_0 - k\omega$$

Грамматиканы контекст бойынша білу үшін біз [Strautman, 2017: 75] сияқты жаттығуларды қолдандық:

1. Although the exact lifetime of one particular nucleus cannot ____ (predict), the mean or average lifetime of a sample containing many nuclei of the same isotope can ____ (estimate) and measured. 2. The force between two objects ____ (describe) as the exchange of a particle. 3. The electrons in an atom ____ (bind) to its nucleus by electromagnetism. 4. If the movie ____ (run) backwards through the projector, could you tell from the images on the screen that the movie was running backwards?

Физика курсының мәтіндері мен бейне презентациялар студенттерді ағылшын тілінде дұрыс сөйлеуге, сөздерді дұрыс айтуға және формулаларды оқып үйренуге үйрету үшін қолданылды. Тұсақесерлерге мысал ретінде YouTube физикасы мен математика сабақтары алынды. Мұнда мәтіндерге бірнеше мысалдар келтіруге болады:

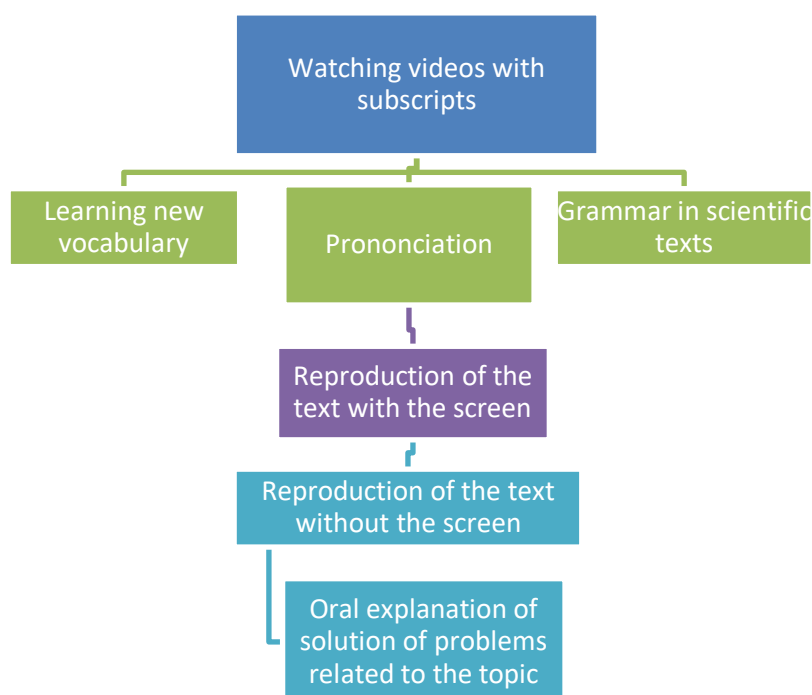
Әр түрлі қуаттағы бірнеше айнаымалылардың көбейтіндісін қарастырайық:

$$A = B^\alpha \cdot C^\beta \cdot E^\gamma \dots$$

Тәуелсіз B, C, E ... үшін A мәнінің салыстырмалы стандартты қателігін формула

бойынша алуға болады $\left(\frac{S_A}{A}\right)^2 = \alpha^2 \left(\frac{S_B}{B}\right)^2 + \beta^2 \left(\frac{S_C}{C}\right)^2 + \gamma^2 \left(\frac{S_E}{E}\right)^2 + \dots$

Бұл мысалдар Интернеттегі видеолардан табуға болатын мұндай формулаларды оқуды білмей, оқушыларға осындай мәтіндермен жұмыс жасауды үйрету мүмкін еместігін көрсетеді. Сыныпта біз бейне сабақтармен жұмыс жасаудың келесі кезеңдерін қолдандық:

Нәтижелер мен пікірталас. Тиісті онлайн-видео ресурстарды пайдалану студенттерге:

1. Айтылымды жақсарту, әсіресе формулаларды оқып, физикалық терминдерді дұрыс айтуға үйрету.

2. Грамматикалық дағдыларды ғылыми мәтіндерде қолдану арқылы жетілдіру.

3. Мәтіндік бейнелерді ойнату арқылы сөйлеу дағдыларыңызды жетілдіріңіз.

4. Бейнелерде берілген материал негізінде нақты презентациялар жасауды үйреніңіз.

Қорытынды. Бейне сабақтардың нәтижелерін арнайы пәндер бойынша сабақтарда қолдануға болады. Бейнені таңдау топтың деңгейіне байланысты болуы керек. Алайда, студенттердің кез-келген тобына ағылшын тілін үйренуге түрткі болатын материал ретінде пайдалы болады, бұл оларға кәсіби тіл әлеміне қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Daniel Coste et al. *Hymes and the Palimpsest of Communicative Competence: A Journey in Language Didactics* // https://www.cairn-int.info/article-E_LS_139_0103--hymes-and-the-palimpsest-of-communicativ.htm. оқулық

2 Popolzina L. *The chief criteria in selecting original texts for increasing communicative and professional competence in learning English in higher school* // <http://euroasia-science.ru/filologicheskie-nauki/the-chief-criteria-in-selecting-original-texts-for-increasing-communicative-and-professional-competence-in-learning-english-in-higher-school/>. оқулық

3 Dan Fullerton. *Aplusphysics* // <https://www.youtube.com/user/FizziksGuy>.

4 Michel van Biezen // https://www.youtube.com/watch?v=W2mAna_PqAM.

5 *English for Physicists*. L.E. Strautman, Sh.B. Gumarova et al. – Алматы, 2017 – 125 с.

МРНТИ 14.35.09

А.Ә. Әбзи¹

¹Шетел тілдер кафедрасының магистранты,
Абай атындағы ҚазҰПУ

ШЕТ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА АУДИО-ВИЗУАЛДЫ МАТЕРИАЛДАР НЕГІЗІНДЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДА ТЫҢДАУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ (B1-B2 ДЕҢГЕЙІ)

Аңдатпа

Бұл мақалада шет тілі сабақтарында аудио-визуалды материалдар негізінде білім алушыларда тыңдау дағдыларын дамыту негізі қарастырылады. Мақалада, сонымен қатар, шет тілі сабақтарында тыңдау дағдыларын дамыту, технологиялардың түрлері және оны тиімді пайдалану әдістері, мәдениетаралық коммуникативті әдістеме еңбектері сыни тұрғыдан қарастырылады.

Түйін сөздер: тыңдау дағдыларды дамыту, аудио-визуалды, коммуникативті оқыту, шетел тілін оқыту.

Абзи А.А.¹

¹магистрант кафедрасы иностранных языков,
КазНПУ имени Абая

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ АУДИРОВАНИЯ У ОБУЧАЕМЫХ НА ОСНОВЕ АУДИО-ВИЗУАЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА (УРОВЕНЬ B1, B2)

Аннотация

В данной статье рассматриваются основы развития навыков аудирования у учащихся на основе аудио-визуальных на уроках иностранного языка. В статье также критически рассматриваются развитие навыков, аудирование на уроках иностранного языка, виды технологий и методы их эффективного использования, работа методов межкультурного общения.

Ключевые слова: развитие навыков аудирования, аудио-визуальное коммуникативное обучение, обучение иностранным языкам.

Abzi A.A.¹

¹master's student of the Department of foreign languages,
KazNPU named after Abay, Almaty, Kazakhstan

DEVELOPMENT OF LISTENING SKILLS OF LEARNERS THROUGH AUDIO-VISUAL MATERIALS OF FOREIGN LANGUAGE LESSONS (LEVEL B1-B2)

Abstract

This article discusses the basics of developing listening skills in students on basis of audio-visua

lin foreign language lessons. The article also critically examines the development of listening skills in foreign language lessons, the types of technologies and methods of their effective use, the work of methods of intercultural communication.

Keywords: development of listening skills, audio-visual communication training, teaching foreign languages.

Кіріспе. Елбасымыз Н.Назарбаев “...Адамзат үшін ХХІ ғасыр жаңа технологиялардың ғасыры болмақ, ал осы жаңа технологияларды жүзеге асырып, өмірге енгізу, игеру және жетілдіру - бүгінгі мектеп мұғалімдерінің сіздердің еншілеріңіз”, – деп сенім артады. Сол сенімнің кілті білікті де, білімді ұстаздар қауымының қолында екенін бір сәтте естен шығармауымыз керек. Қазіргі кезде ақпараттық-коммуникациялық технологияны дамыту білім беру саясатының ажырамас бөлігі болып табылады. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласындағы алдыңғы қатарлы жетістіктерді пайдаланып, білімнің жаңа деңгейі мен сапасына қол жеткізуге ұмтылу алға қойған мақсаттардың бірден-бірі. Қазақстан Республикасының мемлекетаралық тілі – ағылшын тілін жаңа технологиялар арқылы оқыту ісі күннен-күнге өзекті болып келеді.

Сараптама. Тілді ақпараттық-коммуникативтік технология арқылы оқыту – тіл үйренушінің өз бетімен тіл үйрену қабілеттерін жетілдіруіне игі ықпал ететін тиімді жүйе болып табылады. Қазіргі заманда ғылымсыз жан-жақты дамыған өркениетті елдердің қатарына қосылу мүмкін емес. Ал мектеп мұғалімдерінің бүгінгі заманға сай берілген сабақтары осы мәселелерді шешуші күш болып отыр. Сондықтан, қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдында оқыту үрдісінің технологияландыру мәселесін қойып отыр. Оқытудың әртүрлі технологиялары сарапталып, жаңашыл педагогтардың іс-тәжірибесі мектеп өміріне енуде. Бүгінгі таңда жас ұрпаққа пәнді тиімді ұғындырудың бірі – жаңа ақпараттық-коммуникациялық технология негіздері болып табылады. Сонымен бірге өскелең ұрпақтың ақпарат құралдарымен жұмыстана білуіне назар аударған жөн. Ал біз өмір сүріп отырған ХХІ ғасырда ақпараттанған қоғам қажеттілігін қанағаттандыру үшін білім беру саласында компьютерлік техниканы, интернетті, компьютерлік желі, электрондық оқулықтарды тиімді пайдалану арқылы оқушылардың білімділігін күшейту және білім сапасын көтеру керек болып отыр. Олай болса барлық сабақтарды ақпараттық технологияны пайдалану арқылы жүргізу бүгінгі күннің кезек күттірмейтін өзекті мәселелерінің бірі.

Тіл үйрену барысында жаңа технологияларды қолдана отырып, педагогикалық қалыптасқан жазу, тыңдау, түсіну, сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға әбден болады. Ал енді психологиялық жағына келетін болсақ, қазіргі уақыт ағымындағы оқушылардың әрқайсысының үйлерінде әдетте көптеген ойындары бар компьютерлер, ноутбуктар, видеолар мен телевизор бар болғандықтан, олар қоршаған ортаны осындай тәсілмен қабылдауға үйренген. Жаңа технологиялардың мүмкіндіктері оқушыларға оқу бағдарламаларын оқып тіл үйренуде де сәтті қолданылатынын түсіндіруге мүмкіндік беріп, шығармашылық белсенділікті дамытуға, пәнге деген қызығушылықты арттыруға, тыңдау мен сөйлеу дағдыларын үйренуге ең жақсы жағдайларды жасауға әсер етіп, нәтижесінде сапалы білім алуын қамтамасыз етеді.

Бүкіл оқыту барысына коммуникативтік бағдар бере отырып, оқушылардың ауызша сөйлеу (монолог, диалог) тыңдап-түсіну, оқушыға өтілетін тақырып бойынша грамматика, лексиканы ұғындыру мақсатында, орындалатын әрбір тапсырманы және жүргізу барысында қолданылатын кестелерді, интерактивті тақтаны пайдалана отырып көрсеттім. Алайда интерактивті тақтаның қолдану мүмкіншіліктері өте көп. Мысалы, ActiveBoard электрондық тақтасы: материалды қызу талқылауға ерекше бөліп көрсетуге, нақтылауға, қосымша ақпарат қосуға, электрондық маркер арқылы түсін және сызықтың қалыңдығын өзгертуге; сөздер мен сөйлемдердің бір-бірімен байланысын көрсете отырып, тақырыпты немесе сөйлемді толықтай аударуға; flash-анимацияларды пайдаланып, өлеңдер мәтінін жаттауға, суреттермен

слайдтар жасауға; ағылшын тілінде сөйлеушілердің дауысымен жазылған видео-роликтер көруге, сол тілде жазылған мәтінді тыңдауға; тест сұрақтарымен таныстырып, бір топ оқушыны тесттен өткізуге; суреттерді бір фонға қойып, суреттерді қимылдатып сөйлесу ситуациясын ұйымдастыруға; сөз-жұмбақтар шешуге, әртүрлі ойындар ойнатуға мүмкіндік береді; электрондық оқулықтарды экран бетіне шығарып көрсетуге болады. ActiveBoard тақтасының дайын бағдарламасын қолдану маңызды. Нәтижесінде оқушылар өз ойларын бағдарлама талаптарына сай үйретіліп отырған тілде еркін жеткізе алды, шетел тілін қатынас құралы ретінде пайдалана білді, пәнге деген қызығушылықтары артты. Өткен тақырыпты қайталау мақсатында Activote құралы арқылы тест тапсырмасын өткізуде, Activote құралының тиімділігі оқушылардың жауаптары бірден бағаланады. Бұл әсіресе АББҚ оқушыларды шапшаңдыққа, тез ойлана білуге үйретеді.

Қорытынды. Қорыта айтқанда, оқушыларды шығармашылыққа, өз бетімен іс-әрекет етуге бағытталған тапсырмалар саны көбейгенде ғана, өз пікірін айта алатын, оны дәлелдей білетін, өмірге деген өзіндік көзқарасы қалыптасқан, үнемі ізденіс үстінде болатын, қоғам дамуына үлес қоса алатын, көкірегі ояу, ізденімпаз, өзіндік шығармашылық жұмыспен айналыса алатын жан-жақты жетілген жас ұрпақ өкілдерін дайындай аламыз. Әлемнің озық елдері арасында Қазақстанның білімді жастарының орны ерекше болып шарықтай берсін.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 *Білім беру жүйесін 2010-2015 жылдарға дейін ақпараттандырудың мемлекеттік бағдарламасы.*

2 *Исаева Г. Шет тілі сабағында инновациялық технологияларды қолданудың кейбір ерекшеліктері. «Жаңа тұрпатты мұғалім дайындаудың өзекті мәселелері» атты республикалық ғылыми конференцияның материалдары.*

3 *«Жаңа әлемдегі Жаңа Қазақстан» ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың халыққа жолдауы.*

4 *Иманбаева А. Оқу-тәрбие үрдісін ақпараттандыру ділгірлігі // Қазақстан мектебі, №2, 2000. – 45 б.*

5 *Мақсұтқанова М. Интерактивті тақта. Оқыту-тәрбиелеу технологиясы, 2010 ж. – 32 б.*

6 *Мусаева Г.Ә. Ақпараттық технологияны оқушылардың ағылшын тіліне деген қызығушылығын арттыру құралы ретінде қолдану. Мектептегі технология, 2010 ж. – №5. – 32 б.*

7 *Жаримбетова Г.Т. Интерактивті тақтада жұмыс жасау мүмкіндіктері. Мектептегі технология, 2008 ж. – №9. – 34 б.*

МРНТИ 14.35.09

С.А. Кунанбаева¹

*¹Шетел тілдері кафедрасының магистранты,
Абай атындағы ҚазҰПУ*

**МОДУЛЬДІК ОҚЫТУ ӘДІСІН АҒЫЛШЫН ТІЛІ
САБАҒЫНДА ТИІМДІ ҚОЛДАНУ**

Аңдатпа

Бұл мақалада модульдік оқыту технологиясын сабақта тиімді пайдалану жолдары қарастырылған. Бұл технология білім мазмұнын, білімді игеру қарқынын, өз бетінше жұмыс

істей алу мүмкіндігін оқудың әдістері мен тәсілдері бойынша оқытудың дербестігін қамтамасыз етеді. Қарапайым дағдылар мен біліктілікті қалыптастыра отырып, материалды пысықтау оқу модулінің бүкіл тақырыбы, бөлімі немесе мазмұны бойынша жүзеге асырылады. Оқушылардың танымдық іс-әрекеті әр сабақта әр оқушының өзіне қиындықтың үш деңгейінде ұсынылған оқу материалын тыңдауға, жазып алуға, көруге және айтуға мүмкіндігі болатындай етіп құрылады. Ойын ұйымдастыру және әр түрлі белсенді формаларды (топтық, жеке-топтық және жұптық жұмыс, даулар, пікірталастар) қолдану арқылы оқыту міндетті болып табылады.

Түйін сөздер: модульдік оқыту технологиясы, сабақ, жеке жұмыс, топтық жұмыс, оқу модулі, деңгей, жеке тұлға.

Кунанбаева С.А.¹

*¹магистрант кафедры иностранных языков,
КазНПУ имени Абая*

ЭФФЕКТИВНОЕ ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИИ МОДУЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация

В данной статье рассматривается продуктивное использование модульной технологии на уроке. Эта технология связана с необходимостью проработки учебного материала всеми учениками на 3-х уровнях сложности в зависимости от уровня подготовленности, обученности каждого ученика. Проработка материала на уровнях воспроизведения, элементарных умений и навыков и переноса знаний производится по всей теме, разделу или содержанию учебного модуля. Познавательная деятельность учащихся строится таким образом, чтобы каждый ученик на каждом уроке имел возможность слушать, записывать, видеть и проговаривать учебный материал, предлагаемый ему на трех уровнях сложности. Обязательным условием является обучение посредством игровой организации и применения разнообразных активных форм (групповая, индивидуально-групповая и парная работа, диспуты, дискуссии).

Ключевые слова: технология модульного обучения, урок, самостоятельная работа, групповая работа, учебный модуль, уровень, личность.

S.A. Kunanbayeva¹

*¹Master student at the Department of Foreign Languages,
Kazakh National Pedagogical University named after Abai*

EFFECTIVE USE OF MODULAR TEACHING TECHNOLOGY IN ENGLISH LANGUAGE CLASSROOM

Abstract

This article discusses the productive use of modular technology in the classroom. This technology is associated with the need to study the educational material by all students at 3 levels of difficulty, depending on the level of preparedness, training of each student. The study of the material at the levels of reproduction, elementary skills and knowledge transfer is carried out on the entire topic, section or content of the training module. The cognitive activity of students is structured in such a way that each student at each lesson has the opportunity to listen, write down,

see and pronounce the educational material offered to him at three levels of difficulty. A prerequisite is learning through the game organization and the use of various active forms (group, individual-group and pair work, disputes, discussions).

Keywords: modular teaching technology, lesson, independent work, group work, modular teaching, level, personality.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңын оқыту формасын, әдістерін, технологияларын таңдауда көп нұсқалық қағида атап көрсетілген. Бұл білім беру мекемелерінің мұғалімдеріне өзіне оңтайлы нұсқаны қолдануына, педагогикалық үрдісті кез-келген үлгімен құра беруіне мүмкіндік береді. Қазіргі заманғы оқу-тәрбие үрдісінің ерекшеліктері баланың жеке дамуына бағытталған жаңа оқу технологияларын ұтымды қолданысқа алуында.

Білім алу – адамзат әрекетінің ең маңызды бір түрі. Білім алуда адамның ішкі мүмкіндіктері, қабілеті мен дамуы, қалыптасу үрдісі байқалады. Қабілет, бір жағынан, адамның білім, дағды, іскерлікті қалыптастырудағы саналы әрекетінің нәтижесі болса, екінші жағынан, адамның табиғи-генетикалық ерекшелігімен тікелей байланысты. Осыған орай, қазіргі білім беру парадигмасында білім алушыға тұлғалық-әрекеттік тұрғыдан қарауға үлкен мән беріп отыр. Осыған орай оқытуды екі жақты әрекетке: субъект-субъектілік, диалогтық қарым-қатынасқа салу мәселесі шешімін табуда. Қазіргі білім беру парадигмасы философиясының өзгеруі білім беру жүйесі қызметкерлерін оқытудың ақпараттық және компьютерлік технологияларға негізделген сапасымен қамтамасыз ету қажеттілігін талап етуде.

Әлемдік оқу үрдісінің өзегі жаңа технологиялар екені мәлім. Әрбір технология өзіндік жаңа әдіс-тәсілдерімен ерекшеленеді. Әдіс-тәсілдерді мұғалім ізденісі арқылы оқушы қабілетіне, қабылдау деңгейіне қарай іріктеп қолданады.

Мектептегі білім мен тәрбие беру жүйесінің міндеті – оқушылардың жан-жақты танымдылық белсенділігін көтеруге мүмкіндік жасай отырып, әр оқушыны жеке тұлға ретінде дамыту. Әр мектеп білім беруді жоғары деңгейге көтеру мәселесін қолға алып, білім беру үрдісін басқару мәселесін жүзеге асыруда. Білім беру үрдісін басқару жүйесінің құрылымы жеке тұлғаның қайталанбас даралығының дамуына, шығармашылық бастама алуына бағыт беріп, жағымды орта қалыптастырудан тұрады.

Білім беру жүйесі – әр елдің даму болашағын айқындайтын, әлемдік өркениетке жетудің негізгі бағыттарын көрсететін біртұтас құрылым. Қазіргі таңдағы егеменді еліміздің болашағы дарынды, білімді, ізденімпаз жастарға байланысты. Осыған орай бүгінгі күні мектеп алдында тұрған басты міндет – өзіндік айтар ой-пікірі бар, жоғары сапалы, белсенді азамат тәрбиелеп шығару. Қоғамдағы түбегейлі өзгерістер білім беру жүйесінің алдына жаңа адамды қалыптастыру, дамыту мақсаттарын қойып отыр. Оқушылардың ойлау қабілетін дамыту, ой-пікірінің дербестігі мен еркіндігін кеңейту, олардың өз бетімен білім алуға деген ынтасын арттыру, оны өз тәжірибелерінде жаңа жағдайларға байланысты қолдана алу, яғни біліктіліктерін қалыптастыру және дамыту болып табылады. Педагогикалық үрдістің тиімділігінің артуына мүмкіндік беретін білім беру мен тәрбие бірлігін сақтай отырып, оқушыға берілетін білімнің үйлесімділігімен қатар, әрбір жеке тұлғаның ерекшелігін ескере отырып, білімділігіне сәйкес бағдар беру, танымдық ізденімпаздығын дамытудағы оқытудың прогрессивтік қадамының бірі – модульдік оқыту.

Модульдік оқыту технологиясы – білім мазмұны, білімді игеру қарқыны, өз бетінше жұмыс істей алу мүмкіндігі, оқудың әдістері мен тәсілдері бойынша оқытудың дербестігін қамтамасыз етеді. Ал «модуль» дегеніміз – іс-әрекеттің мақсатты бағдарламасы белгілеген деңгейіне (жоспарланған алдағы нәтиже) жету үшін сұрыпталған, дидактикалық өңделген білім, білік, дағдының белгілі мазмұнының бірлігі және оның әдістемелік нұсқауы немесе аяқталған оқу ақпараты болып табылатын модульдік бағдарламаның негізгі құралы. Басқаша

айтқанда, адамның өзіндік дамуының шамасы. Жалпы «модуль» сөзі «оқытудың мазмұны мен технологиясын» білдіреді. «Модуль мазмұны» өзіндік мағына беретін оқу материалының көлемі ретінде ұсынылады.

Модуль – оқу мазмұны мен технологиясын біріктіріп тұрған мақсатты функционалды байланысшы. С.И. Ожеговтың пайымдауынша «Модуль дегеніміз – белгілі бір тақырып бойынша бөліктердің өзара топтастырылған жүйесі». Яғни, модуль – тұтас бір жүйенің бөлшегі, пәннің негізгі заңдылықтарын ашатын ұғымдардың, бір-біріне байланысты элементтердің жиынтығы. Модульдік технология дегеніміз – білім алушының ішкі мүмкіндіктеріне, қабілетіне қарай өз бетімен ізденуіне, әрекет етуіне лайықталған дидактикалық құрылым, адамның өзін-өзі дамуының амалы, жолы.

М.М. Жанпейісованың технологиясында модуль 3 құрамды бөліктен тұрады:

1. Кіріспе
2. Сөйлесу
3. Қорытынды

Әр оқу модулінде сағат саны әр түрлі болады. Бұл оқу бағдарламасы бойынша сол тақырыпқа, тақырыптар тобына немесе тарауға бөлінген сағат санына байланысты. Зерттеулер нәтижесі 7-12 сағаттан тұратын оқу модулінің неғұрлым тиімді екенін көрсетті. Оқу модулінің өзгешілігі – жалпы сағат санына қарай кіріспе және қорытынды бөлімдерге 1-2 сағат беріледі. Барлық қалған уақыт сөйлеу бөлімінің меншігінде болады. Кіріспе бөлімінде мұғалім оқушыларға жалпы оқу құрылымының мақсаты мен міндеттерін таныстырады. Содан соң мұғалім осы оқу модулінің барлық уақытына есептелген оқу материалын қысқаша (10-20 минут ішінде) сызба, кесте және т. б. үлгілерге сүйене отырып түсіндіреді.

Тақырып мазмұнына «өсу» бағытымен – қарапайымнан күрделіге, репродуктивтік тапсырмалардан шығармашылық сипаттағы тапсырмалар мен зерттеушілік қызмет элементтеріне қарай бірнеше мәрте қайта оралып отыру әр оқушыға оқу материалымен жұмыс істей отырып, өз қабілеттерін, жадын, ынтасын, ойлауын, жазбаша және ауызша тілін дамытуға мүмкіндік береді.

Оқушылардың танымдық қызметі әрбір оқушының әрбір берілген оқу материалын сабақта үш күрделілік деңгейінде тыңдау, жазу, көру және айтуға мүмкіндігі болатындай етіп құрылған. 3,4-сабақтардан бастап оқушыларға стандарт талаптарына сай тапсырмалар беріледі (III және II деңгейлер).

I деңгей тапсырмалары дарындылықтың екі түріне, яғни интеллектуалдық және креативтік дарынды балаларға арналған.

Оқушылардың оқу материалдарын қайта жаңарту деңгейін, қарапайым біліктерін іс жүзінде бірнеше рет қайта қолдануы сөйлесу бөлімі сабақтарында жүзеге асырылады.

Сөйлесу бөлімінде танымдық процесс сыныпты 2-6 адамнан шағын топтарға бөлу арқылы, негізінен, оқушылардың өзара әрекет етуіне құрылған. Оқушылар қандай да бір деңгейдегі тапсырмаларды өздері тандайды. Тапсырмаларды қарапайымнан күрделіге қарай кезең-кезеңімен орындау міндетті емес. Оқушы тапсырманы өзінің мүмкіндігіне қарай таңдауға ерікті. Оқушылардың білімін бақылаудың формалары оқу пәнінің ерекшелігіне орай тестілік, бақылау жұмыстары, сынақ, зертханалық жұмыстар немесе эксперименттік тапсырмалар түрінде оқу модулінің қорытынды бөлімінде беріледі. Егер сөйлесу бөлімінде оқушыларға үш деңгейлік (жеңілдетілген стандарт, стандартты, стандарттан жоғары) тапсырмалар берілсе, қорытынды бөлімде барлық оқушыларға мемлекеттік білім стандартына сай бірдей тапсырмалар беріледі.

Зерттеушілік сипаттағы тапсырмалар бөлек есептеледі. Олар баяндама, хабарлама, реферат түрінде болуы және оқушылардың ғылыми қоғамына (ОҚҒ), конкурстарға ұсынылуы мүмкін. Жаңа білім парадигмасы бірінші орынға баланың білімін, білігі мен дағдысын емес. оның тұлғасын, білім алу арқылы, дамуын қойып отыр.

Қазіргі уақытта педагогика ғылымының бір ерекшелігі – баланың тұлғалық дамуына

бағытталған жаңа оқыту технологияларын шығаруға ұмтылуы.

Модульдік оқыту технологиясының жеке тұлғаның өз-өзін дамытуға, шығармашылық қабілеттерін арттыруға бағытталған іскерліктері мен дағдыларын қалыптастыруды қамтамасыз ететін бірден-бір технология.

Оқыту технологиясының әзірлеген нұсқасының бір ерекшелігі оның білімді меңгеруге емес, жеке тұлғаның танымдық қабілеттерін және танымдық процестерін, яғни жадының алуан түрін (есту, көру, қимыл-қозғалыс және т.б.), ойын, ынта, қабылдау қабілеттерін арнайы жасалған оқу және танымдық жағдайлар арқылы дамытуға, сондай-ақ жеке тұлғаның қауіпсіздігін, өзін-өзі дамыту, өзін-өзі бекіту, қарым-қатынас жасау, ойын, танымдық және шығармашылық қажеттіліктерін қанағаттандыруға, белсенді сөздік қорын (ауызша және жазбаша тілде) дамытуға бағытталуында.

Психологтардың пайымдауынша, әрбір дербес тарауды оқып-үйрену үш негізгі кезеңнен тұрады:

1. Кіріспе-қызықтырушылық
2. Операционалдық-танымдық
3. Рефлексиялық-бағалау.

Психологтар дәлелдегендей, білімді неғұрлым тиянақты меңгеру үшін балалардың мақсатты түсінуі аса маңызды. Ол үшін оның мағынасы нақты айқын белгіленіп, оған жету тәсілдері көрсетілуі керек. Қандай да бір құбылысты тану барысында адамда оны түсінгендік, меңгергендік сезімі пайда болуы тиіс.

Оқу модулінің сөйлесу бөлімі тарауды тұтас оқып үйренудің екінші — операциялық-танымдық кезеңін іске асыру болып табылады. Бұл бөлімді қарастыру үшін біз Л.Фридманның төмендегідей ережелеріне негізделген тұжырымдамасына сүйенейік:

1. Бала жеке, топтық, ұжымдық жұмыс барысындағы түрлі қызмет жүйесі ретінде қаралады. Олар баланың қисынды ойлауын, қабілеттерін көзге елестету қабілетін, жадын, шығармашылық және т.б., яғни білім берудің мақсаттары болып табылатын тұлғалық қасиеттерін дамытуға бағытталған.

2. Оқытуды басқарудың психологиялық сенімді түрі – ең алдымен баланың қажеттіліктерін, қызығушылығын және қызмет мақсаттарын дамытуға жағдай жасау.

3. Басқару икемді болуы тиіс. Балалардың іштей өсуі жүргенде ғана білім дәрежесінің артуына мүмкіндік болады.

4. Балалар нақты оқу қызметінің мақсаттарын анықтауға тікелей қатысуы керек, яғни басқару тұлғалыққа бағытталған болуы тиіс.

5. Оқу процесін басқару балалардың ішкі қуатына және мүмкіндіктеріне негізделіп жүруі тиіс.

Модульдік оқытудың құрылымы оның мазмұнына негізделген:

1. Оқытудың жалпы мақсатын қою;
2. Жалпы құрылған мақсатты нақтыландыруға көшу;
3. Балалардың білім деңгейін алдын ала бағалау;
4. Оқу әрекетінің жиынтығы;
5. Нәтижені бағалау.

Оқу модулін құрудың тағы бір ерекшелігі – мұғалімнің даярлық жүйесі. Мұғалім бір оқу модуліне бөлінетін сағат санын анықтап алғаннан соң, оның мақсатын, мазмұнын және нәтижелерін, сондай-ақ осы модуль сабақтарын ұйымдастырудың формасын ойластырып, оқу модулін құрайды. Бұл технология:

- бала тұлғасының танымдық қабілеттерін дамытуға;
- танымдық процестерін дамытуға;
- жағымды қызығушылық қалыптастыруға;
- белсенді сөздік қорын, ауызша және жазбаша тілін дамытуға;
- тұлғаны қиындықтарға даярлау, қарым-қатынас, ойын, танымдық, қауіпсіздік, сыйласу, шығармашылық, өзін-өзі өзектілендіру, өзін-өзі бекіту қажеттіліктерін қанағаттан-

дыруға ықпал етеді.

Ал оқушылардың оқу материалын меңгеру деңгейі 4 түрге бөледі:

1. Репродуктивтік деңгей. Жалпыға бірдей стандартты білім негізіндегі тапсырмалар беріледі. Мұнда тапсырмалар оқушылардың алдыңғы сабақтарда алған білімдеріне және оқулықта бар мәселелерге байланысты құрылады.

2. Алгоритмдік деңгей. Мұнда оқушы мұғалімнің түсіндіруімен қабылдаған жаңа ақпаратты пайдалана отырып, тапсырманы орындайды.

3. Эвристикалық деңгей. Оқушы өзі ізденіп, қосымша әдебиеттерді пайдалана отырып, жауап береді. Бұл тапсырмаларды орындауда оқушының ой белсенділігі негізгі қызмет атқарады.

4. Шығармашылық деңгей. Оқушы таза өзіндік дағдысын, білім сапасының дамуын қамтамасыз етеді.

Сөз соңында бүгінгі күн талабына сай нақты, терең білім беруде жаңа технологиялар бірден-бір ұстаз сүйенер тұтқа дегім келеді.

Қорыта айтқанда, модульдік оқыту білім мазмұны, білімді игеру қарқыны, өз бетінше жұмыс істей алу мүмкіндігі, оқудың әдістері мен тәсілдері бойынша оқытудың дербестігін қамтамасыз етеді. Модульдік оқыту технологиясының жеке тұлғаның өз-өзін дамытуға, шығармашылық қабілеттерін арттыруға қажетті іскерліктері мен дағдыларын қалыптастыратын бірден-бір технология.

Модульдік оқыту технологиясын қолдану арқылы мынадай жетістіктерге қол жеткізуге болады:

1. Уақыт үнемделеді;

2. Сабақтың сапасын көтереді;

3. Оқу әдісі мен құралдарын таңдауға мүмкіндік тудырады;

4. Оқушылардың белсенділігі мен қызығушылығын арттырады, сондықтан оқу үлгерімі көтеріледі.

Модульдік оқыту технологиясын сабақта қолдану – ағылшын тілін оқытуда сабақтың білім сапасын көтерудің факторы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Жанпейісова М.М. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде. – Алматы, 2006.

2 Қамзина М. Модульдік оқыту технологиясы // Тәрбие құралы, 2005.

3 Педагогтың кәсіби деңгейін өсіруде әдістемелік жұмысты ұйымдастыру жолдары // Ғылыми-практикалық жинақ. – Алматы, 2008.

4 Искакова Р., Ерназарова З. Жаңа технологияны пайдалану әдістері. – Қызылорда, 2004.

5 Жадрин М.Ж. ҚР-дағы жоғарғы білім беру дамытудың тенденциялары мен мәселелері. – Алматы, 2002.

6 Назарбаев Н.Ә. Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан // Қазақстан халқына Жолдауы. 28.02.2007.

МРНТИ 14.35.09

З.К. Машурова¹, Ж.А. Абуов²

¹2 курс магистранты, Абай атындағы ҚазҰПУ

²ф.ғ.д., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ

ШЕТЕЛ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА МОБИЛЬДІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Аңдатпа

Қазіргі кезде онлайн оқу режимінде отырған оқу орындары мобильді технологиялар арқылы білім беру үрдісіне көшіп мобильді технологияларды кеңінен қолдануға көшуде. Мобильді технологияларды қолдану білім алушыларға мобильді құрылғыларға бейімделген білім беру ұжымының білім беру порталы арқылы онлайн-курстардағы білім туралы ақпаратқа қол жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл ресурстар білім алушылардың өзіндік жұмыс режимінде қолданылады. Онлайн режимде семинарлар мен пікірсайыстарға қатысуға дайындалу, топтық жобаларды, тапсырмалар мен тест жұмыстарын орындау, сонымен қатар өзін-өзі бақылау, аралық және қорытынды тестілеу жұмыстары қолға алынды. Электрондық пошта, ватсап арқылы кеңес алу мүмкіндігі бүкіл оқу процесінде қамтамасыз етілуде. Бетпестік оқу процесін қолдау шеңберінде мобильді құрылғылар сабақ соңында қысқа тест өткізуге, маңызды ақпаратты жазуға (аудио жазба функциясы мен камераны қолдана отырып), анықтамалық және ақпараттық-оқу материалдарына сабақ кезінде онлайн түрде қол жетімділікті пайдалануға да болады. Қазіргі заманғы мобильді компьютерлік құрылғылар сыныптан тыс уақытта да практикалық жаттығулар үшін де өте қажет. Осы бағытта мақалада қазіргі шетел тілін оқытуда мобильді технологияларды қолданудың негізгі ерекшеліктері мен кейбір мәселелерін қарастыруға арналады.

Түйін сөздер: онлайн оқыту, мобильді технологиялар, мобильді құрылғылар, шетел тілін оқыту, ақпараттық оқу материалдары.

Машурова З.К.¹, Абуов Ж.А.²

¹магистрант 2 курса, КазНПУ имени Абая

²д.ф.н., профессор, КазНПУ имени Абая

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МОБИЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Аннотация

В настоящее время учебные заведения переходят к онлайн образовательному процессу за счет мобильных технологий и повсеместного использования мобильных технологий. Использование мобильных технологий позволяет студентам получить доступ к информации об обучении на онлайн-курсах через образовательный портал образовательного процесса, адаптированный для мобильных устройств. Эти ресурсы используются в организации самостоятельных работ студентов. Подготовка проводится к участию в онлайн-семинарах и

дискуссиях, групповых проектах, практических заданиях и тестах, а также самоконтроль, промежуточное и итоговое тестирование. Возможность получить консультацию по электронной почте WhatsApp предоставляется на протяжении всего процесса обучения. В рамках очного обучения мобильные устройства могут также использоваться в организации тестов в конце урока, студенты могут записывать важную информацию (с помощью функции аудиозаписи и камеры) и использовать онлайн-доступ к справочным и информационным материалам во время урока. Современные мобильные компьютерные устройства незаменимы и для внеклассных мероприятий. В связи с этим статья посвящена основным особенностям и некоторым вопросам использования мобильных технологий в современном обучении иностранным языкам.

Ключевые слова: онлайн-обучение, мобильные технологии, мобильные устройства, изучение иностранных языков, информационные учебные материалы.

Mashurova Z.K.¹, Abuov Zh.A.²

¹master student, KazNPU named after Abay

²doc. of philol. sc., professor, KazNPU named after Abay

USING MOBILE TECHNOLOGIES IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS

Abstract

Currently, online educational institutions are moving to the educational process through mobile technologies and the widespread use of mobile technologies. The use of mobile technologies allows students to access information about education in online courses through the educational portal of the educational team, adapted to mobile devices. These resources are used in the organization of independent work of students. Preparation is developed for participation in seminars and discussions online, performance of group projects, tasks and tests, as well as self-monitoring, intermediate and final testing. The opportunity to get advice via e-mail, WhatsApp is provided throughout the learning process. As part of the face-to-face learning process, mobile devices can also take short tests at the end of the lesson, record important information (using the audio recording function and the camera), and use online access to reference and information materials during the lesson. Modern mobile computer devices are indispensable both for extracurricular activities. In this regard, the article is devoted to the main features and some issues of the use of mobile technologies in modern foreign language teaching.

Keywords: online learning, mobile technologies, mobile devices, foreign language learning, information training materials.

Шетел тілдерін үйрену көп жағдайда жаңадан бастаушыларға ғана емес орта деңгейдегі білім алушылар үшін де қиындық туғызады. Ф.Б. Бөрібекова мен Н.Ж. Жанатбекова өз еңбектерінде «Педагогикалық технология – оқыту үдерісін түгелдей қолдану және бағалау, сол сияқты, білімді адамдар мен техника ресурстарын ескеру арқылы білімді игеру, білім берудің тиімді түріне жету үшін оларды жоспарлаудың жүйелі әдісі ретінде түсіндіріледі» [1, 12 б.]. Шетел тілінің мұғалімдері оқытудың инновациялық және мобильді технологиялардың тиімді әдістерін үнемі іздестіруге тырысады. Сондықтан қазіргі заманғы мобильді технологияларды қолдану сөзсіз қажет үрдіске айналуға. Өйткені олар оқушыларға кез-келген дәстүрлі сыныптағы оқыту орталарына қарағанда өздерін оқытылатын шетел

тілінің атмосферасын сезінуге мүмкіндік береді. Бұл жұмыста Google Docs жүйесін шетел тілдерін оқытуға қолдану және осы құралды іске асырудың тиімділігін қарастырамыз. Әлемнің әр бұрышындағы ұялы байланыс нарығының кеңеюі қарқыны таң қалдырады. Google Docs және басқа да wiki технологиясына негізделген бағдарламалар жобалар бойынша ынтымақтастықты жеңілдетеді және оқушылар тобы үшін жалпы жұмыс алаңы бола алады.

Олар Интернет арқылы қол жетімді, сондықтан пайдаланушының немесе құрылғының орналасқан жеріне қарамастан онлайн режимде пайдалануға болады. Білімгерлер бағдарламаларды пайдалануды тез үйренеді, ең алдымен олар Microsoft Office-ке ұқсастығымен ерекшеленеді. Google Docs негізінен Microsoft Word, Excel және PowerPoint, бірақ интернетте ақысыз қол жетімді. Microsoft Office құжаттарды компьютеріңіздің қатты дискісінде сақтау арқылы Google Docs оларды Google серверлерінің бірінде сақтай алады және оған кәдімгі браузер (Internet Explorer, Firefox және т.б.) арқылы интернет қосылымы арқылы қол жеткізуге болады. Онлайн режимде құжаттарды басқалармен бөлісуге болады және оларды кез-келген уақытта бірлесіп өңдеуге немесе қарауға рұқсаты бар адамдар үшін қол жетімді. Дегенмен, Google Docs бірлескен, жалпыға қол жетімді веб-сайттар ретінде жұмыс істеуге арналмаған. 2014 жылы бүкіл планетамен байланысқан мобильді құрылғылардың саны 7 миллиардтан асып түскен. Ал қазіргі кезде біз оны сауда жасау, банктік қызмет, жұмыс немесе білім алу деңгейіне көтеріп жатырмыз [2, 52].

Мобильді құрылғылар адам саны артуына қарай және жұмыс орталықтарының, білім берудің онлайн режиміне көшуіне байланысты кең таралуда. Бір жерге бару үшін де ұялы телефон пайдаланатын адамдар үшін ол оңай нәрсеге айналды. Смартфондар мен планшеттер сияқты жаңа мобильді құрылғылардың пайда болуымен байланысты мобильді орта жұмыс үстеліндегі бауырларынан бұрын өзінің гүлденуіне жетті. Мобильді интернеттің өсуінде бәсеңдеу белгілері байқалмайды. Қысқаша айтқанда, мобильді қосымшалар, бағдарламалық жасақтамалар, аппараттық құралдар, қызметтер мен инфрақұрылымды құрастыратын ұялы байланыс нарығы келешек ұрпақтың тұтынушы құрылғылары мен процестерін дамытуда маңызды рөл атқарады. Ал шетел тілін оқыту олардың бірі болып табылады. Мобильді оқытудың анықтамасы үнемі өзгеріп отырады. Мобильді оқытуды белгілі бір жерде оқушыны іздеуге қойылатын талаптар болмаған кезде оқыту формасы деп атауға болады. Мұнда әр түрлі мобильді технологиялардың артықшылығы алдыңғы қатарға шығады. Өйткені оқыту әдістемесі оқушылардың ұтқырлығы мен смартфондар, MP3 ойнатқыштар, планшеттер, PDA, eReader, MP3 ойнатқыштар, ноутбуктар және басқа да ақылды құрылғылар сияқты портативті құрылғылармен өзара әрекеттесуге бағытталған. Дегенмен, бұл диапазон сандық дауыстық жазғыштарды, электронды кітаптар мен сөздіктерді және мүмкіндігі шектеулі білім алушыларға арналған көмекші технологияларды қамти отырып үнемі кеңейіп отырады.

Мобильді құрылғылар жан-жақты болып келеді. Шетел тілін оқытуда олар сөйлеуді, аудио және видео материалдарды қолдануды, оқылымды, жазылымды, ақпаратты іздеуді, есептеулерді, ойын ойнауды және тағы басқаларды орындауға мүмкіндік береді. Мобильді құрылғыны таңдау оқушылардың жасына, орналасқан менкен жайына, мақсаттарына және басқа факторларға байланысты. Әдетте жастар мен жасөспірімдер ұялы телефондар мен жеке медиа ойнатқыштарды пайдаланады. Ересек оқушылар өз жұмысында қолданатын қалтадағы дербес компьютерлерді (PDA), смартфондар мен ноутбуктерді қолдана алады [3, 48]. Жетілдірілген мобильді құрылғылар адамдарға өте ұнайды. Ең алдымен олар сымсыз және портативті. Бұл функционалдық мүмкіндіктер пайдаланушыларға жолда келе жатып та сөйлесуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ, бұл құрылғылардың танымал болуы олардың бірнеше деңгейде жұмыс істеу қабілетінің, яғни бірнеше құрылғылардың функцияларын орындауының салдарынан болып табылады. Сонымен қатар, мобильді құрылғылардағы қарқынды коммерциялық бәсекелестік өндірушілерді жоғары инновациялық болуға мәжбүр

етеді және үнемі бәсекеге қабілетті бола алатын жаңа функцияларды енгізуге тырысады. Осыған байланысты білім берушілер және бағдарламаны дамытушылар осы құрылғыларды қазіргі заманғы оқыту мен оқуды қолдану туралы ойлануы керек.

Шетел тілін оқыту ортасында білім беру мазмұны мен оқытуда студентке жеке сымсыз мобильді құрылғылар арқылы сабақ беруге болады. Бұл дербес компьютерлік оқыту мен оқыту моделіне тағы бір жағдай жасайды. Бұл сонымен қатар электрондық оқыту тәрбиешілер мен оқушылар үшін білім берудің мүлдем өзгеше болатын ортада өтетіндігін білдіреді. Мобильді оқыту білім беру қызметі ретінде тек қолданылатын технологиялардың толық мобильді болған кезде және технологияны пайдаланушылар оқыту кезінде мобильді болған кезде ғана мағыналы болады. Осы ретте Кукульска-Хьюм «оқытудың ұтқырлығын» және «мобильді оқыту» терминінің маңыздылығын атап көрсетеді. Трекслер және осы модельдің басқа да жақтаушылары мобильді оқытуды сымсыз және сандық құрылғылар ретінде анықтайды [5]. Мобильді технологиялар көпшілікке арналған және білімгерлер қолдана алады. Өйткені олар білім беру жүйесінің қатысушылары болып табылады. Мобильді технологиялар білім алушылардың мобильділігі мен оқыту мобильділігіне, сондай-ақ оқушылардың мобильді құрылғыларды пайдалану тәжірибесіне назар аудара отырып, мобильді оқытудың түрін анықтайды [4, б. 62].

Мобильді оқытудың негізгі мақсаттарын қарастырып көрелік:

- ыңғайлы уақытта және кез-келген жерде қарым-қатынас жасау, бұл ұжымдық жұмыс мүмкіндігін кеңейту;
- білім алушыларға қол жетімді мобильді құралдарды пайдалануды оңтайландыру;
- әрдайым қолжетімді материалды ықшамдап сақтау;
- оқыту үдерісін қарқындату;
- білім беру деңгейінің дамуының заманауи әлеуметтік тапсырыс пен барлық жерде мобильді құрылғыларды қолданатын оқушылардың қызығушылықтарына сәйкестігі.

Қазір мобильді оқыту бұрынғыдан да өзекті болып отыруының тағы бір себебін атап өтелік. Бір жағынан мобильді технологиялар арқылы оқу материалдарын қолдану оның тартымдылығымен ерекшеленеді, екінші жағынан, іс жүзінде ыңғайлы және мүмкін болуында. Білім алушылардың көпшілігі мұндай жаңа технологияларды өте жоғары бағалайды. Оқу орындарының көпшілігі сыныпта мобильді құрылғылардың қолданылуын құптамайтындығына қарамастан, оқушылар үшін мобильді оқытуды қолданудың тиімді жақтары айқын:

1. Салыстырмалы түрде арзан күнделікті технологияларды қолдана отырып білімге қол жетімділікті жақсарту. Осы ретте мектептегі компьютерді немесе басқаларға тиесілі жабдықты пайдалану кезінде қол жетімді болмауы мүмкін, сондықтан өз қарқынныңызбен оқуға мүмкіндік аласыз. Аудио немесе әлеуметтік медиаға мобильді қол жетімділік сияқты танымал өзара әрекеттесу үшін жақсы қолданыстағы технологияларды сұрыптап қолдана аласыз.

2. Нақты білім беру қажеттіліктеріне жақындығына келсек, оқушылардың мектеп бағдарламасынан тыс қызығушылықтарын дамыта аласыз. Мысалы олардың қажеттіліктерін подкасттар немесе тегін оқу материалдары арқылы қосымша ресурстарға қол жеткізу арқылы қанағаттандыруға болады. Мобильді құрылғыларды пайдалану заманауи іскерлік өмірдің бөлігі болып табылады. Сондықтан оқыту бәсекеге қабілеттілікті арттыруға, өмірлік дағдылар мен оқу дағдыларын игеруге және жұмыс әдістерін жетілдіруге тікелей ықпал етеді.

3. Шетгелділік коммуникацияны қолдау, яғни, білім алушылардың оқу үдерісі туралы алған әсерлерімен бірден бөлісу мүмкіндігі немес ықтимал оқыту проблемаларын жақсарту және диагностикалауда тиімділігі бар. Оқушыларды әлеуметтік желі арқылы немесе жеке тәлімгердің көмегімен тәуекел тобындағы білім алушыларға психологиялық қолдау жасау [4, б. бес]. Білімгерлер мобильді құрылғыларды пайдаланған кезде қызығушылықтары артып, оқуға ынталары артады. Көптеген зерттеулер олардың оқу үлгерімі жақсарып келе жатқанын көрсетеді. Тәрбиешілер ретінде біз осыны ескеріп, мобильді оқыту құрылғыларын оқу

жоспарымызға енгізудің қауіпсіз, тиімді әдістерін іздеуіміз керек.

Жалпы, мобильді оқыту – бұл тәрбиешілер үшін керемет мүмкіндік, бірақ біз көп жағдайда бұл мүмкіндікті өте үстірт пайдаланамыз, қол жеткізген нәрселерден аз ғана бөлігін аламыз. Жақсы дайындықпен және жоғары технологиялық гаджеттермен жұмыс уақытының жеткілікті болуымен мұғалімдер көп ұзамай осындай құрылғыларды сабақта үнемі қолдану арқылы басшылыққа алатын үлкен жетістікке жетеді. Аталаған жоспарды жүзеге асыруда, біз белгілі бір мәселелерге тап болуымыз мүмкін. Мобильді оқытуды енгізудің кейбір әрекеттерінде мобильді құрылғылар өндірушілері демеушілер ретінде тартылады және оқыту ұйымдары білім алушыларды өздері қалаған мобильді құрылғылармен қамтамасыз етті. Бұл мобильді оқыту моделін енгізуді бастауды едәуір жеңілдетеді, бірақ неге белгілі бір құрылғыларды қолдау және техникалық қызмет көрсету туралы сұрақтар туындайды. Қазіргі кезде білімгерлер бірінші кезекте жеке мобильді құрылғыларды пайдаланады.

Тағы да бір мәселе – мұғалім ретінде білім берушілер мобильді технологияларды оқушыларға олардың ойын-сауық емес, білімге көмекші құралдар екеніне сендіруі керек. Көптеген оқытушылар мобильді оқыту үдерісі сыныптан тыс жерде жүретіндіктен, оқу үдерісі назардан тыс қалуы мүмкін деп қорқады. Электрондық ресурстарға арналған авторлық құқық мәселесі де туындайды. Өйткені сіздің жеке материалдарыңызды жасақтау жеткілікті жоғары біліктілікті немесе мамандардың қатысуын талап етеді. Бұл уақытты, сондай-ақ қаржылық шығындарды көбейтеді және көптеген мұғалімдерге осы оқыту моделін қолдануға кедергі келтіреді. Оқытушыларға көбіне оқушылардың мобильді оқытуды қолдану мүмкіндігін кеңейту үшін білім жетіспейді. Бұл өте маңызды, өйткені білімгерлер қарапайым байланыс үшін мобильді құрылғылардың барлық түрлерін қалай басқаруды білегенімен, оқу құралы ретінде пайдалан алмауы мүмкін. Нәтижесінде оқытудың тиімділігін бағалау әдістерін қайта қарау қажет. Мұндай жағдайда мұғалімдер өздерінің техникалық құзыреті жеткіліксіз және практикалық сабақ кезінде оқушыларға көмектесе алмайтындықтарын сезінеді. Ұзақ мерзімді пайдалану үшін мобильді құрылғыны қайта зарядтау қажеттілігі туралы айтпай кетуге болмайды, және технологияның жоғары деңгейіне қарамастан, бұл мәселе болып қала береді.

Мобильді құрылғылармен жұмыс істеу кезінде біз басқа техникалық қиындықтарға тап болуымыз мүмкін. Мысалы, экранның кішкентай өлшемде болуы. Ұялы желіге қосылу құны ұялы интернет байланысын пайдаланудағы кедергілердің бірі ретінде қарастырылуы мүмкін. Телефон сымдары мен кабельді интернетті пайдаланатын кең жолақты технологиясы жоқ аймақтарда мобильді оқытуды қолдану мүмкін емес. Мұндай жағдайларда әлемнің кез келген нүктесінде кең жолақты қол жетімділікті қамтамасыз ете алатын спутниктік интернетті пайдалануға болғанымен, бұл өте қымбатқа түседі.

Үлкен бір мәселе ретінде айта кететін нәрсе - мобильді технологияны пайдалану адамдардың қарым-қатынасына қауіп төндіреді және стресстің жоғарылауына немесе шамадан тыс жүктеме сезімдеріне әкелуі мүмкін. Мобильді құрылғылардың кең қолданылуы жеке өмірге және жеке қауіпсіздік сезіміне кері әсер етуі мүмкін. Алайда, өзінің кемшіліктері мен шектеулеріне қарамастан, мобильді оқыту жылдам таралуда және болашақта оқытудың ең тиімді әдістерінің біріне айналуы мүмкін. Мобильді оқытуды қолдану мен қолдану кеңейіп келеді. Дегенмен бағдарламаны әзірлеушілер, практиктер мен зерттеушілер үшін осы оқыту моделінің кеңеюінің ықтимал жағымсыз салдары әлі толық анықталмаған. Бұл түсінік өткен кезеңдердегі педагогикалық жобалау тұрғысынан осы нақты ортамен жұмыс істеу тәжірибесін зерттеу үшін қажет.

Қорыта келгенде, технологияның дұрыс бағытта дамуы мобильді оқытудың тиімділігіне әкеледі. Оқу үдерісінің ұтқырлығы мен оқушылардың ұтқырлығы идеясына тән көптеген аспектілерді қарастыруда қажет етеді. Білім беру құралы ретінде мобильді оқыту құрылғыларының әр түрлі артықшылықтары мен кемшіліктерін егжей-тегжейлі анықтау

кажет. Мобильді құрылғылар біздің өміріміздің барлық салаларына еніп келеді және ұтқырлық білімгерлерге қойылатын негізгі талаптардың біріне айналуға. Ұялы байланысын қолданатын дәстүрлі емес онлайн оқыту формалары да үлкен әлеуетке ие болуда. Біз білімнің болашағы мобильді оқытуда болатындығына және олардың қажетті ресурстарға қол жетімділігін қамтамасыз ететін технологияларды дамытатынына сенімдіміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Бөрібекова Ф.Б., Жанатбекова Н.Ж. Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар: Оқулық. – Алматы, 2014. – 360 б.

2 Traxler J. Defining, Discussing and Evaluating Mobile Learning: The Moving Finger Writes and Having Writ... The International Review in Open and Distance Learning, 8 (2007). – 1-13.

3 Бабаев С., Қазиева К. Педагогикалық инновациялар мен педагогикалық озат технологиялар – талапшаң мұғалім енісісі // Бастауыш мектеп, 2011. – №4. – 25 б.

4 Wylie J. Mobile learning technologies for 21st century classrooms. URL: <http://www.scholastic.com/browse/article.jsp?id=3754742>, (дата обращения: 28.09.2020).

5 Кукульска-Хьюм А. Мобильное обучение. URL: <http://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214679.pdf>, (дата обращения: 28.03.15).

МРНТИ 14.35.09

Г.Бауыржан¹, А.С. Режен¹, М.Ж. Мырзахмет¹

*¹филология және әлем тілдері факультеті,
ал-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті*

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ҮЙРЕТУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕМЕЛЕР МЕН АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Берілген ғылыми мақалада қазіргі уақыттағы шетел тілін оқыту үрдісін жаңашаландыру әдістері мен ерекшеліктері қарастырылған. Осы бағытта білім берудің әртүрлі нұсқадағы мазмұны, құрылымы, ғылымға және тәжірибеге негізделген жаңа идеялар, жаңа технологиялар туралы жазылған.

Инновациялық технологиялар арқылы оқытудың ерекшеліктері мен маңыздылығы, білім беру жүйесіндегі жаңа ақпараттық технологиялар мен түрлері және өзара байланысы қарастырылған. Сонымен қатар оқытудың дәстүрлі және жаңа ақпараттық технологияларына салыстырмалы түрде сипаттама жасалған.

Түйін сөздер: инновациялық оқыту тәсілдері, ақпарат құралдары, ақпараттық технология, электронды оқулық, білім беру, оқу процесі.

Бауыржан Г.¹, Режеп А.С.¹, Мырзахмет М.Ж.¹

¹Факультет филологии и мировых языков,
КазНУ имени аль-Фараби

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДОВ И ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация

В данной научной статье рассмотрены методы и особенности современной модернизации процесса обучения иностранному языку. В этом направлении пишутся разные варианты содержания, структуры образования, новые идеи, основанные на науке и опыте, новые технологии.

Рассмотрены особенности и важность обучения через инновационные технологии, новые информационные технологии и виды и их взаимодействие в системе образования. Также дано сравнительное описание традиционных и новых информационных технологий обучения.

Ключевые слова: инновационные методы обучения, медиа, информационные технологии, электронные учебники, образование, учебный процесс.

Baurzhan G.¹, Rezhep A.S.¹, Myrzakhmet M.Zh.¹

¹Faculty of Philology and World Languages,
KazNU named after al-Farabi

FEATURES OF THE USE OF INNOVATIVE METHODS AND INFORMATION TECHNOLOGIES IN TEACHING ENGLISH

Abstract

This scientific article considers the methods and features of modern modernization of the process of teaching a foreign language. In this direction, different versions of the content, structure of education, new ideas based on science and experience, new technologies are written.

Features and importance of teaching through innovative technologies, new information technologies and types and their interaction in the education system are considered. There is also a comparative description of traditional and new information technologies of teaching.

Keywords: innovative teaching methods, media, information technology, e-textbooks, education, learning process.

Еліміздің тұңғыш президенті Н.Ә. Назарбаев 2006 жылдың қазанында өткен Қазақстан халқы Ассамблеясының XII құрылтайында «Үштұғырлы тіл» туралы идеяны жария еткені көпшілігімізге мәлім. Ал 2007 жылы Елбасы Қазақстан халқына арналған Жолдауында «Тілдердің үштұғырлылығы» атты мәдени жобаны кезең-кезеңімен іске асыруды ұсынды. Кейін Елбасы оған 2009 жылы Астана (қазіргі Нұр-Сұлтан) қаласында өткен бұқаралық ақпарат құралдарының қоғамдық рөліне байланысты басқосуда да мән беріп: «Бұл жерде мемлекеттік тіл – қазақ тілін білу парыз. Екінші орыс тілінен айырылып қалмауымыз керек. Білген тілден ажырауға болмайды. Көп тіл білгеннің зияны жоқ. Мысалы, Швейцарияда такси жүргізушілерінің өзі төрт тіл біледі. Үшінші- ағылшын тілі. Біз ағылшын тілін

білмесек, әлемдегі озық инновацияға, технологияларға шыға алмаймыз. Өйткені, барлығы сол тілде жүргізіледі. Жастарға айтатыным осы. Тілге мемлекет тарапынан көңіл бөліне береді», - деді. Міне осылай Елбасының таңдап берген тапсырмасының бағытымен бүгінгі таңда еліміздің жастары тынбай жұмыс жасауда. Себебі, жастарымыз шетел тілі, оның ішінде ағылшын тілін жеттік меңгеру бүгінгі күннің үлкен қажеттілі екенін біледі. Әсіресе студент жастарымыз бүгінгі заман талабына сай болу керетігін санасына мықтап құйған.

Осы бағытта ағылшын тілі оқытушысы ретінде бірінші кезекте біздің де арқамызда үлкен жауапкершіліктің тұрғаны белгілі. Студент жастарымызға білімін шыңдай түсу үшін ең бірінші кезекте біздің ықпалымыз өте зор. Бүгінгі күнде оқытушыларымыз студенттердің жемісті және тиімді іс - әрекетін ұйымдастыру үшін белсенді түрде дәстүрлі емес сабақтарды пайдалануда. Дәстүрлі емес сабақ түрлеріне видеосабақтар, интернет сабақ, спектакль - сабақ, саяхат-сабақ және т.б. жатқызуға болады. Сабақта қолданылатын ақпараттық технологияның бірі – интерактивті тақта. Интерактивті тақтаның сабақ үдерісінде оң нәтижеге жету үшін тигізетін әсері ерекше. Интерактивті тақтаны сабақта қолдану Activstudio бағдарламасының мүмкіндіктерін қолдану арқылы жүзеге асады.

Бүкіл оқыту барысына коммуникативтік бағдар бере отырып, студенттердің сөйлеу (монолог, диалог) тыңдап-түсіну, өтілетін тақырып бойынша грамматика, лексиканы ұғындыру мақсатында, орындалатын әрбір тапсырманы және жүргізу барысында қолданылатын кестелерді, интерактивті тақтаны пайдалана отырып көрсетілді. Алайда интерактивті тақтаның қолдану мүмкіншіліктері өте көп. Мысалы, ActiveBoard электрондық тақтасы: материалды қызу талқылауға ерекше бөліп көрсетуге, нақтылауға, қосымша ақпарат қосуға, электрондық маркер арқылы түсін және сызықтың қалыңдығын өзгертуге; сөздер мен сөйлемдердің бір-бірімен байланысын көрсете отырып, тақырыпты немесе сөйлемді толықтай аударуға; flash-анимацияларды пайдаланып, өлеңдер мәтінін жаттауға, суреттермен слайдтар жасауға; ағылшын тілінде сөйлеушілердің дауысымен жазылған видео-роликтер көруге, сол тілде жазылған мәтінді тыңдауға; тест сұрақтарымен таныстырып, бір топ студентті тесттен өткізуге; суреттерді бір фонға қойып, суреттерді қимылдатып сөйлесу ситуациясын ұйымдастыруға; сөз-жұмбақтар шешуге, әртүрлі ойындар ойнатуға мүмкіндік береді; электрондық оқулықтарды экран бетіне шығарып көрсетуге болады. ActiveBoard тақтасының дайын бағдарламасын қолдану маңызды.

Нәтижесінде студенттер өз ойларын бағдарлама талаптарына сай үйретіліп отырған тілде еркін жеткізе алады, шетел тілін қатынас құралы ретінде пайдалана біледі, пәнге деген қызығушылықтары артады. Өткен тақырыпты қайталау мақсатында Activote құралы арқылы тест тапсырмасын өткізуде, Activote құралының тиімділігі студенттердің жауаптары бірден бағаланады. Бұл әсіресе студенттерді шапшаңдыққа, тез ойлана білуге үйретеді.

Оқу үдерісінде ақпараттық технологияны қолдану оқытушының жеке іс-тәжірибесіне, шығармашылық ізденісіне байланысты. Ақпараттық технологияны оқыту формасын ұйымдастыруды түрлендіруге, дәстүрлі оқыту әдістеріне жаңа элементтер енгізуге мүмкіндіктер береді. Ол студенттердің пәнге қызығушылығын арттырып, шығармашылықпен жұмыс жасауға жігерлендіреді.

Ақпараттық технологияны ағылшын тілі сабақтарында қолдана отырып, студенттердің білім, білік дағдыларын қалыптастыруға, логикалық ойлау қабілеттерін дамытып, интернет желісінен сабаққа қажетті деректерді өз бетімен ізденуіне, техникалық құралдармен жұмыстануға, компьютерлік сауаттылықтарын жоғарылатуға болады. Жас ұрпақты оқытуда осы айтылған инновациялық технологияны пайдалану – сапалы білімнің кепілі, шығармашылық жетістіктің негізгі көзі және оқытушының кәсіби өсуінің тура жолы.

Интернет кеңістігінің берер мүмкіндігі өте зор, интернет арқылы ғаламдық желінің ақпараттық ресурстарын қолдана отырып, ағылшын тілі сабағында интернеттің көмегімен түрлі дидактикалық тапсырмаларды орындауға болады: оқу дағдыларын қалыптастыру, жазу дағдыларын қалыптастыру, студенттің сөздік қорын кеңейту, студенттің ағылшын тілін

оқуға деген қызығушылығын арттыру. Студенттер интернет желісімен түрлі олимпиадаларға, жарыстарға қатыса алады. Сонымен қатар тест жұмыстарымен түрлі ойындар арқылы өтетін қызықты жаттығулар жасауға мүмкіндіктері болады. Соңғы он жылдықта адамзаттың жеткен жетістіктерінің бірі, яғни оқыту үрдісіне елеулі әсерін тигізген халықаралық желі Интернет. Интернетті оқу мақсатында қолдану әдістемесінің жаңа бағыты болып саналады. Интернеттің негізі студенттің мәдениетаралық дағдысын қалыптастыру. Интернет халықтардың көпұлттаралық, мәдени аралық қоғам, яғни әлемнің миллиондаған адамдарының электронды түрде қарым-қатынас жасау кезінде студенттер нағыз өмірлік жағдайларға тап болады. Компьютер студенттің жұмысына сын айтпайды, керісінше өзіндік қабілеттерін дамытып, олардың сенімін арттыра отырып қолайлы әлеуметтік психологиялық атмосфера құрайды. Қазіргі таңда білімді дамыту студенттің ақпараттық потенттік деңгейін дамыту деген сөз. Әрбір сабаққа қойылатын басты талап:

- күрделілік дәрежесі жағынан түрлі материалдарды, оқу дағдылары мен біліктерін қалыптастыру;
- интернеттен алынған материалдарды талдау негізінде ауызша сөз іскерліктерін жетілдіру;
- жазбаша серіктеріне хат жазу, жауап жазу, баяндама, реферат, т.б. жазба жұмыстарын дайындау арқылы жазбаша тіл білігін арттыру;
- өзі оқып отырған тіл елінің тарихы мен мәдениеті, салт-дәстүрлері, экономикалық даму ерекшеліктерін қамтитын танымдық білімдерін кеңейту.

Ақпараттық технологияның келесі бір сабағымда жиі қолданылған түрі электронды оқулықтар: Oxford word skills, idioms and phrasal verbs, English grammar in Use etc. Электрондық оқулық дегеніміз – мультимедиялық оқулық, электрондық оқулықтың құрылымы сапалы және жаңа деңгейде толы. Электрондық оқулық сонымен қатар, студенттің уақытын да үнемдейді, оқу материалдарын іздеп отырмай, өтілген және студенттің ұмытып қалған материалдарын еске түсіруге көп ықпал етеді.

Оқу материалын бірнеше рет көре алу мүмкіндігі студенттің жеке басының ерекшелігіне сай: біреулеріне өмір бойы есте сақтап қалу үшін бірақ рет қарап шығу жеткілікті, екіншілеріне – материалды бірнеше рет қарап шығу қажет. Бұның барлығы мүмкін, өйткені студент электронды оқулықпен жеке жұмыс жасайды. Ал бұның мұғалімге көмегіне келер болсақ, оқу материалы түгелдей көркемделген. Мұғалімге көрнекі дидактикалық құралдарды даярлау қажет емес. Көркемделуі кәсіби деңгейде орындалған. Электронды оқулықтар дыбысталған, оларда студенттің жауаптары елеусіз қалмайтын шынайы қарым-қатынастың элементтері бар. Студент мәтінді оқып қана қоймай, сонымен қатар тапсырмаларды орындай және сұрақтарға жауап бере отырып оқу үрдісінің белсенді қатысушысы болады.

Біз қазір түсіндіру, жеткізу педагогикасының деңгейінде жүрміз. Біз сабақ барысын түсіндірусіз, көрнекі құралсыз елестете алмаймыз. Егер білім беру жүйесінің хронометражын жасасақ, студенттің пәнді меңгеру үшін сабаққа белсенді қатысуына бар-жоғы екі минут кетеді екен. Сабақ уақытының басым бөлігі оқытушының түсіндіруімен өтеді. Ал электрондық оқыту әдістемесі ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы білім бағдарламасын толыққанды меңгеруге жол ашады. Ал жаңа әдістемелер педагогикалық үрдіске тың серпіліс әкеледі. Студенттің ынтасы мен белсенділігін арттырады. Студент қаншалықты белсенді болса, білім беру де соншалықты тиімді болмақ. Аталмыш әдістемелер студенттің ғылымды жаңа қырынан тануына да ықпал етпек. Студенттерге мультимедиялық түсіндірмесі бар интерактивті тапсырмалар беріледі. Ең тиімдісі, студент тапсырманы орындағанда дұрыс-бұрыстығы бірден айтылады.

Тақырыпты меңгермеген балалар болмайды. Олар әр түрлі жағдайға байланысты:

- бірнеше сабақты жіберіп алуы;
- жаңа материалды тыңдамай, түсінбей қалуы;

- бірден ойды түсінбей қалуы, осының барлығы жиналып қала береді.

Электрондық оқулықтар мұндай қарама-қайшылықтарды жоққа шығарады, олар студентке оқу материалына жүгінуін қаншалықты қажет етсе, соншалықты мүмкіндік береді. Ол бір тапсырманы, оның ең жақсы нәтижесіне жеткенше орындауы мүмкін.

Бүгінгі күннің басты ерекшелігі оқу процесінде жетілдіру жолында ең озық әдістемелер іздестіріліп, оқу орындары әртүрлі оқу бағдарламамен жұмыс істеуде. Солардың ішінде студент үшін электронды оқулықты пайдалану арқылы:

- оқу материалдары туралы студенттерге дәл және толық ақпарат беру арқылы оқыту сапасын арттырады. Оқытудың көрнектілігін арттырып, оқу материалын саналы игеруге жеткізеді;

- абстрактылы оқу материалдарын нақтылыққа жеткізіп, оқытудың тиімділігін жетілдіреді;

- оқу материалының маңызын арттырып, уақыттан ұтып, есте сақтау қабілеттерін жетілдіруге қол жеткізеді. Есте сақтаудың әсер алу, қайталау ассоциация арқылы оқу материалдарын терең игеруге жеткізеді;

- мұғалім мен студент еңбектерін жеңілдетіп, пікір алысып, байланыстарын арттырады.

Электронды оқулықты қолдана отырып студенттің төмендегідей жұмыс жасауға мүмкіншілігі болады:

- өтілетін материалдарды дұрыс әрі жеңіл түрде түсінуге;

- студенттің өздігімен дайындалып, жұмыстың барлық кезеңдерінде өзін өзі тексеруге;

- жұмысты тиянақты түрде орындап, мұғалімге файл түрінде тапсыруға;

- түсінбеген тақырыптарды шексіз қайталауға;

- оқулықты сабақтарда қолданып, студенттің өз деңгейінде тапсырмаларды таңдауға;

- қажетті материалдарды жылдам іздеп табуға мүмкіндік туғызады.

Электронды оқулықтарды ағылшын тілі сабақтарында пайдаланудың артықшылықтары:

- өтіліп отырған тақырыпты жан-жақты меңгеруі;

- оқыту үрдісінің әр түрлілігі мен студенттің қызығушылығының артуы және жеке тұлға ретінде шығармашылығының артуы;

- мұғалімнің тиімді оқыту әдістерін таңдап алу мүмкіншілігін кеңейтеді.

Ақпараттық технологиялардың мүмкіндіктері арқылы жасалынған электронды баспа оқулығымен мұғалімдер мен студенттер өздігінен жұмыс жасай алады. Әсіресе аталған электронды оқулықты пайдалану студенттің сабаққа деген ынтасын жоғарылатып, өздігінен мұғалімнің нұсқауынсыз тақырыптарды игеруіне және граматикалық жұмыстарға алдын ала дайындалуларына мүмкіндік туғызады. Электронды оқулықты қолдану барысында графикалық безендірулер және сұқбат терезесі түрінде пайдаланушы интерфейсі студенттерді кітап пайдалануға деген қызығушылығын арттырады.

Электронды оқулықты қолдану саласы өте кең: электронды – оқыту жүйесі қашықтан оқыту үшін, өздігімен ізденіс барысында, жалпы білімге деген талпыныс бар студентке өте тиімді. Қазіргі заман талабына сай мүмкіндігін көп дербес компьютерлерді өңдей отырып, тарау бойынша студенттің білімін бақылауға мүмкіндік береді. Осы арқылы компьютерлік технологияның дамуының тереңдетілуі білім сапасын жоғарылата отырып, мұғалімнің жұмысын жеңілдетіп түседі.

Электрондық оқулыққа қойылатын талаптар:

- 1) жан-жақтылығы.
- 2) ізгіліктілік. Онда кез келген орындаушы өзіне қажетті білімді ала алады.
- 3) бейімділігі. Ұсынылып отырған оқу материалы барлық орындаушылар үшін бірмәнді болуы керек. бірақ оқу материалы әр түрлі формада берілуі мүмкін.
- 4) модульдік. Кез келген электрондық оқулықты дәстүрлі оқулықтар негізінде құрылымын жасақтау.
- 5) экономикалық тиімділігі. Аталған оқулыққа сұраныс көп болуы қажет және сәйкес түсетін пайданы да қарастыру қажет.
- 6) тұтынушыға бағдарлау.

Инновациялық оқыту-заманауи оқытудың белгісі. Біз инновациялық әдістемелерді ағылшын тілі пәнінде пайдалануда жоғарыда көрсетілген ақпараттық технологиялардан бөліп қарай алмайтынымызды түсінуіміз керек. Инновациялық үрдістің негізі – жаңалықты қалыптастыру, қолдану, жүзеге асырудың тұтастық қызметі. Кез келген жаңа әдіс жекелік, сондай-ақ уақытша жоспарға жатады. Бұл, бір оқытушы үшін табылған жаңа әдіс, жаңалық, басқа оқытушы үшін өтілген материал тәрізді. Инновация білім деңгейінің көтерілуіне жағдай туғызады. Жаңа технологияны меңгеру оқытушының интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және басқа да көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. Оқу-тәрбие үрдісінде қолданып жүрген жаңа педагогикалық технологиялар мыналар:

- дамыта отырып оқыту әдістемесі (Л.Занков, Д.Эльконин, В.Давыдов, В.Репин, В.Левин);
- оза отырып оқыту (С.Лысенкова);
- іс-әрекетті бағалау (Ш.Амонашвили);
- тірек және тірек конспектілері арқылы оқыту (В.Шаталов);
- саралап оқыту; шоғырландырып қарқынды оқу жүйесі;
- деңгейлік тапсырмалар арқылы дамыта оқыту;
- жобалап оқыту технологиясы.

Қазіргі кезең – технологияның әртүрінің қарқынды дамыған заманы. Әрбір оқытушы өз Отанын шексіз сүйетін, білімді, іскер, рухани адамгершілігі мол, парасатты, мәдениетті, жан-жақты жетілген ұрпақ дайындауға міндетті. Яғни, сабақта әр түрлі әдіс-тәсілдерді пайдалану, студенттің жеке басын құрметтей отырып, білім беру – қазіргі оқытудың негізгі талабы.

Инновация – педагогикалық үрдісте оқыту мен тәрбиенің жаңа тұжырымдамаларының, оқу жоспарларының, бағдарламаларының, түрлерінің, әдістерінің, құралдардың мақсатына

жету. Инновация-жаңалық, жаңашылдық, өзгеріс. Инновациялық құрал және үрдіс әлде бір жаңалықты енгізу деген сөз. Педагогикалық үрдісте инновация оқыту мен тәрбиенің тәсілдері, түрлері, мақсатымен мазмұнын, оқытушы мен студенттің бірлескен қызметін ұйымдастыруға жаңалық енгізуді білдіреді. Ағылшын тілін оқытуда сөйлесім іскерлігін кейбір интербелсенді әдістерді қолдану арқылы үйретеді. Инновациялық үрдіссіз университеттің дамуы мүмкін емес.

Инновациялық оқыту арқылы біз ақпараттық технологияларды қолданамыз. Сабақты компьютерге жазып, студенттер үйде көріп, тыңдауына мүмкіндік бар. Инновациялық оқыту тәсілдерін қолдану арқылы өткен сабақтың тиімділігі:

- материалды түсіндіруге оқытушы көп қиналмайды.
- студенттер жаңа сабақты, материалды оңай қабылдап, тез меңгереді.
- интербелсенді тақта арқылы жаңа сөздің мағынасын түсіндіруге болады.
- оқиғаға құрылған сурет бойынша студентке заттың атын, түсін ататқыза отырып, қимылына, көрген-байқағандарына байланысты сөйлем құрғызып, әңгіме айтқызуға болады.

Қазір білім беру саласында жаңа жүйе жасалып, әлемдік білім кеңістігіне ену бағытында елеулі істер атқаруда. Инновация білім деңгейінің көтерілуіне жағдай туғызады. «Білекке сенер заманда ешкімге есе бермедік, білімге сенер заманда, қапы қалып жүрмейік» – деп Абылай хан айтқандай әр оқытушы ақпараттық технологияның идеяларын іздене оқып, педагогика саласында өз жолын, өз тың еңбегін, өз сұрлеуін салуға үлес қосуға тиісті.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Жүнісбек Ә. Жаңа технология негізі – сапалы білім // Қазақстан мектебі, 2008. – №4. – Б.1-2.
- 2 Раджерс Э. Инновация туралы түсінік // Қазақстан мектебі, 2006. – №4. – Б.2.
- 3 Сенаторова Т.П. Мультимедиа. Возможности использование в учебном процессе // Информационно-методический материал. – Казань, 2001. – Б.4.
- 4 Досова Ж. Жаңа технологияны оқытуда қолдану // Педагогикалық кеңес, 2009. – №4. – Б.16-25.
- 5 Каплиева А. Инновациялық технологиялар – білім сапасын арттыру құралы // Қазақстан мектебі, 2013. – №12. – Б.6-8.
- 6 Щукин А.Н. Методика обучения речевому общению на иностранном языке: учеб. пособие для преп. и студ. языковых вузов. – М.: Изд-во «Икар», 2011.
- 7 <http://library.wksu.kz/dmdocuments/%D0%A3%D1%80%D0%B0%D0%BB%D0%B1%D0%B0%D0%B5%D0%B2%D0%B0.pdf>
- 8 <https://articlekz.com/kk/article/26441>
- 9 <https://bilim-all.kz/article/5460-Agylyshyn-tili-sabaqtarynda-zhana-adis-tasilder-arqyly-oqushylardyn-qyzygushylygyn-arttyrudyn-zholdary>
- 10 <https://martebe.kz/shet-tilin-okhytuda-adis-tasilderdi-tiimdi-pajdalanu/>

Smagulova A.¹, Rakhimbayeva R.¹

¹faculty of «International relations»,
al-Farabi Kazakh National University

TEACHING FOREIGN LANGUAGES ON THE TEST MATERIALS

Abstract

Evaluation of the quality of teaching foreign languages to the test material is an important and urgent issue, since a single national testing, and independent certification are conducted in the form of universal tests. System representation of control as part of a single management process allows us to formulate its objectives, functions and tasks, requirements for planning, organization and conduct of, the specific content and forms of control, based on educational goals. Testing serves both as a means of development and regulation of certain activities, so as to check the final result, thereby realizing basic control functions - learning and actually controlling. This article discusses the importance of applying the test in a foreign language in the learning process.

Keywords: lexical and grammatical tests, tests in reading, listening, in the spoken language, test formats, test preparation guideline.

A. Смагулова¹, Р. Рахимбаева¹

*¹әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
халықаралық қатынастар факультеті*

ШЕТ ТІЛДЕРІН ТЕСТ МАТЕРИАЛ АРҚЫЛЫ ОҚЫТУ

Аңдатпа

Тестілеу материалдарында оқу сапасын бағалаудың маңызды және өзіктілікті болып келеді, өйткені біркелкі ұлттық тестілеу, тәуелсіз аттестациялау универсалды тестілеу қалпында өткізіледі. Тестілеу дамуы және реттеуші құрал ретінде нақты қызмет атқарады, ол өйткені соңғы нәтижені тексері есебінде функциялық бақылауды – оқушының және бақылаушының ролін атқарады. Тестілеу белгілі бір қызметтегі сапаны дамытудың негізгі айғағы және регуляторы есебінде студентер мен бақылаушы арасындағы негізгі бақылау қызметін атқарады. Бұл мақалада білім берудегі шет тілін оқытудың және оқу үрдісінде тестілеудің атқаратын қызметі мен ролі қарастырылды.

Түйін сөздер: тестілеу, оқу құралы бойынша тест, хаттар, аудитория бойынша жазбаша лекция және грамматикалық тестілеу, ашық және жабық тестілеу жұмыстары.

Смагулова А.¹, Рахимбаева Р.¹

*¹факультет международных отношений
Казахского национального университета имени аль-Фараби*

ОБУЧЕНИЕ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ НА МАТЕРИАЛЕ ТЕСТОВ

Аннотация

Оценка качества обучения иностранным языкам на материале тестирования является важной и актуальной, так как единое национальное тестирование, да и независимая аттестация проводятся в форме универсальных тестовых испытаний. Системное пред-

ставление контроля как элемента единого процесса управления позволяет сформулировать его цели, функции и задачи, требования к планированию, организации и проведению, конкретное содержание и формы контроля, исходя из образовательных целей. Тестирование выступает как в качестве средства развития и регуляции определенной деятельности, так в качестве проверки конечного результата, реализуя тем самым основные функции контроля – обучающегося и собственно контролирующего. В данной статье рассматриваются важность применения тестов по иностранному языку в процессе обучения.

Ключевые слова: лексико-грамматические тесты, тесты по чтению, аудированию, по устной речи, тестовые форматы, принципы подготовки тестирования.

Teaching foreign languages on the test material is an important and an actual problem, since the unified national testing, and independent certification is carried out in the form of universal tests. Despite not perfect testing, we must recognize that it has become an integral part educational process. Therefore, we must pay sufficient attention to training prepare students to perform tests, introduce them to a wide variety of test tasks, and it is also correct to use the test method for monitoring knowledge and evaluating students ' achievements. In the article by L.G. Denisova and V.N. Simkin "on the final control of exposure to foreign languages", the following definition of the test is given: "the Test is a measurement procedure aimed at identifying and measuring specific manifestations of language behavior that make up the components of language competence. Externally, this can be expressed in a special system of questions and answers and tasks" (Денисова Л.Г., 109). Modern tests are distinguished by their multilevel nature, regardless of the teaching methods or the teacher. They check all activities-reading, listening, speaking, and writing. Division by type of speech activity gives us 4 groups of tests: tests that test reading , writing, speaking and listening skills. In a separate group, you can select tests that test your vocabulary and grammar skills, which we call lexico-grammatical (Брейгина М.Е.,4). Without applying for a comprehensive classification of existing tests, we would like to consider each group of tests in detail. Lexico-grammatical tests that can be divided into lexical and grammatical. Lexical tests check spelling skills, word formation, and distinguishing words that are similar in spelling or meaning. For example: verbs do, make-do and verbs lie-lie and lie-lie; Grammatical tests check the skills of various grammatical phenomena, namely – - the use of English tenses in the active and passive voice; - coordination of tenses; - the use of non-personal forms of the verb; - the use of modal verbs; - the use of degrees of comparison of adjectives and adverbs, etc.

Options for tasks in such tests can be: multiple choice, setting words into the correct form, converting sentences, correcting errors, etc. If we usually use separate lexical and grammatical tests in the learning process, linked to the topics being studied, we see unified lexical and grammatical tests.

Writing tests allow you to test your skills in communicating ideas and thoughts in a foreign language, the ability to work with documentation among these tests can be allocate the following:

- filling out forms (checks the ability to briefly present information of personal and business character);
- description of tables and graphs (checks the ability to extract, organize and briefly transmit the received information in a logical sequence, and the ability to use speech patterns);
- ✓ writing a personal and business letter (checks your business ethics and knowledge);
- ✓ common norms of communication and related vocabulary, i.e. knowledge of etiquette;
- ✓ dictation (check the understanding of speech by ear, knowledge of vocabulary, spelling, etc.);
- ✓ grammar; ability to write and quickly correlate the sound and graphic image of the word;
- ✓ writing essays, essays on a given topic checks the ability to present their own thoughts and draw conclusions;

✓ follow a logical sequence, paragraphs, the ability to correlate and contrast facts and the use of words - bundles, such as however, yet, so, thus, to sum up, in conclusion, etc..

Reading tests check the level of understanding and retrieval of information, submitted in writing. There are usually 2 types of tests used: tests with skips (close tests) and tests with different tasks.

Close tests – to check skills restore missing semantic connections based on the context. Offer small texts with missing words that the test subject must insert ,based on context. Also, students are given texts with missing sentences, which are usually placed after the text and are asked to put in their places, according to the content.

Tests with tasks can be very diverse:

- selecting the correct or incorrect sentence taken from the text(true/false);
- choosing the correct answer to questions in the text (multiple choice);
- search for specified information;
- defining the main idea of the text;
- restore the order of events or stages;
- selecting a title for different parts of the text, etc.

Listening tests check the level of understanding and extraction of information from oral report. Students simultaneously listen to the text and perform tasks, i.e. the listening test is as close as possible to the natural environment. Tasks can be as follows: - multiple choice; - correlation of phrases or parts of sentences with each other; - word substitution; - completing sentences; - filling in tables, etc.

Oral speech tests test children's communication skills and vocabulary; ability to Express your opinion, evaluate, generalize, draw conclusions, ask questions, to answer questions, respond to remarks and comments, etc. Forms of speech various: - monologue statement: description of the drawing, statement on the specified topic; - Dialogic speech: dialogue-inquiry, request for information, discussion events, films, and literary works.

We can add thematic knowledge tests to the above mentioned *types of tests* socio-cultural, historical, geographical, political, economic, and other information about the country of the language being studied and your own. They are used in various competitions, quizzes, Olympiad tasks for the development of cognitive abilities children and interest in learning a foreign language (Кувшинова В.И, 26). It should be added that many tests can and should be performed using modern computer technologies. The test formats. Within each type of test, test formats are distinguished, defining the following test characteristics: test length, number and type of sections, controlled skills, test units, tasks, and their number, expected responses of test subjects. The Western method operates, as a rule, with the following

types of formats:

- 1) multiple choice (multiple choice);
- 2) alternative selection (verification) (Yes-no) (True/False; Yes/No);
- 3) matching pairs;
- 4) information transfer;
- 5) rearranging in logical order (ordering tasks);
- 6) editing (editing);
- 7) filling in gaps (gap-filling);
- 8) close (cloze);
- 9) C-test;
- 10) short answers.

Classification of tests based on test formats:

- 1) objective tests:
  - a) multiple choice tests;
  - b) tests of an alternative choice;

- c) selection of pairs;
- d) transfer of information;
- e) rearrangement in logical order;
- e) editing;
- 2) subjective tests:
  - a) filling in the gaps;
  - b) close tests;
  - c) C-tests;
  - d) short answer tests.

In the V.I. Kuvshinov's article "Test control in the process of teaching foreign languages» it says: "Systematic testing stimulates the activity and attention of students in the classroom, increases their responsibility when performing educational tasks... Results test checks are analyzed by the teacher and serve as an indicator for him, on the one hand on the other hand, the teacher's self-assessment of the work of the teacher, which allows him to make the necessary adjustments to the learning process and thus prevent the repetition of mistakes by students" (4, 118-122). When testing, we teach the child to think more logically, develop other models of thinking, teach a non-standard approach to the task, prepare him for the fact that there may be a trick in the test. The child must give an answer only after comparing the test data and making a conclusion. Working with tests, they develop their tactics, their approach, and their vision of the problem. But the main thing is that thinking becomes more organized. The student is able to discard all unnecessary things and not waste energy on solving unnecessary or untimely tasks. In other words, testing develops a different type of thinking in the child. At the present stage of training, test control has risen to a higher quality level. Many textbook authors use tests in the format of final testing, thus preparing students to pass the exam at different levels. This allows us to conclude that the assessment of the quality of teaching foreign languages on the test material remains an urgent problem, and the relevance of its solution is especially growing in our time in connection with the final transition of schools to universal test tests in the form of ENT. We give types of another tests, one of them *Diagnostic tests*. A diagnostic (also known as formative or progress) test lets you and the students know how well they have learnt particular course elements and are typically done at the end of course book units or recent class work. The test content and question types should be familiar to students and you should expect a high degree of success as they know what's in the test. The results also show which areas need revising with the class or individuals.

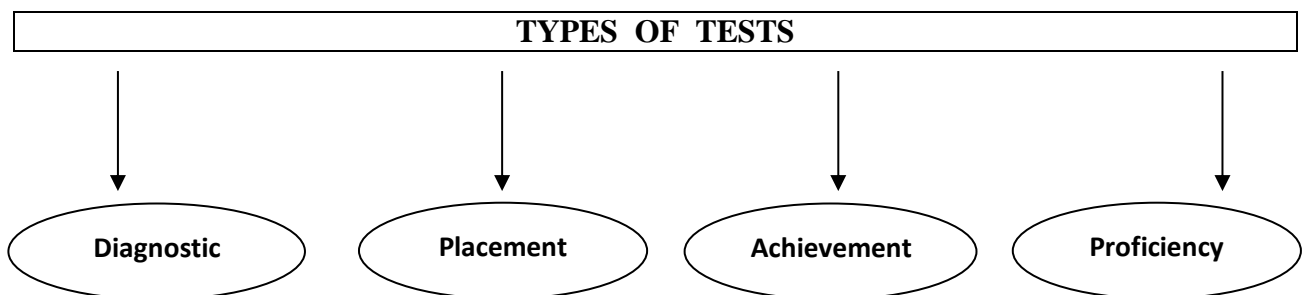
It is wise to start our discussion with that type of testing, for it is typically the first step each teacher, even non-language teacher, takes at the beginning of a new school year. In the establishment the author of the paper was working it was one of the main rules to start a new study year giving the students a diagnostic test. Every year the administration of the school had stemmed a special plan where every teacher was supposed to write when and how they were going to test their students. Moreover, the teachers were supposed to analyse the diagnostic tests, complete special documents and provide diagrams with the results of each class or group if a class was divided. Then, at the end of the study year the teachers were demanded to compare the results of them with the final, achievement test (see in Appendix 1). The author of the paper has used this type of test for several times, but had never gone deep into details how it is constructed, why and what for. Therefore, the facts listed below were of great value for her.

The diagnostic test displays the teacher a situation of the students' current knowledge. This is very essential especially when the students return from their summer holidays (that produces a rather substantial gap in their knowledge) or if the students start a new course and the teacher is completely unfamiliar with the level of the group. Hence, the teacher has to consider carefully about the items s/he is interested in to teach. This consideration reflects Heaton's proposal (ibid.), which stipulates that the teachers should be systematic to design the tasks that are supposed to illustrate the students' abilities, and they should know what exactly they are testing. Moreover, Underhill (ibid.)

points out that apart from the above-mentioned the most essential element of the diagnostic test is that the students should not feel depressed when the test is completed. Therefore, very often the teachers do not put any marks for the diagnostic test and sometimes even do not show the test to the learners if the students do not ask the teacher to return it. Nevertheless, regarding our own experience, the learners, especially the young ones, are eager to know their results and even demand marks for their work. Notwithstanding, it is up to the teacher whether to inform his/her students with the results or not; however, the test represents a valuable information mostly for the teacher and his/her plans for designing a syllabus.

At that point we can allude to our experience in giving a diagnostic test in Form 5. It was the class the teacher had worked before and knew the students and their level rather good. However, new learners had joined the class, and the teacher had not a slightest idea about their abilities. It was obvious that the students worried about how they would accomplish the test and what marks would they receive. The teacher had ensured them that the test would not be evaluated by marks. It was necessary for the teacher to plan her future work. That was done to release the tension in the class and make the students get rid of the stress that might be crucial for the results. The students immediately felt free and set to work. Later when analysing and summarizing the results the teacher realized that the students' knowledge was purely good. Certainly, there were the place the students required more practice; therefore during the next class the students were offered remedial activities on the points they had encountered any difficulties. Moreover, that was the case when the students were particularly interested in their marks.

Placement tests. The aim of a placement test is to help sort new students into teaching groups of roughly the same level. As they are not related to any particular course taken these tests often start simply and get more difficult to cater for a range of abilities. We want to know their general standard rather than test specific language points and a variety of test activities will give us better results than a single assessment. The subject matter of any reading and listening texts, speaking and writing tasks is usually based on common human experience – something everyone can relate to. An interview is useful as we can gauge the students' spoken accuracy and fluency at the same time as putting a face to a filing number.

There is research to show that just having students repeat a sentence provides a quick and reasonably accurate marker of ability. Any sentence will do, as long as it's not too short or easy. Try this; the opening sentence of Jane Austin's *Pride and prejudice*: *It is a truth universally acknowledged that a single man in possession of a good fortune, must be in want of a wife.* Or the beginning of Tolstoy's *Anna Karenina*: *All happy families resemble one another; each unhappy family is unhappy in its own way.* How about the first words of Alice in Wonderland; *Alice was beginning to get very tired of sitting by her sister on the bank, and of having nothing to do.* Lastly, Winnie-the-Pooh starts: *Here is Edward bear, coming downstairs now, bump, bump, bump, on the back of his head, behind Christopher Robin.* All you do is have students come in one by one, say the sentence, tell the student to repeat and note the number of words the student says before the repetition breaks down. With lower level students say just the first part of the last two or say the sentence twice.

If you have twenty students to put in two groups, the ten who managed the greatest number of words go into one class and the rest into another. I suggest this sentence repetition idea as a quick rough and ready way to allocate students to levels when placement at the start of term has to be done rapidly. It also gives you the opportunity to meet all the students.

Another type of test we are intended to discuss is a placement test. Concerning Longman Dictionary of LTAL again (279-280) we can see that a placement test is a test that places the students at an appropriate level in a programme or a course. This term does not refer to the system and construction of the test, but to its usage purpose. According to Hughes, this type of test is also used to decide which group or class the learner could be joined to. This statement is entirely supported by another scholar, such as Alderson, who declares that this type of test is meant for showing the teacher the students' level of the language ability. It will assist to put the student exactly in that group that responds his/her true abilities.

Heaton (ibid.) adheres that the following type of testing should be general and should purely focus on a vast range of topics of the language not on just specific one. Therefore, the placement test typically could be represented in the form of dictations, interviews, grammar tests, etc.

Moreover, according to Heaton (ibid.), the placement test should deal exactly with the language skills relevant to those that will be taught during a particular course. If our course includes development of writing skills required for politics, it is not appropriate to study writing required for medical purposes. Thus, Heaton (ibid.) presumes that is fairly important to analyse and study the syllabus beforehand. For the placement test is completely attributed to the future course programme. Furthermore, Hughes (ibid.) stresses that each institution will have its own placement tests meeting its needs. The test suitable for one institution will not suit the needs of another. Likewise, the matter of scoring is particularly significant in the case of placement tests, for the scores gathered serve as a basis for putting the students into different groups appropriate to their level.

At this point we can attempt to compare a placement test and diagnostic one. From the first sight these both types of tests could look similar. They both are given at the beginning of the study year and both are meant for distinguishing the students' level of the current knowledge. However, if we consider the facts described in sub-chapters we will see how they are different. A diagnostic test is meant for displaying a picture of the students' general knowledge at the beginning of the study year for the teacher to plan further work and design an appropriate syllabus for his/her students. Whereas, a placement test is designed and given in order to use the information of the students' knowledge for putting the students into groups according to their level of the language. Indeed, they are both used for teacher's planning of the course their functions differ. A colleague of mine, who works at school, has informed me that they have used a placement test at the beginning of the year and it appeared to be relevant and efficient for her and her colleague's future teaching. The students were divided according to their English language abilities: the students with better knowledge were put together, whereas the weaker students formed their own group. It does not mean discrimination between the students. The teachers have explained the students the reason for such actions, why it was necessary – they wanted to produce an appropriate teaching for each student taking his/her abilities into account. The teachers have altered their syllabus to meet the demands of the students. The result proved to be satisfying. The students with better knowledge progressed; no one halted them. The weaker students have gradually improved their knowledge, for they received due attention than it would be in a mixed group.

Progress test. Having discussed two types of tests that are usually used at the beginning, we can approach the test typically employed during the study year to check the students' development. We will speak about a progress test. According to Alderson, progress test will show the teacher whether the students have learnt the recently taught material successfully. Basically, the teacher intends to check certain items, not general topics covered during the school or study year. Commonly, it is not very long and is determined to check the recent material. Therefore, the teacher

might expect his/her learners to get rather high scores. The following type is supposed to be used after the students have learnt either a set of units on a theme or have covered a definite topic of the language. It will display the teacher whether the material has been successfully acquired or the students need additional practice instead of starting a new material.

A progress test will basically display the activities based on the material the teacher is determined to check. To evaluate it the teacher can work out a certain system of points that later will compose a mark. Typically, such tests do not influence the students' final mark at the end of the year. The authorities of school demand the teachers to conduct progress tests, as well. However, the teachers themselves decide on the necessity of applying them. Nevertheless, we can claim that progress test is inevitable part of the learning process. We can even take a responsibility to declare that progress test facilitate the material acquisition in a way. The students preparing for the test look through the material again and there is a chance it can be transferred to their long-term memory.

Further, we can come to Alderson (ibid.) who presumes that such type of testing could function as a motivating fact for the learners, for success will develop the students' confidence in their own knowledge and motivate them study further more vigorously. In case, there will be two or three students whose scores are rather low, the teacher should encourage them by providing support in future and imply the idea that studying hard will allow them to catch up with the rest of the students sooner or later. The author of the paper basing on her experience agrees with the statement, for she had noticed that weaker students when they had managed to write their test successfully became proud of their achievement and started working better.

However, if the majority of the class scores a rather low grade, the teacher should be cautious. This could be a signal that there is either something wrong with the teaching or the students are low motivated or lazy.

Achievement tests. Also called an attainment or summative test, an achievement test aims to measure what has been learnt over a longer period of time than a diagnostic test. End of course school tests, as well as externally set exams, show the standard reached and results can be compared to other students. An achievement test doesn't relate to a particular course book, but to the aims of the syllabus. International exams such as the Cambridge ESOL suite are an example where the standard required to pass is consistent year to year. A problem with these tests is that you cannot examine everything in the course in a few hours, so you have to choose samples. There may be one discrete item on the third conditional and none on other conditional forms. Does the test assume that a student getting this item correct can also use the other forms?

Apart from a progress test the teachers employ another type – achievement test. According to Longman Dictionary of LTAL (Wallace, K.), an achievement test is a test, which measures a language someone has learned during a specific course, study or program. Here the progress is significant and, therefore, is the main point tested.

At this instant the author of the paper is determined to compare a progress and achievement test. Again if we look at these two types they might seem similar, however, it is not so. Drawing on the facts listed above we can report that a progress test is typically used during the course to check the acquisition of an excerpted material. An achievement test checks the acquisition of the material, as well. Although, it is far different in its application time. We basically use an achievement test at the end of the course to check the acquisition of the material covered during the study year, not bits of it as it is with a progress test.

Alternatively, Alderson (ibid.) mentions two usage types of achievement tests: *formative* and *summative*. The notion of a formative test denotes the idea that the teacher will be able after evaluating the results of the test reconsider his/her teaching, syllabus design and even slow down the pace of studying to consolidate the material if it is necessary in future. Notwithstanding, these reconsiderations will not affect the present students who have taken the test. They will be applied to the future syllabus design.

Summative usage will deal precisely with the students' success or failure. The teacher will immediately can take up remedial activities to improve a situation.

Further, Alderson (ibid.) and Heaton stipulate that designing an achievement test is rather time-consuming, for the achievement test is basically devised to cover a broad topic of the material covered during the course. In addition, one and the same achievement test could be given to more than one class at school to check both the students' progress and the teachers' work. At that point it is very essential to consider the material covered by different classes or groups. You cannot ask the students what they have not been taught. Heaton (ibid.) emphasises the close cooperative work of the teachers as a crucial element in test design. However, in the school the author of the paper used to work the teachers did not cooperate in designing achievement tests. Each teacher was free to write the test that best suits his/her children.

Developing the topic, we can focus on Hughes' idea that there is an approach how to design a test; it is called *syllabus-content approach*. The test is based on a syllabus studied or a book taken during the course. This test could be described as a fair test, for it focuses mainly on the detailed material that the students are supposed to have studied. Hughes (ibid.) points out that if the test is inappropriately designed, it could result in unsuccessful accomplishment of it. Sometimes the demands of the test may differ from the objectives of the course. Therefore, the test should be based directly on the objectives of the course. Consequently, it will influence the choice of books appropriate to the syllable and syllable itself. The backwash will be positive not only for the test, but also for the teaching. Furthermore, we should mention that the students have to know the criteria according to which they are going to be evaluated.

To conclude we shall state again that achievement tests are meant to check the mastery of the material covered by the learners. They will be great helpers for the teacher's future work and will contribute a lot to the students' progress.

Proficiency tests. Cambridge IELTS and the American TOEFL tests are proficiency tests in that they aim to provide a snapshot of a candidate's ability to apply what they know. Such tests have a future orientation and are often used by further education bodies, employers and immigration authorities to determine acceptable standards for applicants. The question asked is whether their English is good enough to cope with foreseen demands and a way to try and assess this is by representative testing and purposive testing. The former is concerned more with the quality of language. You might assume that correctly filling in a cloze passage means the student grasps the structure of the language. The latter focuses on effectiveness of communication. Can the student write an appropriate letter or follow instructions. These four test types overlap; there are elements of proficiency in the three other types, but all have to be valid, reliable and practical. A marking scheme has to be drawn up and results collated. We'll consider what to test, how to mark and what constitutes a pass in another article.

The last type of test to be discussed is a proficiency test. Regarding Longman Dictionary of LTAL (Kramiša, I. 292) proficiency test is a test, which measures how much of a language a person knows or has learnt. It is not bound to any curriculum or syllabus, but is intended to check the learners' language competence. Although, some preparation and administration was done before taking the test, the test's results are what being focused on. The examples of such tests could be the American Testing of English as Foreign Language that is used to measures the learners' general knowledge of English in order to allow them to enter any high educational establishments or to take up a job in the USA. Another proficiency test is Cambridge First Certificate test that has almost the same aim as TOEFL.

Hughes gives the similar definition of proficiency tests stressing that training is not the thing that is emphasised, but the language. He adds that 'proficient' in the case of proficiency tests means possessing a certain ability of using the language according to an appropriate purpose. It denotes that the learner's language ability could be tested in various fields or subjects (art, science, medicine, etc.) in order to check whether the learner could suit the demands of a specific field or

not. This could refer to TOEFL tests. Apart from TOEFL we can speak about Cambridge First Certificate test, which is general and does not concern any specific field. The aim of this test is to reveal whether the learners' language abilities have reached a certain standard set. The test could be taken by anyone who is interested in testing the level of language knowledge. There are special tests levels, which can be chosen by a candidate. If a candidate has passed the exam s/he can take another one of a different level. However, these entire tests are not free of charge, and in order to take it an individual has to pay for them.

Regarding Hughes (ibid.) who supposes that the only similar factor about such tests that they are not based on any courses, but are intended to measure the candidates' suitability for a certain post or course at the university, we can add that in order to pass these tests a candidate has to attend special preparatory courses. (Wallace, K., 1998).

The author of the paper both agrees and does not agree with the Hughes' proposed statement. Definitely, this test could make the testee depressed and exhausted by taking a rather long test. Moreover, the proficiency tests are rather impartial; they are not testee-friendly.

However, there is a useful factor amongst the negative ones. It is preparation to proficiency tests, for it involves all language material starting from grammar finishing with listening comprehension. All four skills are being practised during the preparation course; various reading task and activities have been incorporated; writing has been stressed focusing on all possible types of essays, letters, reviews, etc. Speaking has been practiced as well. The whole material has been consolidated for many times.

To summarize we can claim that there are different types of tests that serve for different purposes. Moreover, they all are necessary for the teacher's work, for them, apart from a proficiency test, could contribute to successful material acquisition by learners.

In conclusion. We would like to say that the control of students' knowledge in management of the quality of education it is a process of planning, organizing and conducting measurement procedures for subsequent analysis of the information obtained in their course information for each estimated indicator. The results of the control are the basis on which all subsequent control cycles are built. Based on this, control should be considered as a mandatory stage of quality management, the effectiveness of which significantly determines the adequacy of management decisions. System representation of control as an element of a single management process allows you to formulate its goals, functions and tasks, requirements for planning, organization and implementation, specific content and forms of control, based on educational goals.

The development of the design methodology and organization of control as the basis, the initial basis for creating its technology. The procedural side of control is related to the implementation of specific practical activities of its subjects (managers, teachers, students). Therefore, it is essential to increase the effectiveness of control and the entire management the quality of education in General is the development and improvement of its technology - specific methods, forms and means of control.

References:

- 1 Денисова Л.Г. *Тестирование в обучении иностранному языку // Иностранные языки в школе, 2009. – №2. – С.109.*
- 2 Брейгина М.Е. *О контроле базового уровня обученности // Иностранные языки в школе, 1991. – №2. – С.26.*
- 3 Кувшинова В.И. *Тестовый контроль в процессе обучения иностранным языкам // Вестник развития науки и образования, 2012. – №4. – С.118.*
- 4 *Vocabulary in Context in Vocabulary Learning in Long. M. (ed.), Methodology in TESOL. New York. Newbury House Publishers Kruse. – A., 1998.*
- 5 *Lingua-Didactic Theories Underlying Multi-purpose Language Acquisition. LU Prodromou. – L., 1998.*

6 Richards, J. 1996. *Language Teaching and Applied Linguistics*. Longman Dictionary. Longman Thompson. – М., 2001.

7 Wallace, K. 1998. *Reading*. Oxford University Press Weir, C.2000. *Communicative Language Testing*. Prentice Hall

8 Underhill, N. 1997. *Testing Spoken Language*. Cambridge University Press.

МРНТИ 14.35.09

Ж.У. Каллиева¹, Д.Ю. Алтайбаева²

¹*Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2-курс магистранты*

²*ф.ғ.д., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ*

ШЕТ ТІЛІ САБАҒЫНДА РӨЛДІК ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДА ДИАЛОГТЫҚ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Аңдатпа

Рөлдік ойын қарым-қатынас процесінде жүзеге асырылатын тұлғааралық қатынастарға негізделеді, рөлдік ойын қарым-қатынасқа деген қажеттілікті тудырады, шет тіліндегі қарым-қатынасқа қатысуға деген қызығушылықты тудырады және бұл жағдайда ол мотивациялық және ынталандыру функциясын орындайды.

Рөлдік ойындарды тәрбиелік ойындар қатарына жатқызуға болады, өйткені ол көбінесе тілдік құралдарды таңдауды анықтайды, сөйлеу дағдылары мен қабілеттерін дамытуға ықпал етеді және әртүрлі сөйлеу жағдайларында оқушылардың қарым-қатынасын модельдеуге мүмкіндік береді. Басқаша айтқанда, рөлдік ойын – бұл тұлғааралық қатынас жағдайында диалогтық сөйлеу дағдылары мен дағдыларын игеруге арналған жаттығу. Осыған байланысты рөлдік ойын оқыту функциясын қамтамасыз етеді.

Түйін сөздер: шет тілі сабағы, білім алушы, рөлдік ойындар, диалог, дағды.

Каллиева Ж.У.¹, Алтайбаева Д.Ю.²

¹*магистрант 2 курса, Иностранный язык: два иностранных языка*

²*д.ф.н., профессор, КазНПУ имени Абая*

РАЗВИТИЕ УМЕНИЙ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ У ОБУЧАЕМЫХ ЧЕРЕЗ РОЛЕВЫЕ ИГРЫ НА УРОКЕ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Аннотация

Ролевая игра строится на межличностных отношениях, которые реализуются в процессе общения, ролевая игра вызывает потребность в общении, стимулирует интерес к участию в общении на иностранном языке, и в этом случае она выполняет мотивационно-побудительную функцию.

Ролевою игру можно отнести к обучающим играм, поскольку она в значительной степени определяет выбор языковых средств, способствует развитию речевых навыков и умений, позволяет моделировать общение учащихся в различных речевых ситуациях. Дру-

гими словами, ролевая игра представляет собой упражнение для овладения навыками и умениями диалогической речи в условиях межличностного общения. В этом плане ролевая игра обеспечивает обучающую функцию.

Ключевые слова: письменная компетенция, школьник, иностранный язык, обучение, урок.

Kalliyeva Zh.U.¹, Altaybayeva D.Yu.²

¹2 year graduate student, Foreign language: two foreign languages

*²professor, Doctor of Philological Sciences,
KazNPU named after Abay*

DEVELOPMENT OF DIALOGUE SPEECH SKILLS OF LEARNERS THROUGH ROLE-PLAYS AT FOREIGN LANGUAGE LESSONS

Abstract

Role play is based on interpersonal relationships that are realized in the process of communication, role play causes the need for communication, stimulates interest in participating in communication in a foreign language, and in this case it performs a motivational and incentive function.

Role-playing can be attributed to educational games, since it largely determines the choice of language means, promotes the development of speech skills and abilities, and allows students to model communication in various speech situations. In other words, role play is an exercise for mastering the skills and abilities of dialogical speech in the context of interpersonal communication. In this regard, role play provides a learning function.

Keywords: written competence, schoolboy, foreign language, training, lesson.

Жаңа заман талабы білікті азамат, білімі жоғары, шет мемлекеттердің білім стандартына бәсеке бола алатын маман даярлап шығаруды талап етуде, сондықтан елімізде шет тілін меңгеру жоғары деңгейде қарқындап отыр. Ендеше, Елбасының қолға алған алғашқы саясатының бірі үштұғырлы тіл мәселесіне орай ағылшын тілінің даму аясы ерекше көрініс тапты. Әлемдік тіл ретінде бейресми түрде орныққан ағылшын тілін меңгеру еліміздің, ұлттың бәсекеге қабылеттілігін шыңдай түседі. Ағылшын тілін меңгеру – уақыт талабы. Елбасы өз сөзінде «Ағылшын тілі –XXI ғасырдың тілі. Бұл тіл қазақты дүниеге танытатын, әлемдік деңгейге шығаратын тіл» – деген еді. Жаһандану дәуірінде көштен қалмай үзеңгілес келе жатқан еліміз әлеуметтік-экономикалық және мәдени жаңарулар мектептегі пән ретіндегі оқытылып отырған ағылшын тілі пәнінің өрісін кеңейтті. Жылдан-жылға ағылшын тіліне ықыласы артқан адамдар саны көбейе бастады, шет тілін жаппай меңгеру кезек күттірмес мәселеге айналды. Осыған орай Елбасымыз «Жаңа әлемдегі – Жаңа Қазақстан» атты жолдауында үштұғырлы тіл мәселесіне көп көңіл бөлген, ашып айтсақ «Қазақстандықтардың жаңа ұрпағы кем дегенде үш тілді меңгеруі керек қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде еркін сөйлеуі шарт. Көптілділік біз үшін қалыпты жағдайға айналуы керек. Еліміз бүкіл әлемге үш тілді еркін пайдаланатын, жоғары білімді ел ретінде танылуы тиіс» -деген болатын. Демек тіл кез-келген танымдық іс-әрекеттердің құралы, ойлаудың формасы тілдік дамудың негізі болып саналады. Соңғы жылдары қоғамның прогрессивті дамуына байланысты шет тілін оқуға деген қызығушылық арта бастады. Тақырыпты зерттеуге дайын болу көптеген факторларға байланысты. Олардың бірі - әлемді саяхаттауға, әртүрлі елдер

мен мәдениеттердің өкілдерімен қарым-қатынаста өз білімін байытуға деген ұмтылыс, дегенмен, ең болмағанда бір шет тілін білмей, оны орындау өте қиын. Әлем тұрғындарының едәуір бөлігі сөйлейтін ең көп таралған шет тілі - ағылшын тілі, сондықтан оны мектепте оқытылатын танымал тілдердің бірі деп кездейсоқ емес. Ағылшын тілін білу келесі аспектіде қарастырылуы мүмкін: сөйлеу әрекетінің түрі ретінде оны оқу мақсаты және оқу құралы ретінде қарастыруға болады.

Мәселен, мысалы, ауызша сөйлеу оқытудың мақсаты ретінде қарым-қатынас құралы болып табылады. Ауызша сөйлеуді қолдану - бұл шет тілін үйрену, бұл оқушылардың мектепте берілген пәнге деген шынайы қызығушылығын және оны оқуға деген ұмтылысын тудыруы мүмкін. Ауызша сөйлеу оқыту құралы ретінде де қолданылады, оның көмегімен алынған лексикалық бірліктер мен грамматикалық құрылымдардың көбеюі мен трансформациясы (трансформациясы) барысында автоматизмдердің дамуы жүзеге асады.

Шетел тілі әр түрлі ұлттардың қарым-қатынас құралы, түсіну және өзара әрекеттесу құралы ретінде толық түсінілді. Сондықтан жалпы білім беретін мектепте шет тілдерін оқудың басты мақсаты - мектеп оқушыларында шетел тілінің коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыру, яғни ана тілділермен шет тілінің тұлғааралық және мәдениетаралық байланысын жүзеге асыруға қабілеттілік пен дайындық.

Ауызша (формальды емес және ресми) қарым-қатынас формаларының бірі диалог болып табылады, оның көмегімен ақпарат тіл арқылы алмасады, байланыс пен өзара түсіністік орнатылады, әңгімелесушіге сөйлеушінің коммуникативті ниетіне сәйкес әсер етеді. Диалог – бұл шет тілін оқып үйренудің ажырамас компоненттерінің бірі және сөйлеу тілінің 70%-ын алады. Сондықтан тіл үйрену басынан бастап нақты қарым-қатынасқа барынша жақын жағдайда жүруі керек. Тек оны зерттейтін адамдардың тілдік құзіреттілігіне ғана емес, олардың коммуникативті дағдыларын дамытуға да баса назар аудару керек.

Оқушылардың коммуникативті дағдыларын дамыту үшін мұғалім тілді жанды, белсенді және қызықты етіп үйрететін сценарий құруы керек. Көптеген ағылшын мұғалімдері сыныптағы инновациялық тәжірибелерді үйренеді және қолданады. Олар диалогтарды, ашық сценарийлер мен рөлдік ойындарды сабаққа енгізеді. Оқушылардың коммуникативті дағдыларын қалыптастыруда рөлдік ойын, модельдеу және қиындықтарды шешу түріндегі кеңейтілген жұмыс өзекті болып табылады. Бұл іс-шаралар олардың сабақ шеңберінен асып кетуін талап етеді. Олар оқушылардан мәтінді нақты түсінуді және жеке білімдерін сыныптан тыс қолдана білуді талап етеді. Рөлдік ойындар қатысушылар арасындағы тиімді қарым-қатынасты және қатысушылар арасындағы әлеуметтік қарым-қатынасты жақсартады. Өзара әрекеттесу орын алу үшін қатысушылар өздерінің рөлі мен функциялары үшін жауапкершілікті қабылдауы және өздері тапқан жағдайда қолдан келгеннің бәрін жасауы керек. Өз міндеттерін орындау үшін оқушылар тиімді әлеуметтік дағдыларды қолдана отырып, басқалармен қарым-қатынас жасауы керек.

Диалог – бұл ауызша қарым-қатынас формаларының бірі, оның көмегімен тіл арқылы жүзеге асырылатын ақпарат алмасу жүзеге асырылады, байланыс пен өзара түсіністік орнатылады, әңгімелесушіге сөйлеушінің коммуникативті ниетіне сәйкес әсер етеді. Әдістемелік әдебиеттерде шет тілін оқыту үдерісіндегі диалогтың орны мен рөлін анықтауға арналған үш түрлі тәсілдер көрсетілген. Диалог шетел тілін үйрену құралы ретінде қарастырылады; шетел тілін оқытудың бүкіл процесін ұйымдастыру формасы ретінде; жаттығу кезінде меңгерілуі керек сөйлеу әрекетінің бір түрі ретінде.

«What to do if something hurts» рөлдік ойын. Мақсаты: рөлдік ойын барысында диалогтық қарым-қатынас дағдыларын дамыту.

Тапсырмалар:

- монологтық және диалогтық сөйлеу дағдыларын дамыту;
- «Health» тақырыбы бойынша лексикалық бірліктерді дамыту және бекіту;
- осы тақырып бойынша білімді жүйелеу және қорыту;

- салауатты өмір салтын насихаттау;
- коммуникативті дағдыларды қалыптастыру;
- шет тілін үйренуге деген қызығушылықты арттыру;
- оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту.

Ойын дәрігерге көріну процесінде жүреді.

Әрқайсысы 3 адамнан тұратын топтар құрылады: пациент, пациенттің ауру тарихымен таныстыратын мейірбике, дәрігер.

Бұл күндері балаларды оқуға қызықтыру қиынға соғады. Сондықтан мұғалімдер осындай оқыту құралдарын пайдаланады, олардың көмегімен оқушылар жұмысқа тартылатын болады. Ойын шетел тілін үйренуге деген қызығушылықты оятады. Ойын оқушыларға эмоционалды әсер етеді. Оның көмегімен оқу білім, білік және дағдыларды оңай меңгереді.

Оқу ойыны дегеніміз – белгілі бір материалды игеруде білімдік-педагогикалық көріністі жасай отырып, білім, білік және дағдыларды белсендіруге, бекітуге, бақылауға және түзетуге көмектесетін жаттығу. Ойынның арқасында шығармашылық белсенділікке, жинақталған білім, білік және дағдыларды қолданудың мүмкін тәсілдері мен тәсілдерін іздеуге деген қызығушылық артады. Бұл есте сақтауды, ойлауды және қиялды дамытады.

Рөлдік ойын оқушыларға шынымен жағымды әсер етеді. Оның арқасында оқушылар шет тілін (ағылшынша) үйренуге қызығушылықтарын арттырып қана қоймай, лексикалық материалдарды оңай жаттап алды және оны нақты қарым-қатынаста (диалог түрінде) қолдануға үйренді.

Оқушылар диалог әдісін қолдана отырып талқылау, білімді бірлесіп құру, түсіну мен дағдыларды қалыптастыру арқылы білім алады. Оқушылар сұрақтар қою арқылы, тақырып бойынша өз ойларын айтуға мүмкіндік алады. Өзара талқылау арқылы түрлі ойлар болады, сұхбаттасу арқылы өз ойларын дәлелдеуге тырысады. Диалогтік тәсіл оқушылардың ашылуына, ойын жеткізуіне, сөздік қорының молаюына көмектеседі.

Рөлдік ойындарды жүргізу кезеңінде мен көрнекі құралдарды пайдаланамын. Мысалы, «Менің отбасым» тақырыбын өткен кезде тақтаға сурет ілінеді, ондағы сөздер бірнеше рет оқушылармен қайталауға алады. Бұл суреттерді қолданып осы арқылы сөздердің аудармасын біледі. Осы кезеңнен кейін мұғалім мен оқушы арасында сұрақ-жауап жүргіземін.

T: Have you got a father?

P: Yes, I have got a father.

T: How old is he?

P: He is 37.

T: What is he?

P: He is a driver.

«Отбасы» тақырыбын бекіту барысында тақтаға бес оқушы шақырылады. Оның біреуі жүргізуші болады, оған ойынның аты хабарланады, кім қандай рөлде ойнайды және ол не істейді, соны табуға ұсынамын. Жүргізуші сыныпқа кіреді де, балалардан сұрай бастайды:

– Who are you?

– I'm a son

– What are you doing?

– I'm playing computer games, т.б.

Жүргізуші балаларға қарап тұрып, оқушыларға екі сұрақ қояды.

Who are they? What are they doing? Оқушылар жауап береді. «Бұл сұрақтың түрінен қандай өзгерісті байқадыңдар, кім тез табады?» деп сұраймын. Мұнда сұрақ көпше түрде қойылып тұрғанын айтады.

To be, to have етістіктері және олардың сөйлеуде Present Continuous және Present Indefinite шағында пайдалануы жөнінде ойын түрін жүргізуге болады.

Осы етістіктерді пайдалана отырып Present Continuous шағының сөйлемдегі құрылымын пайдалануы туралы тақтаға алты оқушы шақырылады. Оның ішінен біреуін жүр-

гізуші сайлап, сыныптан шыға тұруын сұраймын. Одан бес оқушының әрқайсысы өз деңгейлік тапсырмаларын алады.

1-деңгей: «Take a chair sit down opposite the TV set and watch it».

2-деңгей: «Take a book and a pen, open the copy book and write English.».

3-деңгей: «Take a newspaper, open it and read.».

4-деңгей: «Take a toy dog. Play with it.».

5-деңгей: «Open a note book and draw.».

Сұрақ арқылы оқушының тапсырманы түсінген-түсінбегенін тексеремін. Мысалы: T: What are you doing? P: I'm watching TVset.

«Guess what they are doing?»

Жүргізуші әрқайсысының не істеп жатқанын айтып береді.

Осындай тақырыптық рөлдік ойындардың тәрбиелік маңызы зор, сыпайылық, кішіпейілділік, инабаттылық қасиеттеріне тәрбиелеуде көп көмегін тигізіп отырады. Бұл ойындардың қай-қайсысы болса да оқушыларды көпшілдікке, ұйымшылдыққа және үлкен жауапкершілікке тәрбиелейді. Рөлдік ойындар арқылы өткен сабақ жанды, қызықты және оқушылардың белсенділігінің жоғары болуына зор ықпалын тигізеді, сонымен қатар оқушылардың сөйлеу дағдысының қалыптасуын дамытады.

Ғылыми зерттеу нәтижелері сабақта диалогтің маңызды рөл атқаратынын көрсетті. Мерсер мен Литлтон (2007) өз еңбектерінде диалог сабақта оқушылардың қызығушылығын арттырумен қатар олардың білім деңгейінің өсуіне ықпал ететінін атап көрсетті. Выготский кіші жастағы балаларда когнитивті даму әрекеттері әлеуметтік қарым-қатынас үдерісінде, яғни анағұрлым қабілетті оқушылармен араласу, қоршаған ортамен өзара қарым-қатынас жасау арқылы оқушыларды ересектерше ойлау әдісіне үйрету кезінде қалыптасатын оқушы ретінде суреттейді. Сонымен қатар Выготский когнитивті дамудың, оқушылар өздерінің «Жақын арадағы даму аймағында» жұмыс істесе жақсаратындығын атап көрсеткен.

Рөлдік ойындар – интербелсенді әдістердің тиімді бір түрі. Рөлдік ойындар екіге бөлінеді:

1. Әрбір оқушы рөлде ойнайды.

2. Оқушылардың шағын топтары рөлде ойнайды.

Іскерлік оқу ойындарға келсек, мысалы, сабақ тақырыбы бойынша жазылған сценарийлерге қысқа жағдаяттар ойнау. Ал саяхат ойындарында оқушылар күнделік жүргізеді немесе достары мен туыстарына хат жазады. Блиц оқу ойындары туралы айта кетсек, олар шағын ойындар, оқушылардың нақты біліктері мен дағдыларын дамытуға бағытталады. Мынадай түрлері болады: фотосуреттерді баяндау (отбасы мүшелерін, достарын, өз үйінді, бөлменді), сұхбат алу (мерекелер тақырыбы бойынша), шындық детекторы (дұрыс, қате), т.б. Өндірісті ойындарда әлеуметтік және экономикалық маңызы бар күрделі мәселелерді шешуге болады. Мысалы, «Қоршаған орта немесе қоқысты қайта жіберуге болады» деген тақырыптарда.

Мектептегі шетел тілін оқыту әдістемесі бойынша ойындарды екі түрге бөлуге болады. Олар: дайындық ойындары және шығармашылық ойындары. Дайындық ойындарына грамматикалық, лексикалық, фонетикалық және орфографикалық ойындар жатады. Грамматикалық құрылымдарды есте сақтау қиындау және оқушыны жалықтырып жібереді. Сол себептен ойын бұл тапсырманы жеңілдетеді. Мысалы, затты тығып қойып, ағылшын тілінде «Менің көзілдірігім қайда?» немесе «Мынау не?» деп сұрақ қою. Сөз орын да есте сақтау оңай емес болғандықтан, ойын ойнатқан жөн деп есептеймін. Мысалы, «Домино», «Бинго» ойындары, қызықты геометриялық фигураларды сызып, оның әр бұрышына сандарды немесе әріптерді эстетикаға сай, ретсіз жазып қойып, атап беру. Фонетикалық ойындар сөзді дұрыс айтуға арналған. Ал орфографикалық ойындардың мақсаты сөзді қатесіз жазу.

Әдеттегідей ойынға оқушылар 2-3 топқа бөлінеді. Бұл ойындарға дайындықтың қажеті жоқ, тек қана оқушыларды ойынның шарттарымен таныстырамын. Бұл ойындарды шығармашылық

ойындардың қатарына қосуға болады. Сонымен қатар әртүрі викториналар, жағдаяттар, берейін ринг, рөл ойындарын, мысалы, «Жұлдызды сәт», «Таңғажайып алаңында», «XXI ғасыр көшбасшысы» ойындарын өткіземін. Ойындардың бәрі дамыту ойындарына жатады.

Диалог барысында оқушылар нәтижеге жету үшін күш жұмсайды және Мерсер (2000) сипаттағандай білімді бірлесіп алуда және «пікір алмасу» барысында тең құқылы серіктестер болып табылады. Пікір алмасу оқушылармен диалог құру арқылы жүзеге асады.

Диалогтің өзі сабақ өту кезінде әр түрлі әдіс арқылы жүзеге асады. Мысалы: сұрақ-жауап, рөлдік ойын, тапсырманы орындату, жұптық жұмыс, диалогтік мәтінді оқу.

Шет тілін оқытуда рөлдік ойындарды қолданудың басқа себептері төмендегідей:

1. Оқушының назарын арнайы грамматикалық құрылымдарға аударады.
2. Тілді және ойды нығайту, қайталау және байыту қызметтерін атқарады.
3. Қабілеттері әр түрлі деңгейдегі оқушыларды қатыстырады.
4. Үйренушілердің жасына және тілдік білім деңгейіне байланысты өзгертуге болады.
5. Сыныпта қызықты тартысты атмосфера болуына ықпал етіп, тілді тиянақты, тапқыр, әрі емін-еркін қолдануды қалыптастырады.
6. Кез келген тіл оқыту жағдайларында, дәлірек айтатын болсақ, оқу, жазу, сөйлеу және тыңдау бағыттарында қолданыла алады.
7. Оқушының тақырыпты түсініп-түсінбегенін бірден анықтайды.
8. Оқытушының көп еңбегін қажет етпей, бүкіл оқушылардың қатысуына кепіл болады.

Ойын оқытушының сабақ жоспарына жаттығулар және диалогтармен қатар алдын ала кіргізілуі қажет. Табан астында ойластырылған болмауы керек.

Рөлдік ойындар тілге деген қызығушылықты оятатын маңызды жол. Қызықты және көңіл көтерерлік болғанымен, оқыту процесінің бір бөлігі. Сол себепті, оқушылардың бұған мұқият болуын талап ету керек. Сонымен қоса оқушылар ойын уақытының шегі бар екенін білгені жөн. Ойынды сабақтың соңғы 5 минутында бастаудың пайдасы жоқ. Ойынның бітуіне 5 минут қалғанда ескерту керек, себебі оқушылар соған қарай сөздерін аяқтайды.

Оқушылардың жасы өскен сайын, оқытушы ойналатын ойынды аса мұқият таңдау керек. Бүлдіршіндер қимыл, іс-әрекет ойындарын ұнатса, жоғары сынып оқушылары сөз жұмбақ, пазл, постер жарыстарын т.с.с. ойындарды ұнатады.

Жаңа технологиялармен жақын таныс заманауи оқушыларға сабақты қызықты етіп өткізу үшін заманауи тіл үйрету тәсілдері көп жұмысты қажет етеді. Жақын қарым-қатынас тек оқушылардың арасында ғана емес, оқушы мен оқытушының арасында да болуы керек. Бұл ересек оқушылар үшін өте маңызды, себебі олар көбіне мұғалімге сын тағуды ойлайды, яғни мұғалім қызықты әрі әдемі немесе мұғалім қорқынышты әрі қатал сияқты. Оқытушының ақылға тоқу керек нәрсесі, оқушының қызығушылықтары істің, ойынның формасында, қалыбынды емес, мәнінде әрі мазмұнында.

Жоғарыда айтылған шет тілін үйрету тәсілдердің бәрі тек балалар үшін компетентті емес, сонымен қатар үлкен жастағы тіл үйренушілерге де арналған, өйткені заттарды тәжірибе арқылы үйрену адам табиғатында бар. Адамдар туған тілін есту, еліктеу, қайталау және өмірлік жағдайларда қолдану арқылы үйренеді. Дәл осы жол екінші тілді үйрену үшін де ең әсерлі жол. Сол себепті қазіргі тәжірибелі мамандар тіл мұғалімдеріне стандартты сөздік жазу, жаттығудан гөрі іс-әрекет, қимыл, ойындар арқылы үйретуге кеңес береді. Мамандардың айтуы бойынша, «ойын тәсілін қолдану арқылы үйретудің тамаша нәтижелерін бақылап жүріп, күндердің бір күнінде жаңа тілді қалайша жетік меңгергеніңе таңғаласың. Және де, өзіңнің жаңа идеяларыңмен тәсілдеріңді дамытып, оқушыларыңның оқу деңгейі жоғарлауына әсер бересің».

Қорыта айтқанда, белгілі бір мақсатқа құрылған ойынның қашанда баланың жаңа сабақты терең меңгеруіне әсері күшті. Рөлдік ойын баланы зерігуден, жалығудан құтқарады және сабаққа деген қызығушылығын арттырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Голушкова Н.М. Шетел тілі сабағында оқушылардың жеке басының психикалық аспектілерін дамыту // Мектептегі шет тілі, 2008. – №2. – 65 б.
- 2 Котенкова А.В. Орта мектепте шет тілін оқыту кезінде ойын техникасын қолдану проблемасы. – М.: Мәскеу мемлекеттік университеті, 2008. – 78 б.
- 3 Сомова Д.М. Ағылшын тілі сабағында ойынның рөлі. – 2013. – 15 б.
- 4 Нысанбаев А.Н. Мир ценностей Независимого Казахстана // МОН РК, Комитет науки, институт философии и политологии. – Алматы, 2011. – 209 с.
- 5 Кішібеков Д. Мәдениет және Өркениет: (теориялық аспект) // Ақиқат, 2008. – №9. – Б.17-20.
- 6 Фабитов Т.Х. Мәдениеттану: оқулық / Т.Х. Фабитов, Ж.М. Мүтәліпов, А.Т. Құлсариева. – Алматы: Паритет, 2000. – 352 б.
- 7 Голицынский Ю.Б. Грамматика

МРНТИ 17.09.91

Utegenova K.Ch.¹, Aliyarova L.M.², Makhazhanova L.M.²

¹teacher of al-Farabi Kazakh National University

²senior teacher of al-Farabi Kazakh National University

**THE MAIN METHODS OF CLASSIFICATION
OF EMOTIONAL LEXICON IN ENGLISH**

Abstract

The lack of a unified psychological concept of emotions makes it difficult to create a unified typology of language verbalization of emotions and study emotivity from a linguistic point of view. The article discusses several classification methods that currently allow us to systematically consider the category of emotivity. The article analyzes the views of researchers, including the opinions of domestic scientists who study modern English vocabulary, as well as its emotional, expressive and evaluative components. The considered works made it possible to determine the main directions and notions in the study of the concept, the prospects for further research.

Keywords: emotive vocabulary, zoonyms, zoolexems, diplomacy discourse, political debate.

К.Ч. Утегенова¹, Л.М. Алиярова², Л.М. Махажанова²

¹әл-Фараби атындағы ҚазҰУ оқытушысы

²әл-Фараби атындағы ҚазҰУ аға оқытушысы

**ЭМОТИВТІ ЛЕКСИКАНЫҢ АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕ
ЖІКТЕЛУІНІҢ НЕГІЗГІ ӘДІСТЕМЕСІ**

Аңдатпа

Эмоцияның бірыңғай психологиялық тұжырымдамасының жеткіліксіз болуы, эмоцияның тілдік вербализациясының бірыңғай типологиясын құруды және эмотивтілікті лингвистикалық тұрғыдан зерттеуді қиындатады. Мақалада қазіргі кезде эмотивтілік кате-

гориясын жүйелі түрде қарастыруға мүмкіндік беретін бірнеше жіктелу әдістемелері қарастырылады. Қаралып отырған мәселе бойынша, зерттеушілердің көзқарастарына талдау жасалынып, оның ішінде қазіргі ағылшын лексикасын зерттеген отандық ғалымдардың пікірлері қарастырылып, оның эмоционалды, экспрессивті және бағалау компоненттері зерттеледі. Қарастырылған жұмыстар осы тұжырымдаманы зерттеуде негізгі бағыттары мен ұғымдарды одан әрі зерттеу перспективаларын анықтауға мүмкіндік берді.

Түйін сөздер: эмоционалды лексика, зоонимдер, зоолексемалар, дипломатиялық дискурс, саяси дебат.

Утегенова К.Ч.¹, Алиярова Л.М.², Махажанова Л.М.²

¹преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби

²старший преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби

ОСНОВНЫЕ МЕТОДЫ КЛАССИФИКАЦИИ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ ЛЕКСИКИ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация

Недостаточность единой психологической концепции эмоций затрудняет создание единой типологии языковой вербализации эмоций и изучение эмотивности с лингвистической точки зрения. В статье рассматриваются несколько классификационных методов, позволяющих в настоящее время систематически рассматривать категорию эмотивности. По рассматриваемому вопросу проводится анализ взглядов исследователей, в том числе мнения отечественных ученых, изучающих современную английскую лексику, а также изучаются его эмоциональные, экспрессивные и оценочные компоненты. Рассмотренные работы позволили выявить перспективы дальнейшего исследования основных направлений и понятий в исследовании данной концепции.

Ключевые слова: эмоциональная лексика, зоонимы, зоолексемы, дипломатический дискурс, политические дебаты.

Introduction. The lack of a single psychological concept of emotion complicates the linguistic study of emotionality and the creation of a single typology of linguistic verbalization of emotions. However, despite the difficulties in identifying the content of emotional symptoms, most researchers recognize the functional characteristics of emotion - its sign (positive or negative). In the opposition of "approval" / "disapproval" there is a certain concretizer of emotions. Developing the semiotic concept of emotion, I.S. Ilinskaya proposed to divide the signs into emotional and other non-emotional signs through nomination, description and metaphorical expression in language, which allows to express emotions directly and give a signal of anxiety (Mikhaleva, 2008:10). Nomination and description of emotions are purely symbolic. Another method of emotion in language is based on emotional conceptual metaphors by combining emotional phenomena and their side effects with physiological and physical symptoms (to go dark with anger, to brighten up with joy, to be hit by grief). Such a classification was supported by N.F. Yezhova, she also distinguishes between nomination, description, metaphor and sentence (Sheigal, 2000: 20). It is also worth noting the research work of L.G. Babenko on the classification of emotional lexicon by categories.

L.G. Babenko highlights the following group of words:

- 1) emotive-nominative;
- 2) emotive-nominative with added meanings;
- 3) emotional-expressive (Yuzefovich, 2005:17).

In our opinion, the classification proposed by V.I. Shakhovsky clearly explains the peculiarities of the categories of emotional vocabulary. The linguist introduces the concept of "emotive" to define emotional vocabulary, i.e. the unity of language, the main function of which is to convey emotions. According to V.I. Shakhovsky, the lexical fund of emotional units includes (Tokareva, 2001:13):

- 1) emotions - affectives (emotional meaning is the only lexical meaning) and connotatives (emotional semantics has the status of connotation);
- 2) neutral vocabulary, can be emotional in speech (potentially emotional).

Vocabulary that describes or dominates other emotions, in the opinion of the scientist, is not emotional. Let's take a closer look at the units of emotion transmission in language and, accordingly, in text. The main group of words that allow you to directly express the emotional concerns of the speaker are emotions, the first function of which is to express their emotional nature. In addition, the emotion may or may not affect the recipient (reader). Since we are interested in the emotional-pragmatic aspect of the author's attitude and perception, we will consider the expressive-affective side of emotions to determine what the author wants to convey to readers. Emotive serves as a hyperonym in relation to affective - "emotive", which is the only way to express a clear emotion without its name. Affects include conjunctions, obscene words, that is, words that serve only to express emotions directly and have no logical meaning. The main feature of affective vocabulary is that it does not describe the emotion more than other emotional words, it directly conveys the emotional state of the subject. In addition, the emotional meaning of such tokens is a general expression of a particular emotion, as well as a personal expression due to the growth of additional meanings in the context of the word semantics.

Other subgroups of emotions are connotatives, which are shared by the emotional meaning with the main logical meaning. Connotatives describe greater emotional awareness than affectives. These are a variety of word-generating derivatives: zoolexics, metaphors and comparisons with zoonymic components, evaluative lexemes, emotionally colored vocabulary, colloquial vocabulary, archaisms, poetics, diminutives, colorists, and more.

Experiment. The importance of verbal comparisons and metaphorical processes in the role of connotations in the text should be emphasized. The whole structure of the comparison serves to amplify or highlight any sign. Metaphor and comparison are two cognitive mechanisms that are closely intertwined in each other's structure. Two mental operations serve to process information and its structure. Comparison is more explicit than metaphor, and its linguistic formulas are considered to be easier to identify in the text due to a special comparative operator ("as", "like", etc.), which in turn means a metaphorical, implicit comparison. Comparison is a new associative link and can be used to create images or to reinforce existing ones. The units of comparison are not lexical units and their definitions, but images, mental concepts that unite the whole set of signs and characteristics. Comparison of concepts allows you to specify the necessary elements, giving the depth of meaning, angle, clarity of objects, connections and comparisons.

V.P. Moskvina, studying the semantic features of metaphor, distinguishes the animalistic / zoomorphic type of metaphor, where an additional subject for comparison is an animal (Karaulov, 2010:50). Zoometaphors play an important role in the linguistic realization of the category of emotionality in a fairy tale text. Zoonyms, zoolexemes, animalistic vocabulary are "lexical units that are the direct names of animals". In English, most zoolexemes can be used to describe a person's assessment characteristics and emotional state to the object of assessment. Zoometaphora is a linguistic description of a person and is based on different images. It is based on a very clear and distinctive sign that describes an animal. This sign is usually easily formed in the mind of the narrator, because he is the leader when comparing man with animal.

Results and discussion. To look at the types of emotional vocabulary in English in general, consider Barack Obama's pre-election speech as an example.

Barack Obama's campaign speeches are part of the pre-election discourse, that is, the political debate, the sum of all the acts of speech used in the political debate, as well as the rules of public policy. Barack Obama's words full of rhetorical methods, like epithets (monumental problems; powerful coalition; unyielding faith; devastating climate change; pervasive achievement gap; brutal legacy of slavery), metaphors (he stole the show; giants, whose shoulders we stand on; eyes burning; erosion of black families; shape the political landscape). Open metaphorical comparisons (make a big election about small things; like Moses, they challenged Pharaoh; until this black church seemed once more a vessel carrying the story of people) and epithets can evoke the necessary emotion and association in the listener. Another important decoration of the word is allusions (they claim that our insistence on something larger, something firmer and more honest in our public life is just a Trojan Horse for higher taxes and the abandonment of traditional values).

Analyzing the text at the syntactic level, it should be noted that the words contain anaphora, parallelism and repetition. This text makes a special rhythm (It's that American spirit - that American promise - that pushes us forward even if the path is uncertain; that binds us together in spite of our differences; that makes us fix our eye not on what is seen, but what is unseen, that better place around the bend.). Rhythm leads to a little emotional arousal. Rhetorical questions (When they start beating your friends and neighbors, how else can you simply kneel down, bow your head and ask the Lord for salvation? Are we making sure we're giving a second chance to those who have strayed and gone to prison? but want to start a new life?) is used to attract the attention of the audience, thus attracting the listener to his words, making him an active participant in the political life of the state.

The tools used can have a huge impact on the audience, helping to convince them that the candidate is a patriot and that America is fighting for prosperity.

One of the most common and effective methods found in Obama's pre-election speeches is the tricolon, which forms the trinomial that compares three important things - the form of the speech part - one of Cicero's most popular methods.

“We can't keep spending money that we don't have in a war that we shouldn't have fought. We can't keep mortgaging our children's future on a mountain of debt. We can't keep driving a wider and wider gap between the few who are rich and the rest who struggle to keep pace. It's time to turn the page.”

In addition, tetracolone (four members) is a very reliable and effective structure:

“It's not about rich versus poor; young versus old; and it is not about black versus white. It's about the past versus the future. It's about whether we settle for the same divisions and distractions”.

As you can see from this example, the structure inside the tetracolone changes, which in turn allows the audience to increase the effect of attention and achieve the necessary perception of speech.

The frequency of other types of repetition is also observed in the speeches of Barack Obama. The most common type of repetition is lexical tautological repetition. Repetitions in speech are represented by the following stylistic devices: anaphora and epiphora.

Here is an example from Anaphora: “We're up against the conventional thinking ... We're up against decades of bitter partisanship that cause politicians to demonize their opponents... We're up against the idea that it's acceptable to say anything and do anything to win an election ... And this election is our chance to give the American people a reason to believe again”.

Rhetorical arguments are present in all forms of communication, but are most pronounced in public speaking. There are also many examples of repetition in Obama's argument. The argument is always made by a person called a speaker for an audience or readers. The purpose of the latter is to gain or strengthen the audience's consent to the thesis he or she wants to approve. New rhetoric, like

old rhetoric, hopes to persuade the audience to get their consent, which can be theoretical first and then practical.

Parallelism is basically a repetitive structure that implies the structural similarity of sentences expressing equal ideas, such as "embracing the burdens of our past without becoming victims of our past". Thus, parallelism can be used to create tension, thus showing a sense of equality (Tretyakova, 1998:13).

In Obama's speech, the argument is explained by the fact that he repeatedly used the indicators of repetition presented in this article. Thus, repetition is one of the most effective means of enhancing the effect of speech, not only the most effective "pure" repetition, but also partial repetition with differences in form and content, supplemented by other rhetorical and stylistic means. As we can see from the above study, the figures of repetition in Barack Obama's speeches are varied and frequent, which, of course, gives him his rhetorical artistry and prestige.

Despite Obama's relatively short political career, his speeches are full of quotes: "There's not a liberal America and a conservative America; there's the United States of America"; "I don't oppose all wars. What I am opposed to is a dumb war »; "In the face of impossible odds, people who love their country can change it"; "Do we participate in a politics of cynicism or a politics of hope?"; "You know, my faith is one that admits some doubt" (see: "Respect faith, but doubt is what gets you an education"), and some phrases are taken as national motto: "Hope Action Change", "Yes We Can"».

Thus, the study of the "famous" rhetoric of Obama, the senator and the candidate for the presidency of the United States led to the following conclusion. This politician's public speeches testify to his clear oratory style. We believe that the effectiveness of rhetoric depends on the speaker's ability to combine rational and emotional speech in his speech. Thus, Barack Obama has an effective combination of tools to influence the emotional and cognitive spheres of man, and in some cases, the perception of emotional influence replaces the analysis of concepts, ideas, logical conclusions. As a result, Obama's rhetoric is full of creative tools, emotional art, creativity, and inspiration. The aesthetic properties of speech policy ensure the active use of paremia.

As mentioned above, behind the discourse (speech) is a person with a set of cognitive relationships who choose verbal and non-verbal strategies to influence the target audience. The use of such language tools as paremia allows Obama to substantiate and support the main ideas and concepts of his rhetoric. The foundations of his political and life philosophy are illustrated in proverbs. He is also the most active in using paremia in key moments in he's political life. For example, a politician is based on the use of random and accidental paremias. It is important to note that both types of use have specific functions in rhetoric.

Conclusion. The emergence of traditional paremias, in the words of Barack Obama, allows us to respect the basic national principles and be a guardian of traditions. On the other hand, a creative (casual) program helps to convey new cognitive content that differs from traditional policy perceptions and views. The author's words are based on the usual ritual units, and, first of all, the antipodes made by Obama in his speech, cause disagreement, clicks, disagreements with the policy pursued by the government.

Thus, as we have seen, not all linguists have the same approach to defining emotional vocabulary. Thus, there are two main explanations for emotionality. According to the first (L.G. Babenko, E.M. Galkina-Fedoruk), the category of emotionality includes both the name of the emotion, pure emotions, and potentially emotional words. According to another position (V.I. Shakhovskiy, I.V. Arnold, A.S. Ilinskaya) removes emotional words called emotions and feelings, because in their opinion, these words only mean the idea of anxiety, and not directly.

References:

1 Karaulov Yu.N. *Russian language and linguistic personality*. – Moscow: LKI Publishing House, 2010. – 264 p.

2 Mikhaleva O.L. *Political discourse. Specificity of manipulative influence; Librokom.* – Moscow, 2008. – 256 p.

3 Sheigal E.I. *The category of predictiveness in political discourse // Language, consciousness, communication.* – M., 2000.

4 Tokareva I.I. *Ethnolinguistics and ethnography of communication: monograph / under total. ed. F.Litvin; Minsk state linguist. un-t.* – Minsk, 2001. – 250 p.

5 Tretyakova G.N. *Mental scheme "your world" // Methodology for researching political discourse: Actual problems of meaningful analysis of socio-political texts: collection of articles. scientific. Proceedings / Belarusian State University; under total. ed. I.F. Ukhvanova-Shmygova.* – Issue. 1. – Minsk, 1998.

6 Yuzefovich N.G. *Political discourse and intercultural communication // Interpretation. Understanding. Audarma: Sat. scientific. Art. / Saint Petersburg State University of Economics and Finance; otv. ed. V.E. Chernyavskaya.* – St. Petersburg, 2005. – S.231-240.

MPHTI 811.161.1.

Mussanova G.A.¹, Zharymbetova R.N.¹

¹Senior teacher of Foreign Language Department
Kazakh National University named after al-Farabi

**TEACHING SPEAKING FOR NON-LINGUISTIC UNIVERSITY
STUDENTS WITH DIFFERENT BASIC TRAINING LEVELS
(Based on the textbook «New english file» for bachelors)**

Abstract

Actual problems of modernizing the system of foreign language education, insufficient development of practical tasks of teaching speaking in foreign languages determined the need to identify ways to overcome difficulties in teaching speaking in English to the students of non-linguistic universities in a group with different basic training levels. The main objects facing the teacher of English language of the non-linguistic university are to plan, select and use useful methods of teaching speaking, which make it possible to improve the basic knowledge of the English language among students for successful communication. This article touches upon some aspects of the formation of speech competence associated with the practice of communication in English. In particular, the emphasis is on teaching speaking and understanding English in non-linguistic universities. The article is also based on the experience of teaching English language and educational-methodological support of this process on the example of using the textbook «New English File».

Keywords: teaching speaking, communication, different levels of training, the main aspects of teaching speaking, educational-methodological support, speech competence.

Г.А. Мусанова¹, Р.Н. Жаримбетова¹

¹Шет тілдер кафедрасының аға оқытушысы,
ал-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті

**ТІЛДІК ЕМЕС ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ДАЙЫНДЫҚ
ДЕҢГЕЙІ ӘРТҮРЛІ СТУДЕНТТЕРДІ СӨЙЛЕУГЕ ҮЙРЕТУ
(Бакалавр студенттеріне арналған «New english file» оқулығына негізделген)**

Аңдатпа

Шет тілінде білім беру жүйесінің жаңаруы барысында болып жатқан өзекті мәселелердің жеткіліксіз талқылануы және шетел тіліне үйретуде сөйлеу әрекетін дамыту бойынша толыққанды тәжірибелік жұмыстардың болмауы, дайындық деңгейі әртүрлі тілдік емес жоғары оқу орындарында оқитын студенттерді шетел тілінде сөйлеуге үйретуде кездесетін қиындықтардың шешімін табуға деген қажеттілік бар екендігі анықталды. Бұл мақалада осы қажеттілікті шешу барысында шетел тілін үйрететін оқытушының алдына студенттерді сөйлеу әрекетіне дұрыс үйретуге қажетті міндеттер қойылады. Ол міндеттерге дайындық деңгейі әртүрлі студенттерді сөйлеу әрекетіне үйрету әдістемесін жоспарлау, ең маңыздысын тандап алу және оны дұрыс қолдана білу жатады. Мақалада, сонымен қатар шетел тілінде нәтижелі қарым-қатынас жасаумен байланысты тілдік компетенцияны қалыптастырудың кейбір аспектілері де қарастырылады. Мақала ағылшын тілін үйрену тәжірибесі мен дайындық деңгейі әртүрлі студенттерді сөйлеу әрекетіне үйрету барысында қолданылатын «New English File» Pre-intermediate оқулығына негізделген.

Түйін сөздер: сөйлеу әрекетіне үйрету, қарым-қатынас жасау, әртүрлі дайындық деңгейі, сөйлеуге үйретудің негізгі аспектілері, оқу-әдістемелік құралдары, тілдік компетенция.

Мусанова Г.А.¹, Жаримбетова Р.Н.¹

¹ст. преподаватель кафедры иностранных языков,
Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби

**ОБУЧЕНИЕ ГОВОРЕНИЮ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ СТУДЕНТОВ
НЕЯЗЫКОВЫХ ВУЗОВ С РАЗНЫМ УРОВНЕМ ПОДГОТОВКИ
(На базе учебника для бакалавров «New english file»)**

Аннотация

Актуальные проблемы модернизации системы современного иноязычного образования, недостаточная разработанность практических вопросов обучения иностранным языкам определили необходимость выявить способы преодоления трудностей в обучении говорению на английском языке студентов неязыковых вузов в группе с разным базовым уровнем подготовки. Задача, стоящая перед преподавателем английского языка вуза – планировать, подобрать и использовать методики обучения говорению, дающие возможность совершенствовать базовые знания английского языка у студентов для успешной коммуникации. Статья затрагивает некоторые аспекты формирования речевой компетенции связанной с практикой общения на английском языке. Акцент в частности, сделан на обучение говорению и пониманию на английском языке в неязыковых вузах. Статья основывается на опыте обучения английскому языку и учебно-методическом обеспечении этого процесса на примере использования учебника «New English File».

Ключевые слова: обучение говорению, коммуникация, разный уровень подготовки, основные аспекты обучения говорению, учебно-методическое обеспечение, речевая компетенция.

Introduction. Nowadays interest in learning foreign languages is growing steadily. Thanks to the good knowledge of languages, the future specialist becomes freer in social and economic terms. International economic and political integration leads to the involvement of a large number of specialists from different scientific fields in the direct implementation of international scientific and technical relations. Students who are fluent in foreign languages are required for effective interaction with carriers of another culture in household and professional levels of interaction. The need of society for high-quality language education is supported by the state, which is expressed in the manifestation of new concepts of education, characterized by a personality-oriented approach and the usage of the communicative method of teaching a foreign language. Despite the variety of methods and means of teaching speaking, there are no universal techniques. Their application should be carried out within the framework of the general pedagogical system, taking into consideration different basic language levels of students, goals and content of training. The use of any of the methods must have an appropriate methodological base. In foreign language learning process students have different level of training, which creates certain difficulties in mastering speaking skills. In this case, the teacher of the non-linguistic university faces a difficult task – to improve the basic knowledge of a foreign language among the students, both with a high and low level of language proficiency. Motivational component when teaching to speak a foreign language is the basis for a successful educational process in the course «Foreign language» to the students of the 1st course. Thus, the theme of this article «Teaching speaking for non-linguistic university students with different basic training levels» remains relevant.

Methodology. Speaking is a productive type of speech activity, with the help of which (together with listening) verbal communication is carried out, and its content is the expression of thoughts orally. According to O.G. Starodubtseva's opinion, the basis of speaking is pronunciation, lexical and grammatical skills, which are the most essential areas of teaching speaking [1, 23]. Thus, the acquisition of communicative competence is the main goal of teaching foreign language.

In the process of teaching speaking, it is also necessary the use of speech, language and content supports, contributing to the retention of logical chain of facts and clarification of the communicational situation [2, 68].

Results. In our experiment fourteen students of the 104 - group (Faculty of Law, specialty “Jurisprudence”) were participated. In the first stage of the experiment students answered the questionnaire “what types of exercise you like the most and most useful to you”, and 86.5% of students chose dialogue, and the remaining 36.5% - listening. Thus, the survey revealed the need for developing speaking skills of students. Mostly, the participants in the experiment (86.5%) chose the dialogue or monologue speech and work in pairs. The next stage of the experiment involved the development and conducting a series of lessons using techniques to overcome difficulties in learning to speak.

According to Novgorodova E.E., mastering a monologue speech is a simultaneous creation of a semantic and speech communication program [3, 37]. The purpose of the monologue is determined by the speech situation, which must be created in the lesson.

Also, in the experimental task students were encouraged to continue a phrase taken from the textbook “New English File” Pre-intermediate (Unit 5A. p.54) such as: “*What makes me feel good is ...*” based on the questions like:

- Is it a useful and interesting thing?
- Is it safe for my life?
- Do I really like to do it?

The experiment was carried out during the first term of the academic year, and at the end of the first term, all groups of non-linguistic specialties passed the final testing in English language. Experimental students got 20% more points in comparison with the students who did not participated in the experiment.

Discussion. Speaking is a main language skill. It is the primary way in which students communicate information. When we ask students how well they can function in a second language, we ask the question “How well do you speak...?”, so it is the ability to speak well which best represents their proficiency in another language. Being a ‘good speaker’ requires a range of skills beyond grammar, vocabulary and pronunciation, though these are the main building blocks that enable a message to be understandable.

The skills involved in how language learners interact with others in different ways are called communicative competencies [4, 45]. Speaking as a language skill also involves these competencies much more than it requires accuracy of language, so when we talk about ‘teaching speaking’, we are talking about something different from grammar or vocabulary practice.

While it is a bit of an exaggeration, language learners clearly feel that language classroom based on speaking practice does not prepare them for the real world. Why do students often highlight listening and speaking as their biggest problems? Partly because of the demands of listening and speaking and partly because of the way speaking is often taught. It usually consists of language practice activities (question-answer tasks, discussions, information-gap activities, role-plays and etc.) or is used to practice a specific grammar point. Neither teaches patterns of real interaction [5, 67].

So what can teachers of English do in the language classroom to prepare students for real interaction? First of all, we should analyze the following questions:

- What do students need?
- Practical suggestions.
- What language should I teach?
- How do I get students to use new language?
- Further reading.

In order to prepare our students for real interaction we analyzed the question “What do students need?”, and we found out that mostly students need the followings:

- An awareness of formal and informal language and practice at choosing appropriate language for different situations;
- The awareness that informal spoken language is less complex than written language;
- The ability to understand different listening situations;
- To be taught patterns of real interaction.
- To have intelligible pronunciation and be able to cope with streams of speech.

In our experiment in order to answer and satisfy the need of the students, we used the main textbook «New English File» for our 1st course students in the language classroom. This textbook is well-organized for each level. There are useful exercises, speaking tasks and role-plays for teaching speaking skills. In the dialogue, skills and abilities of unprepared speech are developed, in a monologue students train prepared speech.

Students of non-linguistic specialties of the university, as usually do not have a high level of proficiency in foreign language, and different levels of training and ability of language acquisition is difficult as for the teacher and for the students. Presentation of the main research material with substantiation of the obtained scientific results. The most effective way to overcome this situation is open discussion, when students themselves will be able to offer their own solutions. Initially at this stage, it is necessary to analyze each of the student. This can be done by suggesting fill out questionnaires with questions: what types of work and what language skills do you like the most to improve in the classroom, would you like to develop how you prefer to work: in individually or in a group?

After the survey, the teacher should conduct an analysis of answers and discuss them with students. When working in pairs, the distribution of students depends on the type of activity. When working according to a plan or scheme, the pair “weak - strong” is more effective. The main purpose of this scheme is to help a student with good basic knowledge but has a low level of language proficiency. Along the way working with a group, it is important to track the effects.

In group work with the involvement of all students in the classroom, it is proposed to work with different speaking tasks. The weaker ones are offered to do the task in a simple form, with simple grammatical constructions and lexical units, but not to the extent that students with a high level of language proficiency carry out. The most productive way to work in a group is mixed activities in the language learning process. Moreover, each student has the opportunity to communicate with the rest of the other members of the group in a short time to complete the given task. This approach will help weak students and open up new opportunities for the strong. We took one of the type of mixed activities in the textbook “New English File” Pre-intermediate which is called “Find somebody who ...? Unit 1A. p.4

- has a very long name
- has a very short name
- a name that’s difficult to spell
- an unusual name.

The potential for this kind of mixed exercise is endless. Such types of the mixed exercises give the opportunity to work out a certain language structure, provide supervised teaching practice, and develop opportunity for further free discussion.

The next necessary aspect in working with a group of students with a heterogeneous level of training is a creation of different tasks for each level. For example, the number of questions for understanding the text can be different, for the students who have a higher level of English, texts should be more complex and voluminous in terms of content. The proposed version of the work assumes that weak students could answer many questions during the lesson and this type of tasks help them to improve their speaking skills and language level.

Before asking questions, it is necessary to determine which of the students will be able to answer them, but if the preparation of a weak student allows to give an answer, then it is necessary to ask him. It is also necessary to take into account the fact that when setting the closed questions, answers will be given immediately by stronger students, and the weak students do not have enough time to think them over. That’s why the teacher of English should take into consideration this point.

When correcting mistakes, it is necessary to take into account the language level of the students. When evaluating a strong student's answers, it is necessary to be tactful, identifying shortcomings and pointing out mistakes, and also selectively correct mistakes of a weaker student. In both cases, the teacher needs to encourage language learners, and maintain interest in their further training of speaking skills.

The proposed homework should be different on the complexity of execution. Exercises in written form demonstrate individual skills, and their analysis can identify the strengths and weaknesses of each student who may not have been identified during the English lesson. The purpose of all of the above techniques is to create favorable working atmosphere in the group, selection of speaking activities suitable for students of different level and ensure successful learning in a foreign language.

Conclusion. The results obtained from the experiment allow us to conclude that the success of teaching speaking skills largely depends on using suitable approach and creating the most favorable psychological conditions for each student. The results collected from the experiment will be very useful for conducting further investigation in development of speaking skills of the students who have different language levels in the classroom.

References:

- 1 *Стародубцева О.Г. Типы упражнений для формирования лексических навыков устной речи в неязыковом вузе // Науч. пед. обозрение. Выпуск 2. – Москва, 2013. – С.23.*
- 2 *Гальскова Н.Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам. – М.: Академия, 2004. – С.68.*

3 Новгородова Е.Е. Особенности обучения иноязычной монологической речи студентов вузов культуры и искусств // *Современная педагогика*, 2014. – №4. – С.37.

4 Метелева Л.А. Формирование коммуникативной компетентности как средство развития ситуативной адаптивности студентов в процессе обучения иностранному языку // *Балтийский гуманитарный журнал*, 2014. – №2. – С.45.

5 Skehan P.A. *A Cognitive Approach to Language Learning*, 2013. – Oxford University Press. – P.67.

МРНТИ: 14.35.09

Хасанова С.А.¹, Есенаман С.Е.², Дегтярева К.С.²

*¹преподаватель, магистр педагогических наук,
КазНУ им. аль-Фараби*

²магистр, преподаватель, КазНПУ имени Абая

СОДЕРЖАНИЕ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ЕГО КОМПОНЕНТНЫЙ СОСТАВ

Аннотация

В последнее десятилетие в свете идеи гуманизации образования утверждается личностно-ориентированный и эмоционально-ценностный подходы к выявлению сущности и структуры содержания иноязычного образования. В рамках данных подходов главной ценностью являются не отчужденные от личности знания, а сам человек – целостная личность с гармонично развитыми интеллектуальной и эмоционально-ценностной сферами.

В статье рассматривается проблема содержания иноязычного образования. Уточняются понятия «содержание образования» и «содержание иноязычного образования». Сделана попытка сопоставить общепедагогическую трактовку категории «содержание образования» и подходы ведущих методистов в области иноязычного образования. Проанализированы результаты сопоставительного анализа обозначенных подходов.

Ключевые слова: содержание образования, содержание иноязычного образования, социокультурная теория содержания образования, компонентный состав содержания общего и иноязычного образования, сопоставление подходов к определению компонентного состава содержания образования.

С.А. Хасанова¹, С.Е. Есенаман², К.С. Дегтярева²

*¹оқытушы, педагогика ғылымдарының магистрі,
ал-Фараби атындағы ҚазҰУ*

²оқытушы, магистр, Абай атындағы ҚазҰПУ

ШЕТЕЛ ТІЛІ БІЛІМІНІҢ МАЗМҰНЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ ҚҰРАМЫ

Аңдатпа

Мақалада шет тілін оқыту мазмұнының проблемасы қарастырылған. «Білім мазмұны» және «шет тілдік білім беру мазмұны» ұғымдары нақтыланған. «Білім беру мазмұны» категориясының жалпы педагогикалық интерпретациясын және шет тілдік білім беру

саласындағы жетекші әдіскерлердің тәсілдерін салыстыруға тырысады. Көрсетілген тәсілдерді салыстырмалы талдау нәтижелері талданады.

Түйін сөздер: білім беру мазмұны, шет тілде білім беру мазмұны, білім беру мазмұнының әлеуметтік-мәдени теориясы, жалпы және шет тілде білім беру мазмұнының компоненттік құрамы, білім беру мазмұнының компоненттік құрамын анықтау тәсілдерін салыстыру.

Khassanova S.A.¹, Yessenaman S.Y.², Degtyareva K.S.²

*¹teacher, master of pedagogical sciences,
KazNU named after al-Farabi*

*²teacher, master of pedagogical sciences,
KazNU named after al-Farabi*

THE CONTENT OF FOREIGN LANGUAGE EDUCATION AND ITS COMPONENT COMPOSITION

Abstract

In the last decade, in the light of the idea of humanizing education, a person-oriented and emotional-value approach is being established to identify the essence and structure of the content of foreign language education. Within the framework of these approaches, the main value is not knowledge alienated from the individual, but the person himself is an integral personality with harmoniously developed intellectual and emotional-value spheres.

The article is devoted to the problem of the content of foreign language education. The notions "content of education" and "content of foreign language education" are specified. There was an attempt to compare the general pedagogical interpretation of the category "the content of education" and the approaches of leading methodologists in the field of foreign-language education. The results of the comparative analysis of these approaches are considered.

Keywords: the content of education, the content of foreign language education, sociocultural theory of the content of education, components of the content of education and foreign language education, comparison of approaches to content of education.

Введение. Проблема содержания образования является ключевой в методике обучения любому школьному предмету, в том числе и иностранному языку, который, как отмечает Е.И. Пассов, уникален по своим образовательным возможностям. Это не «учебный предмет», а «образовательная дисциплина», обладающая огромным потенциалом, способным внести весомый вклад в развитие человека как индивидуальности.

В современной дидактике признанной является социо-культурная теория содержания образования (И.Л. Бим, В.В. Краевский, И.Я. Лернер, Е.И. Пассов, М.Н. Скаткин и др.), в контексте которой оно рассматривается как педагогически адаптированный социальный опыт человечества, тождественный по своей структуре самой человеческой культуре: – «Нет ничего, что бы вошло в содержание образования, помимо культуры» (И.Я. Лернер, М.Н. Скаткин) [1, с. 63]. – «Содержанием образования является культура... Содержание иноязычного образования – соответственно иноязычная культура. Это та часть общей культуры человечества, которую ученик усваивает в процессе коммуникативного иноязычного образования» [2 с. 171]. – «Главное... в общем среднем образовании – приобщение

подрастающего поколения к культурному наследию, выработанному человечеством, к его культурному опыту...» [3, с.120].

Также в законе «Об образовании Республики Казахстан» говорится: «...общеобразовательные программы направлены на формирования общей культуры личности» [4, с.12].

Методы. Ключевыми понятиями при рассмотрении проблем современного содержания среднего образования являются понятия «культура», «культурный опыт человечества» [5, с. 16]. Следовательно, иноязычное образование предусматривает овладение не только самим иностранным языком, но и ознакомление с литературой, историей и в целом с культурой страны изучаемого языка, формирование их ценностной ориентации и развитие культуры самой личности, её интеллектуальной деятельности и социального взаимодействия человека с другими людьми. С данной точки зрения, иностранный язык выступает как средство познания картины мира, приобщения к ценностям, созданным другими народами. Одновременно язык – это ключ для открытия уникальности и своеобразия собственной народной самобытности и исторических достижений представителей мировых культур.

Результаты. Наиболее распространённая среди методистов (И.Л. Бим, Н.Д. Гальскова, Н.И. Гез, Е.И. Пассов и др.) точка зрения на содержание иноязычного образования базируется на их убеждённости в том, что в него должно быть включено не только то, что можно увидеть или услышать на уроке, что эксплицитно выражено или наглядно представлено субъектами учебного процесса, но и их чувства и эмоции, а также те психические процессы, которые протекают в их сознании в процессе познания чужой лингвокультуры [6, с. 46].

Обсуждения. Компонентный состав содержания общего и иноязычного содержания.

Компоненты содержания образования (И.Я. Лернер): Знания о природе, обществе, технике, человеке, способах деятельности, опыт осуществления известных способов деятельности, опыт творческой деятельности, опыт эмоционально-ценностного отношения к миру, к людям, к себе [7, с.69].

Компоненты содержания иноязычного образования (И.Л. Бим): Единицы языка и речи: от звука и буквы до целостного текста; то, о чём мы говорим, читаем, слушаем, пишем: темы, проблемы, предметы речи (идеальный аспект содержания образования); речевые действия с указанными выше единицами в целях решения учебно-познавательных и коммуникативных задач (процессуально-деятельностный аспект содержания образования); чувства и эмоции, вызываемые взаимодействием выделенных компонентов содержания образования и создающие благоприятную обучающую и воспитывающую среду (мотивационный и ценностно-ориентационный аспект) [7, с.69].

Аспект овладения иноязычной культурой (Е.И. Пассов): Познавательный/культуроведческий: факты культуры народа, включая язык как неотъемлемый компонент этой культуры в её диалоге с родной культурой; учебный/социальный: умение общаться посредством всех видов иноязычной речевой деятельности: говорения, чтения, аудирования и письма; развивающий/психологический: умение использовать развитые способности разного характера (способности осуществлять речевую деятельность, общение, учебную деятельность и др.); воспитательный/педагогический: нравственность, патриотизм, интернационализм, гуманизм, этическая культура, экологическая культура и др.

Сопоставление подходов к определению компонентного состава содержания образования показало лишь частичное их соответствие.

Рассмотрим выявленные сходства и различия.

1. Первый компонент во всех трёх подходах – «знаниевый». В концепции И.Я. Лернера – это знания, имеющие наиболее общий характер: о природе, обществе, способах деятельности, что не вполне отражает специфику иноязычного образования. У И.Л. Бим эта специфика прослеживается: она выделяет знания языкового и речевого материала. В

концепции же Е.И. Пассова усилена культуроведческая направленность содержания иноязычного образования.

2. Второй компонент – опыт осуществления известных способов деятельности – в общепедагогическом подходе носит деятельностный характер. Это расходится с позицией И.Л. Бим, в концепции которой это компонент идеальный, статичный по характеру и включает темы, проблемы, предметы речи. Они соотносятся, на наш взгляд, одновременно с первым, третьим и четвертым компонентом содержания образования в концепции И.Я. Лернера: – с первым (знаниевым) компонентом следует, по всей вероятности, соотнести темы и предметы речи; – с третьим компонентом (опытом творческой деятельности) соотносятся проблемы. Это важнейшая составляющая так называемого проблемного обучения (Т.В. Кудрявцев, Д.В. Вилькеев, Ю.К. Бабанский, М.И. Махмутов и И.Я. Лернер и др.). Его процессуально-технологический аспект включает активную «исследовательскую» деятельность ученика, благодаря успешному осуществлению которой он становится инициативной, самостоятельной творческой личностью; – наконец, проблема как противоречие между должным и желаемым соотносится и с четвертым компонентом – опытом эмоционально-ценностных отношений. Она является основой формирования нравственных ценностей, на осознание и внедрение которых в содержание собственной жизни «работает» эмоциональный «заряд» проблемы [8, с.123]. Понятно, что при этом проблема сама становится ценностью как для учителя, так и для учащихся.

Общепедагогическому подходу в большей степени соответствует концепция Е.И. Пассова: его второй – учебный (социальный) – аспект владения иноязычной культурой тоже носит деятельностный, а не статичный характер и включает умение общаться посредством всех видов иноязычной речевой деятельности.

3. Третий компонент у И.Я. Лернера предполагает овладение способами творческой деятельности, что не вполне соотносится с концепцией И.Л. Бим, ибо её процессуально-деятельностный аспект содержания образования включает речевые действия в целях решения учебно-познавательных и коммуникативных задач, которые могут иметь и репродуктивный, и творческий характер. При этом отслеживается большая степень соответствия между опытом формирования репродуктивных элементов иноязычной речевой деятельности (часть третьего компонента у И.Л. Бим) со вторым компонентом содержания образования в общепедагогической трактовке. Весьма своеобразно трактует третий компонент и Е.И. Пассов, включая в него развитые способности разного характера. Среди них наверняка присутствуют – те, которые нацелены на познание; – направленные на осуществление репродуктивных речевых действий; – ориентированные на реализацию деятельности творческого характера. Это лишь частично соответствует и подходу И.Я. Лернера, ещё в меньшей степени – точке зрения на третий компонент И.Л. Бим.

4. Четвёртый компонент во всех концепциях носит эмоционально-ценностный характер и свидетельствует о признании исследователями необходимости эмоционально насыщенного образования, формирующего опыт ценностного отношения к объектам действительности.

Заключение. Таким образом, результаты сопоставительного анализа подходов доказали спорность многих вопросов, связанных с компонентным составом иноязычного образования. Однако во всех из них прослеживается ключевая для данного исследования идея: помимо знаний, навыков и умений в состав содержания иноязычного образования входит также опыт эмоционально-ценностных отношений учащихся. Объяснить это можно тем, что – в структуре предмета иностранного языка он окрашивает содержание речевого материала личностным смыслом, что делает иноязычные навыки и умения значимыми для учащихся и помогает процессу их формирования, совершенствования и развития. Так происходит выстраивание личностной системы ценностей учащихся, осваивающих иностранный язык, и развитие не только их интеллектуальной сферы, но и ценностной и эмоционально-чувственной; – включение данного компонента в содержание иноязычного

образования не только определяет степень соответствия учебно-воспитательного учреждения запросам и требованиям современной жизни, но и обеспечивает преемственность поколений в различных сферах деятельности, играет немаловажную роль в формировании личности, её мировоззрения, нравственного отношения к миру и самому себе; – в конечном итоге именно опыт эмоционально-ценностных отношений определяет то, какой личностью войдёт выпускник школы в самостоятельную жизнь; носителем каких ценностных ориентаций он будет; насколько созидательны будут его помыслы и идеи; какую жизненную позицию займёт личность в обществе, в отношениях с людьми.

Список использованной литературы:

- 1 *Дидактика средней школы / под ред. М.Н. Скаткина, И.Я. Лернера. – М., 1975. – С.63.*
- 2 *Пассов Е.И. Методика как теория и технология иноязычного образования. Кн. 1. – Елец: ЕГУ им. И.А. Бунина, 2010. – С.171.*
- 3 *Бим И.Л. Что означает личностная ориентация образования применительно к деятельности учителя // Иностранные языки в школе, 2009. – №3. – С.4.*
- 4 *Закон РК «Об образовании» от 27 июля 2007 г., глава 4.*
- 5 *Бим И.Л. Указ. соч. – С.4.*
- 6 *Пассов Е.И. Программа-концепция коммуникативного иноязычного образования. «Развитие индивидуальности в диалоге культур». – М.: Просвещение, 2000. – С.38.*
- 7 *Татаринова М.Н. О компонентном составе содержания иноязычного образования. – Киров: Изд-во ВятГГУ, 2008.*
- 8 *Гальскова Н.Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика: учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Изд. центр «Академия», 2004. – С.123.*

МРНТИ 687.01

Куребаева Г.А.¹, Шаймардан Е.Е.²

¹к.ф.н., НАО «Университет имени Шакарима г. Семей»

*²магистрант 2 курса,
НАО «Университет имени Шакарима г. Семей»*

**СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ В ПРОЦЕССЕ
ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ
С ТРАДИЦИОННОЙ МЕТОДИКОЙ ОБУЧЕНИЯ**

Аннотация

Сравнительный анализ стратегиям обучения говорит о том, что в процессе обучения иностранным языкам в общеобразовательных школах Казахстана больше придерживаются традиционной методики обучения. Однако, в последние годы больше стали использоваться коммуникативные методы обучения. В современной методике, такие способы, как ручная работа, лозунги, песни и стихотворения, коммуникативная деятельность, драма, подражание, рисование и раскраска, игры, аудирование, классификация, работа в парах, кукольное представление, вопросы и ответы, исполнение роли, имитация, разговор, рассказ, задания, основанные на реальной жизни, вопросы по прочитанному тексту, усвоение необходимой

информации в процессе чтения, изучение, письменное описание, чаще стали применяться в образовательной практике обучения иностранным языкам в обоих государствах.

Ключевые слова: обучение иностранному языку, деятельность преподавателя, коммуникативная деятельность, интенсивный метод, ситуативная тревожность, вариативность.

Г.А. Куребаева¹, Е.Е. Шаймардан²

¹ф.ғ.к, "Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті" КЕАҚ

*²2-курс магистранты,
"Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті" КЕАҚ*

ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУ ПРОГРАММАСЫНДАҒЫ ДӘСТҮРЛІ ӘДІСТЕМЕНІ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУДА ҰСТАНУ

Аңдатпа

Оқыту стратегиясын салыстырмалы талдау Қазақстандағы орта мектептерде шет тілдерін оқыту барысында дәстүрлі оқыту әдістемесін ұстанатынын көрсетеді. Алайда, соңғы жылдары оқытудың коммуникативті әдістері көбірек қолданыла бастады. Заманауи әдістерде колмен жұмыс, ұрандар, әндер мен өлеңдер, байланыс әрекеттері, драма, имитация, сурет салу және бояу, ойындар, тыңдау, классификация, жұптасу, қуыршақ, сұрақтар мен жауаптар, рөлдік ойын, имитация, әңгіме, нақты өмірге негізделген тапсырмалар, оқылған мәтін бойынша сұрақтар, оқу процесінде қажетті ақпаратты ассимиляциялау, оқу, жазбаша сипаттамасы шет тілдерін оқытудың оқу тәжірибесінде жиі қолданылады.

Түйін сөздер: шет тілін оқыту, мұғалімнің белсенділігі, коммуникативті белсенділік, интенсивті әдіс, ситуациялық мазасыздық, өзгергіштік.

Kurebayeva G.A.¹, Shaimardan E.E.²

*¹candidate of philological sciences,
NAO "Shakarim Semey University"*

*²2nd year, master's degree
NAO "Shakarim Semey University"*

COMPARATIVE ANALYSIS IN THE PROCESS OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IS SUPPORTED BY A TRADITIONAL TEACHING METHOD

Abstract

A comparative analysis of learning strategies suggests that in the process of teaching foreign languages in secondary schools in Kazakhstan, they adhere to the traditional teaching methodology. However, in recent years, communicative teaching methods have become more used. In modern methods, such methods as manual work, slogans, songs and poems, communication activities, drama, imitation, drawing and coloring, games, listening, classification, pair work, puppetry, questions and answers, role playing, imitation, conversation, story, tasks based on real life, questions on the text read, assimilation of the necessary information in the reading process, study,

written description, are more often used in the educational practice of teaching foreign languages in both states darstva.

Keywords: foreign language teaching, teacher's activity, communicative activity, intensive method, situational anxiety, variability.

Как правило, взрослые люди хотят учиться, если они видят необходимость обучения и возможности применить его результаты для улучшения своей деятельности. Кроме того, взрослые люди стремятся *активно* участвовать в обучении, привносят в обучающие ситуации собственный опыт и свои жизненные ценности, стараются соотнести обучающую ситуацию со своими целями и задачами. Взрослый человек, как правило, имеет множество семейных и социальных обязанностей, поэтому учится без отрыва от основной профессиональной деятельности. Взрослые осваивают новые знания и навыки с разной скоростью, поэтому при работе с ними требуется уделять особое внимание уделять индивидуализации обучения, повышать самооценку и чувство собственного достоинства каждого человека. Специфика обучения взрослых людей, имеющих профессиональное образование и определенный опыт работы разнообразна, что достаточно трудно разработать единые методические рекомендации по использованию дидактического инструментария в учебном процессе. Основная цель названного метода – это устранение барьеров, препятствующих изучению иностранного языка детьми. Обучение проходит в забавной и спокойной обстановке. С помощью учебных материалов, развешанных на стенах и по всему классу, ученики смогут выучить язык, даже при отсутствии желания на это. По данной методике, не акцентируется внимание на правилах грамматики. Ученики имеют возможность применять родной язык и методику перевода. В программу включены прослушивание музыки, рисование и другие художественные элементы. Совершаемые ошибки поправляются аккуратно, чтобы ученик не чувствовал себя неловко из-за допущенных ошибок [1, с. 60].

В качестве основного вывода отметим, что использование данного метода не может и не должно рассматриваться как способ обучения иностранному языку в кратчайший срок. Этот метод интересен и необходим как метод восстановления активных и пассивных знаний слушателей для скорейшего их использования [8, с. 208].

При использовании метода суггестопедии, уроки проводятся в благоприятной и спокойной обстановке, учитель объясняет урок легким тоном, иногда включает музыку. При необходимости, разрешается говорить на родном языке. А негативной стороной данного метода, является то, что урок проводится в комфортабельной и полутемной атмосфере. Это, в свою очередь, может послужить причиной того, что ученики, находясь в такой среде, не смогут сконцентрироваться на уроке в течение длительного времени.

Коммуникативный подход (Communicative Approach) появился в результате исследований о теории конструктивной лингвистики американским лингвистом Ноамом Хомским. Целью данного метода является обучение детей коммуникативным способностям. обучения иностранным языкам в учреждениях начального образования В современных стратегиях развития методики обучения иностранным языкам подчеркивается потребность государства в специалистах, со знанием иностранных языков для развития международных, политических, социальных и экономических отношений и возрастание личной заинтересованности и социальной значимости иностранного языка для взрослых, акцентируя необходимость знания иностранного языка для установления связи турецких граждан с гражданами других государств, стремления государства облегчить доступ к наиболее высоким уровням в сферах политической, научной, военной, экономической и социальной деятельности [2, с. 103].

Владение иностранным языком помогает построить карьеру молодежи. Лица, достигшие зрелого возраста, испытывают потребность в установлении взаимоотношений с

гражданами других государств, понять свою культуру и быть готовыми к культурному диалогу с представителями других стран. Умение граждан разговаривать на иностранных языках, способствует повышению конкурентоспособности на рынке труда [4,с.139].

Основными причинами популярности изучения английского языка являются следующие факторы: английский язык считается языком международной торговли, экономического обмена и поэтому представители разных цивилизаций устанавливают отношения именно на этом языке; английский язык считается официальным рабочим языком НАТО и ООН, членом которых является и Турция; большая часть научных конференций и симпозиумов проводятся на английском языке; примерно 2/3 части научных и технологических произведений издаются на английском языке; официальные переговоры, соглашения и международная торговая деятельность осуществляются с применением английского языка. Сравнение по рекомендуемым стратегиям обучения иностранным языкам Сравнительный анализ стратегиям обучения говорит о том, что в процессе обучения иностранным языкам в общеобразовательных школах Казахстана больше придерживаются традиционной методики обучения. Однако, в последние годы больше стали использоваться коммуникативные методы обучения. В современной методике, такие способы, как ручная работа, лозунги, песни и стихотворения, коммуникативная деятельность, драма, подражание, рисование и раскраска, игры, аудирование, классификация, работа в парах, кукольное представление, вопросы и ответы, исполнение роли, имитация, разговор, рассказ, задания, основанные на реальной жизни, вопросы по прочитанному тексту, усвоение необходимой информации в процессе чтения, изучение, письменное описание, чаще стали применяться в образовательной практике обучения иностранным языкам в обоих государствах.

Поэтому, этот язык является важным компонентом учебных программ во всех образовательных учреждениях [4,с.139].

В этой связи, мы предприняли попытку охарактеризовать тот оптимальный комплекс форм и методов обучения, который может обеспечить продуктивность учебного процесса. В настоящих методических рекомендациях лаконично в схемах и моделях мы определили понятийный аппарат и общепринятые классификации форм и методов обучения взрослых. Как правило, взрослые люди хотят учиться, если они видят необходимость обучения и возможности применить его результаты для улучшения своей деятельности. Кроме того, взрослые люди стремятся активно участвовать в обучении, приносят в обучающие ситуации собственный опыт и свои жизненные ценности, стараются соотнести обучающую ситуацию со своими целями и задачами. Взрослый человек, как правило, имеет множество семейных и социальных обязанностей, поэтому учится без отрыва от основной профессиональной деятельности. Взрослые осваивают новые знания и навыки с разной скоростью, поэтому при работе с ними требуется уделять особое внимание уделять индивидуализации обучения, повышать самооценку и чувство собственного достоинства каждого человека [5,с.163].

Универсальные учебные действия – это обобщенные действия, открывающие возможность широкой ориентации учащихся, – как в различных предметных областях, так и в строении самой учебной деятельности, включая осознание учащимися ее целевой направленности, ценностно-смысловых и операциональных характеристик. Активные методы обучения стимулируют познавательную деятельность обучающихся, вовлекают каждого из них в мыслительную и поведенческую активность, и направлены на осознание, отработку, обогащение и личностное принятие имеющегося значения каждым учеником [3, с.96]. Именно начальная ступень школьного обучения должна обеспечить познавательную мотивацию и интересы учащихся, готовность и способность к сотрудничеству ученика с учителем и одноклассниками, сформировать основы нравственного поведения, определяющего отношения личности с обществом и окружающими людьми. В то время как задача основного общего образования развить и усовершенствовать те универсальные учебные действия, которые будут заложены в начальной школе. Наиболее приемлемыми методами

активного обучения в начальной школе является **успех**. Уверенно чувствует себя тот, кто в деятельности опирается и использует свои личные психологические особенности. А чтобы уверенность не терялась, необходимо помочь развитию ребенка. Использование принципа «мини-макса» (объем знаний дается по максимуму, оценивается стандартный минимум; максимум отметок, минимум оценок) помогает поддержать уверенность в себе.

Особое место занимают **деятельностные поощрения**. Детям дается стимул: интерес товарищей и доверие учителя. Они учатся самостоятельно добывать знания и учат друг друга. К таким заданиям относятся подготовка сообщений, составление кроссвордов, ребусов, подбор загадок, пословиц по теме, мини – сценки, творческие задания. В результате успешного применения поощрений возрастает познавательная активность, увеличивается объем работы на уроке как следствие повышение внимания и хорошей работоспособности, усиливается стремление к творческой активности, ребята ждут новых интересных заданий, сами проявляют инициативу в их поиске.

Главным методом обучения младших школьников является **игра** – как основной вид деятельности детей этого возраста [4, с.139]. С помощью игры обучение становится важным делом, ибо игра является частью детской жизни. Игра – средство, снимающее неприятные или запретные для личности школьника переживания. Игры, построенные на материале различной степени трудности, дают возможность осуществить дифференцированный подход к обучению с разным уровнем развития детей, воспитывать чувство коллективизма. Следующая функция дидактической игры – формирование в процессе игры общеучебных умений и навыков самостоятельной работы. В теории обучения принято рассматривать частично-поисковый, или эвристический, метод как некий первичный, этап, предваряющий использование исследовательского метода [6, с.250]. С формальной точки зрения это справедливо, но не следует думать, что в реальной образовательной практике должна соблюдаться последовательность: сначала используется частично-поисковый, а затем исследовательский метод. В обучении ситуации использования частично-поискового метода могут предполагать значительно более высокие умственные нагрузки, чем многие варианты обучения на базе исследовательского метода. Изучение любой дисциплины требует понятия общетеоретических положений, лежащих в основе данной отрасли знаний. Главный критерий образованности системность знаний и системность мышления, способность самостоятельно восстанавливать недостающие звенья в системе знаний.

В образовании выделяются процессы, которые обозначают непосредственно акт передачи и приема опыта поколений. Это ядро образования обучение. Обучение конкретный вид педагогического процесса, в ходе которого, под руководством специально подготовленного лица, реализуются общественно обусловленные задачи образования личности в тесной взаимосвязи с ее воспитанием и развитием. Обучение – процесс непосредственной передачи и приема опыта поколений во взаимодействии педагога и учащегося.

Список использованной литературы:

- 1 Анциферова Л.И. Психологические закономерности развития личности взрослого человека и проблема непрерывного образования // Психологический журнал, 1980. – №2. – С.52-60.*
- 2 Бабанский Ю.К. Оптимизация процесса обучения. Общедидактический аспект. – М., 1997. – 103 с.*
- 3 Балаев А.А. Активные методы обучения. – М., 1998. – 96 с.*
- 4 Китайгородская Г.А. Методика интенсивного обучения иностранным языкам. – М., 1982. – 139 с.*
- 5 Комарова Ю.А. Основы формирования научно- исследовательской компетентности специалистов средствами иностранного языка: монография. – СПб.: Стратегия будущего, 2008. – 163 с.*

6 Феофилова В.П. Особенности взаимодействия преподавателя и студентов при активном методе обучения: дисс. ... к. пед. н. – Л., 1983. – 250 с.

7 Ханин Ю.Л. Краткое руководство к шкале реактивной и личностной тревожности Ч.Д. Спилбергера. – Л., 1976. – 18 с.

8 Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе. – Москва: Просвещение, 1985. – 208 с.

**МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖӘНЕ АУДАРМА
МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ПЕРЕВОД
INTERCULTURAL COMMUNICATION AND TRANSLATION**

МРНТИ 16.31.41

A.O. Bekalaeva¹, Sh.S. Duisenbaeva¹, Z.A. Tleugabylova¹

¹senior teachers, al-Farabi Kazakh National University

**COMPARATIVE ANALYSIS OF ENGLISH AND
KAZAKH PHRASEOLOGICAL UNITS DENOTING COLOURS**

Abstract

The aim of the given article is to determine similarities and differences between English and Kazakh phrasal verbs, the nature of their correlation and translation on the basis of the theme “Colour”. The names of the colours in different languages are perceived not only literally, they have a symbolic character. Peculiarities of colour vision of the world by representatives of different ethno-cultural communities allow us to talk about the existence of ethnic national colour view of the world. Such differences of different peoples in cultural ideas about the colour are most evident in associations, which point to the national and cultural specificity of thinking. This work gives the analysis of the frequency of their use in phraseological units of the English and Kazakh languages and the research reveals differences and similarities of semantic connotations of colour components.

Keywords: set phrases, polysemy, semantic row, similarity, difference, mentality, interaction.

A.O. Бекалаева¹, Ш.С. Дүйсенбаева¹, Тлеугабылова З.А.¹

¹аға оқытушы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

**ТҮС АТАУЛАРЫН БІЛДІРЕТІН АҒЫЛШЫН ЖӘНЕ ҚАЗАҚ
ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРІНІҢ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУЫ**

Аңдатпа

Берілген мақаланың мақсаты «Түс атаулары» тақырыбы негізінде ағылшын және қазақ тілдерінде кездесетін тұрақты сөз тіркестерді салыстыру, олардың өзара қарым-қатынас сипаты мен аударма ерекшеліктерін анықтау. Әр тілде түр-түс атаулары тек қана дәлме-дәл мағыналарында ғана қабылданбайды, олар символикалық өзгешіліктеріне де ие. Әр этномәдени халық әлемнің түр-түсін өзгеше көріп таниды және осы ерекшелік әлем туралы олардың этникалық ұлттық түсініктері бар екендігін көрсетеді. Түрлі халықтардың осындай түр-түс туралы мәдени түсініктерінің ерекшеліктері әсіресе ассоциацияларда байқалады. Мақалада ағылшын және қазақ тілдері фразеологиясында кездесетін осындай сөз тіркестердің қолдану жиіліктігіне талдау жасалынды, соның негізінде түр-түс компоненттерінің семантикалық коннотациялары талданды және олардың арасындағы айырмашылықтары мен ұқсастықтары анықталды.

Түйін сөздер: тұрақты сөз тіркестері, көпмағыналық, семантикалық қатар, ортақтық, айырмашылық, діл, өзара әрекет.

Бекалаева А.О.¹, Дүйсенбаева Ш.С.¹, Тлеугабылова З.А.¹

¹ст. преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ АНГЛИЙСКИХ И КАЗАХСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ, ОБОЗНАЧАЮЩИХ ЦВЕТА

Аннотация

Цель данной статьи – установить схожие черты и различия устойчивых словосочетаний английского и казахского языков, характера отношения между ними и их переводов на основе темы «Цветобозначение». Особенности цветового видения мира представителями разных этнокультурных сообществ позволяют говорить о существовании этнических национальных цветовых картин мира. Такие несовпадения культурных представлений о цвете разных народов проявляется ярче всего в ассоциациях, которые указывают на национально-культурную специфику мышления носителей разных языков. Был проведен анализ частотности их употребления во фразеологизмах английского и казахского языков и исследования, которые выявили различия и сходства смысловых коннотаций цветовых компонентов.

Ключевые слова: устойчивые фразы, многозначность, семантический ряд, общность, различие, менталитет, взаимодействие.

Introduction. It is difficult to imagine any area or sphere of activity of people where colour and colour designation would nor play a significant role. The view of the world of different cultures is universal, but also nationally specific; therefore, speakers of different languages can see the world around them a little differently through the prism of their languages. The language reflects the experience of dozens of generations over many millennia. Historically the prototypes of colours have developed in such a way that they have attached their own shades to the meaning of colour designation, which undoubtedly influenced the development of composing the group colour designation in various languages.

In this article, studies of various colours are considered in two ways. On the one hand, individual concepts specific to a given language are analyzed. First of all, these are stereotypes of linguistic and cultural consciousness. On the other hand, specific connotations of non-specific concepts are highlighted, for example, the symbolism of colour meanings. One can give such an example of the difference in cultural associations of a particular colour. For instance, white in the USA means purity, in France - neutrality, in Egypt - joy, in Japan - death, in India and China - death and purity, and red in the United States means danger, in France - aristocracy, in Egypt - death, in India - life and creativity, in Japan – anger and danger, in China – happiness.

The article considers the words of semantic series associated with colours in English and Kazakh languages. Words as lexical units of these languages are not translated verbatim. The use of phraseological units makes the language brighter and more imaginative, however, they can also be difficult to translate. For example, everyone knows about such a musical style as the blues, originating in the sad songs of African slaves in North America. This music can be called calm, even sad. In English, the name of this blues style came from the expression ‘blue devils’ – melancholy or spleen. Hence, there are several similar expressions in this meaning. For example, when a man says: ‘I am feeling blue’ - this does not mean that he is thinking about changing his love orientation; he just wants to say that he is sad. Also, when they say about a person: ‘He is as blue as the devil’, they mean that he is very gloomy, as if he is under the weather. Perhaps the history of the origin of the idiom ‘out of the blue’ is extremely interesting, as its translation is no less interesting and unexpected. It is translated as “suddenly”, “completely unexpectedly”, “like a bolt from the blue” [1].

Methodology. Let's give another example. One cannot translate a word for word the expression '*Ak degeni algys, kara degeni kargys*' (lit. "If he says 'white' it is blessing, if he says 'black' it is curse"). Here the white colour acquires the meaning of "innocent", and the black colour means "guilty, sinful". We are talking about powerful and influential people, and the phraseological unit itself has a translation: "As he says, so it will be".

It is impossible to understand the symbolic meaning of colour outside the context of history and culture because colour sign systems are inextricably linked with the development of a particular country. Colour can have a communicative meaning that determines the relationship between elements and objects of nature. At the same time, colour conveys a certain specific feelings and causes the corresponding emotions, i.e. it is emotionally coloured. National thinking is associated with the historical, cultural and climatic conditions of the life of people. Understanding of the colour space is specific for each nationality since the person perceives the world around him as coloured.

So, let's look at the examples of features of colour perception in English and Kazakh languages. Let's start with the two primary colours that people traditionally compare - white and black.

White / Ak

White is the colour of goodness, truth, loyalty, justice and chastity. It symbolizes spotlessness, virtue, purity and joy. White also means something harmless, beneficial, lucky in both languages. For example, *ak peyil* – a benevolent, sympathetic person; *ak bata* – a blessing, a wish, *ak zhurek* – an open-minded person, *ak dastarkhan* – a hospitably laid table, *aktalyp shygu* – to justify oneself, to rehabilitate, *ak adal mal* - honestly earned possessions, *ak sutin aktau* – to fulfill filial duty to mother; *ak zhauyp, arulap koyu* - to bury the deceased with honours, *agyman aktarylu* - to tell the whole truth without concealing anything, *aksakal* – the eldest, respected person, *ak ustinen kara tanidy* – he/she knows where the truth is. Here are some examples of English expressions: *white reputation* - an impeccable reputation, *as white as a ghost / as white as a sheet* - pale as a canvas, *to raise a white flag* – to give up, *to whitewash something* – to cover, to hide something, *to know black from white* - to understand what is what, to know which side one's bread is buttered, *white lie* - an harmless or trivial lie, a noble lie.

In addition to the main meaning in each language there are special connotative phraseological units with specific meanings: *ak koz* – an illiterate, stupid man, a tyrant; *ak saitany ustady* – he/she got very angry, nervous, *ak sirak bolu* – to lose cattle, to experience a steppe murrain, *kozin agartu* – to hit the road, to disappear into thin air, *ak otau* – a small yurt, which is set for the young, *ak zhauyn* – a continuous drizzle, and *ak bas* – a grey-haired man; *to call white black* – to assert something contrary to obvious facts, *white elephant* – an unnecessary purchase, *white night* – a night without sleep, *white-collar worker* – an office employee, a mental worker, *white people* (similar to Kazakh *aksuyek*) – people from high society, *to stand in a white sheet* - to repent publicly, *to show the white feather* – to lose heart, to show cowardice, *white-tie event / affair* - a strict secular evening dress code, etc.

Black / Kara

Black, respectively, symbolizes the ills of life, evil and misfortune, it is the colour of evil, fear, death. In a word, the connotations of black are mostly negative both in English and Kazakh. Black has the connotation of something illegal, unlawful, dishonest or secret. The following expressions can be given as examples: *kara zhurek* – a cruel person, *kara bet* – a disgraced person, *kara zhamylu* - to be in mourning, *kara niet* – full of deceit, *isi kara* – he/she is guilty, *karasuyek* – a low position in a society, *kara zher bolu* - to be humiliated, *kara zherge otyrgyzu* - to put someone in an awkward position, *things look black* – to be in trouble, *black and blue* – to have bruise, *black eye* – bruised under the eye, *blackout* – turning off the light, *black sheep* – a family disgrace, *to blackmail* – to make somebody squeal, *to blacklist* – to put someone in a blacklist, *to black out* – to lose consciousness, *black market* – an illegal trade, *black art* – a black magic, *black spot* - a dangerous place on the road, *black dog* - a depressed, gloomy man, *black look* - a gloomy, menacing look, *to blackball (someone)* - to reject someone.

Black can sometimes have a neutral connotation: *black and white* – one-sided, uncompromising, *in black and white* – in written or printed form, *as black as coal / as black as night* – a pitch darkness, *in the black* – successful, profitable, to be in profit, *black pudding* – blood sausage, *black-tie event/affair* – a less formal secular evening dress code, *kara suyk* – dry frost, *shoi kara* – a healthy dark-skinned person, *kara olen* – a poetic work, *kara soz* – a prose speech, *kara shai* – tea without milk, *kara koz* – beautiful eyes, *karagym* – my dear, *karadan karap turyp* – out of the blue.

It should be noted that in the Kazakh language black has other semantic meaning of a positive nature. For example, black represents the symbolic colour of the earth, the environment and the beginning: *iri kara mal* – cattle, *kara shanyrak* – the father's house, the house of ancestors and their direct descendants, *kara kazan* – the sacred hearth, *kara kempir* – a wise woman, *kara batyr* – a real, worthy brave person, *kara tanygan* – a literate person, *kara halyk* – ordinary people, *kara ui* – a nomad tent, *kara zher* – a holy land, *bireudi kara tutu* – to consider someone one's support.

Red / Kyzyl

Red colour plays an important role in human life. It is no coincidence that the words with the adjective “red” are very often used in the speech of all peoples after white and black colours. In Eastern countries, it is traditionally the colour of the sun, power, as well as a symbol of youth and beauty. In particular, in the Kazakh language there are such phrases like: *kyzyl til* – a sharp tongue, wit, *agy ak kyzyl kyzyl* – to have a blooming appearance, in one's prime, *kyzyl karyn* – small young children, *kyzyl iyek* – an infant, a newborn baby, *kyzyl ezu* – a silver-tongued orator, *kyzyl borbay* – young, immature, *kyzyl shaka* – naked, without hair (about a newborn child), *kyzyl shiraily* – red-cheeked, *kyzyl at* – a beautiful horse. We can find rare examples of negative connotation in Kazakh: *kyzyl kyrgyn* – slaughter, war, *kyzyl koz* – a harmful person, *kyzyl sheke bolu* – to quarrel, to argue oneself hoarse, *kyzyl kenirdek bolu* – to become excited in dispute, to yell, *kyzyl soz* – fast talk, idle talk, *kyzylmen kyzkytyrma* – do not tempt with bribe/promises.

In Western countries, red is used as a sign of danger or emergency. For example, *to catch red handed* – to catch in the act, *red tape* – bureaucracy, *to see red* – to get angry, to be furious, *to paint the town red* – to continue drinking, to go on a tear, *like a red rag to a bull* – to provoke someone into reacting negatively, *red with anger* – to be black with rage, *red lamp* – a brothel, *red herring* – a deceptive maneuver; *in the red* – to be in debt, to be unprofitable (the expression used to refer to unprofitable operations because, previously, losses were recorded in red ink in the books). In some phraseological units, red means warning or embarrassment: *to see the red light* – to anticipate the approach of trouble, *to have a red face / to go red* – to blush with shame or embarrassment, *red as a beet* – to get red.

Blue / Kok

In English, the meaning of blue is dual. On the one hand, the blue colour is a symbol of truth and justice, therefore its connotation is often positive. Usually it is perceived as a colour inalterability and constancy, for example, *true blue* – truthful, absolutely loyal, *blue ribbon* – the best, exceptional or *blue blooded* – of high noble blood. On the other hand, blue can also mean something gloomy, hopeless, depressing, as in the phrasal units *feeling blue* as an expression of sadness. Other examples: *to get the blues* – to be upset, *to be in a blue funk* – to yearn, *to make / turn the air blue* – to curse, to use foul language, *to drink till all's blue* – to drink up to delirium tremens, *to blue money* – to squander money, *to talk a blue streak* – to chatter, to talk a mile a minute, *blue in the face* – to be furious, to lose one's head. Other phrasal units with a specific translation are also interesting: *out of the blue* – unexpectedly, without warning, *once in a blue moon* – almost never, when pigs fly, *men / boys in blue* – policemen or sailors in blue uniforms, *blue-eyed boy* – a favourite, *blue collars* – industrial workers, a working class; *bluestocking* – a learned and pedantic woman as a symbol of facelessness, lack of femininity and charm (comes from the name of the 18th century literary circle “Blue stocking Club”).

In Eastern countries, blue is the colour of the sky, a symbol of something incomprehensible and miraculous. It should be noted that in the Kazakh language there are no separate designations of green, it is replaced by the word *kok* (blue), for example, *kok aidar* - green grass, *kok bazar* - green market, *kok shai* - green tea or *kokonis* - vegetables. For Kazakhs, blue-green colour has mainly a positive meaning as the colour of health, prosperity and harmony. This colour represents the sky, sea and flora. For example, *tobesi kokke zhetti* – he/she is in the seventh heaven, *kokke koteru* - to praise to the skies, *kokten tuskendei* - to come out of the blue, like a bolt from the blue, *kok shygu* - covered with grass, *arasy kok pen zherdei* - as different as day and night, *kokke kulash uru* - to seek the eminence, *zhetti kat kok* – the endless sky, the seventh sky, *kosegen kogersin* – good wishes for the young. At the same time, depending on the context, blue can have completely different meanings. To illustrate let's consider the given examples: *kok etik* – a decent person, *kok baka et* – very lean meat, *kokbet* – a troublemaking, quarrelsome person, *kok doly* – a quick-tempered person, an old hag, *kok mylzhyn (kok auyz)* - a verbose chatterbox, *kok mi* – empty-headed, stupid, *kok tiyin zhok* - not a penny to my name, *kok ala koidai sabau* - to beat mercilessly, *koilek kok*, *tamak tok* - to live in abundance/wealth.

Green / Zhasyl

In most cases, green is associated with a designation of the plant world as a whole, and accordingly, it is associated with nature and the environment. Here are some examples: *to have green fingers* and *to have a green thumb* - to be a talented gardener, *green politics* – the environmental protection policy, *green collars* - professions related to the environment, *the green light* - permission, freedom of action, *green winter* - snowless winter. Also, green is associated with freshness, immaturity or naivety of a person: *in the green* - in the prime of life; *to be (a bit) green* - to be inexperienced, *green wound* - an unhealed, fresh wound, *green hand* - a newcomer, an inexperienced person, *greenhorn* - a naive person, a beginner. The following phraseological units have a negative connotation: *green with envy* - turned green with envy, *green-eyed monster* - jealousy, *to be green about the gills* - turn pale.

As we've mentioned earlier there are no separate examples of phraseological units with green colour (*jasyl*) in the Kazakh language.

Yellow / Sary

Yellow is the colour of fire and the sun and is associated with wisdom and intelligence in the worldview of ancient Turks. This colour in the Kazakh language also meant sorrow, longing, endless life, movement and space. In the understanding of the Kazakhs, it acquired a long, continuous effect. Here are examples: *sary uaiym* – painful sorrow, *sargaya kutu* – to wait, to feel longing, *sary ayaz* – crackling frost, *sary bel* – a wide pass, *sary dala* – a boundless, wide steppe, *sary zhel* – constantly blowing wind, *sary zhurt* – a place where the aul used to stand, *sary kymyz* – a delicious koumiss, *sary zhambas bolu* – to lie sick for a long time, *sary taban bolu* – to go out to many places, to be experienced.

In English, phraseological units with yellow colour are rare and have an extremely negative meaning. This is probably due to the fact that it was associated with cowardice, treachery and inconstancy. From the history we know that the yellow star in the Middle Ages was a sign that marked the Jews as traitors to Jesus Christ. This terrible tradition was continued by the Nazis, who painted a yellow six-pointed star on the houses of Jews and forced them to wear this sign on their clothes. In the medieval paintings, Judas Iscariot was always depicted in yellow robes. The victims of the Inquisition were dressed in yellow; it was a symbol that they were guilty of heresy and treason. In some European countries, the houses of criminals and traitors were marked with a yellow paint, and in other countries the houses of plague patients had the same colour. [2]. Here are some examples from the English language: *to have a yellow streak* - to chicken out, *to be yellow / yellow bellied* - to be scared, to be afraid, *yellow look* – an envious look, *the yellow press* - the low-graded press, *yellow papers* - the gossip news press, *yellow flag* – a quarantine flag, *yellow dog* – a vile person, an unpleasant person, a coward.

Brown / Konyr

Brown is very rare in English phraseological units. For example, the expression *as brown as a berry* describes a person who is very tanned. There is another meaning of brown as a symbol of depression and frustration and rarely of something bad. The following phraseological units can be examples: *a brown study* - deep thought and *to be browned off* - to be fed up, tired, *to do brown* - to deceive, to cheat, *to brown-nose* – to bootlick, to sneak up, *brown thumb* – the lack of qualifications for growing plants, *brown bottle flu* - hangover .

If brown in English has neutral and negative connotations, in Kazakh it is positive. Brown for Kazakhs is the colour of tranquility, it represents a sign of silence, warmth and security, in some cases it acquires the meaning of “medium”. For example, *konyr dauys* – a velvety pleasant voice, baritone, *konyr kuz* – a warm autumn, the Indian summer, *konyr zhel* – a soft breeze, *konyr shai* - delicious strong tea, *konyrsalkyn* - coolness, *konyrzhai kesh* – a soft warm evening, *konyr saz*, *konyr kui* – a pleasant sound of dombra or kobyz, *konyr an* - lyrical songs.

Grey / Sur

Grey is seldom used in both languages and their difference in understanding is clearly noticeable. The meaning of grey in English is often neutral. Grey means old age, experience and wisdom, but it also means something that is not easy to define and therefore difficult to deal with. For example, *a grey beard*, *grey-headed* - an elderly man, *get grey hair* – to be older, *grey cardinal* - a man who secretly manages everything, *grey economy* - the shadow economy, *to be grey* - to be boring and uninteresting, *a grey area* - neither fish nor flesh, something incomprehensible, *grey years* - boring, monotonous years, *grey matter* - the brain.

In the Kazakh language, the grey colour acquires a negative connotation as “unfriendly, hostile” or “disturbing and gloomy”: *sury kashu* – to lose sight, to look painful, *sur zaman* - troubled times, *suryksyz* - unattractive, unrepresentable, *zherdin sury ozgeripti* - the appearance of the area has changed.

Pink, Rose

Pink is seldom found in English phraseological units and is not present in the Kazakh language. The pink colour expresses vitality and youth, lightness and stability. Also in some English phrasal words, it is associated with good health. For example: *in the pink* – in a roaring good health, *the pink of health* - the picture of health, *the pink of perfection* - the height of perfection, *see pink elephants* - to see something nonexistent, to hallucinate, *tickled pink* - flattered, satisfied, *to see the world through rose-tinted glasses* – to have an optimistic perception of something.

Purple

Purple is extremely rarely used in English phraseological units and is not revealed in the Kazakh language. This colour is considered as a royal colour and is often associated with luxury, so it sometimes acquires the meaning of “the best”. For example, *to be born into the purple* - to be born in a rich family, to be a noble family, *to marry into the purple* – to marry a member of a royal or aristocratic family, also *be in / have a purple patch* – to have a streak of luck, good luck.

Ala (Varycolourous, multicoloured)

The Kazakhs have the colour like “*ala*” – “striped”, which symbolizes multicolour. It has several meanings. Especially the expression *ala zhip* – “a colourful rope” - requires some clarification because the Kazakhs have their special concepts and understanding.

“Ala zhip” is a weave of several woolen threads, usually threads of white and black colours, symbolizing the philosophy and reality of the world - good and evil, light and darkness, heat and cold. Such threads are tied around the baby’s feet during the rite “*tusau kesu*” - cutting the rope. This ceremony is held when the baby takes the first steps. The child’s legs are tied with a thin mottled lace, which is to be cut by an enthusiastic and honorable person. Songs and wishes accompany the ceremony, so that the child is able to go through life on his own legs. The ceremony continues with a feast. People celebrate “*tusau kesu*” so that in the future the baby could walk

confidently and run fast. [2] This rite has a deep meaning and symbolizes honesty, humanity that is interpreted as “not to harm anyone, not to steal someone’s property”. In situations when there are conflicts and unfriendly relations between people, a person who says: ‘*Men yeshkimnin ala zhibin attagan zhokpyn*’ means that he is honest and has not crossed the line of what is prohibited.

Other connotations of multicoloured *ala* differ in meanings, for example, in the meaning of “uneven, irregular”: *ala konil* - anxiety, doubt, *ala bult* - rare clouds, slightly cloudy, *ala kolenke* - semidarkness, twilight; in the meaning of “unequal”: *ala boten* - exceptional, special, *ala koru* – to treat someone differently, *ala қол адам* - an impartial, biased person who does not treat everyone the same way, *ala kuiyn adam* - an unbalanced person, *bir bieden ala da tuady, kula da tuady* - every family has a black sheep. The following expressions acquire a negative connotation: *alauyz* - unfriendly, hostile to each other, *ala ayak* - a scammer, a rogue, *ala boldy* - to quarrel, *ala kozimen atu* - to look at someone with hostile.

Results. Based on this study, it can be stated that the phraseological units associated with different colours are inextricably linked with the culture, traditions and customs of the people, and the topic of their research is very relevant. Some of them exist only in one language, as it is associated with the development of national traditions, historical situations or peculiarities of thinking and worldview of people. The colour component plays an important role in people’s lives for colouring the world around them, taking into account their national or cultural customs and traditions. Each nation has its own concepts of colour, as they have a solid historical basis of origin. But the main meaning of colours is the transfer of feelings and emotions. Names of colours are the main tool for understanding the world, it is the wealth accumulated by previous generations.

The study revealed the differences and similarities of semantic connotations of colour components and the frequency of their use in phraseological units of English and Kazakh languages. The analysis allows us to conclude that in both languages, there are many phraseological units with the use of colour and the most common of them are white and black, which have almost the same meanings with slight differences. Red and blue in both languages have both similarities and differences in their understandings. As for other colours, it is rarely possible to find common features, and sometimes we can see significant differences in their interpretations. In some cases, they do not have any similarities (e.g. yellow, brown and grey). There are also a number of colour names that do not have any analogues (e.g. green, pink, purple, ala).

Conclusion. To sum up, it should be said that when teaching a foreign language, it is extremely important to take into account the specifics of the translation of phraseological units associated with colours because incorrectly understood meanings of these words can significantly change the perception of students. It’s important to remember that a learner of a foreign language automatically attributes to the words of a foreign language the connotations of the native language that are often very different from the original version.

References:

- 1 <http://nikitindima.name/2010/07/23/idiomy-anglijskogo-yazyka-cvet/>
- 2 <https://weproject.media/en/articles/detail/9-kazakh-traditions-that-are-used-with-the-birth-and-upbringing-of-a-child/>
- 3 <https://englex.ru/english-colour-idioms/>
- 4 <http://kaz-tili.kz/textpkan3.htm>
- 5 testent.ru/_ld/38/3875_sozdik.doc
- 6 <https://sozdik.kz/ru/dictionary/translate/kk/ru/>
- 7 *Frazeologiyalyk sozdik [The Phraseological Dictionary]. Almaty: Arys, 2007.*
- 8 *The Oxford Russian Dictionary. Oxford, University Press. 1997*
- 9 <http://www.thefreedictionary.com>
- 10 <http://kazneb.kz/bookView/view/?brId=1109727>

М.С. Әлмұғамбетова¹, Ә.Ж. Өтетілеуова¹

¹Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ оқытушысы

**АҒЫЛШЫН ТІЛДІК САЯСИ ДИСКУРСТА
ҚОЛДАНЫЛАТЫН ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРДІ ІЛЕСПЕ
АУДАРМА БАРЫСЫНДА ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ АУДАРУ ЖОЛДАРЫ
(Еуропалық парламент пленарлық отырыстары негізінде)**

Аңдатпа

Бұл мақалада Еуропалық Парламент пленарлық отырыстары негізінде ағылшын тілінен қазақ тіліне фразиологиялық бірліктерді аудару барысынадағы аударма әдістері мен қиындықтары қарастырылады. Сонымен қатар қазақ және ағылшын тіліндегі фразеологизмдерді, олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын қысқаша түрде қарастырады.

Түйін сөздер: аударма, саяси дискурс, ілеспе аударма, фразеология, фразеологизмдер, бірлік, аудармашы, тіл.

Almugambetova M.S.¹, Otetileuova A.Zh.¹

¹teacher of al-Farabi Kazakh National University

**METHODS OF TRANSLATION OF PHRASEOLOGY
FROM ENGLISH LANGUAGE INTO KAZAKH DURING
SIMULTANEOUS TRANSLATION IN POLITICAL DISCOURSE
(On the basis of plenary sessions of the European parliament)**

Abstract

This article, is focused on translation methods and difficulties in the translation of phraseological units from English to Kazakh on the basis of plenary sessions of the European Parliament. It describes phraseology in Kazakh and English languages, their similarities and differences.

Keywords: interpreting, political discourse, simultaneous translation, phraseology, phraseological unit, interpreter, language.

Әлмұғамбетова М.С.¹, Өтетілеуова А.Ж.¹

¹преподаватель КазНУ им. аль-Фараби

**СПОСОБЫ ПЕРЕВОДА ФРАЗЕОЛОГИИ ИЗ
АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В КАЗАХСКИЙ ПРИ
СИНХРОННОМ ПЕРЕВОДЕ В ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ
(На основе пленарных заседаний Европейского парламента)**

Аннотация

В статье рассматриваются способы перевода фразеологизмов и трудности при переводе фразеологических единиц с английского на казахский язык на основе пленарных заседаний

Европейского Парламента. В ней описываются фразеология казахского и английского языков, а также их сходства и различия.

Ключевые слова: перевод, политический дискурс, синхронный перевод, фразеология, фразеологическая единица, переводчик, язык.

Кіріспе. Ілеспе аударма – ауызша аударманың ең күрделі түрі. Ілеспе аудармашы болу кез келген адамның қолынан келе бермейді. Нәтиже аудармашының дайындығы мен оқыту әдістемесіне, оқытушының таланты мен білгірлігіне, сонымен қатар, аудармашының аударма кезіндегі кез келген жағдайда, тез әрекет ету қабілетіне, төзімділігіне және аялық біліміне байланысты [1].

Аудармашы үшін аса күрделі ақпараттарды, сонымен қатар сандарды, адам және жер-су аттарын жазбаша түрде, тез арада байқау әрі белгілеу қабілеті өте маңызды. Соның ішінде фразеологизмдерді аудару біраз ауыртпалық алып келеді. Әсіресе, көне мәдениеттен шығып, түрлі мағынаға және эмоционалдық өңге ие болған түрлері аса қиынға соғады. Жалпы айтқанда, фразеологиялық бірліктерге тап болған аудармашы, екі тілді жетік біліп қана қоймай, сондай-ақ аударма тілінің мәдениеті мен мүмкіндіктерімен салыстыра отырып, түпнұсқа тілінің стилистикалық және мәдени-тарихи көріністеріне талдау жасай білуі тиіс. Себебі фразеологиялық бірліктерге енгізілген ұлттық және мәдени ерекшеліктер, жиі тұрақты айналымды түпнұсқалық тілден аударма тіліне аудару барысын күрделі құбылысқа айналдырады. Фразеологизмдердің ең негізгі ерекшелігі, құрылымының оның мағынасымен сәйкес келмеуі. Ілеспе аударма кезіндегі оғаш немесе күлкілі оқиғалар көбінесе фразеологизмдердің дұрыс емес аудармасынан туындап отырады. «Фразеология» термині кең мағынада алғанда, белгілі бір тілдегі тұрақты сөз тіркестерінің барлық түрлерінің жиынтығы деген ұғымды білдіреді. «Фразеология» грек тілінің «*phrasis*», яғни «сөйлемше және ұғым, білім» деген сөздерінен алынған [2].

Ағылшын саясаткерлері ресми дискурстары мен сұхбаттарында тұрақты тіркестерді жиі әрі тиімді қолданады. Берілген тақырыбымызға сәйкес ағылшын тіліндегі тұрақты тіркестерді қазақ тіліне аудару тәсілдерін қарастырамыз. Берілген дискурстарды қарастыру барысында байқағанымыздай ағылшын саясаткерлерінің дискурстарында фразеологиялық бірліктер жиі кездеседі және көп жағдайда ол тұрақты тіркестердің қызметі тыңдаушыларға қандай да бір эмоциялық немесе коммуникативті әсер беру емес, дискурсты әсерлі және тыңдауға қызықты ету болып табылады. Ағылшын саясаткерлерінің дискурстарында фразеологиялық бірліктер жиі кездеседі және көп жағдайда ол тұрақты тіркестердің қызметі тыңдаушыларға қандай да бір эмоциялық немесе коммуникативті әсер беру емес, дискурсты әсерлі және тыңдауға қызықты ету болып табылады.

Ілеспе аудармада тұрақты тіркестердің, немесе саяси қолданыстағы ұғымдардың белгілі бір сөздігін жасау аса қажет, себебі ілеспе аударманың қиындығы ол уақыт тапшылығы, дегенмен сөйлеушінің ойын ғана тура аудару емес, сонымен қатар сөйлеушінің тіліндегідей әсем әрі әсерлі жеткізуге тырысып бағу аудармашының бірден бір мақсаты.

Тұрақты тіркестердің аудару тәсілдерін үйренудің маңыздылығы бейнелі ақпаратты дәлме-дәл жеткізу және түпнұсқадағы ақпараттың стилистикалық әсерін аудармада жаңадан жасау тәрізді мәселелерімен айқындалады.

Қазақстан Билігі болсын Ұлыбритания Билігі болсын өзінің геосаяси мүддесі тұрғысынан сыртқы және ішкі тұрақтылыққа жетуге тырысады. Екі ел де өз ішіндегі ұлттардың өзара тығыз бірлігімен, тыныштық пен теңдікте өмір сүруімен қатар, сыртқы көршілерімен де, өзге де экономикалық байланыс орнаған мемлекеттермен бірдей мәміледе ғұмыр кешуге аса мүдделі. Сондықтан да ел билігі мемлекет ішінегі тұрақтылық пен бейбітшілік орнатылуы жайында көп уағыздайды әрі әлемдік аренада да ғаламдық тұтастықтың, бүкіләлемдік бейбітшіліктің орнауы керектігі жайында баяндамалар жасайды. Сонымен қатар, еліміздің

басты ерекшелігі оның тұрақтылық пен бейбітшілікте, ұлттар мен ұлыстардың өзара үндесімінде өмір сүріп жатқандығы жайында ақпараттар таратады. Сол себепті Ұлыбритания және Қазақстан арасындағы саяси кездесулерде аталған тақырыптарға аса көңіл бөледі, насихаттайды. Әсіресе, қазақ саяси дискурс тіліндегі үлкен концептуалды мәнге ие ұғымдардың баламаларын былай көрсетуге болады. Аталған ұғымдардың барлығы бірлік не достастық, бейбітшілік болып табылады. Екі тілдің саяси дискурсындағы негізгі ұғымдардың ұқсастығы жайлы және сол түсініктердің ерекшеліктері мен өзгешелігін келесі кесте арқылы көруге болады:

Тәжірибе. Салыстырмалы тіл білімінде алдыңғы қатарлы орыс ғалымдары Я.И. Рецкер, А.В. Федоров, С.Влахов және т.б. фразеологизмдерді аудару мәселесі туралы ой-пікірлер айтқан еді. Олардың пікірлеріне сүйеніп, С.Влахов пен С.Флорин фразеологизмдерді түпнұсқа тілінен аударма тіліне аударудың мынадай жолдары бар екендігін көрсетеді.

1. Түпнұсқа тіліндегі берілген фразеологизмдердің аударма тілде кездескен эквивалентін беру арқылы аудару.

2. Аударма тілдегі вариантын беру арқылы.

3. Аударма тілде түпнұсқа тілдегі фразеологиялық тіркестің баламасы да, варианты да болмағандықтан, фразеологиялық емес тіл құралдарымен беру арқылы [3, 416 б.].

Көптеген саясаткерлер өздірінің ресми дискурстары мен сұхбаттарында тұрақты тіркестерді жиі және тиімді қолданады. Енді біз Еуропарламенттің пленарлық отырыстарындағы белгілі саясаткерлердің берген дискурстарын талдау арқылы тұрақты тіркестерді қолдану тенденциясын, тұрақты тіркестердің қазақ тілінде қандай тәсілмен аударылғанына талдау жасаймыз.

Еуропалық Парламент – бұл Еуропалық Одақтың барлық азаматтарын таныстыратын депутаттардың жиналысы. 1979 жылдан бастап депутаттар тікелей жалпыға бірдей дауыс беру арқылы сайланды, және қазіргі уақытта Еуропарламент 785 депутаттан тұрады, оның мандаты ЕО-ға мүше мемлекеттер арасында осы мемлекеттердегі адамдар санына пропорционалды түрде бөлінеді. Еуропарламент Страсбургте жиналады, басқа орталықтары Брюссель және Люксембург. Қазіргі уақытта парламентте 8 фракция таныстырылған, сондай-ақ бірнеше қосылмаған депутаттар саны бар. Өздерінің мемлекеттерінде парламентшілер 160-ға жуық түрлі партиялар мен қауымдастықтардың мүшелері болып табылады.

Еуропарламент Страсбургте, Францияда өтетін пленарлық отырыс үшін айына бір рет жиналады. Пленарлық отырыс дүйсенбіден бейсенбіге дейін төрт күнге созылады. Пленарлық отырысқа барлық мүше елдердің депутаттары қатысады. Онда белгілі бір шешімдер бойынша дауыс беру жүргізіледі.

Сонымен қатар, Пленарлық отырыстарда комитеттер дайындаған қорытындылар және түпкілікті резолюцияға ұсыныстар жасалады. Жиналыстың күн тәртібінде дауыс беру қорытындысы бойынша шешім қабылданатын болады [4].

Біздің тақырыбымызға сәйкес ағылшын тіліндегі тұрақты тіркестерді қазақ тіліне аудару тәсілдерін қарастырамыз. Берілген дискурстарды қарастыру барысында байқағанымыздай ЕП саясаткерлерінің дискурстарында тұрақты тіркестер жиі кездеседі және көп жағдайда осы тұрақты тіркестердің қызметі тыңдаушыға қандай да бір эмоциялық немесе коммуникативті әсер беру емес, дискурсты әсерлі және тыңдауға жеңіл ету болып табылады.

Қазіргі уақытта айтарлықтай бұқаралық ақпарат құралдарында, саяси қайраткерлердің жолдауларында пайдаланылатын бейнелі сөздер, соның ішінде фразеологизмдердің саны өсті. Кейде саясаткерлердің өздері-ақ кейіннен бұқаралық қауымда пайдаланылатын қанатты сөздердің авторларына айналып кетеді. Лингвисттер, қазіргі таңдағы саяси дискурста фразеологизмдердің белсенді пайдалануын, қоғамдық өмірдің жалпы демократияландырылуымен байластырады.

Фразеологиялық бірліктерді саяси дискурста пайдалану келесі мақсаттарға қол жеткізуге ықпал етеді:

- белгілі бір құбылысты бағалау кезінде автордың позициясын анық білдіру;
- оқиғаларға оң немесе теріс қатынасын қалыптастыру;
- байланыс орнату функциясын орындап, «адамдарға жақындауға» мүмкіндік беру.

Ілеспе аударма барысындағы фразеологизмдерді аудару барысына тереңірек талдау жасайтын болсақ, онда Еуропалық Парламенттегі пленарлық отырыстың пікірталасын аударып, аудармаға сараптама жасау барысында жоғары аталған фразеологизмдерді аудару тәсілдерінің келесідей түрлері анықталды:

Ең алғашқы қарастырылған дискурстар – Ұлыбритания тәуелсіздік партиясының көшбасшы, Найджел Фарадждың 2016 жылы 28 маусымда Брюссельде өткен Еуро-парламенттің пленарлық отырысында сөйлеген сөзінен алынған [5].

Түпнұсқа:

*We want to be an independent, self-governing, normal nation. That is what we have done and that is what must happen. In doing so we now offer a **beacon of hope** to democrats across the rest of the European continent.*

Ілеспе аудармашы:

*Біз тәуелсіз, өздігінен басқарылатын, қалыпты ұлт болғымыз келеді. Міне, біз осылай істедік, және бұл солай болуы керек еді. Осылайша, біз, қазіргі таңда, **үміт отын** Еуропалық құрлықтағы бүкіл демократтар үшін ұсынамыз.*

Талдау:

Мәтінде тұрақты тіркесті сөйлем - *In doing so we now offer a **beacon of hope** to democrats across the rest of the European continent.*

Тура аударма: Бұл ретте біз Еуропалық континенттегі демократтарға үміт шамшырағын ұсынамыз. Яғни, “Брексит” жағдайы барлығымызға мәлім. Ұлыбритания – ЕуроОдақтан шығып жатқан алғашқы ел. Өйткені, бұл ұйым 60 жылда шекарасын кеңейтпесе, тарылтқан емес.

Британ халқының Еуропалық Одақтан шығу шешімін қолдаған саясаткер, осылайша олардың тәуелсіз, өздігінен басқарылатын, қалыпты ұлт болу арманына тез жетеді деп сенеді. “Үміт шамшырағы” - үміт уәдесін беретін белгілі бір нәрсе. Бұл жағдайда кез-келген аудармашы түпнұсқа тіліндегі “**a beacon of hope**” айтылған фразеологизмнің, аударма тіліндегі “**үміт отын**” немесе эквивалентін қолдану арқылы аударып, қазақ тіліне әсем әрі әсерлі етіп жеткізе алды. Бұл мысалда ілеспе аудармашы сөйлемнің мағынасын жеткізіп, сонымен қатар бұл аударма қазақ тілінде қисынды болды. Аудару тәсілі: С.Влахов пен С. Флорин берген фразеологизмдердің аударма тілде кездескен эквивалентін беру арқылы аудару тәсілі қолданылды.

Түпнұсқа:

*When the people in 2005 in the Netherlands and France voted against that political union and rejected the constitution you simply ignored them and brought the Lisbon treaty in **through the back door**. What happened last Thursday was a remarkable result – it was a seismic result. Not just for British politics, for European politics, but perhaps even for global politics too.*

1-Ілеспе аудармашы:

*2005 жылы Нидерланды мен Франциядағы халық осы саяси одаққа қарсы дауыс беріп, конституциядан бас тартқан кезде, сіздер оны жай ғана елемей, Лиссабон шартын **заңсыз түрде** енгіздіңіз. Өткен бейсенбіде болған оқиға - керемет нәтиже болды. Тек қана британдық және еуропалық саясат үшін ғана емес, сондай-ақ жаһандық саясат үшін де сейсмикалық нәтиже болуы мүмкін.*

2-Ілеспе аудармашы:

*2005 жылы Нидерланды мен Франция халқы бұл саяси одаққа қарсы дауыс бергенде және конституциядан бас тартқанда, сіз оларды елемей, Лиссабон келісімін **артқы есіктен** енгіздіңіз. Өткен бейсенбіде болған оқиға - керемет нәтиже болды. Тек қана британдық және еуропалық саясат үшін ғана емес, сондай-ақ жаһандық саясат үшін де сейсмикалық нәтиже болуы мүмкін.*

Талдау:

Мәтінде тұрақты тіркесті сөйлем - *When the people in 2005 in the Netherlands and France voted against that political union and rejected the constitution you simply ignored them and brought the Lisbon treaty in through the back door.*

Тура аударма: 2005 жылы Нидерланды мен Франция халқы бұл саяси одаққа қарсы дауыс бергенде және конституциядан бас тартқанда, сіз оларды елемей, Лиссабон келісімін артқы есіктен енгіздіңіз. Бұл – ЕуроОдақтың ең басты құжаты. Ол іске аспаған атышулы Еуроконституция жобасын алмастыру мақсатында бұдан екі жыл бұрын әзірленген болатын. Лиссабон шарты ЕуроОдақ мәселелерінің 95 пайызын Брюссельдегі жоғары органда шешілетін орталықтанған мемлекет тәрізді ұйымға айналдырады. Жалпы **“in through the back door”** тұрақты тіркесі - қандай да бір мақсатқа қол жеткізу үшін жасырын немесе әділетсіз әдістерді пайдалану деген мағынаны білдіреді. Британ саяси қайраткері, олардың тап болған, Ұлыбританияның ЕуроОдақтан шығу шешімінің негізгі себептерінің бірін түсіндіріп өту үшін осы сөз тіркесін қолданып отыр. Бірінші ілеспе аудармашы **“in through the back door”** тұрақты тіркесін **“заңсыз түрде”** деп аударып, қазақ тіліне әсем әрі әсерлі етіп жеткізе алды. Екінші ілеспе аудармашыға келер болсақ, осы тұрақты тіркестің тура аудармасын таңдады, яғни **“артқы есіктен”**. Екінші ілеспе аудармашы аударма арқылы сөйлемнің мағынасын жеткізе алғанымен, қазақ тілінде қисынды болмады. Аудармашы **“артқы есіктен”** деген сөз тіркесін **“заңсыз түрде”** деп аудару арқылы, тыңдаушының мәдениетіне жақынырақ, яғни тыңдаушыға түсінікті мағынада жеткізе алды. Аудару тәсілі: С.Влахов пен С.Флорин берген аударма тілді түпнұсқа тілдегі фразеологиялық тіркестің баламасы да, варианты да болмағандықтан, фразеологиялық емес тіл құралдарымен беру тәсілі қолданылды.

Түпнұсқа:

Something has happened here. Let us listen to some simple pragmatic economics – my country and your country, between us we do an enormous amount of business in goods and services. That trade is mutually beneficial to both of us, that trade matters. If you were to cut off your noses to spite your faces and reject any idea of a sensible trade deal the consequences would be far worse for you than it would be for us.

1-Ілеспе аудармашы:

Мұнда бір жағдай болды. Бір қарапайым прагматикалық экономиканы тыңдайық - менің елім және сіздің еліңіз, біз арамызда тауарлар мен қызметтерде бизнестің үлкен көлемін орындаймыз. Бұл сауда екі жаққа да тиімді әрі маңызды. Егер де сіз **өз ашуызаңыздың кесірінен өзіңізге зиян келтіріп**, саналы сауда мәмілесінің кез келген идеясын қабылдамайтын болсаңыз, оның салдары, бізге қарағанда, сіз үшін өте нашар болар еді.

2-Ілеспе аудармашы:

Мұнда бір жағдай болды. Бір қарапайым прагматикалық экономиканы тыңдайық - менің елім және сіздің еліңіз, біз арамызда тауарлар мен қызметтерде бизнестің үлкен көлемін орындаймыз. Бұл сауда екі жаққа да тиімді әрі маңызды. Егер де сіз **қызу үстінде өзіңізге зиян келтіріп**, саналы сауда мәмілесінің кез келген идеясын қабылдамайтын болсаңыз, оның салдары, бізге қарағанда, сіз үшін өте нашар болар еді.

Талдау:

Мәтінде тұрақты тіркесті сөйлем - *If you were to cut off your noses to spite your faces and reject any idea of a sensible trade deal the consequences would be far worse for you than it would be for us.*

Британ саяси қайраткері, ЕП пленарлық отырыстың мүшелерін қарапайым прагматикалық экономикаға назар аударуын сұрайды. Яғни Ұлыбритания мен көптеген Еуропа мемлекеттерінің арасында сауда-саттық қарым-қатынастары жақсы дамыған. Олардың арасында тауарлар мен қызметтерде бизнестің үлкен көлемін орындалады. Бұл сауда екі жаққа да тиімді әрі маңызды. Және де ол осы мемлекеттердің өкілдеріне, олар босқа ерігісіп,

саналы сауда мәмілесінің қандай да бір идеясын қабылдамайтын болса, оның салдары, олардың өздері үшін өте нашар болатынын түсіндіру үшін осы “**to cut off your noses to spite your faces**” тұрақты тіркесін қолданды. Жалпы “**to cut off your noses to spite your faces**” тұрақты тіркесі - біреуге зиян келтіремін деп, өзіне қиямет көрсету деген мағынаны білдіреді. Ағылшын тіліндегі бұл фразеологизмнің орыс тілінде бірнеше баламаларын табуға болады. Мысалы: “себе хуже делать”, “идти пешком назло кондуктору”, “назло бабушке нос отморозить” және т.б. Ал енді қазақ тілінде бұл тұрақты тіркестің эквиваленті болмағандықтан екі ілеспе аудармашы бұл сөз тіркесін фразеологиялық емес тіл құралдарымен беруге тырысты. Яғни, бірінші ілеспе аудармашы “**to cut off your noses to spite your faces**” тұрақты тіркесін “**өз ашу-ызаңыздың кесірінен өзіңізге зиян келтіру**” деп аударса, ал екінші ілеспе аудармашыға келер болсақ, осы тұрақты тіркестің аудармасын, ол “**қызу үстінде өзіңізге зиян келтіру**” деп қазақ тіліне түсінікті етіп жеткізе алды. Аудару тәсілі: С.Влахов пен С.Флорин берген аударма тілді түпнұсқа тілдегі фразеологиялық тіркестің баламасы да, варианты да болмағандықтан, фразеологиялық емес тіл құралдарымен беру тәсілі қолданылды. Яғни осы соңғы мысалдарда көрсетілгендей, кейбір фразеологиялық бірліктердің аударма тілінде сәйкес келетін баламасы немесе фразеологиялық эквиваленті (калька) кездеспейтін жағдайларда, фразеологиялық бірліктерді бір тілден екінші тілге аудару өте қиынға соғады. Бұндай жағдайларда аудармашы аудиторияға аударманы уақытылы әрі жетік жеткізу үшін, аударманы фразеологиялық емес тіл құралдарымен беру арқылы береді.

Келесі қарастырылатын дискурс – Кеңестің қазіргі төрағасы, Жанин Хеннис-Плассхарттың 2016 жылы 28 маусымда Брюссельде өткен Еуропарламенттің пленарлық отырысында сөйлеген сөзінен алынған.

Түпнұсқа:

*This is what European citizens expect from us, and rightly so. While institutional debates on treaty changes and conventions are a paradise for lawyers and diplomats, they are a hell for citizens. So we simply need **to grit our teeth, roll up our sleeves** and use all the tools and means we have. True, it will not always be easy to agree on what we should do.*

1-Ілеспе аудармашы:

*Еуропалық азаматтардың бізден күтетіні осы және бұл әділетті. Шарттық өзгерістер мен конвенциялар туралы институционалдық пікірталастар адвокаттар мен дипломаттар үшін жұмақтай болғанымен, олар азаматтар үшін тозақ секілді. Сондықтан да біз **тістеніп, іске сыбанып кірісіп**, барлық қол жетімді құралдарды қолдануымыз керек. Әрине, істеуге міндетті нәрсеге әрдайым келісу оңай емес.*

2-Ілеспе аудармашы:

*Еуропалық азаматтардың бізден күтетіні осы және бұл әділетті. Шарттық өзгерістер мен конвенциялар туралы институционалдық пікірталастар адвокаттар мен дипломаттар үшін жұмақтай болғанымен, олар азаматтар үшін тозақ секілді. Сондықтан біз жай ғана біздің **тістерімізді қысып, жеңдерімізді түріп қойып**, бар құралдар мен қаражатымызды қолданғанымыз жөн. Әрине, істеуге міндетті нәрсеге әрдайым келісу оңай емес.*

Талдау:

Мәтінде тұрақты тіркесті сөйлем - *So we simply need **to grit our teeth, roll up our sleeves** and use all the tools and means we have.*

Тура аударма: *Сондықтан біз жай ғана біздің тістерімізді қысып, жеңдерімізді түріп қойып, бар құралдар мен қаражатымызды қолданғанымыз жөн.* Жоғарыда қарастырғанымыздай, “Брексит” жағдайы барлығымызға мәлім. Ұлыбритания – ЕуроОдақтан шығып жатқан алғашқы ел. Өйткені, бұл ұйым 60 жылда шекарасын кеңейтпесе, тарылтқан емес. Ұлыбритания ЕуроОдақтан шыққанда, 27 мүше-мемлекеттерден тұратын Одақ өмір сүруін жалғаса береді. Әрине бұл жағдай Одаққа кері әсерін тигізеді. Сондықтан бірге өсуді қамтамасыз ету, гүлденуді арттыру және Еуропа азаматтарыны үшін қауіпсіз органы қамтамасыз ету ортақ мәселесін шешу қажет болады. Осыған байланысты, Еуропалық

Парламент депутаты “**to grit your teeth**” және “**roll up your sleeves**” тұрақты тіркестерін қолданды. Жалпы “**to grit your teeth**” тұрақты тіркесі - қиын жағдайды қабылдап, онымен белгілі бір жолмен күресу деген мағынаны білдіреді. Ал “**roll up your sleeves**” тұрақты тіркесі - қиын жұмысқа дайындалу деген мағынаны білдіреді. Бірінші ілеспе аудармашы “**to grit our teeth, roll up our sleeves**” тұрақты тіркестерін “**тістеніп, іске сыбанып кірісіп**” деп аударып, қазақ тіліне әсем әрі әсерлі етіп жеткізе алды. Екінші ілеспе аудармашыға келер болсақ, осы тұрақты тіркестің тура аудармасын таңдады, яғни “**тістерімізді қысып, жемдерімізді түріп**” деп аударды. Екінші ілеспе аудармашы аударма арқылы сөйлемнің мағынасын жалпы жеткізе алғанымен, ол қазақ тілінде қисынды болмады. Аудармашы бұл тұрақты сөз тіркестерін “**тістеніп, іске сыбанып кірісіп**” деп аудару арқылы, тыңдаушының мәдениетіне жақынырақ, яғни тыңдаушыға түсінікті мағынада жеткізе алды. Аудару тәсілі: С.Влахов пен С.Флорин берген аударма тілді түпнұсқа тілдегі фразеологиялық тіркестің баламасы жоқ болғандықтан, аудармашы оны аударма тіліндегі нұсқасын беру тәсілін қолданады.

Қорытынды. Қорытындылай келе, кез келген аудармашы үшін бірінші кедергі - фразеологизмдерді тауып және танудан тұрады. Егер олар белгісіз болса, олар әр сөздің мағынасын түсіндіріп аудару арқылы аударылады, және де бұның нәтижесі күмәнді болуы мүмкін. Егер аудармашы жақсы дайындалған болса, ол кез келген ерекше тұжырымдаманы, тіпті өз тәжірибесінде бұл идиоманы бұрын ешқашан кездестірмеген болса да, тоқтап және ойластыру қабілетіне ие болады. Алайда, ілеспе аударма кезінде бұл аудармашыға уақытты үнемдеуге кедергі келтіруі мүмкін. Сондықтан фразеологизмдер сияқты сөз тіркестерін тез әрі адекватты түрде аудару дағдысы аудармашы үшін өте маңызды болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 https://en.wikipedia.org/wiki/Language_interpretation (дата обращения: 19.12.2018).
- 2 <http://kk.wikipedia.org/wiki/Фразеология> (дата обращения: 19.12.2018).
- 3 Влахов С.И., Флорин С.П. *Непереводимое в переводе.* – М.: Издательство «Международные отношения», 1980. – 416 с.
- 4 <https://www.egemen.kz/article/175605-elbasynynh-qazaqstan-khalqyna-zholdauynynh-tolyq-nusqasy-05102018> (дата обращения: 19.12.2018).
- 5 <https://www.youtube.com/watch?v=ayRphaTgH2Q> (дата обращения: 05.01.2019).

МРНТИ 14.35.09

A.Smagulova¹, A.Rysbek²

¹cand. of philol.l sc., associate professor, Department of "Diplomatic translation", faculty of "International relations" KazNU named after al-Farabi

²master of 2nd course of Humanities science of the Department of "Diplomatic translation", faculty of "International relations" KazNU named after al-Farabi

TRANSLATION OF POLITE FORMS OF EXPRESSION IN JAPANESE, KAZAKH AND ENGLISH LANGUAGES

Abstract

The politeness of the Japanese, Kazakh and English languages have numerous forms of causes in difficulties in communicating with other languages or translating them into other languages. Their system of politeness is very different from other languages, the reason for which lies in the centuries-old culture. It plays a very important role in the other countries, translators are able to define the polite system of this language as much as possible, using various methods, and in

the process of accurate delivery. This makes it possible to maintain close and friendly relations between other nationalities in state and international relations. This study examines the problem of defining "politeness" from the point of view of other linguists. This article analyzes the terms "politeness", "category of politeness", "courtesy", "communicative treatment", "communicative category of politeness" and also discusses problems related to translations from Japanese into languages of a different order, related to a different culture, and into Japanese from these languages.

Keywords: politeness, polite forms, polite expressions, category of politeness, communicative category of politeness.

Ә. Смағұлова¹, А. Рысбек²

¹ филол. ғ.к., доцент, «Дипломатиялық аудармалар» кафедрасы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің «Халықаралық қатынастар» факультеті

² әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, «Халықаралық қатынастар» факультеті, «Дипломатиялық аудармалар» кафедрасының 2 курс гуманитарлық ғылымдарының магистрі

ЖАПОН, ҚАЗАҚ ЖӘНЕ АҒЫЛШЫН ТІЛДЕРІНДЕГІ СЫПАЙЫ ӨРНЕКТЕРДІҢ АУДАРМАСЫ

Аңдатпа

Жапон, қазақ және ағылшын тілдерінің сыпайылығы басқа тілдермен қарым-қатынас жасауда немесе оларды басқа тілдерге аударуда қиындықтардың көптеген түрлеріне ие. Олардың сыпайылық жүйесі басқа тілдерден өте ерекшеленеді, оның себебі ғасырлар бойы қалыптасқан мәдениетте жатыр. Ол басқа елдерде өте маңызды рөл атқарады, аудармашылар әртүрлі әдістерді қолдана отырып және дәл жеткізу процесінде осы тілдің сыпайы жүйесін дәл анықтай алады. Бұл мемлекеттік және халықаралық қатынастарда басқа ұлттар арасында тығыз және достық қарым-қатынасты сақтауға мүмкіндік береді. Бұл зерттеу басқа лингвистердің көзқарасы бойынша "сыпайылық" ұғымын анықтау мәселесін қарастырады. Бұл мақалада "сыпайылық", "сыпайылық категориясы", "сыпайылық", "коммуникативті үндеу", "әдептіліктің коммуникативті категориясы" терминдері талданады, сонымен қатар жапон тілінен басқа мәдениетке қатысты басқа тәртіп тілдеріне және осы тілдерден жапон тіліне аударумен байланысты мәселелер қарастырылады.

Түйін сөздер: сыпайылық, әдептілік, әдептілік санаты, әдептілік коммуникативтік санаты.

Смағұлова А.¹, Рысбек А.²

¹ к. филол. н., доцент, кафедра «Дипломатического перевода», факультет «Международные отношения» КазНУ им. аль-Фараби

² магистрант 2 курса гуманитарных наук кафедры «Дипломатического перевода», факультет «Международные отношения» КазНУ им. аль-Фараби

ПРОБЛЕМАТИКА ПЕРЕВОДА ВЕЖЛИВЫХ ФОРМ ВЫРАЖЕНИЯ НА ЯПОНСКОМ, КАЗАХСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация

Вежливость японского, казахского и английского языков имеет многочисленные формы причин затруднений в общении с другими языками или переводе их на другие языки.

Их система вежливости сильно отличается от других языков, причина чего кроется в многовековой культуре. Он играет очень важную роль в других странах, переводчики способны максимально точно определить вежливую систему этого языка, используя различные методы и в процессе точной доставки. Это дает возможность поддерживать тесные и дружественные отношения между другими национальностями в государственных и международных отношениях. В данном исследовании рассматривается проблема определения понятия "вежливость" с точки зрения других лингвистов. В данной статье анализируются термины "вежливость", "категория вежливости", "вежливость", "коммуникативное обращение", "коммуникативная категория вежливости", а также рассматриваются проблемы, связанные с переводами с японского языка на языки иного порядка, относящиеся к иной культуре, и на японский язык с этих языков.

Ключевые слова: вежливость, порядочность, категория порядочности, коммуникативная категория порядочности.

The "politeness category" is a very well-developed culture compared to the keigo (liquid) languages. Because it is lexical and grammatical in nature, and its development is directly related to the hierarchical nature of Japanese society.

In the Japanese language simple form – used between friends, relatives, or in relation to younger or lower social status interlocutors. Simple polite form – used when communicating with strangers, as well as with colleagues and acquaintances, with equal social status interlocutors. This style is also called 丁寧語 of tanago, or neutral-polite style of communication. This is the beginning of any Japanese language training. Additional polite form – used when communicating with higher-level or much older interlocutors. This form of speech is called 敬語 - Keigo, and it has several features: First, it is divided into two parts: a modest speech (尊敬語 - sonkeygo) - when you belittle yourself with your speech, talk about yourself very modestly, and a respectful speech (謙讓語-kenjo:go) – when you elevate the interlocutor. Secondly, you need to clearly separate your own (for example, family members, colleagues) and others. At the same time, when talking to strangers, they always speak modestly about themselves and their own. Third, there are certain rules by which you can determine when to use Keigo:

- age – younger people treat older people with respect;
- service hierarchy – Junior associates to those in a higher position;
- gender – female to male, even if she holds a higher position;
- service sector – by contacting the client

In Japanese, grammatical forms are used not only for silence, respect, compliance with strict subordination, the humility of the speaker, his humility, as well as the attention of the listener, as well as the formal or formality of the relationship.

The erroneous substitution of the term of the category of politeness in the Japanese language for the term "Politeness" by Japanese correspondents of the first half of the 70s of the 20th century shows the need to re-examine the problem of definition and compare the category of politeness in the Japanese language with "politeness". Japanese linguists often considered that the Japanese concept of politeness (Keigo) an analog of the concept of politeness that originated in the West. However, these two concepts differ from each other. Kikuti Ya. by definition, " the Japanese politeness system is a special set of words, using which you can show caution, touching one subject of conversation, but changing the way you speak. This is a way to show respect for the conversation, or at least to shade the phrase, to give it a polite form" [3, p.10].In the work "«わきまへの語用論»" by Ida Sachiko, he gives the following definition of politeness: "Politeness in English the defining the concept of "politeness", it can be defined by two different criteria: the measuring pole of "politeness"-politeness (polite) and impolite (not polite)» [2, p. 32].

In other words, when we talk about "politeness" in the concept of P. Brown and S. Levinson, we do not always indicate how polite an opinion was on the sample. In the concept of "politeness", politeness is considered as an act of speech and an act of speech, and rude words, indifferent or simply neutral words are also considered within the framework of this "politeness" [3]. For example, Tamotsu Koizumi translates the term "Politeness" (Politeness) as "loyalty" [4, P. 38]. However, "accounting" in the sense of "丁寧さ" differs somewhat from the concept of "politeness" in that it refers only to speech acts that include polite communication.

The expression of politeness, of course, is also included in the lexical sphere of politeness, which is a representative part of it. Polite words, correct choice of sentences depending on the situation and the interlocutor, respect for participants in communication. In other words, the speaker chooses words of various degrees of politeness and other phrases, except for polite ones [3, p. 52].

Politeness and politeness are similar in some aspects, but there are exceptions. "Petitioner", according to the definition of Kikuti Ya used and changed depending on the change of the speaker, the subject, the circumstances, but the narrator is the same and the same question. The relationship between the "statement" and the "statement" is related to the formation of the relationship between the "statement" and the "statement" [5, p. 28]. Therefore, "petition" depends on the circumstances, while maintaining the previous meaning. Politeness (Politeness) also means the interaction of many Russian and lexical means and contributes to conducting successful communication and achieving a positive result. Communicative influence. "Politeness" is a broad cross-cultural field. The communicative category of sociability (一コーンン - "Keigo Komyunikeshen") in Japanese is a concept that includes concepts of the common past "Polite speech ""courtesy", "caution", "appeal"», "Politeness", as well as from the point of view of a general communicative point of view "understanding and caring during communication". "Keigo komunikeshen" is a Japanese language that differs from the speaker's specific communicative intentions national-specific strategies of the concept of politeness for achieving mutual understanding and relationships play an important role in maintaining relationships.

In order to use complex etiquette formulas in Japanese, it takes several years, and lot of practice. In Japanese, there are usually two grammatical categories of politeness. One expresses the attitude of the speaker to the interlocutor, the other-to the persons who are talking.

In Japanese, there are differential signs of adressing forms that characterize the meaning of "higher-equal-lower" and "different from myself". They determine the attitude of the speaker to the other person (adressive) or to the person who is in the conversation.

Social personal relationships are important, and the participation of other persons in the interview situation can have a significant impact on the assessment of this person as "myself" or "other".

In Japanese colloquial speech, when a speaker uses word forms with an adverbial and non-adverbial value in relation to only one interlocutor, the peculiarity of the forms of the adressive category is the instability of the use of adressive and non-adressive forms. Honorative (polite) forms are used to give a description of the actions of respected persons (from the point of view of the speaker) hence, honorative forms are not used in sentences in which there is no second or third person-the semantic subject of the action or state.

The category of honorific does not always appear in persons who are considered as "higher self", even when the interlocutor is found to be a subject of action. When describing the actions of an "alien" subject, the normative forms correspond to the signs "high "and" equal", neutral-to the sign "low".

As mentioned above, for a conversation using polite forms of speech in Japanese, the main difficulty is to choose the level of politeness for this situation. The speaker should be aware of the peculiarities of etiquette in Japanese society.

Some verbs change with the root in the category of honorative. For example, suru (Act, do) is used only in one form for some verbs, if nasaru, hanasu (talk) is changed to oshyaru. For example,

iku (to go), kuru(to come), iru(to have) only one söben becomes irashyaru, altaberu(to eat), nomu (to drink water) becomes meshiadagib. However, all actions do not change with each other. Other verbs include the prefix "O"and the addition "Naru" to the main verb, or the addition "rareru" to the verb. Regular grammatical constructions " te+ itadaku "are the most common constructs, yoku setsumeishite+itadakimashita" explained to us everything». Special prefixes and suffixes are added to the name. For example, seenseinotaku "teacher's House" is a prefix denoting politeness, kiten "your shop" is followed by the suffix sansama, which is added to the sequence. Nouns alternate with words that express special politeness. For example," hito-man "in Japanese is replaced by "kata" in the neutral format.

In the concepts of politeness in the East and Europe, radically different, neutral standard are only intonations and the look turned to the interlocutor, everything else words, gestures, facial expressions carry various forms and shades in the East and in the West, everything depends on the national concept, which includes both metaphysical and varieties of social formulas of verbal and plastic expression fixed by the traditions of the people. For example, Russians believe that politeness is the observance of the rules of decency and courtesy, in English-speaking countries it is a demonstration of their respect for another or other persons. The Kazakh ethnos, like all Turkic peoples, has a complex stereotype of many components. There is no neutral shade in the usual word "hello". This greeting word is always addressed. The subject always takes into account age, gender, social status, family relationship with the interlocutor. Common «саламатсыз ба, аманесенсізбе, амансыз ба, есенсізбе» (wish for health), addressed to at least 5 years older, elderly, old man, to a stranger, to a foreigner, who has more than a subject of social status has deeply respectful intonations, a leisurely rhythm of speech. If this old man has a family relationship, he is enriched with warmer, less formal intonations.

In this case, the ritual is accompanied by shaking with both hands. If the person is middle-aged with one hand. At the same time, the words «мырза» (lord), «аға» (brather), «анай» (aunt), «отағасы» (father) supplemented by the name of the name or words «құрметті, қадірлі». Roughly the same applies to an elderly woman.

At the same time, the subject, if he is a young man, always gets up to meet the interlocutor, helps him to go forward to the place of honor, seats him. In the ritual, the subject must recite the traditional «төрлетіңіз», «жоғарылатыңыз», which means go to the most honorable place.

As follows from the definition of politeness, each of the language levels is characterized by the presence of politeness markers.

The leading role of a word in the system of language means determines its place in the stylistics of the language: the word is the main stylistic unit. Lexical stylistics studies the relative lexical means of a language, evaluating the use of a word in a specific speech situation and developing recommendations for normative word usage in various functional styles. According to S. A. Bykovskaya, lexical means of speech contact are a functional class of language units United by a common communicative purpose: to serve as a means of establishing, maintaining and completing contact in a dialogue [3, 10].

The problems of lexical stylistics are closely related to the problems of speech culture. Describing the use of certain lexical means of language in speech, stylistics is on the guard of correct word usage. The normative and stylistic approach to the study of vocabulary provides for the analysis of frequently made speech errors: the use of a word without taking into account its semantics; violations of lexical compatibility; incorrect choice of synonyms; incorrect use of antonyms, polysemous words, homonyms; mixing of paronyms; unmotivated Association of stylistically incompatible lexical means, etc.

Thus, the communicative units that perform the actual function are stable stereotypical complexes that ensure the success of the communication process.

There are specialized and non-specialized means of speech etiquette. Specialized tools include formulas for speech etiquette and address. Non-specialized speech etiquette means include the

specifics of the choice and organization of speech content, the etiquette use of grammatical forms, modal forms with reduced category city, indirect speech acts, and indirect designation of certain subjects [6, 156].

At the lexical level, preference is given to normative vocabulary. Universal means of politeness are not only clichéd, standard phrases, but also such positively emotionally colored words as fine, nice, good, please, kind, happy, very well. But not always positively colored emotional words are used in stable expressions to Express politeness.

Many scientists consider standard speech situations to identify a particular phenomenon. We know that there are formal and informal situations, but the speaker also plays a role in each situation. There are speech acts when both speakers are in equal social roles (equal social situations), and when the speakers are in unequal social roles (unequal social situations). Also, the speakers may be in a close, good relationship, not familiar or unfamiliar. Depending on the level of relationship during the speech act, the category of politeness will be implemented in one way or another.

Verbal behavior of a person is characterized not only by occasional, but also by recurrent, repetitive character, which is reflected, in particular, in the presence of various kinds of standardized expressions, ready-made phrases, sentences of a formula-like nature, etc.

Consider the greeting. In all of the above social relationships, greetings take place. In equal-social situations, most often used: *How are you!* - *How are you?*, *Nice to meet you.* - *Nice to meet you.*

In non - social situations, most often used: I am pleased to meet you-Glad to meet you, How do you do? - How are you?, Good morning (evening, afternoon) - Good morning (evening, day), Welcome! Welcome you).

Consider formal speech situations. In General, formal situations are conditioned by the observance of a large number of etiquette verbal and non-verbal norms.

In English, there is no formal distinction between the forms "you" and "you". The whole range of meanings of these forms is contained in the pronoun you. The pronoun thou, which would have been equivalent to the pronoun thou, fell out of use in the 17th century, surviving only in poetry and in the Bible. All contact registers, from emphatically official to crudely familiar, are transmitted by other means of the language - intonation, choice of appropriate words and constructions. So again, we see the same greeting expressions with the pronoun you: Nice to meet you! How do you do!

The etiquette framework of discourse, the main elements of which are greetings and goodbyes, organizes communication and regulates the relationship between communicants. The etiquette framework of discourse performs the function of creating and maintaining the comfort of communication and includes language units that are not traditionally related to specialized etiquette tools, but perform the function of maintaining contact inherent in etiquette tools. The researcher considers requests, apologies, and gratitude to be etiquette inclusions [7, 11].

The word sir (sir) (without the subsequent naming of the first or last name) is used when referring to a man who is equal or older in age, rank, position or social status in the English language. This is how students address teachers, soldiers address officers, salesmen address customers, maids address hotel guests, and waitresses address restaurant customers, for example:

Good evening. My name is Collins. I booked a room last week for myself.

Good evening. My name is Collins. I booked a room for myself last week.

Yes, sir. What did you say the name was, sir? "Yes, sir." How did you say your name?

The word madam (without the subsequent name/surname) is a polite address of a man to a woman. For example:

Excuse me, Madam, would you mind if I opened the window?

Excuse me, Madam, Do you mind if I open the window?

Sir and Madam are the only possible polite forms of addressing a person whose last name and official title you don't know.

Mr. + surname is a common form of addressing a man regardless of his marital status. Mr. is an abbreviation of the word mister. Mrs. + the husband's last name is a common form of address for a married woman. It is also known that the forms Mr. and Mrs. not used without first or last name. Otherwise, it sounds vulgar. Miss + first/last name is a common form of address for a girl or unmarried woman in England. Miss Williams could you help me?

Conclusion. The politeness of the Japanese, Kazakh and English languages and there are numerous forms cause many difficulties in communicating with other languages or translating them into other languages. Their system of politeness is very different from other languages, the reason for which lies in the centuries-old culture of the Japanese ancestors. However, because it plays a very important role in the other countries, translators are able to define the polite system of this language as much as possible, using various methods, and in the process of accurate delivery. English politeness - oriented towards a specific recipient, i.e. to be polite in English means to show attention to other people. In the English mind, being polite means showing respect and attention to others. This makes it possible to maintain close and friendly relations between other nationalities in state and international relations.

References:

- 1 Brown Levinson. *Politeness: Some universals in language usage*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 345 p.
- 2 Ide S. *Vakimaenogoyo: ron. Куросуо*, 2006. – 248 p. (In Japanese).
- 3 Kikuti Ya. *Keigo [Honorofics]*. – Kakugawasyoten, 2006. – 484 p. (In Japanese).
- 4 Koizumi T. *Nyumongoyo: ronkenkyu: rirontoo: yo. Kenkyusya*, 2006. – 250 p. (In Japanese).
- 5 Pisskoni B. *Taygu hyogen kara mita syokyu kyu:kyo:kasyogo syuruino bunseki to hihan. Куросуо*, 2009. – 204 p.
- 6 Алпатов В.М. *Категории вежливости в современном японском языке*. – М., 1973.
- 7 Алпатов В.М. *Система личных местоимений 1-го и 2-го лица в современном японском языке // Теория и типология местоимений*. – М., 1980.
- 8 Алпатов В.М. *Предисловие // Языкознание в Японии*. – М., 1983.
- 9 Алпатов В.М. *О деятельности Объединенного института культуры радио- и телепередач при компании NHK // Вестник МГУ. Серия журналистики*, 1987. – №1.
- 10 Алпатов В.М., Басс И.К., Фомин А.И. *Японское языкознание VIII-XIX вв. // История лингвистических учений. Средневековый Восток*. – Л., 1981.

МРНТИ 14.35.09

A.Smagulova¹, R.Rakhimbayeva²

¹*cand. of philol. sc., associate professor, chair of «Diplomatic translations», faculty of «International relations», al-Farabi Kazakh National University*

²*PhD of economical science, senior teacher, chair of «Diplomatic translations», faculty of «International relations», al-Farabi Kazakh National University*

SOME TRANSLATION PECULIARITIES OF ECONOMIC TEXTS IN ENGLISH AND KAZAKH LANGUAGES

Abstract

Taking into account the modern changes of the world and current political situations the economic texts are becoming more and more popular among both specialists and ordinary citizens. The interest is constantly growing in the following spheres: finance, credits, industry, and currency.

In order to solve global financial and economic problems many economists combine their efforts in collaboration creating antichrists programs and conventions. The topicality of this article is based on the increasing interest in the special translation theory of economic translation, because it is still not researched properly and constantly causes some difficulties. The practical value of this article is in the ability to use its materials and conclusions both in the economic texts translation process and in the preparing lectures for the special course «Economic Texts Translation».

Keywords: economic texts, translation, translation transformations, terms, metaphors, acronyms.

А. Смагулова¹, Р. Рахимбаева²

¹филол.ғ.к., әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің халықаралық қатынастар факультеті, Дипломатиялық аударма кафедрасының доценті м.а.

²э.ғ.д., әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің халықаралық қатынастар факультеті, Дипломатиялық аударма кафедрасының аға оқытушысы

ЭКОНОМИКАЛЫҚ МӘТІНДЕРДІҢ АУДАРМАСЫНЫҢ КЕЙБІР ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ АҒЫЛШЫН ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТІЛДЕРІНДЕ

Аңдатпа

Әлемдегі заманауи өзгерістер мен қазіргі саяси жағдайларды ескере отырып, экономикалық мәтіндер мамандар арасында да, қарапайым азаматтар арасында да танымал бола түсуде. Қызығушылық келесі салаларда үнемі өсіп отырады: қаржы, несие, өнеркәсіп және валюта. Әлемдік қаржы-экономикалық мәселелерді шешу үшін көптеген экономистер антихристтер бағдарламалары мен конвенцияларын құруда бірлесіп күш-жігерін біріктіреді. Бұл мақаланың өзектілігі экономикалық аударманың арнайы аударма теориясына деген қызығушылықтың артуына негізделген, өйткені ол әлі күнге дейін дұрыс зерттелмеген және үнемі қиындықтар тудырады. Бұл мақаланың практикалық мәні оның материалдары мен тұжырымдарын экономикалық мәтіндерді аудару процесінде де, «Экономикалық мәтіндерді аудару» арнайы курсына дәрістер дайындауда да қолдана білуінде.

Түйін сөздер: экономикалық мәтіндер, аударма, аударма түрлендірулері, терминдер, метафора, аббревиатуралар.

Смагулова А.¹, Рахимбаева Р.²

¹к. филол. н., и. о. доцента кафедры дипломатического перевода факультета международных отношений КазНУ имени аль-Фараби

²д. э. н., ст. преподаватель кафедры дипломатического перевода факультета международных отношений КазНУ имени аль-Фараби

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ЭКОНОМИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ НА АНГЛИЙСКОМ И КАЗАХСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация

Учитывая современные изменения в мире и текущую политическую ситуацию, экономические тексты становятся все более популярными как среди специалистов, так и среди простых граждан. Постоянно растет интерес к следующим сферам: финансы, кредит,

промышленность, валюта. Для решения глобальных финансовых и экономических проблем многие экономисты объединяют свои усилия в сотрудничестве, создавая антихристианские программы и конвенции. Актуальность данной статьи обусловлена возрастающим интересом к специальной теории перевода экономического перевода, поскольку она до сих пор не исследована должным образом и постоянно вызывает определенные трудности. Практическая ценность данной статьи заключается в возможности использования ее материалов и выводов как в процессе перевода экономических текстов, так и при подготовке лекций к спецкурсу «Перевод экономических текстов».

Ключевые слова: экономические тексты, перевод, переводческие трансформации, термины, метафоры, акронимы.

Introduction. Taking into account the modern changes of the world and current political situations the economic texts are becoming more and more popular among both specialists and ordinary citizens. The interest is constantly growing in the following spheres: finance, credits, industry, and currency. In order to solve global financial and economic problems many economists combine their efforts in collaboration creating antichrists programs and conventions. The topicality of this article is based on the increasing interest in the special translation theory of economic translation, because it is still not researched properly and constantly causes some difficulties. The practical value of this article is in the ability to use its materials and conclusions both in the economic texts translation process and in the preparing lectures for the special course «Economic Texts Translation».

The aim of the article is to reveal some peculiarities of economic texts translation from English into Kazakh. When we speak about economic texts, we mean publications (texts) on economic issues. Therefore, our research is based on the material of publicist texts from the prominent economic publishers. In order to reach the aim mentioned above, it is necessary to fulfill the following tasks: to find out and analyze language translation peculiarities of the economic texts in the process of translating from English into Kazakh; to research most frequent translation transformations and approaches used in overcoming translation difficulties in economic texts. Having analyzed economic texts, we came to the following lexical peculiarities:

- 1) the research materials are full of economic vocabulary the biggest part of which is term;
- 2) there are many metaphors and phraseological units which prevail in the English economic texts more than in Kazakh;
- 3) wide usage of the acronyms and titles. On the whole, the above mentioned aspects of economic texts translation are worthy of special attention in the process of translation, so they will be paid more attention. First of all, there are some language peculiarities that have much in fluencies the result of translation, so we want to point out the role of terms and special economic vocabulary [1].

Terms and special economic vocabulary translation and problems in rendering common vocabulary in economic texts. Some economic terms in English-Kazakh translation has dictionary equivalents, for example: industry – өнеркәсіп, manufacturing output – өндірістік өнім, capability – қабілет.

Other economic terms strongly need the context to be translated, for example: Some securities on bank books are starting to recover in value – Банк кітаптарындағы кейбір бағалы қағаздар құны қалпына келе бастайды [2]. This sentence ones is to terms and words from the special economic vocabulary: security – қауіпсіздік. Obviously, to choose the right equivalent we need at least the context of the sentence and the knowledge of the economic field the term belongs to.

Economic translations are an integral part of any international business process. The existence and prosperity of a company is impossible without developing economic relations. Nowadays, in the globalization era, a constant necessity for cooperating with international partners from various

countries. Working with international partners as well as any other type of cooperation is closely related with execution of financial and economic documents. High-quality translation of economic texts is of an essence.

It enables foreign companies to appraise the professionalism of a company's management and the level of reliability for cooperation, accordingly. The particular character of the information dealt with in banking documents, accountancy reports as well as other financial documents pose additional liability on the translator.

Our research also reveals that in the Kazakh language there are many terms which were created as the result of calque (literal translation), for example: liquid funds-өтімді қорлар, reserve currency-резервтік валюта -, hedge funds-хедж-қорлар. Taking in to account that this tendency is still in trend now, we can consider the calque (literal translation) as another way of terms and words from special vocabulary translation. The usage of transliteration and transcription is also wide spread in the translation of economic texts, for instance: экспорт-экспорт, capital-капитал, industrial-индустриялық.

Translation of the metaphors and phraseological units in the economic texts. The problems in translating the phraseological units in the economic texts are based on the fact that not every dictionary can predict allots usage possibilities in the context [3]. For example, it is possible to translate dog and pony shows: «do about language», «show number», in the economic text as usually it means «That is why such phraseological units are translated with the help of description transformation, addition (extension) transformation. Also while translating phraseological units we have to follow stylistic and genre homogeneity with the phraseological unit of source language» [4].

This statement, in our opinion, is also valid to the metaphor translation: A directive of the European Union stipulating that all fuel at the pump should contain 5.75 percent befool by 2010 encouraged many large corporations to jump into the market [5].

The difficulties in metaphor and phraseological unit translation are the following. 1. If this text is translated by the economists who know the language and the subject (they understand the topic they translate), but they are not experienced in translating metaphors and/or phraseological units, in this case there will be word by word translation, for example: loan shark –1) "несие ақуласы", this version of translation is so widespread that it has been already in the dictionary.

2. If this text is translated by the licensed translator the rendering of the metaphor and phraseological unit will be done perfectly but the main sense of the sentence could vanish. It is also worth mentioning that metaphor and phraseological unit are more frequent in the English publicistics than in Kazakh.

It is notable how operations in an economy are developing and changing its mechanism. A clear example of the new economic trend is a digital currency, which called crypto currency. Such economic inventions positively affect the growth rate of terms in economic sciences. However, with the rapid development of the global economy, there are difficulties to translate terms in other languages. By considering the world's best universities by economics and econometrics in QS ranking in 2019, the top 13 positions are given to American and British universities, which always were in the top positions for the last decades. Certainly, the main indicators of this ranking are h-index citation, citations per paper and academic reputation. Thus, scientific achievements in economics sciences form new economic terms in the English language and after it translates into another foreign language.

Besides, the rapid development of the economy leads to create new economic terms. These terms in the English language enters the terminology of the Kazakh language by penetrating the common language, which stops the development of economic terminology in the Kazakh language. Recently, the term Brexit (Britain+exit) entered to Kazakh economic terminology (Брексит).

The integration of Russia into the world economy is a time of abandonment of old economic terminology and a time of building a new model of the economy. “The development of any industry whether knowledge inevitably entails the formation of new terminology” (Nechay Yu., 2014). The

transition to a market economy has contributed to the borrowing of terms, expressing professions and occupations, which are related to trade, real estate, work on the stock exchange, etc., for example, broker – брокер, investor – инвестор, dealer – дилер, raider – рейдер, insider – инсайдер, realtor – риэлтер, financier – финансист.

“Due to the development of the international business partnership, translators are faced with the necessity of translating economic texts from English into Kazakh. English is considered to be the language of world business relationships”. Therefore, there are some features of translation of economic terms from English to the Kazakh language. “When translating English economic terms into Kazakh, the methods of literal translation, permutations, descriptive translation are used” [6]. 2 component terms translate with the help of using the following constructions: «adjective + noun», «noun + noun in the genitive» and a phrase of two nouns with a preposition. An example for «adjective + noun» combination could be price elasticity – баға икемділігі, government policy – мемлекеттік саясат, inflationary gap – инфляциялық алшақтық and etc. Moreover, capital inflows – капитал ағыны, budget surplus – бюджет профициті are examples of «noun + noun in the genitive» combination. A phrase of two nouns with a preposition translates as in this example «Inventory investment – Инвестициялар».

A ternary terminological phrase could be translated by the corresponding phrase, components that fully or partially coincide with the original in form and value. So, whose components in form and value coincide with the corresponding components of the original term (for example, net cash flow - таза ақша ағыны, personal disposable income - жеке қолда бар табыс), as well as using a similar phrase, the individual components of which, however, partially differ from corresponding components in the Kazakh version (for example, direct business taxes – тікелей бизнес салығы). During the translation of such phrases, permutations can be used.

Overall, many economic terms integrated into Kazakh economic terminology from the English language because of the rapid development of the global economy and late entry to the market-oriented economy. Two and three-component phrases translate into Kazakh with the help of their translation method, which is based on the features of the Kazakh language.

The problem of using the economic terms in English in business negotiations is reviewed in this article. Characteristic features of terms translation are analyzed. The reasons of the exact and correct using of terms in case of communication with foreign partners are established and proved. For clearer understanding of timeliness of the declared subject, specific examples are given.

The development of economy isn't at a stop. Nowadays for the successful functioning of the firm in the market, it needs to come to the international level, and communication with foreign companies of course, is in English. And there is one of the most important problems like the use of economic terms in communication. English is the intermediate language in the international communication. One of the important aspects of using English terms in business correspondence of the companies is correctness and accuracy of their translation.

Communication is so important that business organizations want and need people with good communication skills. Several surveys have indicated that communication is important to business. Unfortunately the need for employees with good communication skills is often not fulfilled in the business world. A recent study also indicates that there is a correlation between communication and income. The exigencies required by the efficient business communication have increased in the past few decades because of rising international trade, increased migration, globalization, the recognition of linguistic minorities, and the expansion of the mass media and technology. All these led us to approach the topic of translation which is actually a job that requires skills, stages of research necessary for disclosure of transfer characteristic into the target language, training, experience and a good sense of languages.

Economic discourse is a complex of speech acts in the sphere of economics, oral and written texts or their fragments created by professionals, amateurs and journalists that display realities of the economics world. The purpose of an economic discourse consists in:

- 1) Covering the events in economic life of the society.
- 2) Informing about the state of the economics.
- 3) Forming a certain attitude to various changes and motivating to undertake certain actions.
- 4) Creating economic theories.
- 5) Researching the directions of economics development and people's standards of living [7].

In the modern world a considerable part of interaction on information space is performed in English. Business English becomes a vital mean of closer cooperation between businessmen, specialists and staff of the international companies. Just the ability to correspond and communicate competently determines image and a professional level of business partners or a joint cooperation.

Economic terminology is characterized by dynamic development, thus it is in close contact with the life and development of society, responsive to language situation change, conveys scientific information. Modern scientific translation studies are aimed at studying the factors that influence the choice of translation variant and their connection with the target language specifications. The economy constantly develops it means that business terminology is exposed to big changes. This fact influences the occurrence of complications in the process of translation.

Any industry or area of interaction of people united by a common goal, a task and a type of activity has its specific designations, terms and names. Business words in each sphere are individual. The main difficulty of the translation is their ambiguity. By the same term in different industries absolutely different concepts can be designated. There are two stages in transfer process in case of business communication: the first is identification of a word meaning in a context, and the second is the translation of value into the native language, interaction of the term with a context is the determining feature in correct translation.

To know only word's translation is insufficient to communicate competently with foreign partners. It is necessary to understand where and when to use the term correctly. Not to allow the misstatement of concepts, it is worth learning business English directly at work or during the study concerning focused specialization of the specialist.

As the Kazakh equivalent is economic-legal term, the form of which is connected with the form of the English economic and legal terms. There are so-called international terms which also known as loanwords. In linguistics, an internationalism or international word is a loanword that occurs in several languages with the same or at least similar meaning and etymology. These words exist in several different languages as a result of simultaneous or successive borrowings from the ultimate source. Pronunciation and orthography are similar so that the word is understandable between the different languages. Translating from English into Kazakh there can be such features as change of a case form of a noun. For example, capital market. The emergence of a pretext is also one of the features of using terms in English. For example, income tax. Except cases change and emergence of the pretext, the number can also be changed. For example, order inflow-receipt of orders [8].

There is a large number of words which are similar among themselves. Without possessing enough knowledge, it is easy to get confused in their translation as a result the negotiations will be broken. For example, it is possible to mix words "personal" and "personnel"[9]. Two words, which have absolutely different translation, are similar to each other. However there are also words equivalents, an equivalent - the word which coincides with value of the foreign term of the word. They serve as reference points in the text help to define values of other words. For example, management, balance, dividends, investor.

The most common lexical method of economic terms' translation is descriptive translation to render the meaning of a term-sign. This method is used in the translation of economic notions that have been known for a long time. The translation of such terms is possible only after an explanation of contents of the related new terminological sections. Sometimes in Kazakh it is necessary to substitute a word or a word combination, which has a wide range of meanings in the English language, with an equivalent, which specifies the meaning according to the context. This kind of

substitution presupposes the search of a synonymic equivalent in the target language. The synonymic replacement of an English economic term with a wider concrete content to specify its meaning in the target language is also used in the translation practice and is justified at micro context level only when the meaning of the sentence is quite clear. In business communication with foreign partners it is also possible to use such acceptance of the translation as generalization. It is necessary to use this method only when you are sure of correctness understanding the partner. During the translation of the English economic terms people usually use one or another way of the translation, which is based on contents of the text in which terms are used. Sometimes they unite all methods to translate a lexical meaning most precisely.

By the business correspondence the letters containing long compound sentences which bear a lot of important information can be received. To miss their translation, or to make the wrong translation will mean the omission of an important part of information, any mistake can lead to fatal consequences. The correct use of terminology in English, and also by translating from English into Kazakh, is one of the constituting successful negotiations with foreign partners. While constituting agreements and letters competently, it is necessary to consider nuances of the use of the English terms in business communication. It is necessary to determine the exact meaning of each word, not to forget about the change of cases and that the number can also be changed. All this will allow not to make mistakes in communication with a foreign partner and gradually solve the problem of using English economic terms.

Economists read and learn directly in the original language of the publication and stick to it in daily usage, including conferences, scientific events and articles, there is a permanent and ever increasing need to quickly update their knowledge. Besides researching properly the markets, finding distribution channels, and dealing with legal issues, a successful business person should not neglect the language aspects, be it spoken or translated.

Nowadays English language is one of the most important languages of global communications. A large number of economic reviews and articles are written in English. The study of semantics and terminology translation of specific economic and legal spheres from English into Kazakh language deserves special attention in the perspective comparison of languages for specific purposes. The correct translation of terms in any area of activity, including the area of economics and law, is quite challenging. Translating economic and legal issues requires special knowledge in these areas and should consider the language and style of presentation, and also differences in the legal systems of different countries.

Conclusion. In conclusion, in the process of translating acronyms it is recommended to consult with the search engines and look up in the dictionary in order to realize the actual meaning of the acronym. To sum up, it is very important not only to know translation transformations and be experienced in its usage, but also to be informed in the subject of translation (the knowledge of economic processes and notions).

References:

- 1 *Komissarov V.N., General Theory of Translation. – Moscow: CheRo, 2000.*
- 2 *Borysova O.V. Practice of Translation From the Second Language (English): Tutorial for students of the 4-th year / scientific editor Prof. V.I. Karaban. – Kyiv: Osvita Ukraini, 2010.*
- 3 *Alimov V.V. Theory of Translation. Translation in the Sphere of professional communication: Tutorial. – Moscow: KomKnaha, 2006.*
- 4 *Komissarov V.N. Theory of Translation (linguistic aspects): Text-book for institutes and departments of foreign languages. – Moscow: Vissha Shcola, 1990.*
- 5 *The International Journal of Logistics Management, 2003. – Information on <http://www.deepdyve.com/browse/journals/the-international-journal-of-logistics-managemen>*
- 6 *Dolan E.J., Domnenko B.I. Economics: English-Russian dictionary-reference book. – Magadan: Tramvay, 2011.*

7 *Mirzoyeva L. (2014) Metaphorical Economic Terms: Problems Of Their Translation From English Into Russian. Procedia-Social and Behavioral Sciences.*

8 *Nechay Yu., Kondratyeva T. (2014). Formation of economic terminology in the lexical system of the modern russian language // Vestnik AGU, No.4 (149).*

9 *Suslova L. (2018). Specificity of foreign-language economic terms in structural-semantic and translation aspects. – Tambov: Diploma, No. 5 (83). Part 1. – P.199-204.*

10 *Topuniversities.com (2019) QS World University Rankings by Subject 2019: Economics & Econometrics. Retrieved from <https://www.topuniversities.com/university-rankings/university-subject-rankings/2019/economics-econometrics>*

ЛИНГВИСТИКА ЖӘНЕ МӘТІН ЛИНГВИСТИКАСЫ ЛИНГВИСТИКА И ЛИНГВИСТИКА ТЕКСТА LINGUISTICS AND TEXT LINGUISTICS

МРНТИ 14.35.09

Г.Ә. Кәріпбаева¹, Т.К. Зайсанбаев², Б.Н. Канленова³

¹аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

²ф.ғ.к., доцент, С.Ж. Асфендияров атындағы ҚазҰМУ

³аға оқытушы, Ғ.Дәукеев атындағы АЭЖБУ

АБАЙ ӨЛЕҢДЕРІНІҢ ДЫБЫСТЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫ ТУРАЛЫ

Аңдатпа

Мақалада қазақтың ұлы ақыны А.Құнанбайұлының өлеңдеріне фонетикалық тұрғыдан талдау жасалған. Авторлар қазақ өлеңдеріне тән буын саны, ырғақ ерекшелігінің Абай өлеңдерінде қалай көрініс тапқандығын сөз етеді. Абай өлеңдерінде жиі кездесетін ішкі ұйқас, яғни өлең жолдарындағы бунақтардың ұйқасып келуі туралы пікірлері авторлар зерттеуіндегі жаңаша бір көзқарас десе де болады. Сондай-ақ буын ығысуы, ықшамдалу, метатеза сияқты морфонологиялық құбылыстардың Абай өлеңдерінде кездесуіне және бұл құбылыстардың тілде пайда болу себептеріне ғылыми түсініктер берілген.

Түйін сөздер: буын саны, буын ықшамдалуы, Абай өлеңдері, ішкі ұйқас.

Карипбаева Г.А.¹, Зайсанбаев Т.К.², Канленова Б.Н.³

¹старший преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби

²к.ф.н., доцент, КазНМУ им. Асфендиярова

³старший преподаватель, АУЭС им. Даукеева Г.

ФОНЕТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СТИХОВ АБАЯ

Аннотация

В данной статье сделан фонетический анализ стихотворениям великого казахского поэта Абая Кунанбаева. Авторы статьи обращают внимание на то, как отражены количества слогов, которые свойственны казахской поэзии, в стихах Абая и на особенности ритмических групп. В поэзии Абая часто рифмуется ритмические группы. На эти особенности авторы первыми обратили внимание и это можно отнести к научной новизне исследований авторов. Авторы пытались проанализировать как были применены в стихотворениях Абая особенности стихотворного размера и форм казахской поэзии. Также в статье авторами даны

научные объяснения морфонологическим явлениям как смещение слогов, редукция, метатеза и как эти явления нашли отражения в поэзии Абая и причины появления этих фонетических явлений в языке.

Ключевые слова: количество слогов, сокращение слогов, стихи Абая, внутренняя гармония.

Karipbayeva G.A.¹, Zaisanbayev T.K.², Kanlenova B.N.³

¹senior teacher, al-Farabi KazNU

²associate professor, docent, Asfendiyarov KazNMU

³senior teacher, G.Daukeev AUEC

PHONETIC PECULIARITIES OF ABAY'S POEMS

Abstract

In this article we can see a phonetic analysis of great Abay's poems. The authors draw attention to the reflection of the number of syllables, which are peculiar to Kazakh poetry, in the poems of Abay and the peculiarities of rhythmic groups. It's very important to point out that the authors have been the first ones who paid attention to these peculiarities and we can consider it as a scientific innovation of the authors in their researchers. The authors tried to analyze Kazakh poetry peculiarities of poetic meter and forms. The scientific explanations to morphologic phenomena as displacement of syllables, reduction, metathesis, how these phenomena found reflection in the poetry of Abay and the causes of appearance of these phonetic phenomena in the Kazakh language were given in this very article.

Keywords: the number of syllables, contraction of syllables, Abay poems, inner harmony.

Қазақтың ұлы ақыны Абай Құнанбайұлының «Өлең – сөздің патшасы ...» атты өлеңіндегі: «Тілге жеңіл, жүрекке жылы тиіп, Теп-тегіс, жұмыр келсін айналасы», – деген сөзі өлең мінсіз болып шығуы үшін оның қоятын талаптарының бірі. Яғни, өлеңде бір буын артық, не кем болмауы керек. Өлеңнің буын саны сәйкес келмесе, өлең жорғасынан жаңылады. Бұл мәселеге аса зор көңіл бөлген, Абайдың шәкірті Шәкәрім де «Артық алу, иә кем салу, қарпі қалу жарамас» деген. Бұл жердегі қарпі (әріп) сөзін буын деп түсінген дұрыс.

Өлеңді «қиыннан қиыстыру» бір басқа, ал оның «айналасы теп-тегіс жұмыр келуі» үшін өлең тіл заңдылығына сай келуі керек. Өлең оқу кезінде де, сөйлеу барысында да сөздер тіркестерге бөлшектеніп, бір интонациялық топ құрап айтылатыны белгілі. Профессор Т.Қордабаев мұндай бір интонациямен айтылатын сөз тіркестерін «ритмикалық топ» деп атайды [1, 36-37]. Ал профессор Мырзабектен Сапархан мұндай ырғақты топтарды «бунақ» десе [2, 44-46], академик Р.Сыздық: «Қазақ тілінде сөйлем ішіндегі сөздер дауыс ырғағы жағынан әрқайсысы бөлек-бөлек айтыла бермейді, көбінесе екі-екіден, немесе екі-үштен бір ырғақты топ құрап, бір екпінмен, бір деммен, үндесіп, үйлесіп айтылады» [3, 54], – деп мұндай топталып айтылатын сөздерді «ырғақты топ» деп атайды. Олырғақты топтар прозаға қарағанда поэзияда анық байқалатынын, өлеңнің өзі ырғаққа, ұйқасқа құрылатындығынан деп түсіндіреді [3, 55]. Сөздердің «бір ритмикалық топ», «бір бунақ» болып айтылуы адамның физиологиялық мүмкіндігіне байланысты. Тіл дыбыстары өкпеден шыққан фонациялық ауаның әсерінен жасалады. Ал өкпенің мүмкіндігі шексіз емес. Ол тыныс алу арқылы қайтадан ауаға толуы тиіс. Бұл жерде ешқандай да екпіннің қатысы жоқ.

ырғақты топтар немесе бунақтар осы дем алу үдерісі нәтижесінде пайда болады. Осылпайша сөйлеу кезінде де, өлең оқығанда да сөз тіркестері арасында аздап кідіріс болып тұрады. Төменде өлеңдегі осы бунақтар ішіндегі буын саны қанша болады, бунақ ішіндегі дыбыстар бір-біріне қалай әсер етеді дегенге тоқталайық.

Профессор Қ.Жұмалиев Абайға дейінгі қазақ әдебиетінде өлең құрылысының үш-ақ түрі болған (он бір буынды, жеті буынды, аралас буынды) дейді [4, 347]. Расында да қазақ жырлары негізінен аралас буынмен келеді. Сирек жағдайда аралас буыннан тұратын жырларда тұтас бір шумақтың сегіз буынмен келуі де кездеседі. Мысалы:

5	3
«Шы-ра-ғым	Бу-рыл, // шүү» - де-ді,
5	3
Құ-бы-лып	Бу-рыл// гу-ле-ді,
5	3
Та-ба-ны жер-ге//	ти-ме-ді,
5	3
Тау ме-нен тас-ты//	өр-ле-ді

«Қобыланды батыр»

Ауыз әдебиетіндегі аралас буындарға тән басты ершелік екінші бунақтағы (ырғақты топтағы) буын саны үнемі үшеу болып келеді. Мысалы:

5	3
Е-ре-уіл ат-қа//	ер сал-май,
5	3
Е-геу-лі най-за//	қол-ғ(а) ал-май,
4	3
Ең-ку, ең-ку/	жер шал-май
4	3
Қо-ңыр сал-қын//	төс-к(е) ал-май,
5	3
Ер-лер-дің і-сі, //	бі-тер ме?

Махамбет

4	3
Тай-бу-рыл-ды//	құ-тыр-тып,
5	3
О-ған да кел-ді//	сы-пыр-тып.

«Қобыланды батыр».

Өлеңдегі буын санының теңесуі тіл заңдылығынан шығады. Қазақ тілінде сөз ішінде екі дауысты дыбыс қатар келсе, айтылуда оның алғашқысы түсіп қалады. Өлеңде олар бір бунаққа кіретін сөздер арасында жүзеге асады. Мысалы 11 буынды қара өлең ұйқасымен жазылған Абайдың мына өлеңін алайық:

3	4	4
Қақ-та-ған//	ақ кү-міс-тей//	кең маң-дай-лы,
3	4	4
А-ла-с(ы) аз//	қа-ра кө-зі//	нұр жай-най-ды.

Жоғарыда айтылған заңдылықтың әсерінен өлеңдегі буын саны теңесіп тұр. Ал келесі шумақта қатар келген екі дауысты да түспей айтылып тұр. Мысалы:

3	4	4
Жі-ңіш-ке//	қа-ра қа-сы//	сыз-ып қой-ған,
3	4	4
Бір жа-на//	ұқ-са-та-мын//	ту-ған ай-ды.

Бұл жерде қатар келген екі дауыстының алғашқысының түспеуінің себебі екі дауысты дыбыс екі бунақта тұр, яғни бір деммен айтылып тұрған жоқ. Осылайша тағы да өлеңде буын саны теңесіп, «айналасы теп-тегіс, жұмыр келіп тұр».

Абай өлеңдерінің тағы бір ерекшелігі сол, бунақтардың өзінің ұйқасып келуі жиі кездеседі. Мысалы:

Жасыл шөп, бәйшешек жоқ ... ..
Қартайдық, қайғы ойладық ... ..
Жас қартаймақ, жоқ тумас ... ..
... .. ақылға ермек, бойды жеңбек,
Сырттансынбақ, кусынбақ ... ..
Аппақ ет, қып-қызыл бет ... ..

Абай дәстүрлі қазақ поэзиясындағы аллитерация, ассонанс тәсілдерін де өз өлеңдерінде кеңінен қолданған. Аллитерацияның үздік үлгісі Абайдың Оспанға шығарған өлеңінде екені мәлім. Енді ақынның осындай тәсілмен жазылған өлеңдерінен бірнеше мысал келтіре кетейік:

Жалын мен оттан жаралып,
Жарқылдап Рағит жайды айдар.
Жаңбыры жерге таралып,
Жасарып шығып, гүл жайнар.
Сүйер ұлын болса, сен сүй,

Сүйінерге жарар ол.
Сүйкімі жоқ құр масыл би,
Сүйретіліп өтер сол.
Бал болатын бала бар,

Бал болар ма Рахым шал.
Бүйтіп берген баланды,
Берген құдай өзің ал.

Өзгеге көңілім тоярсың,
Өлеңді қайтып қоярсың.

Ақ көңілді жақсыдан,
Аянбай салыс ортаға.
Ақылы, ары тапшыдан,
Қу сөзін алма қолқаға.

Дегенмен, Абай өлеңдерінде ассонансқа қарағанда, аллитерация көбірек кездесетінін байқадық.

Көп жағдайда өлеңдердегі буын саны бір бунақтың ішіндегі екі дауысты дыбыстың біреуінің (алғашқысының) түсіріліп қалуы арқылы теңесетінін айттық. Фонетикалық заңдылық әсерінен болған мұндай өзгерістер сөйлемдегі сөз тіркестерінің арасында да, күрделі сөздерде де, өлең бунақтарында да біркелкі жүзеге асады. Мұнан басқа қазақ тілінде фонетикалық заңдылықпен түсіндіруге келмейтін кейбір дыбыстардың немесе тұтас буынның түсіп қалуы кездеседі. Мұндай дыбыстық өзгерістерді зерттеушілер морфонологиялық (фономорфологиялық) құбылысқа жатқызып жүр. Профессор А.Айғабылов осындай морфонологиялық құбылыстар туралы былай дейді: «Фонетикалық заңдар негізінен қай тілде болмасын сөйлеуші ұлттың артикуляциялық мүмкіндігіне байланысты қалыптасады да, басқаша ауытқу болмайды. Ал морфонологиялық құбылыстар – артикуляциялық шекке, мүмкіндікке негізделмеген, тек сөйлеу дағдысында туындаған өзгерістердің бірте-бірте тілдік дәстүрге айналуынан барып қалыптасатын өзгерістер. Морфонологиялық өзгерістер фонетикалық өзгерістер сияқты артикуляцияға қатысты болмағандықтан, бірыңғай қалыпта кездесе бермейді. Көпшілік жағдайда өзгеріс факультативті түрде ғана іске асады да, алғашқы қалыппен (нұсқамен) жарыса қолданыла береді» [5, 4]. Мысалы, *орын, мұрын*

сияқты сөздерге тәуелдік жалғануы жалғанғанда бұл сөздер *орны, мұрны* болып ықшамдалып кетеді. Ал тура осындай дыбыстық құрамдағы *құрық, келін* сөздеріне тәуелдік жалғауы жалғанғанда қысаң **ы** дыбысының түспеуін (*құрығы, келіні*) қалай түсіндіруге болады? Мұндай өзгерістерді екпінмен байланыстырып түсіндірушілер де болды [6]. Екпін болса, неге бір сөздерге әсер етеді, ал екіншілеріне әсер етпейді? Фонетикалық заңдылықтар аясынан шығып кететін мұндай құбылыстар қай тілде болсын аз емес. Мысалы, қазақ тіліндегі көсемшенің **а, е** жұрнағынан кейін жіктік жалғауының **м** (*бар-а-мын – бар-а-м, кел-е-мін – кел-е-м*) болып ықшамдалуы, сондай-ақ есімшенің **-ған (-ген, -қан, -кен)** жұрнағының соңғы дауыссызының түсіп қалып, оған жіктік жалғауының ықшамдалып жалғануы (*бар-ған-мын – бар-ғам, кел-ген-мін –кел-гем* т.б.) сияқты ауызекі сөйлеу тілінде жиі кездесетін дыбыстық өзгерістердің себептерін түсіндіру қиын. Мұндай ықшамдалулар Абай өлеңдерінде де кездеседі. Мысалы:

Сен – жаралы жолбарыс ең,
Мен киіктің лағы ем.

Бұл жерде **е** көмекші етістігінен кейінгі **ді** жұрнағы түсіп қалған да, көмекші етістікке жіктік жалғауы тікелей жалғанып тұр. Бұл туралы профессор А.Ысқақов: «Сөйлеу тілінде де, жазбашада да еді сөзі жіктелгенде I, II жақта -ді элементі, III жақта соңғы соңғы **і** дыбысы сақталып та (едім, едің, еді), кейде сақталмай да ықшамдалып, түсіп қалып та (ем, ең, ед) жұмсала береді» [7, 249], – дейді. Сөздердің осылайша ықшамдалуы айтуды жеңілдету мақсатында пайда болатын сөйлеу тіліндегі әрекеттер [8, 44]. Тілдің осындай ерекшелігін ұлы ақын буын санын келтіру мақсатында пайдаланған.

Фонетикалық заңдылықтар аясынан шығып кететін түсіндірілуі қиын фонетикалық құбылыстардың бірі – метатеза. «Метатеза – сөз құрамындағы дыбыстардың орнының алмасуы» [9, 366]. Бұл құбылысты сөз етпес бұрын мына мысалға назар аударайық. Көне түркі ескерткішінде: «Сабымын түкеті есіткіл» ([10, 53]) деген сөйлемдегі *есім* сөзі қазіргі қазақ тілінде *есті* болып қолданылады. «Қобыланды батыр» жырында:

Есімті дүбір Көбікті,
Ат барған соң желікті,

– деген қолданыстың болуына қарағанда бұл сөз бертінге дейін осылай *есімті* болып қоланылған да сияқты. Дегенмен, дыбыстардың метатезалық алмасуы үнемі бірізділікпен жүзеге аспайды және оған әсер етіп тұрған факторларды дөп басып айту қиын. Ғалымдардың көпшілігінің пікірі бұл құбылыс сөздердің айтылуын жеңілдету мақсатынын туындаған дегенге келеді. ойымызды дәлелдеу үшін қазақ тіліндегі *өкпе, қақпақ, қақпа* сияқты сөздерге тоқталайық. Бұл сөздер туыстас тілдерде *өпкә(е), қапқақ, қапқа* болып айтылады. Жоғарыда айтқанымыздай дыбыстар өкпеден шыққан фонациялық ауаның әсерінен жасалатындықтан, олардың жасалу жолы бірыңғай болуы сөйлеуді жеңілдеті. *Өпкә(е), қапқақ, қапқа* деп айтқанда алдымен қос еріндік **п** дыбысын, онан кейін тіл ортасы (тіл арты) **к, қ** дыбыстарын айту алдымен **к, қ** дыбыстарын онан кейін **п** дыбысын (*өпке, қақпа, қақпақ*) айтудан қиынырақ. Алдымен өкпеден шығып келе жатқан фонациялық ауа жолындағы дыбыстарды айту оңай екені белгілі.

Енді Абай өлеңдеріндегі осындай ерекшеліктің біреуіне тоқталайық:

Шыныңды айт, кімсің тербеткен,
Иембісің сақтаушы?
Әлде азғырып әуре еткен,
Жаумысың теуіп таптаушы?

Осы өлеңдегі *иембісің?, жаумысың?* сөздері негізінен *иемсің бе, жаусың ба?* болып айтылады. Бұл жерде жіктік жалғау мен сұраулық шылаудың орындарының ауысып кетуін **м, б** дыбыстарының жасалуын орындарының бірдейлігімен түсіндіруге болады. Екеуі де қос еріндік дыбыстар. Айырмашылығы бірі – үнді, бірі – ұяң. Бұған қоса сұраулық шылаудағы **е** дыбысын айтуға қарағанда, бірыңғай қысаң **і** дыбыстарын дыбыстау да айтуды жеңілдетеді.

түсетіні анық. Абай бұл өлеңде сөздердің айтылуы жеңіл нұсқаларын таңдаған десек те болады.

Абай өлеңдері бізге қолжазба күйінде жеткені мәлім. Қолжазбаны көшірушілерден кеткен қателіктер болуы да мүмкін. Мысалы Абайдың мына өлеңінде бунақтар саны сәйкес келмегендіктен, өлеңді оқыған адам мүдіріп қалады.

4   3   4
Қы-ран бүр-кіт// н(е) ал-май-ды// сал-са бап-тап,
3   4   4
Жұрт жүр ғой// күй-кен-тай мен// қар-ға сақ-тап.

Біздіңше бұл шумақ былай келсе, бунақты буын сандары теңесер еді. Бұл жағдайда өлең бунақтарындағы буын саны бірдей болатындықтан, өлеңді оқу ырғағы бұзылмайды.

3   4   4
Не ал-майд(ы)// қы-ран бүр-кіт// сал-са бап-тап,
3   4   4
Жұрт жүр ғой// күй-кен-тай мен// қар-ға сақ-тап.

Бір қарағанда бұл өлең шумағының бірінші бунағында екі дауысты дыбыстың қатар келіп тұруы жоғарыда айтқан ойымызға қайшы келіп тұрған тәрізді көрінеді. Екі дауыстының түсірілмей айтылатын кезі болатынына проф. А.Айғабылов мынандай мысал келтіреді:

Деді де терісқарап қалды жатып,
Жанына жоламады жеңге батып.
Қалқиып түн күзеткен қотыр күйеу,
Жаңа ғана қисайды таң да атып [5, 27].

Ол осы өлеңдегі *таң да атып* тіркесіндегі екі дауыстының түсірілмей айтылуы нәтижесінде өлеңдегі буын санының теңесіп тұрғанын айта келіп, сөз бен сөз аралығында келген дауысты дыбыстардың бірде түсіріліп, бірде түсірілмей айтылуы жарыса қолданыла беретін құбылыс деп айтуға келетін сияқты дейді. А.Айғабылов сөз тіркесіндегі екі дауыстының түсірілмей айтылуы оның біреуінің бір буынды (не алды) болуына, күшейткіш үстеумен тіркесіп келуіне (өте алыс) және өлең жолдарындағы буын санының теңесуі қажеттігіне байланысты болады деп қорытынды жасайды [5, 27]. Ал жіктік жалғауының (*алмайды - алмайт*) ықшамдалып айтылуы туралы жоғарыда айттық.

Абай өлеңдері туралы айтып отырып, сөз мағынасына қатысты бір ойымызды да айта кетуді жөн көріп отырмыз. Абай өлеңдерінің әр жылдары шыққан жинақтарындағы «Аттың сыны» атты өлеңінде:

Аяңы тымақты алшы кигізгендей,
Кісіні *бол-бол қағып* жүргізгендей,

деп жазылған. Біздің ойымызша, *бал-бұл қағып* болса керек, себебі аяңшыл аттың жүрісі рахатқа бөлеген адамның жүзі бал-бұл жанса керек. *Бол-бол* деген қос сөз мың салса бір баспайтын шабан атқа мінген адамды көз алдымызға елестетеді.

Теңіздей терең Абай поэзиясының ерекшелігін болашақ ұрпақтың санасына құю үшін, оның өлеңдерін әр қырынан талдауымыз керек деп ойлаймыз. Абай өлеңдерін көшіріп жазушылар жіберген қателіктер болса, анықтауға ат салысу тіл мамандарының борышы деп айтуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қордабаев Т.Р. *Тілдің структуралық элементтері.* – Алматы, 1975. – 108 б.
- 2 Мырзабектен С. *Қазіргі қазақ тілінің фонетикасы.* – Алматы: Мектеп, 1996. – 84 б.
- 3 Сыздық Р. *Сөз сазы.* – Алматы: Санат, 1995. – 120 б.
- 4 Жұмалиев Қ. *Қазақ әдебиеті тарихының мәселелері және Абай поэзиясының тілі.* – Алматы: Қаз.мем.көр.эд., 1960. – 364 б.

- 5 Айғабылов А. Қазақ тілінің морфонологиясы. – Алматы: Санат, 1995. – 136 б.
- 6 Қалиев Б. Қазақ тіліндегі дауысты дыбыстардың редукциясы (экспериментальды-фонетикалық зерттеу). – Алматы: Ғылым, 1984. – 116 б.
- 7 Ысқақов А. Қазіргі қазақ тілі. – Алматы: Ана тілі, 1991. – 384 б.
- 8 Айғабылова Г.А. Қазақ тіліндегі ықшамдалған сөздер мен сөзформалар. – Алматы: Мектеп, 1996. – 80 б.
- 9 Аханов К. Тіл біліміне кіріспе. – Алматы: Мектеп, 1965. – 592 б.
- 10 Айдаров Ф. Орхон ескерткіштерінің тексі. – Алматы: Ғылым, 1990. – 220 б.

МРНТИ 14.35.09

Қ.Ә. Айсултанова¹, А.С. Смагулова²

¹ф.ғ.к., доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

²аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

ІЛІЯС ЕСЕНБЕРЛИН ШЫҒАРМАЛАРЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ТАРИХПЕН БАЙЛАНЫСЫ

Аңдатпа

Мақалада І.Есенберлиннің тарихи еңбектері талданады. Бұл өнім өз Отанын, елін және халқын сүйетін жеке тұлғаны қалыптастыруға көмектеседі. І.Есенберлиннің тарихи шығармашылығын талдай отырып, эпикалық образдар жасалды. Жазушы өз шығармасында көрші халықтар арасындағы сауда, мәдени байланыстар туралы шынайы әңгімелейді. Бұл қазақтар мен орыс халқы арасындағы өзіндік тарихи байланысты қамтамасыз етеді.

Түйін сөздер: ауызекі әдебиеті үлгілері, сөз өнері, философиялық концепция, жеке тұлға, саяси-әлеуметтік ахуалы, тарихи шындық, мәдени байланыс, қазіргі өмір құбылыстары.

Айсултанова К.А.¹, Смагулова А.С.²

¹к.ф.н., доцент, КазНУ им. аль-Фараби

²ст. преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби

ПРОИЗВЕДЕНИЯ ИЛЪЯСА ЕСЕНБЕРЛИНА И ИХ СВЯЗЬ С ИСТОРИЕЙ

Аннотация

В статье анализируются исторические труды И.Есенберлина. Этот продукт помогает сформировать личность, которая полюбит свою Родину, страну, своих людей. Анализируя исторический труд И.Есенберлина, были созданы эпические образы. Писатель в своем произведении правдиво рассказывает о торговле, культурных связях между соседними народами. Он обеспечивает некую историческую связь между казахами и русскими людьми.

Ключевые слова: образцы устной литературы, словесное искусство, философские концепции, личность, политическая и социальная проблема, историческая реальность, культурные связи, явления современной жизни.

Aisultanova K.A.¹, Smagulova A.S.²

¹*cand. of philol sc., KazNU named after al-Farabi*

²*senior lecturer, KazNU named after al-Farabi*

ILYAS YESENBERLIN'S WORK AND ITS CONNECTION WITH HISTORY

Abstract

I.Esenberlin's historical works are analyzed in the article. This product helps to form an individual who will love their homeland, country, its people. Being analyzed historical work of I.Esenberlin, the epic images have been created. The writer in his work truthfully reports the trade, cultural relations between neighboring people. He provides some historical connection between Kazakh and Russian people.

Keywords: samples of oral literature, verbal art, philosophical concepts, personality, political and social problem, historical reality, cultural connection, phenomena of modern life.

Жеке тұлғаны туған халқының ауызекі әдебиеті үлгілері, тарихи шығармалар арқылы патриоттық рухта тәрбиелесек, олардың жан дүниесін жадыратып, келешекте елін жерін қорғайтын, бойында ұлттық және азаматтық намысы бар азамат тәрбиелеп шығарамыз. Халқымыздың тарихы, ауыз әдебиеті мен тарихи шығармалардың тәрбиелік маңызы зор. «Жастай берген тәрбие – жас шыбықты игендей» деп біз балаларды өз халқының алтын қорынан нәр алып, сусындауға дағдыландыруымыз керек.

Қазақстан Республикасы мемлекеттік сыйлығының лауреаты, қазақ әдебиетінің тарихында бүгінге дейін ең көп роман соның ішінде тарихи романдар (17) жазған жазушы І.Есенберлиннің қаламынан туған “Айқас”, “Ғашықтар”, “Қатерлі өткел”, “Алтын құс”, “Маңғыстау майданы”, “Алтын аттар оянады”, “Көлеңкемен қорғай жүр”, “Алыстағы арпалыс”, “Аққу құстар қуанышы”, “Махаббат мейрамы”, т.б. романдары тың тақырыпта жазылып, қазақ әдебиетінде оған дейін мүлде көтерілмеген мәселелерді қозғаған, соны серпін әкелген, оқырман сүйіспеншілігіне бөленген туындылар еді.

Ол – қазақ әдебиетінде алғашқы болып тарихи зерде тамырына қан жүгіртіп, тұншыққан сананы қапастан шығаруға жол салған, ұлт рухын тірілткен жазушы ретінде қазақ әдебиетінің тарихында оқшау орны бар тұлға.

Ілияс Есенберлиннің тарихи эпопеясы сөз өнерінің әлемдік нұсқасына қосылған тарихты көркемдік пайымдаудың үздік үлгілерінің бірі болып қала бермек. Тарихи тақырып арқылы бүгінгі күнге, қазіргі дәуірге қатысты идеялар айтылатынын естен шығаруға болмайды. Тарихи шығарма сол өткен заманның әлеуметтік-эстетикалық реконструкциясы ғана емес, онда бүгінгі уақыттың да философиялық концепциясы жатады. Тарихи шығармалардың өмір танытқыштық мәнін айтқан кезде, онда бүгінгі рухани тіршілігімізге қатысты көп мәселелер қамтылатынын ескеру керек.

І.Есенберлиннің «Көшпенділер», «Алтын Орда» романдарын өткенді айта отырып оны қазіргі өмір құбылыстарына байланыстыра білу – көркем шығарманың эстетикалық актуальдығын арттыратын көркемдік фактор екенін дәлелдейтін, уақыт рухы көрінетін, жаңа концепция әкелген шығармалар деуге болады.

І.Есенберлиннің «Қаһар» романында тарихи шындық, қаһармандар келбеті нанымды мүсінделген. Мұнда халықтың азаттық жолындағы күресін, ересен ерлігін бейнелейтін жарқын беттер мол. Автор бір жағынан, бостандықты аңсаған, бірақ оған жетуге жағдайы жоқ халықтың басындағы трагедияны таныстыра алған. Шындығында бұл – жерден,

еркіндіктен айырылған қазақ елінің стихиялық бұлқынысы, аласұрып айбат шегуі, тұяқ серпуі туралы хикая. Шығарманың бас қаһарманы – халық. Қозғалысқа күш берген, оны ондаған жыл бойында қазақ жерінде қаһарлы күшке, азаттық алаңына айналдырған құдірет те сол – халық. Бұл трилогия осы күнге дейін көп ретте көмескі жатқан тарихымыздың бұралаң жолдарын айқынырақ түсінуге көмектеседі, өткен өмірдің даңқты да, қасіретті де белестерімен таныстырады, оқырманның өз елінің тарихы, оның белгілі қаһармандары туралы ұғымын ұлғайтады, тарихтың опық жегізген екіншіті құбылыстары мен ілгерішіл, нұрлы дәстүрлері туралы аса пайдалы сабақтар береді.

«Жанталас» романында қазақ халқының жоңғар басқыншыларына қарсы XVIII ғасырдағы азаттық күресінің шешуші кезеңдері, сол күрестің негізгі күштері, қазақ елінің саяси-әлеуметтік ахуалы, ішкі қайшылықтар, сыртқы жаулар, әсіресе, қытай богдыхандарының жыртықшытық, арандатушылық саясаты, ар, намыс, өмір үшін кескілескен ұрыстарда қазақ халқының өз тәуелсіздігін қорғауға қажыр, қайрат таба білгендігі, осы оқиғалар тысында қол бастайтын қаһармандар өсіп, жетіліп шыққандығы туралы тарихи көп мағлұмат келтірілген. Оның үстіне Бұхар жыраудың төрт дүркін әңгімесі арқылы Хақназар, Тәуекел, Есім хандар кезіндегі қазақ елінің ахуалы, үздіксіз, жанталас соғыстар, сыртқы жаулардың толассыз шабуылы, халықтың дұшпаңдарын жеңіп отырғандығы туралы тарихи шындыққа сәйкес деректер берілген. «Жанталас» романы тек XVIII ғасыр оқиғаларымен шектелмей, одан арғы екі ғасырдың да басты оқиғаларын қамтыған болып шығады. Міне, осындай үш ғасырға жуық кезеңнің күрделі істерін бір кітап көлемінде көрсету дегеннің қаншалық күрделі екенін аңғару қиын емес. Романның өзіндік жанры мен композициясын сөз еткенде, есте болар жайдың бірі осы.

«Жанталас» романында көп кейіпкердің аты аталады. Солардың негізгі сюжеттік желі үстінде көрінетіні санаулы ғана. Ал басқалары түрлі оқиғалық баяндаулар тұсында қатарға қосылып отырады. Бұқар жырау айтқан әңгімелерде ғана Хақназар, Тәуекел, Есім хандар тарихы біршама толық көрінеді. Ал өзге қаһармандардан молырақ, нақтырақ көрінетіндері жоңғардың алғашқы соққысынан Түркістанды қорғауды басқарған Елшібек, жаудың арам ойын іске асыртпау үшін өз басын қауіп-қатерге байлап, асқан ерлік көрсеткен қыз Гауһар, белгілі баһадүрлер: Қияқ, Бөгенбай, Баян, хан, сұлтандар: Әбілхайыр, Абылай, Барақ, т. б. Бұл тұлғалардың іе-әрекеті, мінез-құлқы кейде автор, кейде жырау атынан айтылып, едәуір қомақты болып көрінеді.

Романда неғұрлым айқын, толық көрінген тұлғаның бірі – Абылай. Жазушы оның мінез қырларын аша алатын ұрымтал мезеттерді, байланыстарды талғап ала білген. Біз Абылайды алғаш рет өзінің шын аты мен тегін жасырып, Төле бидің түйесін бағып жүрген кезінде көреміз. Оның өзін ажалдан сақтап, Хиуадан алып шыққан адамы – Оразқұлды «сырымды жария еттің» деп өлтіріп жібергені мінезінің аса қатал қырына қанықтырады. Бұдан кейін Абылайдың ақылы мен алғырлығын сипаттайтын бірталай асу, тосулардың куәсі боламыз. Оның кектеніп келе жатқан арғын қолына қарсы келмей, бой тасалап, жылысып кетуі, Ертіс тұсынан қазақты шаппақ болған жоңғарды жеңудің жолын іздестіруі, Сыр бойындағы қалаларды Қоқан үстемдігінен азат етуі, қалың қытай әскерін ілгері жібермеу жолындағы тапқырлықтары тарихи маңызы бар үлкен істер. Осы оқиғалар кезінде оның бейнесінің жан-жақты мүсінделгенін көреміз.

«Алмас қылышта» сонау Шыңғысханның Орта Азияға жасаған шапқыншылығынан бастап, он бесінші ғасырдың екінші жартысына дейінгі дәуірдегі оқиғалар да бірде Әбілқайырдың ойы, бірде жыраулардың, билердің, кейіпкерлердің еске алуы арқылы қажетті тұстарда сыздықтатып беріліп отырады [1, 45].

Жазушы қалыптасқан тарихи шындыққа ханның қара басының тұрғысынан қарай отырып ой жібереді. Әбілқайыр Шыңғыс ұрпағынан шыққан бұрынғы билік жүргізу әлістерінің күні өтіп бара жатқанын айқын сезді. Оны ойға шомылдырып, жан толқынысына түсіріп отырған халық бұрынғы замандардағы қамшының табымен-ақ үйіріп алып, айдап

басқара беретін тобыр емес. Ханды қапаға түсіріп, тұңғық ойға батыруының өзінен халық бейнесінің батырлық сипаты тұлғаланып көрінеді.

Жазушы Абылай бейнесін тарихи шындыққа сәйкес жасауға ыждағат, ілтипатын төккені байқалады. Қаһарманның портреті де тұжырымды: «Абылай қазір қырықтан жаңа асып бара жатыр. Ол сұңғақ бойлы, ат жақты, қарасұр, түсі суық адам. Үлкен ойлы көздері кісіге қарағанда өңменнен өткендей ызғарлы [1, 84]. Кейіпкердің ішкі сырын, ой түкпірін айқындауға диалогтың қаншалық қажет қызмет атқаратыны белгілі.

Бүкіл қазақ еліне әділдігі, даналығы, ақындығы мәлім Бұхар жыраудың Абылай алдында да беделі мол еді. Сондықтан да исі қазақ атаулыдан тек Бұхар ғана ханмен еркін, ашық сөйлесетін болған. Сондай сөздердің бірінде Бұхар ханның кейбір қатал істерін есіне салып, бетіне басады. Сонда Абылай былайша жауап қайтарады: «Баяғыдан бері менің сойылымды соғып, қартайғанда өз ісіңнен өзің қорқып қалдың ба, жырауым... Өткен іске өзіңді өзің қинамайақ қой. Одан да менің мына сұрауыма жауап берші... Бастары қосылмай кеп, «ақтабан шұбырындыда» кеуегінен қашқан қояндай сасып, жартысына жуығын жоғалтқан бұл елге қандай адамның хан болуы керек еді. Былбырап аққан ыстық қан исінен жүрегі айнымайтын қатал басшысы болмаса, сұрқия заманда жанжағынан қаптаған жауы даласын аткөпір етіп, өздерін әр жотаның етегіне төбе-төбе қып үйіп кетпесіне кім кепіл еді? Сонда қазақтан не қалар еді» [2, 314]. Бұл сөздердің ар жағында өмірдің бұлтартпас фактісі жатқаны анық. Абылайдың ерлер алдындағы лебіздерінен оның пір тұтқан қағидасы, ұстанған ұғымы бүкпесіз білінеді. «Өкінішім – үш жүздің басын қоса алмадым, аз елге хан болдым. Қазаққа мал емшегін емізгенмен, жер емшегін емізе алмадым... Өзге жаудан қазақтың жерін қорғаймын деп жүргенімде дүние құрғыр өтіп кетіпті ғой» [2, 318 бет].

Абылайдың қазақ жерін жаудан босату, жан-жақтан анталаған көп дұшпанға төтеп беру жолындағы басшылығы алмағайып, аламан-тасыр заманда өткен. Осыған орай шығармада көркем тұлғаның түрлі қыры тиісті мінездемесін алғандығын байқаймыз. Шығармада бейнеленген кесек тұлғалар қатарында батыр Баянды атаймыз. Батыр Баян романның үшінші бөлімінде, екі-үш эпизод үстінде көрінсе де, жарқын бейнесі есте қаларлық. «Жанталаста» суреттелетін қаһармандардың бәрі дерлік аңыз, жыр арқылы халық санасынан орын алған жандар болатын. І.Есенберлин сол фольклор туындыларында қалыптасқан эпикалық бейнелерді төмендетіп алмай, оларға реалистік нақтылық, даралық келбет дарыта білген, ол оңай емес. Сөз болып отырған шығармада Баянның жауға қарсы екі-үш жорығы, оның көзсіз ерлігі, үлкен отаншылдығы, намысшылдығы баяндалған. Жауға деген қалтқысыз өшпенділік, таза халықтық ұғым, айнымаған намыс, ар Баян басынан табылады. Ол қалмақ қызының азғыруына ерген сүйікті інісі Ноянды атып өлтіргенде дәл осындай биік елдік дәстүр тұрғысынан көрінеді.

«Жанталас» романында тыңнан табылған типтің бірі – Әбілхайыр ханның хатшысы Құдабай. Ол туралы шығармада мынандай мінездеме келтірілген: «Құдабайдың Орынбор губернаторының тыңшысы екенін хан бі-летін. Бірақ ол Әбілхайырға Неплюев не сұраса да айтып беремін деп уәдесін берген. Оған қанша сенгенмен де, кейбір құпия сырын жасырып қалуға тырысатын. Одан тіпті қорқатын да. Хатшысын біржолата қуып жіберуге Неплюевтің өзіне қандай қақпан құрып жүргенін Құдабайсыз тағы біле алмайды» [3, 171].

Романда Ақсақ Темір, Тоқтамыс, Едігелер қатар өмір кешкен дәуірдегі Алтын Орда мен Мауереннахр арасындағы қарым-қатынастардың қат-қабат ақиқаты көрініс береді. Егер Ақсақ Темір өзіне бір кезде паналап барған Тоқтамысты қолдап, Алтын Орданы тәуелді ету үшін әрекет етсе, Тоқтамыс айбарлы Әмірдің көмегімен таққа отырып, Алтын Орданың ыдыраған, әлсіреген бірлігін қалпына келтіруді, мықты хандық орнатуды армандайды, аз уақыт болса да, дала мемлекетінің мерейін үстем етуге күш салады. Едіге бидің көздегені Алтын Орданың тағын Тоқтамыстан тартып алу болады, осы мақсатты көзден, ол да Әмір Темірдің жер қайысқан қолын өз жеріне ертіп келіп, жойқын қырғынды ұйымдастырады. Ақырында Едіге Тоқтамысты жеңіп, Алтын Орда тағдырын қолына алғанымен, Литвамен соғыста табысқа жеткенімен, ісі баянды болмайды, оның өзі де кектескен Тоқтамыс

балаларының қолынан өледі. Міне осындай «қошқарлардың» басы бір қазанға сыймауы атағы әлемді тігіренткен Алтын Орданың бөлшектеніп, шаруашылығы күйзеліп, әлсіреуіне әкеліп соғады. Мансапқорлық, елдің келешегін ойламай, көз алдындағыға ғана қызығу заманның ең әйгілі қайраткерлерінің өзін тұңғыққа түсірген, кешіргісіз ауыр қылмысқа батырған. Романда міне осындай жандардың мінезіндегі қай-шылықтар өте жарқын, сенімді ашылған. «Алтын Ордада» орыс елінің тарихи рөлі, оның басқыншыларға қарсы төзімді тегеурінді күрес жүргізіп, бірте-бірте күш жинап, кек аларлық, есе қайтарарлық жағдайға жету әрекеті шыншыл көрсетілген. Әсіресе Дмитрий Донской басқарған орыс қосындарының Кудиков даласында менменсінген Мамай әскерімен соғысып, жеңіске жетуі үлкен бір тарауда егжей-тегжейлі әңгімеленген. Жазушы монғол жаулаушыларының ісі зорлық, орыс халқының күресі әділ екенін әрдайым анық етіп ұқтырып отырады.

Сонымен қатар жазушы шығармасында көршілес халықтардың арасында сауда, мәдени байланыс, кейде құдандалық болып тұрғанын да шындыққа сай баян етеді, қазақ, орыс халықтары тарихи байланысының кейбір деректерін келтіреді.

Жазушының тарихи оқиғаларды биік дүниетаным тұрғысынан талдағандығы трилогияның өн бойынан танылады. Романда Алтын Орда тарихы бірыңғай хандар мен билердің шежіресі болып кетпеген.

І.Есенберлин дәуірдің жалпы жағдайларын кең баяндап, құбылыстардың себебі мен салдарына әлеуметтік талдау беріп отырады. Дәл осы арада оның оқиғалар мен адамдарға деген бағасы айқын көрінеді, соларды кейде тарихшының, енді бірде суреткердің көзімен сыпаттайды. Бұл арада реализм әдебиетінің қалыптасқан, екшелген өміршең тәсілдері көмекке келгені сезіледі. «Алтын Ордада» хандар озбырлығына наразылық білдіріп, ауық-ауық бас көтеріп, қарулы күреске шығып отыратын бұқара өкілдері де кездеседі. Сәлімгерей, Ақберен секілді қарапайым халық өкілдері бастаған көтерілістер шығарма көлемінде салдарлы идеялық жүк арқалап тұр. Ақтайлақ бидің дем беруімен Алтын Орда әскеріне қарсы ашынып соғысқа шыққан кенегес руы жігіттерінің әрекеті де нағыз халықтық сипат алған. Әрине ол заманда бұқара көпшіліктің ұйымдасып, өз мүддесі үшін күреске шығып, жеңіске жете алмайтыны белгілі еді. Сонда да халықтың көңіл түкпіріндегі әділетке деген өшпес сенімді елестете алуы шығармаға идеялық бағыттылық дарытады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Есенберлин І. Алмас Қылыш. *І.Есенберлин атындағы қор.* – Алматы, 2014. – 340 б.
- 2 Есенберлин І. Жанталас. *І.Есенберлин атындағы қор.* – Алматы, 2014. – 337 б.

МРНТИ 17.09.91

Utegenova K.Ch.¹, Aliyarova L.M.², Makhazhanova L.M.²

¹teacher of al-Farabi Kazakh National University

²senior teacher of al-Farabi Kazakh National University

THE MAIN METHODS OF CLASSIFICATION OF EMOTIONAL LEXICON IN ENGLISH

Abstract

The lack of a unified psychological concept of emotions makes it difficult to create a unified typology of language verbalization of emotions and study emotivity from a linguistic point of view. The article discusses several classification methods that currently allow us to systematically consider the category of emotivity. The article analyzes the views of researchers, including the

opinions of domestic scientists who study modern English vocabulary, as well as its emotional, expressive and evaluative components. The considered works made it possible to determine the main directions and notions in the study of the concept, the prospects for further research.

Keywords: emotive vocabulary, zoonyms, zoolexems, diplomacy discourse, political debate.

К.Ч. Утегенова¹, Л.М. Алиярова², Л.М. Махажанова²

¹әл-Фараби атындағы ҚазҰУ оқытушысы

²әл-Фараби атындағы ҚазҰУ аға оқытушысы

ЭМОТИВТІ ЛЕКСИКАНЫҢ АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕ ЖІКТЕЛУІНІҢ НЕГІЗГІ ӘДІСТЕМЕСІ

Аңдатпа

Эмоцияның бірыңғай психологиялық тұжырымдамасының жеткіліксіз болуы, эмоцияның тілдік вербализациясының бірыңғай типологиясын құруды және эмотивтілікті лингвистикалық тұрғыдан зерттеуді қиындатады. Мақалада қазіргі кезде эмотивтілік категориясын жүйелі түрде қарастыруға мүмкіндік беретін бірнеше жіктелу әдістемелері қарастырылады. Қаралып отырған мәселе бойынша, зерттеушілердің көзқарастарына талдау жасалынып, оның ішінде қазіргі ағылшын лексикасын зерттеген отандық ғалымдардың пікірлері қарастырылып, оның эмоционалды, экспрессивті және бағалау компоненттері зерттеледі. Қарастырылған жұмыстар осы тұжырымдаманы зерттеуде негізгі бағыттары мен ұғымдарды одан әрі зерттеу перспективаларын анықтауға мүмкіндік берді.

Түйін сөздер: эмоционалды лексика, зоонимдер, зоолексемалар, дипломатиялық дискурс, саяси дебат.

Утегенова К.Ч.¹, Алиярова Л.М.², Махажанова Л.М.²

¹преподаватель КазНУ им. аль-Фараби

²старший преподаватель КазНУ им. аль-Фараби

ОСНОВНЫЕ МЕТОДЫ КЛАССИФИКАЦИИ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ ЛЕКСИКИ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация

Недостаточность единой психологической концепции эмоций затрудняет создание единой типологии языковой вербализации эмоций и изучение эмотивности с лингвистической точки зрения. В статье рассматриваются несколько классификационных методов, позволяющих в настоящее время систематически рассматривать категорию эмотивности. По рассматриваемому вопросу проводится анализ взглядов исследователей, в том числе мнения отечественных ученых, изучающих современную английскую лексику, а также изучаются его эмоциональные, экспрессивные и оценочные компоненты. Рассмотренные работы позволили выявить перспективы дальнейшего исследования основных направлений и понятий в исследовании данной концепции.

Ключевые слова: эмоциональная лексика, зоонимы, зоолексемы, дипломатический дискурс, политические дебаты.

Introduction. The lack of a single psychological concept of emotion complicates the linguistic study of emotionality and the creation of a single typology of linguistic verbalization of emotions. However, despite the difficulties in identifying the content of emotional symptoms, most researchers recognize the functional characteristics of emotion - its sign (positive or negative). In the opposition of "approval"/"disapproval" there is a certain concretizer of emotions. Developing the semiotic concept of emotion, I.S. Ilinskaya proposed to divide the signs into emotional and other non-emotional signs through nomination, description and metaphorical expression in language, which allows to express emotions directly and give a signal of anxiety (Mikhaleva, 2008:10). Nomination and description of emotions are purely symbolic. Another method of emotion in language is based on emotional conceptual metaphors by combining emotional phenomena and their side effects with physiological and physical symptoms (to go dark with anger, to brighten up with joy, to be hit by grief). Such a classification was supported by N.F. Yezhova, she also distinguishes between nomination, description, metaphor and sentence (Sheigal, 2000: 20). It is also worth noting the research work of L.G. Babenko on the classification of emotional lexicon by categories.

L.G. Babenko highlights the following group of words:

- 1) emotive-nominative;
- 2) emotive-nominative with added meanings;
- 3) emotional-expressive (Yuzefovich, 2005:17).

In our opinion, the classification proposed by V.I. Shakhovsky clearly explains the peculiarities of the categories of emotional vocabulary. The linguist introduces the concept of "emotive" to define emotional vocabulary, i.e. the unity of language, the main function of which is to convey emotions. According to V.I. Shakhovsky, the lexical fund of emotional units includes (Tokareva, 2001:13):

- 1) emotions - affectives (emotional meaning is the only lexical meaning) and connotatives (emotional semantics has the status of connotation);
- 2) neutral vocabulary, can be emotional in speech (potentially emotional).

Vocabulary that describes or dominates other emotions, in the opinion of the scientist, is not emotional.

Let's take a closer look at the units of emotion transmission in language and, accordingly, in text. The main group of words that allow you to directly express the emotional concerns of the speaker are emotions, the first function of which is to express their emotional nature. In addition, the emotion may or may not affect the recipient (reader). Since we are interested in the emotional-pragmatic aspect of the author's attitude and perception, we will consider the expressive-affective side of emotions to determine what the author wants to convey to readers. Emotive serves as a hyperonym in relation to affective - "emotive", which is the only way to express a clear emotion without its name. Affects include conjunctions, obscene words, that is, words that serve only to express emotions directly and have no logical meaning. The main feature of affective vocabulary is that it does not describe the emotion more than other emotional words, it directly conveys the emotional state of the subject. In addition, the emotional meaning of such tokens is a general expression of a particular emotion, as well as a personal expression due to the growth of additional meanings in the context of the word semantics.

Other subgroups of emotions are connotatives, which are shared by the emotional meaning with the main logical meaning. Connotatives describe greater emotional awareness than affectives. These are a variety of word-generating derivatives: zoolexics, metaphors and comparisons with zoonymic components, evaluative lexemes, emotionally colored vocabulary, colloquial vocabulary, archaisms, poetics, diminutives, colorists, and more.

Experiment. The importance of verbal comparisons and metaphorical processes in the role of connotations in the text should be emphasized. The whole structure of the comparison serves to amplify or highlight any sign. Metaphor and comparison are two cognitive mechanisms that are

closely intertwined in each other's structure. Two mental operations serve to process information and its structure. Comparison is more explicit than metaphor, and its linguistic formulas are considered to be easier to identify in the text due to a special comparative operator ("as", "like", etc.), which in turn means a metaphorical, implicit comparison. Comparison is a new associative link and can be used to create images or to reinforce existing ones. The units of comparison are not lexical units and their definitions, but images, mental concepts that unite the whole set of signs and characteristics. Comparison of concepts allows you to specify the necessary elements, giving the depth of meaning, angle, clarity of objects, connections and comparisons.

V.P. Moskvina, studying the semantic features of metaphor, distinguishes the animalistic / zoomorphic type of metaphor, where an additional subject for comparison is an animal (Karaulov, 2010:50). Zoometaphors play an important role in the linguistic realization of the category of emotionality in a fairy tale text. Zoonyms, zoolexemes, animalistic vocabulary are "lexical units that are the direct names of animals." In English, most zoolexemes can be used to describe a person's assessment characteristics and emotional state to the object of assessment. Zoometaphora is a linguistic description of a person and is based on different images. It is based on a very clear and distinctive sign that describes an animal. This sign is usually easily formed in the mind of the narrator, because he is the leader when comparing man with animal.

Results and discussion. To look at the types of emotional vocabulary in English in general, consider Barack Obama's pre-election speech as an example. Barack Obama's campaign speeches are part of the pre-election discourse, that is, the political debate, the sum of all the acts of speech used in the political debate, as well as the rules of public policy.

Barack Obama's words full of rhetorical methods, like epithets (monumental problems; powerful coalition; unyielding faith; devastating climate change; pervasive achievement gap; brutal legacy of slavery), metaphors (he stole the show; giants, whose shoulders we stand on; eyes burning; erosion of black families; shape the political landscape). Open metaphorical comparisons (make a big election about small things; like Moses, they challenged Pharaoh; until this black church seemed once more a vessel carrying the story of people) and epithets can evoke the necessary emotion and association in the listener. Another important decoration of the word is allusions (they claim that our insistence on something larger, something firmer and more honest in our public life is just a Trojan Horse for higher taxes and the abandonment of traditional values).

Analyzing the text at the syntactic level, it should be noted that the words contain anaphora, parallelism and repetition. This text makes a special rhythm (It's that American spirit - that American promise - that pushes us forward even if the path is uncertain; that binds us together in spite of our differences; that makes us fix our eye not on what is seen, but what is unseen, that better place around the bend.). Rhythm leads to a little emotional arousal. Rhetorical questions (When they start beating your friends and neighbors, how else can you simply kneel down, bow your head and ask the Lord for salvation? Are we making sure we're giving a second chance to those who have strayed and gone to prison? but want to start a new life?) is used to attract the attention of the audience, thus attracting the listener to his words, making him an active participant in the political life of the state.

The tools used can have a huge impact on the audience, helping to convince them that the candidate is a patriot and that America is fighting for prosperity. One of the most common and effective methods found in Obama's pre-election speeches is the tricolon, which forms the trinomial that compares three important things - the form of the speech part - one of Cicero's most popular methods. "We can't keep spending money that we don't have in a war that we shouldn't have fought. We can't keep mortgaging our children's future on a mountain of debt. We can't keep driving a wider and wider gap between the few who are rich and the rest who struggle to keep pace. It's time to turn the page." In addition, tetracolone (four members) is a very reliable and effective structure:

"It's not about rich versus poor; young versus old; and it is not about black versus white. It's about the past versus the future. It's about whether we settle for the same divisions and

distractions.” As you can see from this example, the structure inside the tetracolone changes, which in turn allows the audience to increase the effect of attention and achieve the necessary perception of speech.

The frequency of other types of repetition is also observed in the speeches of Barack Obama. The most common type of repetition is lexical tautological repetition. Repetitions in speech are represented by the following stylistic devices: anaphora and epiphora.

Here is an example from Anaphora: “We're up against the conventional thinking ... We're up against decades of bitter partisanship that cause politicians to demonize their opponents... We're up against the idea that it's acceptable to say anything and do anything to win an election ... And this election is our chance to give the American people a reason to believe again”.

Rhetorical arguments are present in all forms of communication, but are most pronounced in public speaking. There are also many examples of repetition in Obama's argument. The argument is always made by a person called a speaker for an audience or readers. The purpose of the latter is to gain or strengthen the audience's consent to the thesis he or she wants to approve. New rhetoric, like old rhetoric, hopes to persuade the audience to get their consent, which can be theoretical first and then practical.

Parallelism is basically a repetitive structure that implies the structural similarity of sentences expressing equal ideas, such as "embracing the burdens of our past without becoming victims of our past." Thus, parallelism can be used to create tension, thus showing a sense of equality (Tretyakova,1998:13).

In Obama's speech, the argument is explained by the fact that he repeatedly used the indicators of repetition presented in this article. Thus, repetition is one of the most effective means of enhancing the effect of speech, not only the most effective "pure" repetition, but also partial repetition with differences in form and content, supplemented by other rhetorical and stylistic means. As we can see from the above study, the figures of repetition in Barack Obama's speeches are varied and frequent, which, of course, gives him his rhetorical artistry and prestige.

Despite Obama's relatively short political career, his speeches are full of quotes: “There’s not a liberal America and a conservative America; there's the United States of America”; “I don’t oppose all wars. What I am opposed to is a dumb war”; “In the face of impossible odds, people who love their country can change it”; “Do we participate in a politics of cynicism or a politics of hope?”; "You know, my faith is one that admits some doubt" (see: "Respect faith, but doubt is what gets you an education"), and some phrases are taken as national motto: "Hope Action Change", "Yes We Can".

Thus, the study of the "famous" rhetoric of Obama, the senator and the candidate for the presidency of the United States led to the following conclusion. This politician's public speeches testify to his clear oratory style. We believe that the effectiveness of rhetoric depends on the speaker's ability to combine rational and emotional speech in his speech. Thus, Barack Obama has an effective combination of tools to influence the emotional and cognitive spheres of man, and in some cases, the perception of emotional influence replaces the analysis of concepts, ideas, logical conclusions. As a result, Obama's rhetoric is full of creative tools, emotional art, creativity, and inspiration. The aesthetic properties of speech policy ensure the active use of paremia.

As mentioned above, behind the discourse (speech) is a person with a set of cognitive relationships who choose verbal and non-verbal strategies to influence the target audience. The use of such language tools as paremia allows Obama to substantiate and support the main ideas and concepts of his rhetoric. The foundations of his political and life philosophy are illustrated in proverbs. He is also the most active in using paremia in key moments in he's political life. For example, a politician is based on the use of random and accidental paremias. It is important to note that both types of use have specific functions in rhetoric.

Conclusion. The emergence of traditional paremias, in the words of Barack Obama, allows us to respect the basic national principles and be a guardian of traditions. On the other hand, a creative

(casual) program helps to convey new cognitive content that differs from traditional policy perceptions and views. The author's words are based on the usual ritual units, and, first of all, the antipodes made by Obama in his speech, cause disagreement, clicks, disagreements with the policy pursued by the government.

Thus, as we have seen, not all linguists have the same approach to defining emotional vocabulary. Thus, there are two main explanations for emotionality. According to the first (L.G. Babenko, E.M. Galkina-Fedoruk), the category of emotionality includes both the name of the emotion, pure emotions, and potentially emotional words. According to another position (V.I. Shakhovskiy, I.V. Arnold, A.S. Ilinskaya) removes emotional words called emotions and feelings, because in their opinion, these words only mean the idea of anxiety, and not directly.

References:

- 1 Karaulov Yu.N. *Russian language and linguistic personality*. – Moscow: LKI Publishing House, 2010. – 264 p.
- 2 Mikhaleva O.L. *Political discourse. Specificity of manipulative influence; Librokom*. – Moscow, 2008. – 256 p.
- 3 Sheigal E.I. *The category of predictiveness in political discourse // Language, consciousness, communication*. – M., 2000.
- 4 Tokareva I.I. *Ethnolinguistics and ethnography of communication: monograph // under total. ed. F.Litvin; Minsk state linguist. un-t*. – Minsk, 2001. – 250 p.
- 5 Tretyakova G.N. *Mental scheme "your world" // Methodology for researching political discourse: Actual problems of meaningful analysis of socio-political texts: collection of articles. scientific. Proceedings / Belarusian State University; under total. ed. I.F. Ukhvanova-Shmygova*. – Issue. 1. – Minsk, 1998.
- 6 Yuzefovich N.G. *Political discourse and intercultural communication // Interpretation. Understanding. Audarma: Sat. scientific. Art. / Saint Petersburg State University of Economics and Finance; otv. ed. V.E. Chernyavskaya*. – St. Petersburg, 2005. – S.231-240.

ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУ
ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯ
LINGUA-CULTURAL LINGUISTICS

МРНТИ 14.35.09

Aitjan Bagdat¹, J.Abuov²

*¹Master Degree 2nd course of specialty
7M01703 – Foreign language: two foreign languages
Abay Kazakh national pedagogical university*

²Doctor of Philology, professor, Abay KazNPU

CLIL AND ITS IMPLICATIONS TO CHINA’S EFL TEACHING

Abstract

Based on the literature review of the CLIL teaching model, this article explores the necessity and feasibility of applying CLIL to college English teaching in China. It is pointed out that CLIL has pedagogical implications for the current college English teaching reform in China. Finally, the article raises some problems that merit consideration when CLIL is applied to the actual teaching process.

Keywords: CLIL, content and language, collage English teaching.

Айтжан Бағдат¹, Ж.Абуов²

*¹7M01703 – Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының
2 курс магистранты, Абай атындағы ҚазҰПУ*

²ф.ғ.д., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ

CLIL ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚЫТАЙДЫҢ EFL ОҚЫТУЫНА ӘСЕРІ

Аңдатпа

CLIL оқыту моделінің әдеби шолуына негізделген бұл мақала CLIL-ді Қытайдағы колледждерде ағылшын тілінде оқытуға қолдану қажеттілігі мен орындылығын зерттейді. CLIL-дің қазіргі кездегі Қытайдағы колледждердегі ағылшын тілін оқыту реформасына педагогикалық әсері бар екендігі айтылды. Сонымен, мақалада CLIL-ді нақты оқыту үдерісіне қолданған кезде қарастыруға тұрарлық кейбір мәселелер көтерілген.

Түйін сөздер: CLIL, мазмұн мен тіл, колледжде ағылшын тілін оқыту.

Айтжан Багдат¹, Абуов Ж.²

*¹магистрант 2 курса специальности
7М01703 – Иностранный язык: два иностранных языка*

²д.ф.н., профессор, КазНПУ имени Абая

CLIL И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО В КИТАЕ

Аннотация

В этой статье, основанной на обзоре литературы по модели обучения CLIL, исследуется необходимость и возможность применения CLIL при обучении английскому языку в колледжах в Китае. Отмечается, что CLIL имеет педагогические последствия для текущей реформы преподавания английского языка в колледжах в Китае. Наконец, в статье поднимаются некоторые проблемы, которые заслуживают рассмотрения при применении CLIL в реальном процессе обучения.

Ключевые слова: CLIL, содержание и язык, преподавание английского языка в колледже.

Introduction. In recent decades, second language teaching in foreign countries has gradually abandoned discrete skills teaching, and it has become more and more common to introduce continuous subjects or professional knowledge into second language teaching. It is the teaching concept of "CLIL" (content and language integrated learning). CLIL is a new teaching concept based on Hymes's "Communicative Competence" theory and Halliday's "Functional Linguistics" theory. It is formed with the further understanding of the function of language and the purpose of communication. This teaching model started in European countries in the 1980s and spread quickly in many countries. Although CLIL is still in the stage of exploration and teaching experiments, it has received general attention in foreign language circles and has been applied to second language teaching more and more. It is estimated that currently 1,800 European schools are adopting a teaching model similar to CLIL.

However, CLIL is not a new teaching concept; it is a new development stage of English for Specific Purposes (ESP). In the 1960s, some linguists put forward "English for Specific Purposes", which refers to English related to a certain profession, subject or purpose. ESP is also a language. Its teaching not only includes training of English language skills, but also has obvious professional connotations. It is a combination of language skills training and professional knowledge learning. But language teaching itself is not the end of ESP, and using language to achieve a certain goal is the real purpose of ESP. Therefore, the so-called "specialty" refers to the "purpose" rather than the "language" itself. This fully meets the needs of learners in different occupations, studies and employment. This spirit is also reflected in the Chinese college English syllabus, according to the Regulations on the Implementation Plan for the Reading Phase of the College English Syllabus. The purpose of college English teaching is: "Through instructing students to read related professional English books and literature, so that they can further improve their ability to read and review English scientific and technological materials, and can use English as a tool to obtain professional information".

With the development of ESP in the 1980s, some teaching ideas, such as the special academic English-CBI (Content-based Instruction), which is based on subject-based professional content, and the language teaching model SCLT (sustained content language teaching approach) emerged. At present, the bilingual teaching, which is widely being tried in universities, even middle and primary

schools, is an example of the application of these teaching concepts. "Bilingual teaching" is actually a kind of content-centered teaching, which is a teaching activity that uses two different languages for subject education, and emphasizes the use of foreign languages in non-language subjects.

The development of teaching concepts has also brought enrichment of teaching practice. Teaching models, such as task-based teaching, theme teaching, and bilingual teaching, have gradually replaced traditional teaching practices such as translation methods. They all reflect the requirement to break away from pure language forms and focus on content teaching. These teaching concepts and teaching models have also aroused the interest of researchers to varying degrees. The author has made statistics on the papers on "Foreign Language Research and Teaching" published on the Chinese Academic Journal Online during 1994-2004, and found that 128 articles on bilingual teaching were published; secondly, task-based teaching, with a total of 82. There are 20 articles and 17 articles on the topic teaching method and ESP respectively; while the research on CBI and SCLT has only a handful of two or three articles. Therefore, the CLIL model is still a relatively new teaching concept in China, but at the same time it has a rich research background.

The basis and main features of CLIL. Traditional foreign language teaching takes the language form as the key link, attaches importance to the structural form of the language, takes mastering the language form as the main purpose of foreign language learning, and ignores the content and meaning of the language. Professional knowledge and the improvement of students' language ability are often artificially separated, and the CLIL teaching model can make up for the shortcomings of the above teaching model. Because CLIL turns the isolated and pure language teaching into a combination of formal language teaching and content teaching. The "content" here includes not only the subject content that students learn in school, but also the non-subject content that students are interested in.

In the CLIL mode, language is used to learn content, and language acquisition is promoted through content. Students can not only improve their language skills through professional knowledge of a subject, but also learn and master professional knowledge in the process of language learning. This can overcome the shortcomings of traditional foreign language teaching, taking into account the subject content and language form. The study also found that when the teaching plan stipulates that the ultimate goal of students learning a foreign language is to master the foreign language itself; students often lack learning motivation for such learning. We can often hear students complaining: "We are not specialized in English major. What is the meaning of learning English for us?" But when a foreign language becomes a tool for learning other subjects, the meaning of learning a foreign language is quite different. Understanding the subject content written in a foreign language becomes an effective motivation to promote students' language learning. Students' enthusiasm for learning foreign languages will be greatly improved, but the premise is that the subject content must arouse students' interest and have certain practical significance to students. The subject content provides the foundation for students' classroom communication activities. Students can conduct real and extensive exchanges on subject content or topics of interest to them, instead of empty and abstract communications without a clear purpose. Few students are interested in this kind of abstract language learning without any practical functional significance. Therefore, in this unreal classroom environment, language communication is often a formality and lacks content that can really stimulate discussion.

CLIL is a language teaching method that focuses on a certain professional subject. This model draws on the advantages of the various teaching approaches mentioned above. Among them, the closest is the bilingual teaching currently being implemented in China, that is, the teaching of various subjects in a second language or foreign language. However, the essence of CLIL is content-based. The content it defines includes not only subject knowledge, but also topics that students are interested in. Compared with other teaching modes, CLIL teaching includes two main contents: one is to focus on exploring a certain knowledge subject; the other is to focus on second language learning and teaching. The first content is the formal courses in the university, such as

biology, history, mathematics, business administration, social science and other courses. These courses usually take one semester or one academic year, and are mainly held by professional course teachers, whose task is to guide people's professional knowledge of a subject for a long time. The second content of CLIL teaching focuses on reading, writing, speaking and listening abilities, as well as students' vocabulary, grammar and phonetics. This teaching model can not only meet the needs of students for learning professional subject knowledge, but also enable them to obtain information or different perspectives from a variety of channels, cultivate their critical thinking skills, allow them to read a lot, and contrast, compare, synthesize and evaluate the literature materials. Presenting students with all or most of the content and coherent knowledge information covering all or most of a professional subject can also enable students to have a deep understanding of the subject knowledge, carry out meaningful learning and exchanges on subject knowledge, and greatly improve students' language ability.

The necessity and feasibility of CLIL in Chinese college English teaching. The current college English teaching in China often only focuses on general English teaching and neglects professional English teaching. Students of different majors in colleges and universities often use a limited set of public English textbooks together, and the test and evaluation are still mainly based on passing the CET4 and CET6. This policy is based on a misunderstanding: Only when the foundation of public English is laid, can we talk about professional English teaching. Under this kind of education mode, students' English application ability is very poor. They lack understanding of the importance of learning English, and their intrinsic motivation is not easily stimulated. It is difficult for college English teaching to make substantial breakthroughs. With China's entry into WTO and the trend of globalization in the 21st century, college English teaching in China is facing more serious challenges. Cultivating talents who can use English as a tool to obtain information in various professional fields and participate in various academic exchanges should become one of the most urgent tasks of Chinese college English teaching.

Bilingual teaching reflects the social requirements of social and economic development for talent training, and it is the trend of college English teaching reform in the future. Because the implementation of bilingual teaching has many advantages: First, it helps to broaden students' horizons and enable students to learn the latest knowledge. By using the original English textbooks, students can learn the latest international knowledge and get in touch with the most cutting-edge theoretical viewpoints of the subject. Secondly, it is conducive to cultivating students' English application ability, and using English as a tool to serve learning and work. Third, it is conducive to consolidating professional knowledge and increasing students' interest in professional learning. Through the study of the writing style of the original foreign language textbooks, the author's discussion methods and writing ideas, students can also obtain things other than professional knowledge, such as ways of thinking, academic attitudes, etc., and their horizons will be broadened, and their interest in professionalism is will be also stimulated. .

CLIL can be said to be an extension of bilingual teaching in China. It has important reference significance for the reform of Chinese college English teaching and the establishment of a new college English teaching model. This model is feasible to promote in non-English major colleges and universities. First of all, non-English majors are majoring in various professional courses related to their own majors, and they have a good subject knowledge base, and do not need to set up courses related to subject content, so that they can make full use of the students' original schema structure. Secondly, all students majoring in public English have mastered certain basic English knowledge, have certain listening, speaking, reading and writing skills, and have the basis for professional knowledge reading and discussion. Third, this teaching mode can meet the needs of students for learning professional subject knowledge, make English a tool for learning subject knowledge, and help stimulate students' enthusiasm for English learning.

In this mode, lessons are often taught by English teachers who collect teaching materials based on the students' professional or subject knowledge, or directly introduce the original foreign

textbooks. Of course, the teaching materials must conform to the students' interest and cognitive structure. Teachers can require students to collect materials, conduct research studies, and conduct certain guidance and screening. In this teaching mode, language teachers sometimes invest more time and energy due to lack of relevant professional knowledge content, which also puts forward higher requirements for teachers. Teachers should not only pay attention to their own improvement, but also strengthen the cooperative teaching awareness with teachers in other departments of the university. The teaching management can also promote the cooperation between professional teachers and language teachers, which provides the possibility of cooperative teaching between teachers.

Conclusion. In summary, the CLIL teaching concept has important guiding significance for the reform of public English teaching, which will be the trend of college English teaching reform in the future. However, there are many aspects worth considering to promote college English teaching in order to truly exert its advantages. For example, the training of the faculty requires the cultivation of a group of compound teachers who can teach both general English and basic courses of a certain major in English. The compilation of textbooks must also combine the characteristics of various professional disciplines, and boldly advocate the direct use of original textbooks imported from abroad and effective use of the Internet or other modern media methods. At the same time, the concepts of teachers and students need to change. The teaching management concepts and assessment methods of the administrative departments of universities and the formulation of teachers' workload and remuneration are all factors related to the realization of college English reform.

References:

- [1] 王美玲. 试析内容与语言融合学习在非英语欧盟国家高等教育中的应用[J], *山东外语教学*, 2004, (2) : 26-31.
- [2] Wolff D. *Content and Language Integrated Learning: a Framework for the Development of Learner Autonomy* [A]. Little D, Ridley J, Ushioda E. *Towards Greater Autonomy in the Foreign Language Classroom* (C). Dublin: Authentik, 2002.110-121.
- [3] 吕良环. 语言与内容相融合-国外外语教学改革趋势[J]. *全球教育展望*, 2001, (8) : 8-13.
- [4] 周笃宝. 双语教学与语言-内容融合发[J]. *比较教育研究*, 2004, (6) : 40-44.
- [5] Murphy J, Stoller F. *Sustained Content Language Teaching: An E-merging Definition* DJ. *TESOL Journal*, 2001, 21(3): 3-5.
- [6] Little D. *Responding Authentically to Authentic Texts: A problem for Self-access language Learning?* [A] Benson P, Voller P. *Autonomy and Independence in language Learning*(C). – London: Longman, 1997. – 235-246.
- [7] Little D. *The European Language Portfolio: Structure, Origins, Implementation and Challenges* [J]. *Language Teaching*.2002, 35(3): 182-189.
- [8] Benson P, Nunan D.C. *Special Issue on the Experience of Language Learning* (J). *Hong Kong Journal of Applied linguistics*. 2002.7 (2): 26-34.
- [9] 骆巧丽. 非英语专业大学英语教改模式初探[J]. *浙江师范大学学报*, 2002, (增刊) : 35-39.

С.Т. Тлеубай¹, А.С. Думбебаева¹

¹аға оқытушы, педагогика ғылымдарының магистранты,
Абай атындағы КазҰПУ

ШЕТ ТІЛІНДЕ ҚАЗАҚ ЭТНО-СТИЛІН ЖОБАЛАУ

Аңдатпа

Қазіргі заманда ұлт патриотын тәрбиелеу жұмысында оның бойында ұлттық сана-сезімді қалыптастырудың мәні зор. Шет елдердегі аз этникалық топ болып табылатындығына қарамастан, олар әрдайым өздерінің түп атамекені - Қазақстанмен рухани-мәдени және шаруашылық байланыста болуға тырысады. Олардың тарихи Отанмен тығыз байланыста болуын қамтамасыз етеде 1992 жылы құрылған Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының рөлі зор. Міне осы жобалық жұмысты жазу барысында жалпы қазақ ұлттық киім үлгілерін сақтап ұрпаққа барынша таныту және осы этно дизайн үлгілерін дамыту. Жалпы даму жолдарының барысында зерттеудің негізгі міндеттің бірі ретінде қазақ этно стилінің тарихын жеткізу. Ұлттық киім – бай тарихи-мәдени мұра, оны зерттеу бізді өткен ғасырлардағы әдет-ғұрып, салт-дәстүр, халықтың хал-ахуалынан кең көлемде жан-жақты хабардар етеді. Қазақ халқының киімі басқа ұлттардан өзгеше өзіндік қасиетке толы.

Түйін сөздер: ұлттық, этно-стиль, дизайн, тарих, шет елдердегі қазақ, рухани-мәдени, шет тілінің маңыздылығы.

Тлеубай С.Т.¹, Думбебаева А.С.¹

¹старший преподаватель, магистрант педагогических наук,
КазНПУ имени Абая

ПРОЕКТИРОВАНИЕ КАЗАХСКОГО ЭТНО-СТИЛЯ НА ИНОСТРАННОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация

В работе по воспитанию патриотизма нации в современном мире большое значение имеет формирование у него национального самосознания. Несмотря на то, что они являются малочисленными этническими группами за рубежом, они всегда стремятся поддерживать духовно-культурные и хозяйственные связи со своим родоначальником-Казахстаном. Огромную роль в обеспечении их тесной связи с исторической родиной играет созданная в 1992 году Всемирная Ассоциация казахов. Именно при написании этой проектной работы необходимо сохранить казахские национальные образцы одежды и развивать эти этно-дизайнерские образцы. В ходе общих путей развития одной из основных задач исследования является передача истории казахского этно-стиля. Национальная одежда-богатое историко-культурное наследие, изучение которого в широком масштабе информирует нас о традициях, обычаях и обычаях прошлых веков, о самочувствии народа. Одежда казахского народа отличается от других национальностей.

Ключевые слова: национальный, этно-стиль, дизайн, история, казахское зарубежье, духовно-культурное, важность иностранного языка.

Тлеубай С.Т.¹, Думбебаева А.С.¹

¹senior teacher, master student of pedagogical sciences,
Abay Kazakh national pedagogical university

DESIGN OF KAZAKH ETHNO-STYLE IN A FOREIGN LANGUAGE

Abstract

In modern times, the formation of national consciousness is of great importance in the work of educating a patriot of the nation. Despite the fact that they are a small ethnic group in foreign countries, they always strive to maintain spiritual, cultural and economic ties with their homeland - Kazakhstan. The World Association of Kazakhs, established in 1992, plays a great role in ensuring their close ties with the historical homeland. Here, in the process of writing this project work, it is necessary to preserve the patterns of Kazakh national clothing as much as possible and develop these patterns of ethno-design. In the course of general development, one of the main tasks of the study is to convey the history of the Kazakh ethnic style. National clothing is a rich historical and cultural heritage, the study of which comprehensively informs us about the customs, traditions, and well-being of the people of past centuries. The clothes of the Kazakh people are different from other nationalities.

Keywords: national, ethno-style, design, history, Kazakh in foreign countries, spiritual and cultural, the importance of a foreign language.

Кіріспе. Адамзат полеолит – тас дәуірінде тігіссіз байланатын лыпа киімдерді пайдаланумен қатар сүйек ине, сүйек бізді қолданып тері және тоқыма киім-кешек жасап, киіну мәдениетінің басқа да түрлерін қалыптастыра бастаған. Алғашқы қарапайым киімдер жай ғана байланатын немесе түйрелетін болған. Тас дәуірінің соңын ала адамдар қолға үйреткен мал жүнін, аң терілерін жабайы өсімдіктердің жапырақтарын, қабықтарын пайдаланудың жолын тауып, жабайы кендір сияқтыларды есіп, мал 9 жүндерін иіріп, сүйектен тебен ине жасап, бастарына бүркеніш, үстілеріне жаға, жеңсіз тері киім, белге орайтын алжапқыш, аяққа тартатын тері шақай сияқты біршама тұтас тері киімдерін тіге білді. Ұлттық киім – бай тарихи-мәдени мұра, оны зерттеу бізді өткен ғасырлардағы әдет-ғұрып, салт-дәстүр, халықтың хал-ахуалынан кең көлемде жан-жақты хабардар етеді. Қазақ халқының киімі басқа ұлттардан өзгеше өзіндік қасиетке толы. Мұның басты себебі: қазақ халқының табиғат төсінде өсіп, еркін ғұмыр кешуімен байланысты. Қазақтың ұлттық киімдері негізінен ертедегі көшпенділер киімдерін еске түсіреді. Қазір өзіміз күнделікті киіп жүрген бірқатар киім үлгілері сақ дәуірінен бастау алады. Қазақтардың киімді солға қаусыратыны сақ киімдерінде, орта ғасырларда түріктерде кездеседі. Көшпенділердің киім үлгілерінің тігілу мен пішілу тәсілінде сабақтастық сақталған. Көшпенділер адамзат тарихында атқа отыруға қолайлы болу үшін ойлап тапқан кең шалбар мен екі өңірі ашық, қаусырылатын кеуде киімі – шапанды адамзат өркениетіне қосқан. XX ғасырдың 20-шы жылдары Ойыл мен Сағыз бойын мекендеген қазақтардың киім-кешегін палеоэтнологиялық деректермен салыстыра зерттеген С.И. Руденко, күпінің қазаққа, оның ата-бабасына кем дегенде бұдан екі мың жыл бұрын белгілі болған киім үлгісі екенін дәлелдеген. XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырдың басында товарлық өндірістің дамуы, көрші халықтармен экономикалық және мәдени қарым-қатынастардың нығаюы, орыстардың, украиндықтардың, немістер мен татарлардың, тағы басқа халықтардың көптеген қоныс аударуына байланысты қазақ тұрмысына ене бастаған өзгерістер, сол сияқты қалалық сәннің әсері ұлттық киімге де ықпалын тигізбей қойған жоқ [1, б. 10].

Қазақтың ұлттық киімдерінде оның этникалық тарихы мен экономикалық, әлеуметтік

және табиғи ортаның ерекшеліктерінен туындайтын көне дәстүрлері сақталған. Әсіресе ұзатылатын қызды үлдемен-бүлдеге ораған. Гр. Андреев өзінің 1915 жылдары жазған «Киргизский той» деген еңбегінде былайша суреттеген: «Киімнің ең жақсысы қалыңдықтың үстінде. Желбіршекті жібек көйлекпен, барқыт қамзолдың сыртынан кигені жібек көк бешпент, иығына жамылғаны парша шапан. Қос бұрымында сылдыраған күміс шашбау, басына майда күміс теңгелермен әшекейленіп, төбесіне үлбіреген үкі қадалған «қыз қалпақ». Қыздың ұзатыларда киетін киімі қымбат маталардан тігілді. Асыл тастармен, моншақталған желегі бар сәукеле – қыздың оң жақта отырғандағы баскиімі. Күйеуінің ауылына жеткен соң басына жаулық салынады» [2, б. 25].

Қазіргі заманғы дизайн – адам суретшілік іскерлігінің, әрі теориялық ойлау қабілетінің негізінде қалыптасқан сала. Сұлулық және функционалдық заңдылық нәтижесінде жасалынған бұйым дизайн туындысы болып табылады. Қазіргі дизайн заттық бұйымдарды сәндеудің барлық талабына жауап бере алады, сондықтан киім жобалауына да тікелей қатысы бар. Дизайн (design) – ағылшын тілінен аударғанда жобалау, сызу, ойлап табу, сондай – ақ жоба, сызба, сурет деген мағынаны білдіреді. Қазіргі кезде бұл термин өндіріс бұйымдарын әрі ыңғайлы, әрі әдемі көркемдеп жобалау дегенді білдіреді. Дизайн пайда болуының алғы шарттары қол еңбегінен машина өндірісіне ауысу ғасырында қалыптасқан. 20 ғасырда индустрияның қарқынды даму нәтижесінде штампаланған сән түрлері тауарлар дүниеге келді. Ю.Б. Боров айтқандай: «Бұйым жасаушының жеке даралық қасиеті жоғалғандықтан, өнім сәндік зат болудан шығып қалды». Сол кезде бұйымның жалпы құрлысын жобалаған құрастырушыға оны эстетикалық тұрғыдан безендіретін, бейнелейтін суретші екеуінің бірігуінен дизайнер мамандығы пайда болды. Дизайн – қолданбалы өнердің өндірістік дамуы негізінде техниканың эстетикамен үйлесімі нәтижесінде пайда болған сала. Киім көмегімен адам өзінің ішкі жан сұлулығымен қатар денені де әсерлі етіп көрсетеді. Адамды әдемі де, тартымды етіп көрсететін киім үлгілерін жасау қазіргі болашақ дизайнерлердің қолдарында. 20 ғасырдың аяғында дизайн саласында адамзаттың еркін дамуына лайық жаңа кеңістікті құру, мұқтажын өтейтін стильдер кең тарай бастады. Қалыптасқан қағидалар мен дәстүрден, тіпті шынайы өмір шындығынан да алшақтай отырып көркем өнер мен әдебиетті жаңартпақ болған, өнер ағымдарын топтастырған авангард стилі. Соңғы онжылдықта сән жастарға ашық қызмет етуде. Сондықтан қазіргі заман адам киімі үнемі жаңа түр жиынтығымен, заңа заттармен толығып отыруы қажет. Ежелгі және дәстүрлі костюмдерде киім адамды тек денелік әсерлерден қорғап қана қоймай, магиялық қорғанысты қамтамасыз етіп, қара күштердің әсерінен де қорғаған екен. Демек, киім деп алғашқы адамдардың денесіне салынған суреттер, ортағасырлық жауынгерлердің киімдері, қазіргі қроғаушы жилеттер, сәндік көйлектерді де атауға болады. Қазіргі киім кешек түсінігін көйлек, аяқ киім, бас киім, шарф, белбеу, сумка, т.б. қамтиды. Киім-кешектің негізгі қызметі – қорғаныс (денелік және моральді қорғаныс) және пайдалы-практикалық болып келеді. Өйткені киім адамның қандай да бір әрекетіне байланысты тағайындап дайындалады. Адамның қоршаған әлемге бейімделуіне көмектеседі.

Әдістер. Қазіргі әлемдегі ағылшын тілінің маңыздылығын асыра бағалау қиын. Өйткені, оны қолданатын 1 миллиардтан астам адамды таңдауға болмайды. Егер олардың жартысы үшін ол туған болса, онда 600 миллионға жуық адам оны шетелдік ретінде таңдады. Әрине, қазіргі әлемде ағылшын тілінің таралу ауқымы соншалықты үлкен, сондықтан бұл тіл әртүрлі салаларда бірдей бола алмайды. Оның әр түрлі нұсқаларына және әр ұлт үшін өзіндік ерекшеліктерінің болуына қарамастан, ағылшын тілі біздің жер шарымызда ең танымал болып қала береді. Сондықтанда қазіргі заманға сай шет елдердегі халқымызға өз салт-дәстүрлерімізді барынша қосыла танытып дамытуымыз керек. Қазіргі кезде өмір бізге өз жағдайларын талап етеді, олардың бірі-ағылшын тілін кем дегенде бастапқы деңгейде білу қажеттілігі. Ағылшын тілінің халықаралық тіл ретінде қалыптасуының негізгі себептері: Қолданудың әмбебаптығы - ағылшын тілі іс жүргізу, мәмілелер мен келісімшарттар жасау,

терминологияда қолдану және жеке қарым-қатынас жасау үшін бірдей қолайлы. Басқа тілдермен салыстырғанда меңгерудің салыстырмалы қарапайымдылығы. Мысалы, қытай тілін үйрену үшін кем дегенде 4-5 жыл жұмсауға тура келеді және алғашқы екі жылда 1500 иероглифті үйренуге тура келеді. Еуропалықтар үшін ағылшын тілі осы салаға жат топтардың тілдеріне қарағанда әлдеқайда жақын. Ағылшын тілі IT саласының, заманауи мәдениет пен бизнестің басты тіліне айналды.

Адамзат қоғамы дамыған сайын қолөнердің біразы жаңа әдіс тауып, жаңа түрге ие болды, дегенмен сол тамыры терең ұлттық сән өнері үлгілерінің кейбіреулері әлі де қолданыста бар дәстүрлі түр-формасын, қасиетін жоғалтқан жоқ. XX ғасырдың басында қазақ зиялылары Еуропаның киім кию дәстүріне еліктей бастады. Олар костюм-шалбар, қайырмалы жағалы ақ жейде, галстук тағуды әдетке айналдырды. Шапанды тастап, пальтоға көшті, атқа мініп жүрмей, күймеге отырды. Ұлттық киімдер олар үшін, яғни өздерін ақсүйектер деп атай бастағандар үшін ада болды. Оқығандар жаңа мизамша киінуді мен қысқа кигендерді «шолақ етектер» деп күлетін жағдайға келді. Ұлттық киім қашанда тарихшылардың, этнографтардың, өнертанушылардың назарында болды. Суретшілер, әдебиетшілер, театр және кино қайраткерлері, сәнгерлер дәуірлер бойы сақталған ұлттық киімдер арқылы өздері жасаған бейнелерін қорландырып отырды. Қазақ киімдерін зерттеу Қазан революциясынан кейін ғана кеңінен қолға алына бастады. 1922-1926 жылдары Қазақ республикасының астанасы Орынбор қаласының музейі Ақтөбе, Торғай, Қостанай, Орал, Атырау, Семей, Павлодар аймақтарын аралап, көптеген ұлт киімдері мен өрнектердің, алтын-күмістен жасалған бұйымдардың экспонаттарын жинап, әр облыстағы әртүрлі киім үлгілерін зерттеп қағаз бетіне түсірген. Көптеген киім үлгілері Абай атындағы Опера және балет театры мен М.Әуезов атындағы Қазақ Академиялық драма театрларының эпостық, тарихи шығармаларды сахнаға шығарудағы ізденістері, архив материалдарымен жұмыс істеу нәтижесінде қалпына келтірілді [3, б. 10].

1930 жылдары Қазақ ССР Орталық музейі қызметкерлері С.Омаров пен В.Куж Алматы қаласынан және Алматы облысы, Еңбекшіқазақ ауданынан қазақтың ұлттық киімдерін жинаған. Қазақстан суретшісі Е.Клодт қазақ киімдерінің, ұлттық киім киіп тұрған қазақтардың бейнелерін суретке түсірген. Осы саланы зерттеген Ә.Марғұлан, Т.Басенов, Х.Арғынбаев т.б. еңбектерін айтуға болады. Ескі қорымдар мен қоныстардан табылған археологиялық олжалар баға жетпес дереккөздері негізінде халықтардың «жоғалған» киім үлгілерін қалпына келтірген суретші М.В. Басттың суреттері мен замандастарымыз М.Жұмағалиев, Қ.Ахметжан, Қ.Алтынбеков, Ә.Малаевтар («Шежіре» галереясы) қалпына келтірген костюм реконструкциялары арқылы ежелгі бабаларымыздың киімі туралы жан-жақты мағлұматқа көз жеткізе аламыз. Көшпелі халықтардың киімдерін зерттеушілердің ішінде М.В. Гореликтің еңбегі зор. Ол өз еңбектерінде ертедегі Қазақстан территориясын мекен еткен сақ, түркі, қыпшақ, қимақтардың киімдерін зерттеп, сызбаларын жасаған. Осы зерттеулер қазақ киімінің дамуын, эволюциясын анықтаудың ғылыми негізін салды. Қазақстан жерін мекендеген көшпелі тайпалар мен халықтардың барлығы біздің ұлттық киімдеріміздің қалыптасуына өз үлестерін қосты. Қазақ киімдерінің көшпелі халықтарға ғана тән сипаты болды. Олар өздері баққан мал өнімдерін көбірек пайдаланған. Төрт түлік малдың жүні қазақ халқының өмір тіршілігінде үлкен рөл атқарған және оны ұқсатуды мындаған жылдар бұрын білген.

Нәтиже. Қазақ елінің киіміне келетін болсақ ежелден қыз-келіншектер киген, әшекейдің де ең асылын осылар таққан. Жас қыздар бүрмелі етектегі көйлек, бешпент, қамзол, қынама бел киімдер, бастарына үкі кепеш, аяқтарына мәсі, оюлы кебістер киген. Бойжеткен қыздар бастарына кәмшат бөрік, сәндеп өрнектеген ақ шыт орамал тартқан. Қазақтың ұлт киімдерінің түрлері мен атаулары көп: кейде ұлы жүз, орта жүз, кіші жүз үлгілері деп, кейде әлгі жүздер ішіндегі рулардың аттарымен де айырып айтылады. Мысалы, арғын тымақ, найман тымақ, қыпшақ тымақ, адай бөрік, қызай бөрік т.с.с. Кейде географиялық мекен

атына қарай да ерекше мәнер үлгіге бөлінеді Жетісу үлгісі, Арқаның үлгісі т.б. Мұндай бөліп атау киімдердің кеңдігі, ықшамдылығы, бойға қонымдылығы және сәндеу мәнерлерінің ерекшеліктеріне қарай да ажыратылады. Көбіне қазақ киімдерінің үлгілеріне көршілес орыс, тәжік, қырғыз, түркімен халықтарының киім тігу мәнері ықпал етті. Қоғам дамуына қарай бұрынғы ру-тайпаның күні өткен ұғымдар жойылып, киім-кешектегі маңызды саналған ерекшеліктер ескіріп, мәдениеттегі территориялық өзгешеліктердің де сызылып тасталуына алып келді. Қазақы көшпелі тұрмыс ортасында бұл процесс Орта Азиялық отырықшы елдерге 13 қарағанда тезірек жүрді. Оның үстіне, қазақтар орыс ықпалына ілінгендіктен, ру-тайпалық өзгешеліктерін ертерек және жылдам жоғалтуға мәжбүр болды. XIX ғасырдың 20-жылдарында киім дизайнының дамуы біздің елелімізде де дамыды. Соның дәлелі ретінде Надежда Ламанованың ашқан шеберханасын айтуға болады. Ол тек Ресей көлемінде ғана емес, бүкіл дүние жүзіне әйгілі еді. Шеберхана алғаш 1993 жылы «Сән ательесі» деп аталынды және алғаш сол атпен газет-журнал да пайда болды. Сол жылдардағы атақты модельер және театр суретшісі Н.Ламанова былай деп жазған: «Қоғамдық тұрмыс пен мінез – құлықтың ең нәзік көрінісі – костюм ... Бұл бұйымның біздің жұмысымызбен, өмірімізбен байланысты қызмет ету қабілеті бар, сондықтан ол бізге кедергі жасамай, керісінше, толық көмектесу мүмкіндігін көрсету керек». Барлық бұйымдардың ішінен костюм адам баласымен ерекше тығыз байланыста болады. Ежелгі және дәстүрлі костюмдерде киім адамды тек денелік әсерлерден қорғап қана қоймай, магиялық қорғанысты қамтамасыз етіп, қара күштердің әсерінен де қорғаған екен. Демек, киім деп алғашқы адамдардың денесіне салынған суреттер, ортағасырлық жауынгерлердің киімдері, қазіргі кроғаушы жилеттер, сәндік көйлектерді де атауға болады. Қазіргі киім кешек түсінігін көйлек, аяқ киім, бас киім, шарф, белбеу, сумка, т.б. қамтиды. Киім-кешектің негізгі қызметі – қорғаныс (денелік және моральді қорғаныс) және пайдалы-практикалық болып келеді. Өйткені киім адамның қандай да бір әрекетіне байланысты тағайындап дайындалады. Адамның қоршаған әлемге бейімделуіне көмектеседі. Сонау көшпелі заманның салт-дәстүрімен жалғанып келе жатқан қолөнердің аса бай қазынасының бірі – қазақтың ұлттық киімдері. Оның ішінде әсіресе бас киімдер өте ертеден күні бүгінге дейін өзінің әсемділігімен ыңғайлылығымен де пайдаланудан қалмай адамзатпен бірге замана белестеріне сай кәдеге жарап келеді. Жыл мерзімдеріне сай арнайы жасалған түрлері, ерлерге, әйелдерге, балаларға арналған және тағы да басқа жас ерекшеліктеріне қарай бөлінетін түрлері көптеп кездеседі [4, б. 15]. Күнделікті киіп жүруге лайықталған бас киімдер ыңғайлы, қарапайым етіп тігілсе, сән-салтанат, жиын тойларға арналған түрлері одан күрделірек сәнді етіп, әсемдік талғаммен әшекейленген. Қазағымыздың тарихымыз терең әрі рухани бай халық. Қоғамдық талаптар да мәдени қажеттіліктердің сан алуандылығына бастау береді. Қоғам қай заманда да өз азаматтарының нені меңгеріп және қалай оқып-біліп жетілгенін жіті қадағалап отырған. Өйткені, қоғам мүшелерінің өздерінің әл-ауқаты мен игілігі ғана емес, сонымен қатар бүкіл мемлекеттің қуаты мен игілігі де, түптеп келгенде, сол қоғам мүшелері алатын білімнің деңгейіне байланысты. Осыған орай, экономикалық және ғылыми прогрестің заманы болып есептелетін, алайда нәтижесінде әркім өз мүддесіне қарай әрқилы өмір сүруге көшкен ғасыр аяғында болашақ жөніндегі мазасыздық пен үміт итжығысқа түсіп жатқан қазіргі кезеңде білім берудің басты міндеті құлықтылықтың абзал мұраттарына деген сенімді ояту, әркімді өмір мәнін түсіне білуге жетелеу болып отырғаны тегін емес. Сондықтан да білім беру саласындағы саясатты білімнің үнемі толыға түсу процесі және айтарлықтай дәрежеде жеке тұлғаның қалыптасуы мен адамдар арасындағы қарым-қатынастың жетілу процесі деп қараған жөн. Білім берудің міндеті – әрбір адамға өз дарыны және бар шығармашылық қарым-қуатын толық ашуға мүмкіндік беру. Демек, әркімге өзінің жеке жоспарын жүзеге асыруға жол ашу деген сөз. Бұл басты мақсат болып табылады.

Талқылау. Ағылшын тілін меңгеру деңгейін көтеру бастамасы үкіметті, жалпы

халықты және халықаралық мүдделі тараптарды қоса алғанда, көп деңгейлі мүдделі тараптарды қамтиды. Ағылшын тілін қолданудың тез өсуіне қол жеткізу үшін дәйекті, дәйекті бағдарлама қажет. М.В. Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университеті қазақстандық филиалының профессоры Несібелі Құрман ХХІ ғасырда қазақ тілін оқытудың өзекті мәселелерін ортаға салған баяндамасында: «Ағылшын тілі – ғажап тіл емес, оны үйретудің жеңіл жолы әбден екшелген, әдістемесі жан-жақты зерттелген тіл. Әйтпесе, ол ХІ ғасырда ғана пайда болған, ал қазақ тілі VII-VIII ғасырлардағы Орхон, Енисейден табылған Күлтегін жазуларында кездеседі. Ағылшын тілінің күшейген себебі, олар 48 типке арнап кітап жазған», деп түсіндіреді [5, б. 80]. Профессордың айтуынша, адамдардың таңдауы психологиялық ерекшеліктеріне қарай әртүрлі. Біреу сырты қызыл, ішінде өлеңі көп болғанын қалайды, енді біреуі суреттердің аз берілгенін дұрыс көреді. «Өкінішке қарай, өзге тілді сыныптарға арналған қазақ тілі оқулығы бірыңғай, яғни бәріне бірдей. Ең болмаса, оқулық 4 психологиялық типке (холерик, флегматик, сангвиник, меланхолик) арналып әзірленсе, нәтижесі бөлек болар еді. Кеңес заманындағы альтернативті оқулық шығарудан әрі аса алмай келеміз», деді Н.Құрман. Расында, бұл мәселе жүйелі зерттеуді, ауқымды жұмысты қажет етеді. Оған ең алдымен жоғарыда отырған жауапты ведомство мүдделі болуы керек. Өйткені сұраныс бар. Мәселен, биыл Назарбаев Университетте «Elementary Kazakh as a Foreign Language» I, II және «Practical Cultural Kazakh language» атты жазғы курстар жұмысын бастамақ. Бұл – қазақ тілін үйренуге ниет ететін шетелдіктердің артып келе жатқанына дәлел. Аталған жазғы курстардың оқытушысы Дархан Игібайұлы мұндай тәжірибенің бұрыннан бар екенін айтады. «АҚШ-та қазақ тілін оқытуға арналған орталықтар бар, сондай-ақ университеттерде де жазғы курс ретінде оқытылады. Германияда, Мәскеуде де ана тіліміз үйретіледі. Бір кездері Үндістанда да қазақ тілін оқытуға арналған курс болды», дейді маман. Оқытушының ойынша, қазақ тілін шетелдіктерге үйретуде екі басты проблема бар, бұл – арнайы сапалы оқулықтың жоқтығы, сондай-ақ осы салаға маманданған кадрдың аздығы. Оқулықтың болмағаны өз алдына, қазақ тілін үйренгісі келетін шетелдіктердің көбісі ағылшынша сөйлейді. Ал біздегі қазақ тілінің мамандары ағылшын тілін біле бермейді. «Сондықтан ағылшын тілінің маманы шетелдіктерге қазақ тілін үйретіп жүр. Мысалы, орталықтарда, тіл үйрететін мектептерде шетелдіктерге қазақ тілінен сабақ беретіндердің басым бөлігі – ағылшын тілінің мамандары. Кезінде АҚШ-та қазақ тілі бойынша курс жүргізген екі оқытушы да қазақ тілінің емес, ағылшын тілінің мамандары болатын», дейді Дархан Игібайұлы. Оқытушы бұл мәселеде қазақ тілі мамандарының өз шаруасына өздері иелік ететін, міндетін лайықты атқаруға көшетін кезі келді деп есептейді. Ол үшін мамандар ағылшыншаны еркін меңгеріп, қазақ тілін шетелдіктерге ғаламдық тіл арқылы үйрету керек деген пікірде. Сонда ғана қазақ тілін үйретудің жаңа деңгейі, сапасы туралы сөз айтуға болады. Қоғамдағы әр халықтың тілінде, психологиясында, тұрмысында, өмір салтында, адамгершілік ережелерінде түрлі-түрлі ерекшеліктер болады. Оларды мәдениеттен бөліп алу мүмкін емес, олай істеу шындықты бұрмалау болып табылады. Ұлт тілдерінің дамуы ұлттық мәдениеттердің жетілуіне, олардың интернационалдық арнаға құйылуына мүмкіндік туғызады. Ұлттық және интернационалдық мәдениет диалектикалық бірлік құрайды. Ұлттық мәдениетті ұлттарды, халықтарды тарихынан бөліп алып қарауға болмайды [6, б. 56]. Ұлттық мәдениет ұлттық, халықтық дәстүрлерден дем алады, сол дәстүрлердің даму дәрежесінің көрсеткіші болады. Халық тарихынан тысқары, оның өмір салтынан оқшау ұлттық мәдениеттің болуы мүмкін емес. Бірақ қай ұлт, қай халық болсын, басқа ұлттар мен ұлыстар мәдениетінің ықпалына ұшырамай тұра алмайды. Сондықтан, әрбір ұлттық мәдениетте жалпы адамзаттық, интернационалдық мәдениет элементтері үнемі кездеседі. Мәдениеттегі интернационалдық пен ұлттар диалектикасы халықтар бірлігін, олардың өзара түсінуін, өзара мәдени қарым-қатынасын, бірін-бірі сыйлауын білдіреді.

Қорытынды. Болашақ мамандарда шығармашылық жобалау мен дизайндағы ойларды

іске асыруда білім мен дағдыларды қалыптастыру. Теориялық білімі жоқ адам әр қашанда қателеседі. Қандай болмасын ғылым практикада, әлеуметтік қажеттілікте туындайды. Практика, одан кейін теорияға ауысады. Өйткені ол адам іс-әрекеті. Барлық іс-әрекеттің теориясы болуы мүмкін, бірақ ол іс-әрекеттің деңгейіне байланысты болады. Сонымен қатар, "әдістер" ұлттық ерекшеліктер мен дәстүрлерді әмбебап мәдени құндылықтармен біріктіретін тиімді, ауқымды, ұтымды қажет. Сондықтан ұлттық мәдениеттердің даму векторлары олардың "тұрақтылығын" арттыру және әлемдік мәдениетте болып жатқан өзгерістерге бейімделу, мәдени құндылықтармен алмасуға қатысу және мәдени үлгілердің тұрақты дамуы болып табылады. Ең маңыздысы – дәстүр және мәдени мұраның қоғамдық және мәдени жағдайының сұранысқа ие болуы. Мұны істеу оңай емес, белгілі бір стереотиптер пайда болды. Бұл уақытты, шыдамдылықты, шығармашылықты, икемділікті және әдептілікті қажет етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақ халқының ұлттық киімдері. Национальная одежда казахского народа. *National dothes of Kazakh people / Құраст. Б.Хинаят, А.Сужикова. – Алматы: Алматыкітап баспасы, 2011. – 9 б.*
- 2 Асанова С.Ж., Птицина А.П. Қазақ ұлттық киімдері және қолөнері тарихы. – Астана: Фолиант, 2008.
- 3 *egemen.kz: <https://egemen.kz/article/202118-sheteldikterge-qazaq-tilin-uyrenu-qiyn-ba>*
©*egemen.kz*
- 4 Гердер И.Г. *Идеи к философии истории человечества. – М., 1997. – 252 б.*
- 5 <https://www.kazpravda.kz/articles/view/sleduya-traditsiyam-stremitsya-v-budushchee>

МРНТИ: 14.35.09

С.Т. Тлеубай¹, А.Б. Жусипбекова¹

*¹аға оқытушы, пед.ғ.м.,
Абай атындағы КазҰПУ*

ЭТНОМӘДЕНИ ДӘСТҮРДІҢ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН САҚТАЙ ОТЫРЫП ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУ

Аңдатпа

Мақала қазіргі жаһандану заманына байланысты «көптілділік» қолға алынған тұста этномәдени дәстүрлеріміздің құндылықтарын сақтай отырып шет тілін меңгеруге арналған. Шет тілін оқыту процесінде адам санасына үлкен ықпал келтіретінін білеміз. Шет тілін оқу барысында оның мәдени дәстүрлерінің бойымызға сіңірілуі қысқа аралықта болмаса да, уақыт өте келе білінері анық. Ал өз құндылықтарымыздың сол өзге ел мәдениетінің тасасында қалып қалмау үшін, сол шет тілінде ұлттық мәдениеттерімізді ұлықтайтын ақпарат құралдарының кең түрде қолға алынуы шешім болады. Қазіргі таңда назар аудартатын мәселелердің бірі болғандықтан, оны шешудің және біртұтас берілетін білім ретінде оны оқытудың жолдары мен әдістері қарастырылады. Сонымен қатар өз мәдениетіміз бен оқытылатын тілдің мәдениетінің сабақтастығын зерделейміз.

Түйін сөздер: жаһандану, этномәдениет, лингвомәдениет, көптілділік, этнос, мультилингвизм, дүниетаным.

Тлеубай С.Т.¹, Жусипбекова А.Б.¹

¹старший преподаватель, магистрант педагогических наук,
КазНПУ имени Абая

ОБУЧЕНИЕ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ С СОХРАНЕНИЕМ ЦЕННОСТЕЙ ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ ТРАДИЦИЙ

Аннотация

Статья посвящена изучению иностранного языка с сохранением ценностей этнокультурных традиций в условиях «полиязычия», связанных с современной глобализацией. Мы знаем, что в процессе обучения иностранному языку большое влияние оказывает на сознание человека. В процессе изучения иностранного языка усвоение его культурных традиций происходит не за короткий промежуток времени, а со временем. А для того, чтобы наши ценности не остались в стороне от культуры той или иной страны, будет принято решение широко использовать средства массовой информации, которые на том же иностранном языке воспроизводят наши национальные культуры. В настоящее время, являясь одной из привлекающих внимание проблем, рассматриваются пути и методы ее решения и обучения как единого передаваемого знания. Также изучаем преемственность своей культуры и культуры изучаемого языка.

Ключевые слова: глобализация, этнокультура, лингвокультура, полиязычие, этнос, мультилингвизм, мировоззрение.

Tleubay S.T.¹, Zhussipbekova A.B.¹

¹senior teacher, master student of pedagogical sciences,
Abay Kazakh national pedagogical university

TEACHING A FOREIGN LANGUAGE WHILE PRESERVING THE VALUES OF ETHNIC AND CULTURAL TRADITIONS

Abstract

The article is devoted to the study of foreign languages while preserving the values of our ethno-cultural traditions in the context of "multilingualism" associated with modern globalization. The educational process is inseparable from the educational process, so in today's multi-ethnic environment, educational institutions can play an important role in teaching people to adapt to life. In this regard, the ethno-cultural content of educational content can be an invaluable help. Among many subjects, a special place is occupied by the subject "foreign language". Its peculiarity is that in the course of training, students not only acquire knowledge of the basics of science, but also the ability to get new and useful information in a foreign language, as well as the ability to use it as a means of communication. Educational value of training: the formation of a multicultural personality of students in the context of learning foreign languages and developing intellectual abilities, increasing bilingualism. We also study the continuity of our culture and the culture of the language being taught.

Keywords: globalization, ethnoculture, linguoculture, ethnos, multilingualism, worldview.

Кіріспе. Қазіргі өркениеттің жаһандануы және электрондық технологиялардың дамуы жағдайында мәдениет әлемдік ықпалдың маңызды факторына айналуға. Мәдениетті сақтау қоғамның рухани қауіпсіздігінің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады, өйткені әртүрлі факторлардың әсерінен нормадан асып кету (ең алдымен мәдени, құндылық-

нормативтік сипаттағы), сайып келгенде, ұлттық апатқа, яғни қоғамның ыдырауына әкеледі. Оның құрылымдық рухани құндылықтарының жойылуына байланысты тұтас жүйе ретінде. Айналадағы этностардың әр халқының мәдени ерекшеліктерін қабылдау қолданыстағы нормаларды өзара тануға қол жеткізудің шарты болып табылады. Халық педагогикасының көрнекті ойшылдары: Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев, Ш.Құдайбердиев, М.Жұмабаев өз заманында өмір сүріп, "халық тәрбиесінің жалпы жүйесі барлық халықтар үшін тәжірибеде ғана емес, теорияда да жоқ, педагогика да, педагогтар да емес, халықтың өзі және оның ұлы адамдары болашаққа жол ашады" деп сенген [1, б. 5]. Дәстүр бойынша, адам болу тізбегіндегі байланыс ретінде түсінілді. Абай адамсыз болмыстың мағынасын жоғалтатынын көрсетеді. Ол-ғаламның орталығы. Руханилық-адамның негізгі принциптерінің бірі. Адам оны кітаптар мен халық аңыздары, музыкалық аспаптардың дыбыстары, мұнаралар мен мешіттерге бару арқылы сіңіреді. Мәдениет әлемін түсіне отырып, адам идеялар мен мұраттарды, тілдер мен мінез-құлық нормаларын біледі. Бұл оны рухани-адамгершілік қағидаларды, жақсылық, сұлулық, жақсылық, ақиқат, әділеттілік идеяларын түсінуге және қабылдауға әкеледі. Егер адам ғаламның орталығы болса, онда оның орталығы оның өзін-өзі тануы болады.

Этностың өкілі ретінде әр адам этноәлеуметтік рөлдердің дамуына байланысты этнизацияның бірнеше сатысынан өтеді. Әрбір этноәлеуметтік рөл-бұл этникалық топтың өкілі ретінде берілген жеке қасиеттердің өзіндік "пакеті" және осы рөлді орындауға байланысты міндеттер ретіндегі функциялар. Этноәлеуметтік рөл-бұл этноәлеуметтік рөлге негізделген мінез-құлық пен қарым-қатынас нормаларының жиынтығы, жазылмаған визит картасы.

Қазақ халқы-туыстық қатынастарды бағалайтын және құрметтейтін халықтардың бірі. Бұл адамдарда қарым-қатынастың белгілі бір нормаларына (әдет-ғұрыптар, дәстүрлер) негізделген әр көзқарастың өзіндік ерекше негіздемесі бар, белгілі бір әрекеттердің белгілі бір реттілігін, олардың салт-дәстүр, салт-дәстүр арқылы сыртқы көрінісін болжайды. Байланыстардың туыстық формалары-бұл жүзеге асырылатын рөлдің функциясына қатаң сәйкестікте туыстық қатынастар арқылы көрінетін этноәлеуметтік рөлдер. Әр халықтың этнопедагогиканың негізгі негізін құрайтын өзіндік, ұлттық-ерекше педагогикалық мұраттары бар. Тек осы этномәдени құндылықтардың негізінде этностың мәдениетаралық қарым-қатынасы процесінде этногенез бен ұлттың мәдени дамуының ерекшелігіне барабар рухани-адамгершілік құндылықтар қалыптасады. Рухани құндылықтардың сақтаушысы-тіл. Әр халық үшін ол өз тарихын білудің маңызды көзі және құралы ретінде қызмет етеді. Халықтың мәдениетінің бірегейлігі, салт-дәстүрлері тіл арқылы танылады. Әрбір этнос ғасырлар бойы ұрпақтан-ұрпаққа беріліп келе жатқан дәстүрлер, әндер, ертегілер, мақал-мәтелдер сияқты өлмес рухани құндылықтарды қалыптастырды. Осыған байланысты Ана тілі этномәдени құбылыстың бай тасымалдаушысы және сақтаушысы, оның ұлттық идеясының тасымалдаушысы болып табылады.

Ұлттық идеяның маңыздылығы, ол қоғамды ұлтаралық келісімге, мәдени өзара іс-қимылға, өзара түсіністікке, өзара құрметке және әлеуметтік мәртебесіне, әлеуметтік жағдайына, нәсілдік тегіне, дініне қарамастан адамның егеменді құқықтары мен бостандықтарын тануға бағыттай алады [2, б. 12].

Білім беру халықтың этномәдени мүдделерін іске асырудың негізгі салаларының бірі болып табылады. Негізгі идея этникалық топтардың өзіндік ерекшелігін сақтауға және сонымен бірге басқа мәдениеттердің құндылықтары мен стандарттарын игеруге бағытталған білім беру моделі болып табылады. Бұл жерде этникалық сәйкестілік жоғалмайтынына назар аудару керек.

Әдістер. Қазақ қоғамының әлеуметтік-экономикалық және саяси шарттарының дамуы халықаралық қарым-қатынастардың ашылуына негіз болып, білім беру саясатына, атап айтқанда шет тілдерін үйренуге әсер етті. Бүгінгі күннің ерекшелігі шет тілін мәдениет-

аралық қарым-қатынас құралы ретінде оқытуға бағытталған жаһандық міндетті түсінуді талап етеді. ЮНЕСКО-ның көптеген жобаларында ұлттық білім беру жүйелері үшін негіз ретінде жарияланған "көптілділік", "мультилингвизм" және "мультимәдениеттілік" қағида-даттары қаланған. Үнемі кеңейіп келе жатқан байланыстар, халықтың, әсіресе әр түрлі елдерде оқитын жастардың ұтқырлығы қақтығыстарды жоюды ғана емес, сонымен бірге тез өзгеретін әлемдегі мәдениетаралық қарым-қатынастың ерекшеліктерін түсінуді де білдіреді.

Мұндай түсінік коммуниканттардан тілді меңгеруден басқа, қандай да бір елдің мәдениеті туралы білімді талап етеді. Егер бұрын зерттеушілердің назары негізінен коммуникативтік құзыреттілік аясында дағдыларды қалыптастыруға бағытталған болса, қазіргі уақытта шет тілі басқа лингвомәдени қауымдастық өкілдерінің әлеуметтік-мәдени тәжірибесін игеру құралы ретінде қарастырылады. Шетел тілін оқыту тәжірибесі көрсеткендей, шет тілі мәдениетіне деген қызығушылық адамның өмір сүрудің жаңа жағдайына бейімделуінің анықтаушы шарты ретінде қарым-қатынас құрылымы мен мазмұнында мәдениетті ескерусіз мүмкін болмайтын табысты қарым-қатынастың шұғыл қажеттілігімен түсіндіріледі. Шынында да, нақты қарым-қатынаста тілдік құралдар түсінудің жалғыз құралы емес. Шетелдік ортадағы мәдени ақпаратты, мінез-құлық ережелері мен нормаларын ұсыну, басқа мәдениет өкілдерінің құндылық бағдарларын зерттеу бірдей маңызды. Шетелдіктермен нағыз "жанды" қарым-қатынас әрқашан мәдениетаралық байланыс болып табылады.

Қазіргі әлемде әртүрлі адамдар арасындағы түсініспеушілік мәселесі әсіресе өткір және мазмұнды болып табылады, өйткені тарихи, саяси және әлеуметтік дамудағы айырмашылықтармен анықталған мәдениеттер қақтығысы өзара түсініспеушілікке, қателіктер мен әлеуметтік қақтығыстарға әкелуі мүмкін. Бұдан шығатыны, мәдениет туралы білім фонетикалық дұрыстық, грамматикалық дұрыстық және тиісті лексика сияқты шет тілінде сәтті қарым-қатынас жасау үшін қажет.

Оқытудың тәрбиелік мәні студенттердің ақыл-ой күштері мен қабілеттерін дамыта отырып, шет тілдерін оқыту тұрғысынан екі тілді және көп мәдениетті тұлғаны қалыптастыру болып табылады. Оқытудың этномәдени компоненті деп этномәдени тұлғаны шет тілі арқылы тәрбиелеу түсініледі [3, б. 17].

Мәдениетті оқыту теориясы мен практикасына кіріктіру мәселесі ғылыми зерттеулердің кең ауқымы мен оқу материалдарын жасау арқылы іске асырылады. Соңғы уақытта біз мәдениетаралық оқыту туралы айтып отырмыз, ал шет тілін үйрену процесінде басқа мәдениетті игеретін студент басты назарда. Себебі сол оқып отырған тілдің мәдениеті мен өз ұлтының мәдениетін ұштастыра білу, оларды орынды қолдана білуге жол нұсқау үлкен студенттің алдағы жүретін бағытын айқындайды.

Шет тілдерін оқыту деңгейінің мемлекеттік стандартында коммуникативті құзіреттіліктің қалыптасуы әлеуметтік-мәдени және аймақтық біліммен тығыз байланысты екендігі белгілі. Әлеуметтік-мәдени фонды білместен коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру мүмкін емес.

Студенттерді басқа елдің мәдениетімен таныстыру негізінде шет тілін оқыту қазіргі уақытта пәнді оқытудың негізгі принциптерінің бірі болып табылады. Басқа адамдардың мәдениетімен танысу шет тілін үйренуді студенттер үшін тартымды етіп қана қоймайды, сонымен қатар толыққанды қарым-қатынасқа, осы мәдениеттің спикерлерін дәлірек және барабар түсінуге ықпал етеді, өз елін мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайында білдіру қабілетін қалыптастыруға ықпал етеді. Тілді үйрену ана тілінің мәдениетін зерттемей мүмкін емес, бұл әр түрлі халықтардың этномәдени құндылықтары саласында олардың көкжиегін кеңейтуге, салыстыруға, талдауға мүмкіндік береді. Бұл басқа этностар өкілдеріне толерантты қарым-қатынасты дамытуға ықпал етеді [4, б. 3].

Ағылшын тілі бағдарламасында отандық мәдениет пен оқытылатын тіл елдерінің мәдениетін зерттеуге жеткілікті сабақтар беріледі. Кез-келген оқулықта елтану материалдарының үлкен көлемі берілген. Қазіргі ағылшын тілі сабағы диалогтік ойлауды қалып-

тастыруға бағытталғандықтан, балалар әр тақырыпты зерттеу аясында әртүрлі халықтардың салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын салыстырады. Мысалы, 4-сыныпта "Менің үйім" тақырыбын оқығаннан кейін оқушыларға "ағылшын үйі" тақырыбындағы материалмен танысуға шақырылады, "ағылшын ертегілері" тақырыбында материалдар беріледі [6, p. 13]. 7-сыныпта балалар ағылшын тілді елдер мен Қазақстанның географиялық және табиғи жағдайларын зерттейді, осы елдердің көрнекті адамдарымен, мерекелерімен және халықтық белгілерімен танысады, сонымен қатар жеке тақырып әлем елдері, олардың астаналары, халықтары мен тілдері оқытылады. Ағылшын тілі сабақтарында кез-келген сыныпта қазақ және ағылшын тілді халықтардың этникалық мәдениеті туралы әңгімелер өткізіледі, халықтық мәдениеттің ең жақсы дәстүрлерімен танысу қалыптасады, оның ішінде өзара көмек, Қонақжайлылық, ата-бабалардың жақсы естеліктері мен игі істеріне нұқсан келтірмеуге деген ұмтылыс. Ағылшын тілі сабақтарында ұлттық ерекшеліктерін айқын сипаттайтын мақал-мәтелдер мен жаңылтпаштарды қолдану студенттерге оқытылатын тіл елінің мәдениетін жақсы білуге көмектеседі. Мұндай сабақтардың мақсаты лингвистикалық дүниетанымды кеңейту ғана емес, сонымен бірге оқытылатын тіл халықтарының мәдениетіне толерантты көзқарасты тәрбиелеу болып табылады. Сонымен қатар, этномәдени білім беру ағылшын тілін пән түрінде оқыту арқылы ғана емес, сонымен қатар факультативтік сабақтар мен үйірмелер арқылы да жүзеге асырылады. Осының барлығы білім беру үдерісі аясында әлемнің түрлі елдерінің халықтарына өзара іс-қимыл жасауға мүмкіндік береді.

Ағылшын тіліндегі сыныптан тыс іс-шаралар этномәдени дәстүрлерді зерттеудің үлкен мүмкіндіктерін ұсынады, олардың мақсаты пәнге деген қызығушылықты арттыру ғана емес, сонымен қатар оларды Қазақстан мен Англияда өткізу дәстүрлерін салыстыру болып табылады. Мұндай іс-шаралардың бір бағыты Қазақстан мен Англиядағы Рождество, Наурыз мерекесі және басқа да мерекелердің ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтау болуы мүмкін. Оқу және сыныптан тыс жұмыстарда этномәдениет туралы қызықты ақпаратты қолдану оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға және білім сапасын арттыруға ықпал етеді. Яғни, балаларды оқыту мен тәрбиелеуде нәтижелілік жақсарады, бұл маңызды, өйткені біздің еліміздің болашағы өскелең ұрпаққа қандай рухани, адамгершілік және зияткерлік қасиеттердің енуіне байланысты болады. Өз мәдениетіне қызығушылық танытатын және сүйетін адам басқа халықтардың мәдениетіне құрметпен қарайды.

Нәтиже. Қазіргі уақытта студентті шет тілі бойынша оқыту бағдарламасына (силлабус) лингвистикалық аспектісімен қатар этникалық аспект енгізілген, студенттер оқытылатын тіл елінің мәдениеті, географиясы, саяси жағдайы және өзінің туған елі туралы айтып бере алады. Нәтижесінде студенттер шет тілі арқылы өздерінің аймақтық мәдениетімен байланысты фактілер мен құбылыстарды сипаттай алады, сондықтан нақты қарым-қатынас процесінде оның өзіндік ерекшелігін көрсете алады және оны әлемдік мәдениеттің меншігіне айналдырады. Осыған байланысты шет тілі арқылы білім беру міндеттерінің бірі халықаралық қоғамдастық мүшелеріне түсінікті түрде ана мәдениетін сипаттау мәдениетінің негіздерін дамыту болып табылады. Аймақтық мәдениетке байланысты шетелдік қарым-қатынас жағдайларында студенттерде шет тілін қолдануды қамтамасыз ететін коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру қажет. Сонымен қатар, өмір сүру аймағы туралы ақпаратты игеру ғана емес, сонымен бірге аймақ тұрғындарының проблемаларын түсіну, оларды ойлау, талдау, шешу жолдарын іздеу, зерттелетін тілді елдерді алаңдататын ұқсас проблемалармен салыстыру, сонымен қатар оларды әлемдік мәдениеттің призмасы арқылы қарастыру қарастырылған.

Студенттердің коммуникативтік және этномәдени құзыреттілігін қалыптастыру тұрғысынан дәстүрлі түрде тарихи, экономикалық, әлеуметтік фактілермен байланысты материалдар пайдалы болып табылады. Мұндай бағыттағы материалдардың маңыздылығы жеке тұлғаның белсенді қалыптасуы, дүниетанымы қалыптасатын және әлеуметтік позициясы дамыған жаста өте жоғары [5, б. 9]. Бұл жаста студенттер көптеген гуманитарлық және

элеуметтік-мәдени білімге ие, бұл оларға мүмкіндік береді:

- өз білімі мен тәжірибесін пайдалана отырып, әртүрлі тіларалық және пәнаралық байланыстарды орнату және қолдану;

- мұғалім ұсынған немесе ұсынған оқу материалын қарапайым меңгеруден білімді белсенді алуға, олардың тілдік қажеттіліктерін өз бетінше анықтауға және қажетті материалды мақсатты іздеуге көшу.

Көптеген мұғалімдер ұқсас материалдармен жоба түрінде жұмыс істейді, бұл студенттерге өз идеяларын ыңғайлы түрде білдіруге мүмкіндік береді.

Егер студенттердің тілдік дайындық деңгейі мүмкіндік берсе, онда этномәдени құндылықтарды қалыптастыру үшін тренингтік жұмыстың элементтерін пайдалануға болады. Элеуметтанушылар мен психологтар этникалық сәйкестікті түсінуге және жаңартуға бағытталған жаттығуларды шет тіліне аударуға болады, мысалы: "Мен кімін?", "Гүл", "Туған мәдениет мұражайы", "менің визит карточкам", "топтық визитка", "менің сүйікті жерім", сұхбаттар, аяқталмаған ұсыныстар. Олар одан әрі талқылауға негіз бола алады және сөйлеу дағдылары мен дағдыларын дамытуға, сондай-ақ этномәдени құндылықтардың маңыздылығын түсінуге ықпал ете алады. Сонымен қатар, негізгі психологиялық терминдердің мазмұны (мысалы, этникалық сәйкестілік) ашылмауы мүмкін, сонымен бірге әрқайсысы үшін түсінікті, мысалы:

- Халық және онымен байланысты түсіну;

- Халық тарихы;

- Отбасы (әсіресе ата-баба), Отбасы тарихы және отбасылық дәстүрлер.

Өзінің этностық және азаматтық бірегейлігін сезіну тұрғысынан өз отбасының тарихы арқылы халық пен елдің тарихын түсінуге бағытталған жаттығулар қызықты болуы мүмкін. Студенттерге туғаннан кейін болған және олар туылғанға дейін болған ең маңызды оқиғаларды бір жолға қою ұсынылады. Кейбір студенттерде алынған хронологиялық сызық кейде осындай маңызды тарихи оқиғалардан басталады, ата-аналармен танысуды жалғастырады және мектепті бітіріп, институтқа түседі, яғни өте жеке жағдайлар.

Талқылау. ЖОО-ның шет тілін оқыту әдістемесінің өзекті мәселесі студенттердің сөйлеу қызметін жетілдіру, оның ішінде жергілікті этномәдениет материалдарын пайдалану арқылы сөйлеу (монолог және диалогтік сөйлеу) мәселесі болып табылады. Біз сабақта қолданатын оқулықтарда әрдайым қажетті этникалық ақпарат бола бермейді немесе ол тез ескіретіндіктен өзекті материалды толық көрсете алмайды. Біздің еліміздегі және шетелдегі оқиғаларды, сондай-ақ жергілікті өлкетану материалдарын көрсететін қоршаған шындыққа байланысты қосымша материалдарды тарту қажеттілігі туындайды. Нақты болып жатқан оқиғалармен байланысты көрсететін материалды тарту қарым-қатынастың коммуникативті-дәлелді сипатқа ие болуына ықпал етеді, өйткені студенттер өздеріне жақын және түсінікті нәрсені ықыласпен және қызығушылықпен айтады, олар өздерін қызықтыратын оқиғалар туралы шет тілінде не айтуға болатынына қанағаттанады. олар жақсы біледі.

Мәтінмен жұмыс кез-келген шет тілі сабағының міндетті құрамдас бөлігі болып табылады және сабақтың көптеген білім беру және тәрбиелік міндеттерін жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Студенттердің шет тіліндегі сөйлеуін дамыту үшін әр түрлі жұмыстар жүргізу үшін жақсы ойластырылған және грамматикалық және лексикалық қиындықтар тұрғысынан бір-бірімен дұрыс байланысқан мәтіндер қажет. Мәтінмен сәтті жұмыс істеудің міндетті шарты-мәтін, әңгіме, қайталау, презентация бойынша сұрақтарға жауап түрінде үнемі қайталау. Мұндай жұмыс студенттердің лексикалық қорын арттырады, олардың сөйлеуін дамытады. Мәтіндер этномәдени сипаттағы танымдық, сондай-ақ тәрбиелік. Ана тілімен салыстыра отырып, параллельдерді іздей отырып, студенттер ана тіліне басқаша қарай бастайды. Олардың тілге деген талғамы пайда болады.

Этникалық сипаттағы материалдарға жүгіну шетелдік қарым-қатынасты студенттердің

жеке тәжірибесіне жақындатады, оларға күнделікті өмірде кездесетін фактілер мен ақпараттарды, өздері үшін туған мәдениетте болу жағдайында оқу әңгімесінде жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

Қорытынды. Этномәдени білім беру адамның ішкі әлемін қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Егер біз Ұлттық пен жалпы адамзатты біріктіретін болсақ, онда бұл сіздің халқымыздың ұлттық ерекшелігін білуге, басқа халықтың өзіндік ерекшелігін терең түсінуге және көруге мүмкіндік береді.

Мәдениеттер диалогының идеясы көптеген ғасырлар бойы Шығыс пен Батыстың тоғысқан ықпалының өрісінде болған Қазақстан үшін өмірлік маңызы бар. Білім беруде бұл идея білім беру сапасын жақсартуға ықпал етеді және тұлғаны оқыту процесінде негізгі компонент ретінде белгілейді.

Осылайша, жан-жақты дамыған көп мәдениетті тұлғаны, оның дүниетанымын, патриоттық сезімін және ұлттық қадір-қасиетін қалыптастыру әр түрлі жұмыс түрлері арқылы ұлттық мәдениетті жүйелі түрде дамыту арқылы мүмкін болады деп қорытынды жасауға болады. Тәрбие процесінде этномәдени құндылықтар жеке тұлғаның этникалық өзін-өзі анықтауының іргетасы болып қана қоймай, мақтаныш сезімін және белгілі бір халыққа тиесілілік санасынан қанағаттану сезімін тудыруы мүмкін, сонымен қатар қазіргі заманғы шындықта ерекше өзектілікке ие болатын оң этносаралық өзара іс-қимылдың қалыптасуына ықпал етуі мүмкін.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Жетписбаева Б.А. *Этнопедагогические основы содержания воспитания в школах Казахстана и Германии (сравнительный аспект) дисс. на соискание ученой степени к.п.н. – Караганда, 2001. https://webirbis.ksu.kz/cgi-bin/irbis64r_12/cgiirbis_64*

2 Ильинова Н.А. *Этнокультурные ценности и традиции как фактор социализации личности в современных условиях, дисс. на соискание ученой степени к.соц.н. – Майкоп, 2003. <https://www.dissercat.com/content/etnokulturnye-tsennosti-i-traditsii-kak-faktor-sotsializatsii-lichnosti-v-sovremennykh-uslov>*

3 Кожяхметова К.Ж. *Казахская этнопедагогика: методология, теория, практика. – Алматы: Ғылым, 1998.*

4 Курманаева Д.К. *Региональный компонент как средство поликультурного развития личности. Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева. – Астана, 2008.*

5 Узакбаева С.А., Мухтарова Ш.М. *Формирование национального самосознания студентов при изучении курса «Этнопедагогика»: На материале педагогической прессы. – Алматы, 2000.*

6 Jenny Dooley, *Series Consultant: Bob Obee, Translations by N.Mukhamedjanova. Smiles 4 for Kazakhstan Grade 4, Express Publishing.*

A.R. Khalenova¹, L.M. Alyarova¹, L.M. Mahazhanova¹

¹senior teacher of al-Farabi Kazakh National University

THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON THE APPEARANCE OF THE ENGLISH WORDS INTO THE KAZAKH LANGUAGE

Abstract

As the process of globalization involves drastic transformations of economies and societies as a whole, its impact on culture and language must not be underestimated as it can be traced in every aspect of life. To analyse better whether or not the increasing use of English is detrimental to Kazakh language and culture in the long run, a further and detailed research needs to be conducted on the extent of the use of English in Kazakh society and its effects on Kazakh educational system and culture. In the process of globalization Language borrowings are a clear evidence of linguistic dominance of one language over others; Borrowing has been defined as the introduction of phonological, morphological, lexical, and syntactic items from one language or into another.

Also, having noted that the spread of English is an indication of globalization process, the analysis of who supports and who opposes to the spread of English in culture in general and in education in specific, one can draw some conclusions who supports and who rejects globalization.

Keywords: globalization, interdependence of language, culture, dominance of one language.

A.P. Халенова¹, Л.М. Алиярова¹, Л.М. Махажанова¹

¹әл-Фараби атындағы ҚазҰУ аға оқытушысы

ЖАҢАҢДАНУ КЕЗЕҢІНІҢ ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ ЖАҢА АҒЫЛШЫН СӨЗДЕРІНІҢ ПАЙДА БОЛУҒА ТИГІЗГЕН ӘСЕРІ

Аңдатпа

Жаһандану үрдісі тұтастай экономика мен қоғамды түбегейлі өзгерістерге әкеп соғады және оны өмірдің әр аспектісінде байқауға болады, өйткені мәдениет пен тілге оның ықпалының бар екендігін жете бағаламауға болмайды.

Мақалада қазіргі кездегі заман талабына орай ағылшын тілін оқып-үйрену мәселесі қарастырылған. Әр студент өзін жан-жақты дамыған, шығармашылығы мол, өз бетінше іздене алатын тұлға ретінде көрсетуі тиіс. Сол себепті студенттер бірнеше тілді меңгеруге тиіс. Яғни, үш тілді меңгеру, білу – бұл жаһандық әлемге жолдама деген сөз. Бұл адамның өмірдегі табыстылық, жетістік принципі.

Кез-келген қазақ тіліндегі жаңа ғылыми үрдістерді олардың өзекті мәселелерінің ғылыми және қоғамдық проблемаларын жетік меңгеру, қазіргі қоғамдағы лингвоэкологиялық жағдаяттарды толық игерту, ағылшын тілінің жаңа салалармен толығыуы мен зерттелуінің мәселелерін анықтап білу болып табылады.

Түйін сөздер: жаһандану, мәдениет, тілдік ықпал.

Халенова А.Р.¹, Алиярова Л.М.¹, Махажанова Л.М.¹

¹старший преподаватель КазНУ им. аль-Фараби

ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА ПОЯВЛЕНИЯ НОВЫХ АНГЛИЙСКИХ СЛОВ НА КАЗАХСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация

По мере того как процесс глобализации предполагает радикальные преобразования экономики и общества в целом, его влияние на культуру и язык не следует недооценивать, как это можно проследить во всех аспектах жизни.

Для того, чтобы лучше проанализировать, есть ли или нет все более широкое использование английского языка вредным для казахского языка и культуры в долгосрочной перспективе, дальнейшее и детальное исследование должно быть проведено по степени использования английского языка в казахстанском обществе и его влияние на казахстанской образовательной системе и культуры. В процессе глобализации языковые заимствования являются наглядным свидетельством лингвистического доминирования одного языка над другими; заимствование было определено как введение фонологической, морфологической, лексических и синтаксических элементов из одного языка или в другую.

Кроме того, отметив, что распространение английского языка является показателем процесса глобализации, анализ того, кто поддерживает и кто выступает против распространения английского языка в культуре в целом и в образовании в конкретных, можно сделать некоторые выводы, которые поддерживает и кто отвергает глобализацию.

Ключевые слова: глобализация, культура, доминирование языка.

Language is a product of man, and therefore the problem of globalization that swept humanity could not but affect the linguistic space in which everyone exists as the individual and society as a whole. Modern researchers note the desire to occupy the leading positions of several languages in the world. Among the leaders are English, Spanish, German and some other languages. However, the globalization of some languages leads to the fact that many other languages begin to lose ground and disappear from the face of the planet. Scientists constantly keep statistics on the number of speakers of the world's languages and the spread of languages in the world.

In the 21st century the need for a deep scientific understanding of the nature of the process of globalization from the perspective of linguistics is particularly urgent. Language as a means of communication, traditionally considered one of the main indicators of the state of society as a whole, so any transformation of social relations is primarily manifested in the language environment of the country.

But globalization manifests itself not only in terms of the displacement of some languages by others, it also manifests itself in the global consolidation of a language, the formation of a globalized language that absorbs the linguistic space. And, as with the multicomponent language situation, within one language system an important factor in its globalization is the variety of its elements and capabilities. Indeed, the richness of a language is determined by its diversity. In turn, the richness of the language determines its use in different areas and ensures its polyfunctionality. Language must constantly evolve, producing new forms of its realization. Lack of development of the language system leads to its death. The dying of language does not occur through degradation and involution; language dies as a result of stagnation and oblivion. Language dies that does not have time to develop together with a person, which ceases to realize the constant needs of a person in a new way and in more detail to cognize and describe the world. Scientists are puzzled by the processes of globalization facing humanity. However, few scientists dealing with the issues of globalization in the field of linguistics think that the very idea itself, and even more so the process of the formation of the literary language and the state language as a social order, is the first step towards linguistic globalization, which can have a natural and artificial path of development.

Revealing potential is a creative phenomenon, which W. Humboldt wrote about. capabilities language make up its potential, which can be realized at any period of language development .

Consequently, the national form of language should be understood as the internal diversity of the language, oriented not to the fullest possible expression of people's thoughts. And in this respect, globalization, focused not on universal subordination, but on universal inclusion, can become not an obstacle, but an opportunity.

Humanity is inspired by the idea of creating a universal means of communication - a language that will be understood by all people on the planet. The idea is delightful, but utopian. Creating the normalized form of the language is an attempt to stabilize the language, which in many respects slows down the natural course of its development. Deprived of creativity, it will lose its viability. The survival of the language is in the variety of its forms, from which one can choose the optimal path of development. Thus, linguistic globalization is undoubtedly an inevitability in the fate of a language. The enlargement of the language leads it on the path of expansion, while the localization of the language can lead to stagnation of the language system and, as a result, to destruction. On the other hand, the absolutely complete recognition of the language and its absolutely precise application will have the same effect, since the absolute stability of the language will inevitably lead to the stagnation of the language system. The destabilization of the language system keeps the language in good shape, forcing it to constantly overcome the state of entropy that arises in the language system.

The world is developing towards intercultural communication. Knowledge of foreign languages today is not only cultural, but also an economic necessity. Foreign Language became aware as a communication tool, a means of understanding and interaction between people, the means of familiarizing with different national culture and as an important tool for the development of intellectual abilities of students, their educational potential. The global changes taking place in our society - the expansion of contacts, access to the foreign arena, the establishment of joint enterprises - led to interest in foreign languages.

Globality of language is determined by the role of the state, where it is the official language, in world politics, economics and culture. Race progress, for achievements in the field of science and technology, stimulates the intellectual and research capacity of community. Therefore, any language that is at the center of such a rapid development of international activities, immediately acquires the status of a "global".

The study of interaction and interdependence of language and culture helps linguists reveal the key points of their reciprocal influence upon the ethnic, cultural and social group an individual belongs to. This approach is of special attention in the modern age of rapid development of science and technology and universal globalizing processes [Левицкий (1) 2010, 82].

The Oxford Online Dictionary defines globalization as "the process by which businesses or other organizations develop international influence or start operating on an international scale" [Oxford Dictionaries Online]. Thus, globalization is first of all defined as the integration of national economies into the international economy through trade, foreign direct investment, capital flows, migration, the spread of technology, and military presence [Bhagwati, 2004]. However, as the process of globalization involves drastic transformations of economies and societies as a whole, its impact on culture and language must not be underestimated as it can be traced in every aspect of life.

The question should be answered: to what extent are languages involved in the process of globalization? And on the one hand: If cultural identity is linked to language, what effect does this have on the culture? As Ricento points out, "Can (and should) countries protect their national linguistic resources, or should they "open their markets" and promote languages such as English in order to enhance access to technology, trade, and the like?" [Ricento 2010, 125].

Languages are understood as sets of speech norms of a particular community and people using them signal their cultural identity. Thus a language becomes a part of a culture and differentiates it from others.

The information revolution is based on a computer connected to telecommunications networks, radically transforms the human being. It compresses time and space, opens borders, and

allows establishing contacts anywhere in the world, turning individuals into citizens of the world. As the world economy has been integrating actively, a common tongue is now important to promote international commerce. Over the past two or three decades, English has come to occupy a significant position among languages – previously one of the several dominant European languages, it is a world language today, the language people use when they want to communicate both internationally and within their own communities.

Today, English is used largely due to the fact that it is used so heavily in television, film and music; besides, it is also the predominant language on the internet pages other languages tend to have an English translation.

In the process of globalization Language borrowings are a clear evidence of linguistic dominance of one language over others; Borrowing has been defined as the introduction of phonological, morphological, lexical, and syntactic items from one language or into another. Borrowings occur when two languages are in contact. For many years now we have been referring to English as a global language – as the language of communication, technology, and business.; to track the stated tendency, we can consider some examples of English loan words into Russian, Kazakh Russian, Kazakh and speakers are using loan words frequently instead of the equivalents *business-related vocabulary* (the Russian language): бизнес (business), бизнесмен (Eng. businessman), брокер (Eng. broker), дефолт (Eng. default), дилер (Eng. dealer), дистрибьютер (Eng. distributor), доллар (Eng. dollar), копирайтер (Eng. copywriter), нейминг (Eng. naming), пиар (Eng. PR (public relation)), прайслист (Eng. pricelist), промоушн (Eng. promotion), пресс-релиз (Eng. press-release), старт-ап (Eng. startup), офис (Eng. office), холдинг (Eng. holding), (Eng. boicot, bonus, business, cash, check, management, marketing, voucher, tariff, flashmop etc.).

The language is constantly developing, including with the help of borrowings. It is impossible and impractical to stop this process. Computer terms, Internet jargon have entered into our speech and are firmly entrenched. *IT-related vocabulary* (the Russian language): байт (byte), блог (blog, from "web log"), блогер (blogger), веб (world wide web"), интернет сервис провайдер (internet service provider), клик (click), лэптоп (лептоп) ноутбук (laptop), логин, monitor, printer, file, on-line, chat, internet, intranet, modem, multimedia, PC, portal, printer, click (mouse)), display, browser, cd, cd-rom, (login), плагин (plugin), трафик (traffic), хакер (hacker), хай-тек (hitech, etc.) The Kazakh vocabulary also presents a number of borrowings that function alongside with the national words though the former ones are used more often nowadays e.g.: lets compare such kind of kazakh variants веб-ғаламтор, (Eng. web, from "world wide web") information-информация-ақпарат, universal-универсальный-эмбебап, businessman-кәсіпкер, broker-делдал, qualification-біліктілік, visit- іс-сапар, project-жоба.

Some authors have pointed out that names of dance elements or designations of procedures from beauty salons of some loan words occurred under the influence of foreign culture and foreign words "fashion". For example: rating - (оценивать, определять-бағалау), (makeup), макияж, (show представление, көрсетілім, (presentation) открытие, ашылу, the dress code (кодекс одежды – киім кодексі, киім кию үлгісі), coffee-break-(короткий перерыв – қысқа үзіліс), volunteer (доброволец – өз еркімен еңбектенуші), slogans (рекламный девиз- жарнамалы құран), baby box (ящик для младенца- жаңа туған нәрестеге арналған жәшік), interactive взаимодействия, очень важная персона - аса лауазымды адам (VIP – very important person). show-buisness, bestseller, supermarket-азық-түлік сататын дүкен, cruise-морское путешествие, теңіз саяхаты, such kind of loan words are easy and short to use. If we didn't use such kind of loan words, while translating them into Kazakh, they would contain several words [46,48].

Globalization is not only one of the most actively discussed by sociologists, historians and philosophers of modern problems of mankind the problem of culture and civilization but also by linguists. Language is a product of man, and therefore the problem of globalization that swept humanity could not but affect the linguistic space in which everyone exists as the individual and society as a whole. Being connected with the life of society, it is one of the fundamental problems

of society. One of the aspects of the life of society is linguistic activity carried out through the use of the means of language, which has become an unprecedented means of communication. But language is much more than a means of communication, language is a way expressions of thinking of each individual person, a way of knowing the world and representing knowledge about the world.

Language borrowings are an evidence of linguistic dominance of one language over others. Globalization allows language and their culture to spread and dominant rapidly on global scale and it has lead to extinction of other language and culture, putting them in endangerment. Of course, the pressures of globalization are experiencing not only the languages of indigenous peoples, but also the languages of larger linguistic communities. The most important area of dialogue organized by the national language is the verbal sphere of national culture. Of course, the acquisition of the English language that role can not be treated uniquely. The positive side of this process is obvious: the general command of the English language provides a natural human need for understanding on a global scale.

However, the distribution of a second language violates other natural human need: the desire in all circumstances to use their mother tongue, the development in early childhood. People are forced to have to learn a foreign language, although still is, capable of conscious learning of languages. So every culture tries to learn English and put little effort in learning their native language. Because in doing international business people need to learn English rapidly.

Many scientists fear that the dominance of the English language can lead to a complete change of the language system, which under the influence of Anglo-American linguistic culture will bend the mental space of the native language. We believe that there is no reason for concern, because the English language - it is an opportunity due to the global information flow, with the result that every person can become an equal part of the global cultural community.

Globalization phenomena will be dominating in the future; it is our urgent task to outweigh the advantages and disadvantages of the globalization process, and find a way to benefit both national language and global values.

The globalization of language, on the one hand, is inevitable, since a person living in society, in one way or another, in order to be understandable, it will be guided in linguistic expression by this is society. On the other hand, the globalization of the language is a necessity, since it accompanies socio-political and economic processes. However, humanity is unlikely to ever see the end result of globalization, since the globalization of language and languages is at he process is endless.

References:

1 *Левицкий А.Э. Особенности взаимодействия языков и культур в эпоху глобализации // Русский язык и поликультурном мире: III Международная научно-практическая конференция (6-9 июня 2009 года, г. Ялта): Сб. науч. тр. – К. – Ялта, 2010. – С.82-87.*

2 *Oxford Dictionaries Online.*

http://oxforddictionaries.com/view/entry/m_en_gb0337920#m_en_gb0337920.

3 *Bhagwati J. In Defense of Globalization / Jagdish Bhagwati. – Oxford, NY: Oxford University Press, 2004. – 320 p.*

4 *Ricento Th. Language Policy and Globalization / N.Coupland (ed.) The Handbook of Language and Globalization. – L.: Wiley-Blackwell, 2010. – P.125.*

5 *Ota N. (1) Cross-Cultural Communication through Japanese: Communicating with Japan through high school education / D J. Dicks (ed.) Communicating with Japan: Images Past, Present and Future – An Interdisciplinary Anthology. – Montreal: Concordia University Press, 1995. – P.119.*

МРПТИ 14.35.09

Adilbayeva U.B.¹, Minghat A.D.², Duisenbayeva Sh.¹

*¹Faculty of Philology and World Languages,
al-Farabi Kazakh National University*

*²Razak Faculty of Technology and Informatics,
Universiti Teknologi Malaysia*

THE IMPORTANCE OF LANGUAGE, CULTURE AND INTERCULTURAL COMMUNICATION

Abstract

The authors consider the relationship between language and culture in the article. The authors argue that intercultural and international communication is very important for students of linguistics, as it allows students to learn the values of the past, understand the current situation, resolve conflicts and move into the future. It is very important for students studying a foreign language to get acquainted with the culture and history of that country. Current world political issues are intertwined with the past. We agree on any issue through language and resolve it. When teaching a foreign language, it is very important to teach the student the features of the language. When it comes to two-way communication, if the representatives of two languages are familiar with each other's customs, the relationship will be fruitful.

Keywords: language, culture, communication, foreign language, linguocultural studies.

Ұ.Б. Әділбаева¹, А.Д. Мингхат², Ш.Дүйсенбаева¹

*¹Шет тілі кафедрасы, филология және әлем тілдері факультеті,
әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті*

*²Разак технологиялық және информатика факультеті,
Технология университеті, Малайзия*

ТІЛ, МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Аңдатпа

Авторлар мақалада тіл мен мәдениеттің өзара қатынасын қарастырады. Мәдениет-аралық және халықаралық коммуникация лингвистика саласын оқитын студенттер үшін өте маңызды, өйткені бұл пән студенттерге өткен өмірдің құндылықтарын білуге, қазіргі болып жатқан ситуацияны түсініп, арада пайда болған шиеленісті шешуге және болашақ өмірге қадам басуға жол көрсететіндігін авторлар мақалада дәлелдейді. Шетел тілін үйренетін студенттерге сол елдің мәдениеті және тарихымен таныс болу өте маңызды. Қазіргі таңда болып жатқан әлемдік саяси мәселелер өткен тарихпен ұштасып жатыр. Қандай да болмасын мәселені тіл арқылы келіс сөзге келіп, шешеміз. Шетел тілін оқытқанда тілдік сипаттағы ерекшеліктерді студентке үйрету өте маңызды. Екі жақты коммуникацияға түскенде, екі тіл өкілдері бір-бірінің салт-дәстірімен таныс болса, арадағы қарым-қатынаста жемісі болады.

Түйін сөздер: тіл, мәдениет, коммуникация, шетел тілі, лингвомәдениеттану.

Адильбаева У.Б.¹, Мингхат А.Д.², Дүйсенбаева Ш.¹

¹Кафедра иностранных языков, Факультет филологии и мировых языков,
Казахский национальный университет им. аль-Фараби

²Разакский факультет технологии и информатики,
Университет Технологии, Малайзия

ВАЖНОСТЬ ЯЗЫКА, КУЛЬТУРЫ И МЕЖКУЛЬТУРНОГО ОБЩЕНИЯ

Аннотация

В статье авторы рассматривают взаимосвязь языка и культуры. Авторы утверждают, что межкультурное и международное общение очень важно для студентов-лингвистов, поскольку оно позволяет студентам познать ценности прошлого, понять текущую ситуацию, разрешить конфликты и двигаться в будущее. Студентам, изучающим иностранный язык, очень важно познакомиться с культурой и историей этой страны. Текущие мировые политические проблемы переплетаются с прошлым. Мы согласовываем любой вопрос на языке и решаем его. При обучении иностранному языку очень важно научить студента особенностям языка. Когда дело касается двустороннего общения, если представители двух языков знакомы с обычаями друг друга, отношения будут плодотворными.

Ключевые слова: язык, культура, общение, иностранный язык, лингвокультурология.

Кіріспе. Тіл мәдениетпен бір бүтін тұтастық құрып, ажырамас бірлікте өмір сүреді. Ол мәдениеттің өн бойында қалыптасып, оның дамуындағы алғы шарттардың міндетті түрдегі басты қызметін атқарады, осылайша қайсы бір уақытта қандай да бір жерде өмір сүретін этнос мәдениетінің маңызды бөлігін құрайды. Мәдениеттің басқа салаларына қарағанда тілдің өз ортасы бар. Белгілі бір тілде сөйлейтін кез келген этнос өздерін өзге топтардан сыртқы физиологиялық айырмашылықтарымен ерекшелеп тұратын адамзат қауымының белгілі бір нәсіліне жатады. Тіл мәдениеттен тыс өмір сүрмейді, яғни біздің өмір сүру қағидалардан дан хабар беретін тәжіри-білігімізбен идеяларымызға тәуелді [1, 185 б.].

Э.Сепир тіл мәдениеттің біртұтастығын ашып көрсететін маңызды әдіснамалық көзқарастарын ұсына отырып: «Мәдениет белгілі бір қоғамның әрекеті мен ойлауының көрінісі, ал тіл қалай ойлаудың көрінісі. Ендеше, тіл мазмұны мәдениеттің бөлінбейтін бөлшегі,» - деген қорытынды жасайды [2, 193-194 бб.].

Тіл ойды жеткізу мен қарым-қатынас жасаудың құралы ғана емес, мәдени білім аккумуляциясының да басты құралы болып саналады. Күрделі таңбалық жүйені құрай отырып, тіл қандай да бір мәліметті жеткізу, сақтау, қолдану, қайта жаңғырту қызметін атқарады. Мәдениет те тіл секілді белгілі бір хабарды жеткізу қабілеті бар таңбалық жүйе (семиотикалық) болып табылады, алайда ол тілге қарағанда өзін-өзі ұйымдастыруға қабілетсіз, себебі мәдениет ең алдымен – жады, оның басты қасиеті – жинақтау, сақтау [3, 227 б.] және абсолюттік жалпы қауымдастыққа талпыну. Өзінің абсолюттік ерекшеліктерін танытуға талпынатын тұлға қарым-қатынасқа түспей, мәдени диалог жасамайтұра алмайды. Сондықтан «тіл – ұлт (ұлттық тұлға) – мәдениет» - бүгінгі лингвомәдениеттанудың орталық үштігі, ғылымның осы саласындағы маңызды мәселелерді шешуге мұрындық болатын фокус [4, 12-13 бб.].

Зерттеу маңыздылығы. Еліміз егеменді ел болғаннан кейін көптеген әлеуметтік, саяси, экономикалық өзгерістер болғаны анық. Бұл жағдай білім саласының да қайта құрылуына қажеттілік туғызылып, жаңа реформалар жүргізіліп, бұрынғы қол жеткен жетістіктерді сақтай отырып, білім беру жүйесін әрі қарай дамыту жолдары бекітілген. Оқу орындарында үш тілде оқыту жүйесі де қаралды. Сондықтан шетел тілін оқыту саласына

сұраныс артуда.

Шетел тілін оқытуда ең басты мақсат студенттерді шетел азаматтарымен дұрыс қарым-қатынас жасауға үйрету. Мұнда біз мәдениетаралық коммуникацияның маңызды рөл атқаратынын көреміз. Жалпы «мәдениет» дегеніміз не? Бұл терминге ғалымдар әртүрлі анықтама берген. 1952 жылы Л.Кробер мен Клайд Крукхуун 200 беттен аса тұратын мәдениет туралы ұғымды жазған еңбегі жарық көрді [6, 99 б.]. Бұл өте күрделі ұғым. Бұған дәлел ретінде еуропалық әдебиеттерде мәдениетке 400-дей анықтама берілгенін айтуымызға болады. Қазақ тіліне «мәдениет» термині араб тілінен «маданият» - «қала, қалалық» деген сөзінен енген [7, 13 б.]. В.Дальдің сөздігінде «культура» ұғымы: өсіру, өңдеу, күту, білім, ақыл-ой, ізгілік деген мағынада берілген. Көне заманда «культура» деген ұғым «жерді өңдеу» деген мағына білдірген. Кейінірек бұл сөздің мағынасы тереңдеп, «жанды жетілдіру» деген ұғымда жұмсалған. Уақыт өте келе еуропалық тілдерде «мәдениет» сөзі «білім беру, даму, қабілеттілік, құрметтеу» сияқты мағыналарға ие болды. «Мәдениет - жеке адамның басына тән қасиеттен басталып, бүкіл ұлттық менталитетті, бірнеше ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық сана, дүниетаным, салт-дәстүр, рухани-материалдық байлықтың бәрін түгел қамтитын өте күрделі ұғым», - дейді академик Ә.Қайдар [8, 13 б.]. «Тілдік ерекшеліктерді зерделеу, рухани мәдениеттің қандай да болмасын құбылысын, ұлттық ерекшеліктерінің қайнар көзін, сол ұлттың, жалпы адамзаттың құндылықтар мен әлемдік мәдениет қазынасын құраудағы ұлттық мәдениеттің айрықша белгілері көрінс тапқан реалды формаларды зерттеуге қол жеткізеді» [9, 174 б.]. Сонымен қатар, тіл мәдениеттің ажырамас құрамдас бір бөлігі, әрі ол лингвомәдениеттануда рухани болмыс ретінде танылады. Яғни, тілде ұлттың дүниетанымы, әдет-ғұрпы, дәстүрлер жиынтығы, ұлттық мәдениеттің ерекшеліктері - рухани өмірі көрініс тапқан. Тіл мен мәдениет әр түрлі семиотикалық жүйеге жатқанымен, олардың өзіндік ұқсастықтары да бар. Мәдениет тіл тәрізді халықтың дүниетанымын, оның қоршаған ортаға деген қатынасын бейнелейді. Тіл мен мәдениет өте күрделі қатынаста болады. Бұл күрделілік, біріншіден, тілдің мәдениеттің құрамдас бір бөлігі болып табылатындығында болса, екіншіден, сол тіл арқылы мәдениеттің өзіндік көрініс табатындығында және бұған қоса, тіл өз алдына дербес жүйе түзейтіндігінде жатыр [10, 22-25 б.]. М.М. Копыленконың XI-ғасырдың өзінде ұлттық тұрмыс салтының, шаруашылық түрінің, жағрапиялық ерекшеліктерінің тілге өзіндік әсері болатынын айтқан түріктанушы Махмуд Қашғаридың бұл саладағы еңбегі ешбір себепсіз ескерілмей келетінін айтқан көңіл аудартар жағдай: «Яркая этнолингвистическая направленность труда Махмуда Кашгари не повторяется более ни в одном лингвистическом сочинении Востока и Запада» [11, 5 б.]. М.Қашғари түркі тілдерінің сөз тәркінін зерттегенде оның этимологиясын алдымен сол халықтың мәдениеті ықпал еткен тұрмыс тіршілігімен байланыстырады [12, 17 б.].

Тіл мен мәдениет қоғамдағы тарихи өмір сүру кезеңдегі ажырамас процес. Өйткені тіл мәдени контекстсіз, ал мәдениет өзінің құрылымында тілсіз толыққанды жүйе ретінде қабылдануы мүмкін емес. Тіл мен мәдениеттің өзара байланысын дәлелдейтін тағы бір жайт - дүниетаным, дәстүр және әдет-ғұрып тілдік белгілерде көрініс таба отырып, тілдік дүние суретін құрайды. Дүниенің тілдік суреті «...белгілі бір ұлттық қауымдастықтың теңдесі жоқ ғажайып тарихи қоғамдық тәжірибесі, заттар мен құбылыстардың, процестердің, белгілі бір халықтың өмір салты мен мәдениет ерекшеліктерімен байланысты, оларға деген айрықша қатынастың ұлттық маңыздылығынан туындайтын ұлттық тілдік ерекшеліктері көрініс тапқан дүниенің айрықша бейнесін құрайды» [13, 66 б.].

Білім беру барысында оқытудың мынадай қызметтері атқарылатындығы белгілі: білім беру, дамыту, тәрбиелеу, ынталандыру, ұйымдастыру [14, 10 б.]. Шетел тілін үйреткенде студентерге тек тілді ғана үйретіп қоймай, тіл мен мәдениетті бір-бірімен байланыстырып, жүйелі білім берудің маңызды жолын қарастырып, қоғамдық құбылысқа сай етіп, нақты ұйымдастырылған білімдерді жас ұрпаққа меңгерту біздің мақсатымыз.

Тіл мен мәдениет бір-бірімен тығыз байланысты, олар бірігіп ұлттық бейнені көрсетеді. Адамзат баласының ғасырлар бойы қалыптасқан өзіндік төл мәдениетімен ұштасып, ұлт болмысының тікелей көрінісі болып табылатын қымбат дүниесі – оның тілі. Тіл – халықтың ғасырлар бойы қалыптасқан асыл қазынасы. Демек, тіл мен мәдениет – ұлттың бет бейнесі, рухани болмысы, ақыл-ойы мен парасаты. Халықтың, яғни этностың шын мәніндегі болмысы мен дүниетанымы оның тілінде ғана сақталады. Мәдениет деген ұғымның түп тамыры адамның мінез-құлқы мен адам мен қоршаған ортаның (әлеуметтік, географиялық, мәдени, өндірістік және т.б.) арасындағы өзара байланысты зерттейтін социология, психология, антропология сияқты ғылымдармен ұштасады. Шын мәнінде адамдардың мәдениеті немесе мәдени ортасы салтанат құрушы физикалық және биологиялық ортаға бейімдеу тәсілін көрсетеді. Жан сақтау мен даму үшін қажетті әдет-ғұрыптар, салт-дәстүрлер, көпшілікке ортақ мінез-құлық әлдебір әр халықта ұрпақтан ұрпаққа беріліп отырады. Уақыт өте адамдар өздері меңгерген данышпандық қасиеттерге төселіп алады да, кейінгі ұрпақ оны өз-өзінен түсінікті “өмір шындығы, даусыз ақиқат” ретінде қабылдайды. Бұл - әр кісінің немесе әлеуметтік топтың өмірде өткеретін адами болмысының тұрпаты, әлеуметтік тәжірибесі. Басқаша айтқанда, мәдениет әмбебап және белгілі бір ұлт үшін бағдарламаның айырықша үрдісі ретінде қарастырылады. Осы бағдарлама жүйесі тиісті мәдениет мүшесінің сезіміне, ойы мен іс-әрекетіне ықпалын тигізеді. Чи-Юу Чию мен Юуң-Юи Хоңның зерттеулерінде XV ғасырда батыс Еуропалық елдердің басқа елдерде байлық іздеуіне, колонизацияға байланысты ағылшын тіліне «мәдениет» сөзі енді [6, 99 б.]. Жалпы ғылыми түсінікте мәдениет: “cultio” “culte” терминдері латын тілінде бастапқыда жер учаскесін ауылшаруашылығы мақсатында өңдеуді білдірген. Этимологиялық жағынан латынша алғашқы мәні “топырақты өңдеу”, “жерді өңдеу” болып, кейінірек “құрметтеу”, “бас ию” мағыналарымен толыққан “colere” етістігі барынша көне болып есептеледі. Алайда көне рим өркениеті шеңберінің өзінде “культура” терминінің мазмұндық мәні кеңейіп, жаңа мағыналармен толыққан. Алғаш рет әдебиетте “культура” сөзі теориялық термин ретінде атақты римдік шешен Марк Тулий Цицеронның “Тускуланские беседы” (біздің дәуірімізге дейінгі 45 жылы) еңбегінде кездесіп, агротехникалық термин емес, ауыспалы мағынада – адамның ақылы мен жан дүниесін өңдеу ретінде қолданылады. Осы жаңа мағынаның контекстінде “культура” сөзінің жаңа мағынасы басқа латындық “натура” (табиғат) ұғымына кереғар қойылады. Содан бері мәдениет әлемі табиғи күштер әрекетінің салдары ретінде емес тікелей табиғат тудырғандарды өңдеу мен өзгертуге бағытталған адам қызметінің нәтижесі ретінде қабылданады. XVII ғасырдың аяғына дейін “мәдениет” ұғымы тек осы ұғымда қолданылды. Алайда ағартушылық дәуірінің соңына қарай мәдениеттің жаңа, бағалық интерпретациясы қалыптасты, соған сәйкес бұл ұғым бағалау мәніне ие болды: мәдениет жабдықталған, қолайлы өмір жағдайларымен теңдестірілді. Осындай интерпретацияда XVIII ғасырда бұл ұғым Германияға келіп, көп кешікпей жаңа мәнге ие болады, білімділік пен сауаттылықтың синониміне айналады [15].

Мәдениет пен тілдің өзара қатынасы. Мәдениет бірнеше концепттерден тұрады [6, б. 101]: *материалды мәдениет – material culture* - дегеніміз адамзат баласының қолымен жасалған барлық стратегиялар мен системалар және жаңа технологиялар [5]; *әлеуметтік мәдениет – social culture* – дегеніміз қоғамда әлеуметтік қызметті дамытуға арналған барлық қоғамдық институттар [6]; *субъективті мәдениет – subjective culture* – дегеніміз таным-сенімдер мен құндылықтар, идеялар жиынтығы [16].

Мақалада М.Лустиг пен Ю.Көстердің мәдениет пен коммуникация арасындағы байланыс туралы анықтамасы сәйкес келеді: “*Culture is a learned set of shared interpretations about beliefs, values, norms and social practices, which affect the behaviours of a relatively large group of people*” [17]. Демек, мәдениет адам санасында өмір сүреді, мәдениет пен коммуникация арасындағы байланыс өте маңызды болып табылады. Мәдени құндылықтардың қалыптасуы көзге көрінбейді, естілмейді. Мәдениет адам бойына туа бітпейді, ол үйрену

арқылы қалыптасады. Мәдениетте таным-сенімдердің атқаратын рөлі айтарлықтай. Мысалы мындай төмендегідей мысалға көз жүгіртейік:

Situation:

“The nurse cannot understand why the newly admitted patient, Mr. Asfar, is so agitated about his assigned room. He keeps insisting that the bed should be against the opposite wall, but that is impossible: the oxygen and all the telemetry for measuring respiration and heartbeat have been permanently installed on this side of the room. There is no way to move the bed because the wires are not long enough to reach to the other side.

Mr. Asfar insists that the room is unsatisfactory in its present layout. In exasperation the nurses switch him to another room that meets with his approval.”

Explanation: *Mr. Asfar was a Muslim, and he needed to be able to face the east, toward Mecca, to say his prayers five times daily. The staff at this hospital was annoyed by having to change Mr. Asfar’s room. However, most hospitals are sensitive to this highly emotional response and cooperative with patients who have such beliefs.*

The direction a hospital bed faces can affect the emotional state of a patient: those who believe in the principles of feng shui prefer to have their beds face south, however, Muslims must face the east [18].

Бүгінгі таңда адам факторы өзекті болуына байланысты тілді когнитивтік тұрғыдан зерттеуге ерекше көңіл бөлініп келеді. Мұнда тілдің объективті (сөз субъектінің адресатқа ойын жеткізуі, хабарлауы) және субъективті (адамның тілдегі бейнесі) жағына ерекше мән беріледі. Когнитивті тіл білімінің дамуына байланысты тіл мен ойдың арақатынасы жаңа қарқынмен зерттеле бастады. Когнитивті тұрғыдан алғанда, тіл мен ойлау адамның танымдық қызметінің нәтижесі болып табылады. Бұл бағыттағы зерттеулер адамның болмысты қалай концептуалдандыратыны туралы мәселеге жаңа қырынан үңілуге жол ашып, концептуалдау теориясының дамуына негіз болды. Мұндай зерттеулер тілдің ақиқат болмыс туралы білімді сақтап, жеткізуші ретіндегі қызметін ескере отырып, тілдік категориялар мен олардың құрылымдарын жаңаша сипаттауға мүмкіндік береді. Тілде көрініс таба отырып, білім адамның ойлау қызметінің нәтижесін көрсетеді. Ойлау әрекеті тіл арқылы жүзеге асады, ойымыз тіл арқылы жарыққа шығып, басқаларға жеткізіледі. Тілдің міндеті – ақылдың аңдауын аңдағанынша, қиялдың меңзеуін меңзегенінше, көңілдің түюін түйгенінше айтуға жарау. Мұның бәріне жұмсай білетін адамы табылса, тіл шама-қадірінше жарайды. Бірақ тілді жұмсай білетін адам табылуы қиын. Ойын ойлаған қалпында, қиялын меңзеген түрінде көңілдің түйгенін түйген күйінде тілмен айтып, басқаларға айтпай білдіруге көп шеберлік керек», – деп жазады филология ғылымдарының докторы О.Жұбаева [19].

Е.Н. Нұрахметов “Тіл – мәдениеттің тарихын, салт-дәстүрін сақтап, ұрпақтан-ұрпаққа беру арқылы белгілі бір ұлтты құрайтын ең негізгі және ең күшті қару” деген ойымен тілдің мәдениеттегі орнын анықтап берсе, Құнанбаева С.С. тілді жалпы адамзат мәдениетінің трансляторы ретінде қарастырады, яғни, тілді оқытуда тілдің мәдени танымдық және когнитивтік-коммуникативтік қызметтеріне баса назар аудару қажет. Ғалымның пікірінше, “қазіргі кезеңде көптеген ғылыми еңбектерде мәдениетаралық қарым-қатынастың аспектілері ретінде «тіл-сана-мәдениет» қарастырылуда. Бұл конкурс осындай біртұтас қалпында қарастырылуы тиіс”. “Мәдениетаралық коммуникация” термині тар мағынасында әдебиетте 1970 жылдары пайда болды. Сол кезге қарай мәдениетаралық қатынас жағдайларында коммуникативтік сәтсіздіктер мен олардың салдарын зерттейтін ғылыми бағыт та жасақталды. Соңынан мәдениетаралық коммуникация ұғымы аударма теориясы, шет тілдерді оқыту, салыстырмалы културология, контрастивті прагматика және басқа салаларға тарады.

Мәдениетаралық коммуникация жеке ғылым ретінде АҚШ-рының сыртқы саясатының қайта құрылуына байланысты дамыды. Вашингтонда шетелге жіберілетін дипломаттарды даярлайтын шетелдік қызмет көрсету институты (Foreign Service Institute in Washington) құрылды. Институтта антропологистер, лингвистер мен психологтар оқыту програмысын құру үшін бірігіп жұмыс істеді. Лингвистер тіл мен өзге мәдениеттің өзара қатынасын зерттесе, антропологистер мәдениетті қабылдаумен бейвербальды коммуникацияның жүзеге асуын қарастырды; ал психологтар адамзаттың мәдени мінез-құлқының танымдық процесін анықтады. Мәдениетаралық коммуникация пәні антропология, социология, лингвистика, психология, тарих, география, халықаралық қатынастар, музыка мен өнер және т. б. пәндерді бір-бірімен біріктіреді.

Эдвард Т.Хол айтқандай, мәдениет – біздің мәдениет туралы білімімізге қарағанда көп нәрсені жасырады. Мәселен, 1976 ж. Эдвард Т.Хол мәдениеттің айсберг ұқсастығы үлгісін құрастырды (Сурет 1). Оның көз қарасы бойынша, біз мәдениеттің бір ғана бөлігін су бетінен көреміз, ал қалған бөліктері су астында жасырынып тұр. Демек, мәдениетті үйренуде танымды және танымсыз әрекет жүзеге асады. Танымды мәдени әрекетке білім мен таным, сенімдер жатса, танымсыз әрекетке мәдени құндылықтар мен халықтың менталитеті жатады. Э.Т. Хол мәдениетті үйренудің бір ғана жолы – мәдени шараларға активті түрде қатысу, яғни, мәдени құндылықтарды түсіну үшін оны адам бастан кешіру керектігін айтады. Мәдениетаралық коммуникацияда түсінбеушілік туындағанда адам өзін суға батып бара жатқан кемеде екендігін түсінеді.

Сурет-1. Эдвард Т.Хол мәдениеттің айсберг ұқсастығы үлгісі

Сонымен қатар, Эдвард Т.Хол мәдениетті екіге бөліп қарайды, жоғарғы және төменгі контексті мәдениет. Жоғарғы контексті мәдениет дегеніміз – берілетін информация тек бір-екі сөзбен ғана айтылып, көп жағдайда дене тілі арқылы (body language) жүзеге асады. Мұндай мәдениет иелеріне Жапония, Африка, Азия және Мексико мен Үндістан халықтары жатады. Ал, төменгі контексті мәдениетте, адамдар бір-бірімен информацияны бірнеше сөйлемдер арқылы алмасады, яғни, коммуникацияға түскенде толық ақпаратты сөйлемдер арқылы береді. Мұндай мәдениет иелеріне Алмания, Швейцария, Англия және Солтүстік Америка тұрғындары жақсы мысал бола алады.

Неміс философы тіл зерттеуші В.Гумбольттың [20] пікіріне тоқталсақ, ғалым тіл бұл халықтың жаны, онда «ұлттық сипат» ұлтқа тән ерекшеліктер бар, адамдар арасында қарым-қатынас құралы ретінде ойды бейнелеу құралы болу – тілдің ең маңызды функциясы болып табылады деп санайды. Өз туған төл тілі мен шет тілін меңгеру, тану арасында түбегейлі ерекшеліктер бар [21, 22]. Ғалымдардың пікірінше бала ана тілінің негізгі ерекшеліктерін 5

жасқа дейін, яғни импринтинг жас шамасында игеріп алады. «Импринтинг» ағылшынша imprint [23] із қалдыру, әсер ету сөзінен алынған, үйрену дағдылардың ерекше түрі, осы кезде бала санасында ата-аналары мен қоршаған адамдардың мінез-құлық актілерін ажырату белгілері, тілдік сипаттағы ерекшеліктерді игеруі қалыптасады деп тұжырымдайды. Ағылшын тілін оқытуда, ағылшын тілді елдің мәдениетін оқыту маңызды [24].

Қорытынды. Шет тілі пәнінің ерекшелігі оқыту мақсаты пән туралы білімдерді меңгерумен ғана шектелмей, түрлі тілдік қарым-қатынастағы дағдылар мен іскерліктерді қалыптастыруға да мүмкіндіктер беретіндігінде. Шет тілі басқа да практикалық сипаттағы оқу пәндері сияқты, меңгеру бағытында кең көлемдегі даярлық жаттығуларын талап етеді. Тек сол жаттығулар негізінде дағдылар мен іскерліктер қалыптасады. Шетел тілі ең алдымен дербес ой-пікірді білдіру және өзге адамдардың ой-пікірлерін түсіну құралы болады, жазба және ауызша тақырып бойынша пікір алмасуға негізгі қызмет атқарады. Шет тілінің оқу пәні ретіндегі тағы бір ерекшелігі оған шек қойылмауында, яғни тілді өмір бойы үйренуге болады. Мәдениетаралық коммуникацияның ғылым ретінде қалыптасуы түрлі мәдениет өкілдерінің өзара қатынасы проблемаларын өзектендіру салдарынан маңызды мәнге ие болады деген қорытындыға келеміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Гумбольдт В. *Избранные труды по языкознанию. Пер.с.нем.* – Москва, 2000. – 400 с.
- 2 Сепир. Э. *Избранные труды по языкознанию и культурологии.* – Москва, 1999. – 404 с.
- 3 Поршнев В.Ф. *О начале человеческой истории.* – Москва, 1974. – 350 б.
- 4 Ларин Б.А. *О народной фразеологии // История русского языка и общее языкознание.* – Москва: Просвещение, 1997. – 380 б.
- 5 Harris M. *Kulturine antropologija.* – Vilnius, 1998. – 14 p.
- 6 Loreta Chodzkiene. *What every student should know about intercultural communication.* – Vilnius, 2014.
- 7 Абилхаирова Ж.А. *Филолог студенттердің тіл мәдениетін жетілдіру әдістемесі: Диссертация // Қазақ Мемлекеттік Педагогикалық Университеті.* – Алматы, 2010.
- 8 Қайдар Ә. *Қазақ тілінің өзекті мәселелері.* – Алматы: Ана тілі, 1998.
- 9 Кукушкина Е.И. *Познание, язык, культура.* – М.: «МГУ», 1984. – 263 с.
- 10 Ислам Айбарша. *Ұлттық мәдениет контексіндегі дүниенің тілдік суреті: Диссертация // Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық қатынастар және Әлем тілдері Университеті.* – Алматы, 2004.
- 11 Копыленко М.М. *Основы этнолингвистики.* – Алматы, 1998.
- 12 Кашгари М. *Дивану лугат-ат-турк.*
- 13 Маслова В.А. *Лингвокультурология.* – М., 2001.
- 14 Қашқынбаева З.Қ. *Оқыту үдерісінде оқушылардың ғылыми тілмен сөйлеу мәдениетін қалыптастыру: Диссертация // Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім беру академиясы.* – Алматы, 2010.
- 15 Жумагулова А. *Мәдениетаралық коммуникация – түрлі мәдениет иелерінің арасындағы тілдік қатынас құралы, <http://group-global.org/ru/publication/24908-mdenietaralyk-kommunikaciya-turli-mdeniet-ielerinin-arasyndygy-tildik-katynas>*
- 16 Geertz C. *Local knowledge: Further essays in Interpretive Anthropology.* – New York, 1983.
- 17 Lustig M.W. & Koester J. *Intercultural Competence: Interpersonal Communication Across Cultures.* – 2010. – P.25-53.
- 18 Dresser Norine, *Prayer Position. Multicultural Manners: Essential Rules of Etiquette for the 21st Century.* – New Jersey: John Wiley & Sons, 2005. – P.110-111.
- 19 Жұбаева О., Байтұрсынұлы А. *Қазақ тіл біліміндегі когнитивті лингвистиканың негізін салушы.* – <http://adebiportal.kz/a-bayt-rsyn-ly-aza-t-l-b-l-m-ndeg-kognitivt-lingvistikany->

[neg-z-n-salushy.page/](#)

20 Гумбольдт В. *История языкознания XIX-XX вв. В очерках и извлечениях.* – М., 1964. – 145 с.

21 Kassymova G. (2018). *Competence and its implications. Challenges of Science.* <https://doi.org/10.31643/2018.063>

22 Касымова Г.К. *Шетел тілін оқытуда мәдениетаралық қатысым құзіреттілігін қалыптастырудың маңыздылығы // Абай атындағы ҚазҰПУ-нің ХАБАРШЫСЫ, «Көптілді білім беру және шетел тілдері филологиясы» сериясы, №4(16), 2016. – Б.94-98.*

23 Джуринский А.Н. *История зарубежной педагогики, учебное пособие для вузов.* – М.: ФОРУМ-ИНФРА, 1998. – 272 с.

24 Fauzi C., Basikin, Duisenbayeva S., Kassymova G. (2020). *Exploring EFL Students Teacher Readiness and Gender Differences of Learner Autonomy. Bulletin the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 1(383), 288-299.*

<https://doi.org/https://doi.org/10.32014/2020.2518-1467.34>

MPHTI 14.35.09

Sabina Akhmedova¹

¹*Institute of Manuscripts,*

Department of Persian Manuscripts,

Doctor of Philosophy, Senior Researcher

ehmedova3@mail.ru

ALIABBAS MUZNIB AND LITERARY ENVIRONMENT OF BAKU

Abstract

A. Muznib, who was born in Baku, in 1883, like many writers and poets of his time, came to the world of literature and press after the revolutionary movement of 1905, and there he aroused great interest in literary circles with his quick pen, rebellious soul, nationalist and Turkish beliefs. He got his primary education in a mollakhana, then studied at a Russian-Muslim school. With his fluent Persian and Russian, Muznib acquired a vast knowledge of Turkish history and Islamic culture through personal reading and was recognized as one of the most knowledgeable people of his time on these themes. Muznib, who published his first poems in newspapers and magazines since 1907, such as "Taza Hayat" (New Life), "Ittihad" (Unit), and "Zanbur" (Stone), then published newspaper "Hilal" in 1910.

While in the publishing house, the first publication of this newspaper has already been confiscated. Muznib's poem, titled "The government, like a cannibal monster, wouldn't give money, no land" was the reason for this confiscation.

Keywords: journal, genocide, publicist, satirical magazine

Səbinə Əhmədova¹

¹Əlyazmalar İnstitutu Farsdilli əlyazmalar şöbəsi

¹filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, böyük elmi işçi

ehmedova3@mail.ru

ƏLİABBAS MÜZİNİB VƏ BAKI ƏDƏBİ MÜHİTİ

Xülasə

1983-cü ildə Bakı şəhərində doğulan Ə.Müznib də bir çox yazıçı və şair çağdaşları kimi ədəbiyyat və mətbuat aləminə 1905-ci ildə inqilabi hərəkatdan sonra gəlmiş və iti qələm, üsyankar ruhu, milliyətçi və Türkcü inancları ilə qısa zamanda ədəbi dairələrdə böyük maraq doğurmuşdur. İlk təhsilini mollaxanada almış, sonra rəus-müsəlman məktəbində oxumuşdur. Fars və rus dillərini mükəmməl bilən Müznib Türk tarixinə və İslam kül-növünə dair geniş məlumatları şəxsi mütəailə yolu ilə əldə etmiş və bu mövzularda dövrünün məlumatlı şəxsiyyətlərindən biri kimi tanınmışdır.

İlk şeirlərini 1907-ci ildən başlayaraq "Təzə Həyat", "İttihad", "Zənbur" kimi qəzet və jurnallarda nəşr etdirən Müznib qısa bir müddətdən sonra, 1910-cu ildə "Hilal" adlı bir qəzet nəşr etdirmiş, həddindən artıq tənqidçi ruhu ilə ifşaçılıq ilə diqqəti çəkən bu qəzetin ilk sayı hələ mətbuatda ikən müsadirə olunmuşdur. Buna səbəb Müznibin "Hökümət, ah bir insan yeyən qurd, nə pul qoyar, nə bir yurd" misraları ilə başlayan şeiri olmuşdur.

Açar sözlər: məcmuə, soyqırım, publisist, satirik jurnal

Сабина Ахмедова¹

¹Институт рукописей, Отдел персидских рукописей

¹Доктор философских наук, старший научный сотрудник

ehmedova3@mail.ru

АЛИАББАС МУЗНИБ И ЛИТЕРАТУРНАЯ СРЕДА БАКУ

Аннотация

А.Музниб, родившийся в Баку в 1983 году, как и многие писатели и поэты своего времени, пришел в мир литературы и прессы после революционного движения 1905 года, и тут же вызвал большой интерес в литературных кругах своим скольским пером, мятежной душой, национа-листическими и турецкими убеждениями. Начальное образование получил в моллахане, затем учился в русско-мусульманской школе. Свободно владея персидским и русским языками, Музниб приобрел далеко познания в турецкой истории и исламской культуре благодаря личному чтению и был признан одним из самых знающих людей своего времени по этим темам. Музниб, опубликовавший свои первые стихи в газетах и журналах с 1907 года, такие как «Таза хаят» (Новая жизнь), «Иттихад» (Единица) и «Занбур» (Камень), затем в 1910 г. издавала газету «Хилал». Находясь в издательстве, первое издание этой газеты уже изъято. Поэма Музниба под названием «Приветствие, как чудовище-монстр, не даст ни денег, ни земли», - стало причиной этой конфискации.

Ключевые слова: журнал, геноцид, публицист, сатирический журнал

After Lenin overthrew Tsar Nicholas in 1917 and the Bolsheviks came to the government, as a result of the betrayal of the Armenians by the Russian-Armenian neo-fascist military units of the tsarist army, in the winter of 1915, (Since the treacherous Armenians secretly handed over weapons, food and heaters to the tsarist army, which were sent to the Turkish army, and the Turkish soldiers, starving and staying without heat at 30 degrees below zero, were weakened and surrendered). Tens thousands from 90,000 of our Turkish brothers, who aged from two to eighty years old, which captured in Turkish province from Sarikamish, Erzurum, Kars and Ardahan, were taken and used inhuman torture, on Nargin Island, 22 km from Baku. Dr. Nariman Narimanov, who witnessed, that seven thousand of these captives were in captivity for almost three years in a very terrible condition: due to hunger, thirst, infectious diseases and, in particular, cruel torture, and he filed the lawsuit against these at the first meeting of Baku Council in Baku. At the same time, the Muslim population of Baku was shocked on reading an article about this, which was published in the newspaper "Hummat", which was published by Narman Narimanov himself. Then, Narinam Narimanov organized Aid committee. After that, a new huge five-story building, which built by Haji Zeynalabdin Tagiyev, as a mill between Squares "Komurchu" and "Guba", was used as a

hospital for them. First, about 3,000 Turkish prisoners were taken to Zikh by boat, then by cars and large vans, and all medical workers, who returned to their homeland, after undergoing medical training abroad, including a Georgian doctor, who knew his profession very well, provided medical assistance to Turkish prisoners of war, who were starving and thirsty for almost three years and suffered from various diseases. All Azerbaijani oil owners and benefactors etc. including Haji Zeynalabdin Tagiyev and restaurant owner Haji Sultan bought much food, medicine and bedding as possible, so, that Turkish prisoners could get well, transferred money for them to banks, Azerbaijani women knitted woolen shirts and socks for Turkish prisoners, and men tried their best to heal them. Pupils from Haji Zeynalabdin Tagiyev's Girls' school, which had already become to the seminary and girls attendent medical lessons there, came to hospital every day, and began to work as nursary and to help doctors. Even, Haji Zeynalabdin Tagiyev's daughters and Murtuza Mukhtarov's wife also helped the prisoners as much as they could. However, this was angered Shaumyan, who was elected chairman of Baku Council, and Saakashvili, the head of "Dashnak-Sutun" terrorist organization, and all of them tried to prevent it. It is no coincidence, that after publishing of Narimanov's article about of Turkish prisoners on Nargin Island, in newspaper "Hummet", Aliabbas Muznib - originally from Baku, published poem about all these in newspaper "Basirat" on January 2, 1918:

Keeping in hungry and thirsty ...in broken barracks,
No screams and groans ... the first days,
Furied prisoners by Russian-Armaniyan officails,
Didn't know, Why Turkish Muslim brothers loud crys...

When Aliabbas Muznib said "Angel Sona khanum", he meant Sona Hajiyeva, of Karbalai Israfil's wife, a deputy of the State Duma, the hero woman, who helped to take off dozens of Turkish prisoners from Nargin Island, on her own ship, which, headed by her husband Musa, in 1915. Later, when the tsarist - russia knew about this, they arrested her and took to the gendarmerie, and Mrs. Sona committed suicide, by hanging herself on the ceiling of the cell, where she was kept, so as they didn't grab her partners. That time, Haji Zeynalabdin Tagiyev hid Turkish prisoners in his old house in Icheri Sheher. Thus, Dashnak-Bolshevik military units began the massacre of Azerbaijanis in Baku, in 1918, but Turkish muslims which had already got well, joined to Baku heroes and fought heroically against the army of infidels, and most of them were martyrs.

It should be noted , that Aliabbas Muznib didn't leave Baku in 1918. When Dashnak-Bolshevik neo-fascist military units arranged a massacre against Azerbaijani people in Baku, he joined the self-defense garrison under the group of madcap Najafgulu and fought against the army of infidels. He was even wounded several times and wrote several poems about Armenian execution, as well as about bravery of the heroic soldiers of the Caucasus Islamic Army, after liberating Baku from infidel occupation in Baku on September 15. One of these poems was written in honor Nuri Pasha, a brave commander of the Caucasian Islamic Army:

Now ...now all people, in prays and gratitude,
Most beautiful moments feels Turkish people,
Caucasian Islamic Army...won glorious victory ,
Let whole world ...knows this great news,

Infidels was suppressed ... with Turkish fighting ,
Turks'courage ... seen on battlefield ,
Fell on ground ... flock of jackals,
Nuri Pasha ... hero...leader of glorious army,
Alp Arslan ...worthy heir of Barbaros ,
centenary sorrow erased ... from the heart ,
Bravo ... to you, Nury Pasha ,once more ... Bravo
Light of my history Pasha... bravo to Judgment Day !

Everybody knows that ,Mashadi Azizbekov, Dadash Bunyadzade, Chingiz Ildrim, Hamid Sultanov, Ruhulla Akhundov and Alikheidar Garayev were traitors of Azerbaijan. They joined to Bolsheviks, and organised mass arrests of Azerbaijanis who disliked the Bolsheviks .They were imprisoned, exiled to cold Siberia, and some were shot in the cellars of the Baku Soviet. And Muznib partially wrote all these which happened in his short poem " Solace " , under the pen-name " Wanderer " in the third publishing of " Trumpet".

Godfather ,news is ...Shaumyan will come,
Avakyan will come... with new warrant ,
Deputies Avanes, Artun, Azizbek ,
Alyosha,Dadash,Sarkis,Akopyan will come ...(4.p.61)

Genocides and massacres of Muslims by Russian and Armenian military units took place, both in Turkey and in Azerbaijan, at the beginning of XX century . Hypocritical clergy, who called themselves scientists, were completely indifferent to all this which happened .

Although A. Muznib didn't live long, he was a wise man, pure blood flowed in his veins, and his adherence to religious and national values made him a very pious person. The famous writer Victor Hugo stated that the author's work reflects his personality. And A. Muznib's creativity, his activities as a publicist reflected his pure morality, like a mirror.

For example, in the poem "Tovsiye" (recommendation) after the Bolsheviks came to power in 1917, the head of Baku commune Stepan Shaumyan was an enemy of Azerbaijani and Turkish Muslims, who assessed the massacre of Muslims in March 1918. A. Muznib revealed the personalities of two-faced people, like Shaumyan and their associates:

Don't waste your life on flattery ,
Be always sage ,and wonderful heir...
Having diligence, follow glory...
Or , flattery willn't bring you honor...
(5.p.260-261)

A. Muznib was born in 1883 in Baku. His real name is Mutallimzade. A. Muznib was one of the readers who could read in Arabic that's why took this pseudonym and wrote novell "Yusif and Zuleikha" for the in Azerbaijani .

A. Muznib, born in Baku in 1883, came to the world of literature and publishing after the revolutionary movement of 1905, like many writers and poets of his time, and soon aroused great interest in literary circles with his sharp pen, rebellious spirit, nationalist and Turkish opinions . His first education - primary education was at mollakhan, then studied at a Russian-Muslim school. Fluent in Persian and Russian, Muznib acquired an extensive knowledge of Turkish history and Islamic culture through personal reading and was recognized as one of the most knowledgeable persons of his time.

Beginning from 1907, Muznib published his first poems in newspapers and magazines such as "Taza Hayat" , "Ittihad" and "Zanbur " . After these he published newspaper "Hilal " in 1910 . The first publication of this newspaper was confiscated while it was still in print. Reason for this was Muznib's poem, which began with the words: " Government, like wolf, that eats a man, if there is no money, no country." And on the second publication, he published without the permission

of the officials , Muznib criticized the national youth that they didn't demand their rights, and he wrote: "Having lost honor, it is impossible to get , what you want, but you can die by the law and the homeland. You see, our ancestral land turned into a wooden money from the majority of oppressors, and we were sure that this morning we would be destroyed. Our zealous youth, you can't be honest by killing each other.It can be proven, if we try to do our best. "

" Muznib's creativity takes attention with its diversity. He is known as a poet, literary critic, publicist, publisher, editor, and public person . Relying on the unity of the satirical and romantic styles in his poetry, the poet, on the one hand, criticized social ugliness, and on the other hand, reached the romantic glorification of national tragedies. "Ittifak", "Zanbur", "Hilal", "Shahabi Sakib", "Dirilik", "Babayi-Amir", "Iqbal", "Citizen of Karabakh", "Ovragi-nafisa", "Azerbaijan" , wrote many poems and articles in press, contributed rising of national-social-political thought and cultural movement, "Mukhtarname" in 1912, "The Contradiction of Napoleon" 1912, "History of Afghanistan" 1914, "Brief History of the Prophet and Islam" 1917, as well as "Shukfei-gam", consisting of verses,eley and etc. He is the author many research articles and research works on the history of Azerbaijani literature ”(7.)

One of the special features of writer was his activity on textual criticism , who very effectively collected and explored the classical literary heritage of Azerbaijan and in the field of prose, compiled and published in form of book by the creators Ashug Peri, I. Nakam, S. A. Shirvani, M. A. Sabir , A. Sahhat and others.

List of literature

1. Collection "Basirat", November publishing 1918.
2. Manaf Suleimanov " Heard, read, saw." Azerbaijan State Publishing House, Baku-1987. p. 211-212.
3. A. Muznib. "Selected Works" (.Prepared and foreword author : Sona Hayal) Baku- "Nurlan" -2007. Internet version.
4. Magazine " Sheypur " (1918-1919) (Prepared and foreword author : H. Hashimli. Baku- "Science and Education" 2014. p. 61.
- 5.. " Spoken words are memory " - 2019, ANAS , Institute of Manuscripts after name of Mohammad Fuzuli. Collecting by Jafar Remzi . Prepared and foreword author : Sona Hayal ,p.262 -263.

6. "Anthology of Azerbaijan prose" in five tomes , II t . "East-West" Baku-2006. Prepared and foreword author by Zaman Askarli. p. 245-246.

7. "Islam Agayev" 1. A. Muznib. "Literaturnaya Gazeta" August 30, 1991. No. 35 (2482). 2. Salvation of the people and literature. "Literaturnaya Gazeta" May 31, 1991. One of patriot of the Motherland. "Voice of Azerbaijan" newspaper. February 7, 1992. Victim of two regimes. Aliabbas Muznib. "Narodnaya Gazeta" February 4, 1998

A short translation of my biography in Turkish. review of ANAS arc. 3. Q-3 (52) ".

8. Shamil Valiyev (Corpulu) "Fuzat Literary school" Baku - "Science" -1999. ANAS , Institute of Literature under name Nizami. p. 293-294.

9. Mammad Amin Rasulzade " Siyavush of Our Century" " Azerbaijani Literature Contemporary " " Contemporary of Modern Azerbaijan" Baku- Genjlik - 1991. p. 81-82.

**ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІҢ РӨЛІ
РОЛЬ КОМПЕТЕНЦИЙ В ОБУЧЕНИИ К ЯЗЫКАМ
THE ROLE OF COMPETENCY IN LEARNING LANGUAGES**

МРНТИ 14.35.09

Д.Р. Копебаева¹, С.Н. Балмуханова²

¹2 курс магистранты, Абай атындағы ҚазҰПУ

²ф.ғ.д., доцент

**ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУ ТӘСІЛІН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ
АҒЫЛШЫН ТІЛІН МЕНГЕРУДЕ КОММУНИКАТИВТІК
ДАҒДЫЛАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

Аңдатпа

Шетел тілін оқытуда кәсіби білім берудің нәтижесі ретінде де қарастырылатын шетел тілінің коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыруды ғана емес, сонымен қатар студенттердің тұлғааралық және мәдениаралық қарым-қатынас дағдыларын дамытуды көздейді. Мақалада ағылшын тілін проблемалық оқыту арқылы кәсіби даярлаудың негізгі компоненті болып табылатын коммуникативті құзыреттілікті дамыту мүмкіндіктерін қарастыруды ұсынады, оның негізгі компоненті проблемалық жағдайлар болып табылады.

Ағылшын тілін қарым-қатынасты оқытуда проблемалық ситуацияларды қолдану Е.В. Ковалевская, «сатылы» проблемалық ситуацияны шешудің схемасы, мұнда «негізгі проблема өзара байланысты мәселелерді шешуге негізделген кезең-кезеңімен шешіледі».

Коммуникативті проблемалық ситуацияларды модельдеу проблемалық міндеттерді түсіндіру мен шешуге жаңа, шығармашылық көзқарасты ашуға қажеттіліктің пайда болуына және жаңа білімдер мен іс-әрекет әдістерін проблемаларды шешу жолымен өз бетінше іздеу мен игеруге ықпал етеді, нәтижесінде жеке және кәсіби маңызды коммуникативті сапаларды дамыту жүзеге асырылады.

Мақала авторы студенттердің шет тілдік қарым-қатынасын оқыту проблемалық жағдайлар негізінде жүзеге асырылуы керек деп санайды, оның шешілу процесі студенттерді болашақ кәсіп атмосферасына батыру болып табылады, мұнда проблемалық міндеттерді (білім беру, кәсіби, әлеуметтік) қою және шешу мүмкіндігі, сонымен қатар жұмыс істеу қабілеті педагогикалық жағдайлардағы бірлескен мәселелердің шешімін іздеуде басқалармен өзара әрекеттесетін ұжым.

Түйін сөздер: проблемалық тәсіл, коммуникативті құзыреттілік, шет тілі, шет тілдік қатынас, проблемалық жағдай.

Копебаева Д.Р.¹, Балмуханова С.Н.²

¹магистрант 2 курса, КазНПУ им. Абая

²д.ф.н., доцент

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ЧЕРЕЗ ПРОБЛЕМНОЕ ИЗУЧЕНИЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация

Обучение иностранному языку предполагает не только формирование коммуникативной компетенции иностранного языка, которая также рассматривается как результат профессионального образования, и развитие навыков межличностного и межкультурного общения студентов. В статье предлагается рассмотреть возможность развития коммуникативной компетенции, являющейся ключевым компонентом профессионального обучения, через проблемное изучение английского языка, основным компонентом которого являются проблемные ситуации.

Использование проблемных ситуаций в обучении иноязычному общению согласуется с предложенной Е.В. Ковалевской, схемой разрешения «ступенчатой» проблемной ситуации, где «основная проблема решается по ступеням на основе решения взаимосвязанных проблем». Моделирование коммуникативных проблемных ситуаций способствует открытию нового, творческого подхода к интерпретации и решению проблемных проблем и самостоятельному поиску и развитию новых знаний и методов решения проблем, что приводит к развитию важных личных и профессиональных коммуникативных навыков.

Автор статьи считает, что обучение студентов иностранного языка должно осуществляться на основе проблемных ситуаций, решение которых заключается в погружении студентов в атмосферу будущей профессии, где способность ставить и решать задачи (образовательные, профессиональные, социальные) команда, которая взаимодействует с другими в поисках решений общих проблем в педагогическом контексте.

Ключевые слова: проблемный подход, коммуникативная компетентность, иностранный язык, общение на иностранном языке, проблемная ситуация.

Kopebaeva D.R.¹, Balmukhanova S.N.²

¹2-year undergraduate, KazNPU named after Abai

²c. of. philol. sc., associate professor

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE THROUGH PROBLEM-BASED LEARNING OF ENGLISH

Abstract

Teaching a foreign language involves not only the formation of the communicative competence of a foreign language, which is also considered as a result of professional education, and the development of students' interpersonal and intercultural communication skills. The article

proposes to consider the possibility of developing communicative competence, which is a key component of vocational training, through problem learning of the English language, the main component of which is problem situations.

The use of problem situations in teaching foreign language communication is consistent with the proposed by E.V. Kovalevskaya, a scheme for resolving a "stepwise" problem situation, where "the main problem is solved step by step based on the solution of interrelated problems".

Modeling communicative problem situations contributes to the discovery of a new, creative approach to the interpretation and solution of problem problems and the independent search and development of new knowledge and methods of problem solving, which leads to the development of important personal and professional communication skills.

The author of the article believes that teaching foreign language students should be carried out on the basis of problem situations, the solution of which is to immerse students in the atmosphere of the future profession, where the ability to set and solve problems (educational, professional, social) is a team that interacts with others in search of solutions to common problems in a pedagogical context.

Keywords: problematic approach, communicative competence, foreign language, communication in a foreign language, problem situation.

Коммуникативті құзыреттілік болашақ мұғалімдердің педагогикалық дайындығының ажырамас бөлігі болып табылады. Осыған байланысты шетел тілін оқыту процесі студенттердің қарым-қатынасына және олардың белсенді коммуникативтік өзара әрекеттестігіне бағытталуы керек. Шетел тілін меңгерудің жетістігі студенттердің коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыруға байланысты.

И.А. Зимняя «Негізгі құзыреттіліктер білім берудегі құзыреттілік тәсілдің тиімді-мақсатты негізі ретінде» атты еңбегінде коммуникативті құзыреттіліктің мазмұнын ашады:

- түлектің қоғаммен, қоғамдастықпен, ұжыммен, отбасымен, достарымен, серік-тестерімен өзара әрекеттесу құзыреттілігі болуы керек; қақтығыстарды сындарлы түрде шеше білу, төзімділікті, басқаларды құрметтеу мен қабылдауға (нәсіліне, ұлтына, дініне, мәртебесіне, рөліне, жынысына), әлеуметтік мобильділікке төзімділік таныта отырып, ынтымақтастық құра білу;

- ауызша және жазбаша, вербалды және вербалды емес қарым-қатынас құзыреттілігіне ие болуы керек, атап айтқанда, диалог, монолог құру; мәтінмен жұмыс; өзіңізді әртүрлі мәдениаралық қарым-қатынаста анықтаңыз; іскери хат алмасу және іс қағаздарын жүргізу, шет тілінде сөйлесу, қарым-қатынастың әр түрлі мәселелерін шешу және т.б. [1; 11 б.].

Маман үшін коммуникативті құзыреттіліктің маңыздылығы айқын. Мысалы, М.Вудкок пен Д.Френсис маманның жеке басын кәсіби іс-әрекет процесінің көшбасшысы ретінде қарастыра отырып, маманның өзара әрекеттесудің тиімді процесін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін коммуникативті қасиеттерге ие болуының қажеттіліктерінің бірін қарастырады. Авторлар атап өткен қасиеттердің қатарында қақтығыстарды шеше білу, коммуникативті проблемалық ситуацияны шешуге жауапкершілікті өз мойнына алу, басқаларға ықпал ету, әріптестерімен және серіктестермен өзара әрекеттесу, оқыту мен тәрбиелеу қабілеті сияқты [2; 76-78 б.]. Заманауи жоғары оқу орнында «Педагогикалық білім беру» саласындағы студенттер арасындағы коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыру және дамыту процесі бір құзыретпен ұсынылғанын атап өткен жөн.

Соған қарамастан, қазіргі заманғы шындық «Шетел тілі» және «Кәсіби саладағы шетел тілі» пәндерін құзыретті маманның кәсіби даярлығының заманауи талаптарына жауап беретін студенттің жеке басын дамытудағы интегративті оңтайлы фактор ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Университеттің заманауи білім кеңістігінде шетел тілін оқытудың жаңа форматына кең мүмкіндіктер бар. Оқу пәнінің өзі студенттің жеке және

кәсіби дамуына, оның коммуникативті сапаларына бірқатар әлеуетті мүмкіндіктерге ие. Мұғалім студенттердің кәсіби дамуына және шет тілін білу деңгейінің кәсіби деңгейінің өсуіне ықпал ететін және сонымен бірге шетел тілін үйренуге деген ынтасын арттыра отырып, сабақтарды кәсіби мазмұнмен толтыруға мүмкіндік беретін материалды өздігінен таңдайды. Бұл пәнді оқытудың ерекшелігі дағдылар мен коммуникативтік дағдыларды дамытуды қажет етеді және оқытудың интерактивті әдістері шеңберінде топтарда, жұптарда жұмыс жасауды көздейді [3].

Осы мақсатты ойдағыдай жүзеге асыру үшін, яғни студенттердің коммуникативтік дағдыларын және коммуникативті проблемалық міндеттерді шешу қабілеттерін дамыту деңгейіне байланысты қарым-қатынас құзыреттілігін дамыту үшін, шет тілін оқыту проблемалық жағдай болып табылатын негізгі оқыту буыны жағдайында ұйымдастырылуы керек.

Ғалымдар (И.Я. Лернер, М.И. Махмутов, А.М. Матюшкин) проблемалық ситуацияны адамның жаңа білімді ойлау және іздеу процесінде бастан кешіретін жағдайы деп анықтайды.

Проблемалық жағдайды шешу, ғалымдардың пікірі бойынша (Т.В. Кудрявцев, Г.Поя, А.А. Леонтьев) бір-бірінен туындайтын проблемалық міндеттер тізбегін шешу түрінде болуы керек. Осы мәлімдеме негізінде Е.В. Ковалевская «мақсат бір емес, жүйелі түрде ұсынылатын кедергілер қатары арқылы қиындатылатын» шет тілін оқытуда «сатылы» проблемалық жағдайларды қолдануды ұсынады [4; 73-74 б.].

Проблемалық сұрақтар қою арқылы проблемалық жағдайлар негізінде шет тілін оқытуды ұйымдастыру; гипотезалар және оларды растау немесе жоққа шығару; студенттерге мәселелерді шешу жолдарын іздестіруде көмекке жүгіну және т.б. студенттердің рефлексия, талқылау қабілеттерін дамытады және шет тіліндегі қарым-қатынас құзыреттілігін дамыту сияқты мәселелерді шешу тиімділігін арттыра алады.

Білім беру мәселелерін шешу процесіндегі қарым-қатынас - бұл тек коммуникативті дағдыларды ғана емес, сонымен бірге оқушылардың өз бетінше іздену және зерттеу дағдыларын дамытудың қажетті шарты. Қарым-қатынастың орын алуы үшін оқу процесіне қарама-қайшылықтарды қосып, студенттерді өз бетінше қорытынды жасауға жетелеу керек, оларды іздеу және проблемаларды шешу жолдарын анықтауда көмекші ету, оқушылардан сұрақтар туғызу және жаңа білімді өз бетінше іздеу барысында олардың танымдық белсенділігін ынталандыру қажет.

Шет тілі академиялық пән ретінде қарым-қатынас құралы мен білімнің құралы болып табылады. Шет тілінің бұл ерекшеліктері оның басқа ғылымдармен байланысы үшін кең мүмкіндіктер береді. Шетел тілін академиялық пән ретінде оқып үйренудің ерекшелігі - ол байланыс құралы ретінде зерттеліп, қарым-қатынас тақырыбы басқа ғылымдардан енгізілген.

Сонымен, болашақ мұғалімдерге арналған шет тілі сабақтарындағы қарым-қатынас тақырыбы білім беру мәселелері болуы мүмкін, ал проблемалық жағдаяттар негізінде қарым-қатынасты ұйымдастыру үш негізгі дидактикалық мақсатқа жетуді қамтамасыз ете алады [5; 3 б.]:

- студенттердің теориялық білімдерін игеруі;
- теориялық ойлауды дамыту;
- оқу пәнінің мазмұнына танымдық қызығушылықты қалыптастыру және болашақ маманның кәсіби мотивациясы.

«Менің болашақ мамандығым» академиялық тақырыбы негізінде «Педагогикалық білім» оқыту бағыты бойынша оқитын студенттер үшін құрастырылған «Сынып жетекшісі» проблемалық жағдайын шешудің әдіснамасына тоқталайық. Мұғалім оқушылардың біреуіне проблемалық жағдай жасайды: / 1 / «Сіз сынып жетекшісіз. Сіздің сыныпта қиын бала бар ...». Тапсырманы алған студент топ ішінен қиын бала рөлін орындай алатын байланыс қатысушыларын, сыныптастарын, ата-аналарын, психологын, әріптестерін және т.б. таңдайды. Вербальды қарым-қатынас барысында спикер блоктық мәселелерді шешеді. / 2 / «Сіз

студентпен тәрбиелік сұхбат жүргізесіз бе? Бірақ бала өзін жаман ұстай береді ... » және блокта. / 3 / «Сіз оның мінез-құлқы үшін» екі «баға қоясыз ба? Бірақ «деуктермен» жазалау көмектеспеді ... ». Осы проблемалық тапсырмаларды шешу монологтық пікір айту түрінде жүзеге асырылады, содан кейін қиын оқушымен диалогқа айналады. Сұрақтарды блоктау. / 4 / «Сіз ата-анаңызды мектепке шақырасыз ба? Бірақ олар әрдайым бос емес ... » және блок. /5 / «Мұғалімдер, балалар және олардың ата-аналары баланың мінез-құлқына шағымданады. Сіз балаңызды мектептен тастауды талап етесіз бе? Бірақ сіз оның білім алу құқығын алып тастайсыз ... » көптеген қатысушылармен, баланың ата-анасының рөлін орындаушылармен, әріптестерімен және т.б. сөйлесуді қажет етеді. Егер проблемаларды шешу барысында мұғалім коммуникация проблемасы шешімге жақын екенін байқаса, оқушыларға жаңа мәселе ұсынылады. /6/ Жалпы проблемалық жағдайдың қалай дамып жатқанына сәйкес. Соңғы блоктық сұрақ «Сіз басқа әдістерді қолданасыз ба? Қандай?» болашақ мұғалімнен осындай педагогикалық жағдайды шешу үшін педагогика мен психология саласында терең білімді, сондай-ақ өз ойларын шет тілі арқылы білдірудің анағұрлым күрделі деңгейінде тұжырымдай білуді талап ететін проблемалық тапсырманы шешудің күрделі деңгейіне өтуге мүмкіндік береді [6; 11-12 б.].

Мұғалім топтың басқа студенттеріне бір-бірлеп осы проблемалық жағдайды шешуді ұсына алады, бұл проблемалық жағдайды шешудің ең қызықты нұсқасын іздеуге және негіздеуге ықпал етеді.

Проблемалық жағдаяттарды шешу кезінде студенттердің шығармашылық ойлау белсенділігі арта түсетіндігін атап өту керек: өз бетінше ізденуді және мәселені шешу жолдарын таңдауды қажет ететін қиындықтан шығу қажеттілігін сезінгенде; студенттерге өз ойларын шет тілінде оңтайлы тәсіл туралы, олардың пікірінше, мәселені шешу үшін тұжырымдау қажет болғанда; студенттер диалогқа немесе пікірталасқа қатысушылардың ой-пікірлерін ұстану қажет болған кезде, олардың пікірін қорғап, басқаларды тыңдай отырып, проблемалық жағдайды зерттелетін тіл арқылы бірлесіп шешеді.

Студенттердің шет тілдік қарым-қатынасын оқыту үдерісіндегі проблемалық жағдайларды шешу олардың ана және шетел тілдеріндегі коммуникативті дағдыларды дамытуға ғана емес, сонымен қатар болашақ мамандардың жаңа білімдерді, проблемаларды шешудің жаңа тәсілдерін ашудағы өзіндік танымдық белсенділігін ынталандырады, оның барысында тұлғаны қалыптастыру және оның құндылығы кәсіби тәртіпке қатынас.

Сонымен, кәсіби құзыреттіліктің, коммуникативті құзыреттіліктің мазмұнын талдау, қазіргі заманғы жоғары білім беруді реттейтін нормативтік-құқықтық базаны талдау, педагогикалық бағыттағы студенттерде коммуникативті құзыреттілікті дамыту өзекті педагогикалық проблема болып табылады деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Бұл мәселені шешу үшін біз студенттерге білім, білік және дағдылардың қажетті жүйесін ғана емес, сонымен қатар интеллектуалды дамудың жоғары деңгейіне жетуге, өзін-өзі тәрбиелеу қабілетін қалыптастыруға, болашақ маманның өз бетінше іздену қызметіне бағытталған, тиімді әлеуметтік, кәсіби қарым-қатынасқа дайын, проблемалық оқыту әдістерін енгізуді ұсынамыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Зимняя И.А. *Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании.* – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 40 с.

2 Вудкок М., Френсис Д. *Раскрепощенный менеджер. Для руководителя практика. Как работать ценностями,* 1991. – 76-78 с.

3 Трофименко М.П. *Проблемы в преподавании иностранного языка в современном мире / Интернет-журнал «Мир науки», 2016. – Т.4. – №6.*
<http://mir-nauki.com/PDF/62PDMN616>.

4 Ковалевская Е.В. *Проблемность в преподавании иностранных языков: Современное*

состояние и перспективы. Учебник для вузов. – Москва: МНПИ, 1999. – 120 с.

5 Махмутов М.И. Проблемное обучение: основные вопросы теории. – М.: Педагогика, 1975. – 368 с.

6 Махутова Г.М. Проблемно-информационный подход к реализации методов современного образования: вопросы теории и практики: материалы XIII Всероссийской научно-практической конференции с международным участием «Образование на грани тысячелетий». – Нижневартовск: Изд-во Нижневарт. гос. ун-та, 2018. – 201 с.

МРНТИ 14.35.09

С.Е. Кабылкаева¹, Д.Ю. Алтайбаева²

¹Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2-курс магистранты

²профессор, ф.ғ.д., Абай атындағы ҚазҰПУ

ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДА ПРОБЛЕМАЛЫҚ ӘДІС-ТӘСІЛ АРҚЫЛЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДА ЖАЗБАША ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Бұл мақала шет тілін оқыту кезінде жоғарғы сынып оқушыларының жазбаша сөйлеу дағдыларын меңгеру арқылы жазбаша құзыреттілік дағдыларын дамыту проблемаларына арналған. Мектепте оқытылатын шет тілінің графикалық кодтарының тілдік ерекшеліктері талданып, белсенділіктің мақсаттары, міндеттері, жазу аспектілері, шет тіліндегі жазбаша құзыреттілік дағдыларын үйретуге кіретін жазба жұмыстарының формалары көрсетілген. Оқушылар сөйлемдерді дұрыс құрастырып, оларды бір-бірімен байланыстыра алу дағдысы өмірде пайдалану үшін де, академиялық жетістіктерге жету үшін ең қажетті дағды болмақ. Кеңінен қолданылатын тәсілдерді қолдана отырып, бұл мақала ағылшын тілін үйрену мен оқытудың бүкіл процесіне жазбаша тілді біріктірудің тиімді тәсілдерін зерттеуге тырысады. Мақалада жазу мәселелерінің ұсынылған шешімдеріне және ағылшын тілінде жаза білу тиімділігін арттыруға баса назар аударылады.

Түйін сөздер: жазбаша құзыреттілік, дағды, мектеп оқушылары, шет тілі, оқыту, сабақ.

Кабылкаева С.Е.¹, Алтайбаева Д.Ю.²

¹магистрант 2 курса,

Иностранный язык: два иностранных языка

²профессор, д.ф.н., КазНПУ им. Абая

ФОРМИРОВАНИЕ ПИСЬМЕННОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У ОБУЧАЮЩИХСЯ ЧЕРЕЗ ПРОБЛЕМНЫЙ МЕТОД ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация

Данная статья посвящена проблемам развития навыков письменной компетенции у старшеклассников через овладение навыками письменной речи при обучении иностранному

языку. Проанализированы языковые особенности графических кодов изучаемого в школе иностранного языка, обозначены цели, задачи деятельности, аспекты письма, формы письменных работ, входящих в обучение навыкам письменной компетенции на иностранном языке. Умение учащихся правильно составлять предложения и связывать их между собой будет самым необходимым навыком как для использования в жизни, так и для достижения академических успехов. Используя широко используемые подходы, эта статья стремится исследовать эффективные способы интеграции письменной речи во весь процесс изучения и обучения английскому языку. В статье основное внимание уделяется предложенным решениям задач письма и повышению эффективности умения писать на английском языке.

Ключевые слова: письменная компетентность, навыки, школьники, иностранный язык, обучение, урок.

Kabylkayeva S.E.¹, Altaybaeva D.Yu.²

*¹2nd year master student,
Foreign language: two foreign languages*

*²professor, Doctor of Philological Sciences,
KazNPU named after Abay*

FORMATION OF STUDENTS' WRITTEN COMPETENCE THROUGH A PROBLEM-BASED APPROACH TO TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

Abstract

This article is devoted to the problems of developing writing skills in high school students through mastering writing skills when teaching a foreign language. The article analyzes the language features of graphic codes of a foreign language studied at school, identifies the goals, tasks of activity, aspects of writing, forms of written works included in the training of writing skills in a foreign language. Students' ability to correctly compose sentences and link them together will be the most necessary skill for both use in life and academic success. Using widely used approaches, this article aims to explore effective ways to integrate writing into the entire process of learning and teaching English. The article focuses on the proposed solutions to writing problems and improving the effectiveness of the ability to write in English.

Keywords: written competence, skills, school students, foreign language, training, lesson.

Кіріспе. Қазіргі кезде шет тілін оқытуда жазбаша құзыреттілікті дамыту мәселесі ерекше өзекті болып отыр, өйткені бұл құзыреттілікті игеру негізінен оқушылардың жазбаша сөйлеуін зерттеу арқылы пайда болады.

Жазбаша сөйлеу, өз кезегінде, ауызекі сөйлеуді ерекше тәсілмен жөндейді. Демек, ауызша сөйлеу жазбаша сөйлемей өмір сүре алады, бірақ жазбаша сөйлеу ауызша сөйлемей өмір сүре алмайды және ол арқылы ойлаумен де байланысты. Сонымен, ауызекі сөйлеу тілі жазба тілге әсер етіп қана қоймай, жазбаша тіл сөйлеу тіліне де әсер етуі мүмкін. Жазбаша сөйлеу – бұл сөйлеудің ерекше түрі емес, тілдік дағдыларды дамытудың күрделі кезеңі, өйткені ол ауызша сөйлеуді қамтитын анағұрлым күрделі форма. Демек, ол күрделі дағдылармен (олар дағдылар) және күрделі психологиялық құрылымымен ерекшеленеді [1, 63 б.]

Сонымен, функционалды тұрғыдан алғанда, жазба тілді дыбыстар тілінен автономды деп санауға болады. Жазбаша сөйлеу – бұл ауызша сөйлеудің графикалық жазбасы, өйткені жазбаша

сөйлеу кезінде ауызша сөйлеудің психофизиологиялық механизмі сақталуы керек, бірақ ол визуалды анализатор мен қолдың моторлы анализаторының арқасында едәуір күрделенеді, нәтижесінде жазбаша сөйлеудің неғұрлым күрделі стереотипі қалыптасады [3, 316 б.].

Басқаша айтқанда, дербес жұмыс істеуге қабілетті, бірақ бір-бірімен тығыз байланысты және өзара әрекеттесетін ауызша және жазбаша коммуникацияның субкоммуникаторлары бар, бұл бір ақпарат алмасу жүйесінен екіншісіне оңай өтуге мүмкіндік береді.

Зерттеу әдістемесі. Оқу-үйрету әдістерінің ішіндегі жазу үйренушілердің және мамандардың баяндауы бойынша академиялық және мансаптағы жетістікке жету жолындағы ең қажетті дағды. Қазіргі таңдағы екінші тілде академиялық жазылымды үйрету туралы әдебиеттерде жазылымның қоғамдық аспектісіне назар аударылады. Алайда үйренушілер осы тақырыпта білімге ие болғанымен, жазу үдерісінде сол білімдерін қолдануда қиындыққа тап болады [7]. Джон Пек және Мартин Койльдің «Оқушының жазу нұсқаулығы» атты кітабында оқушыларға бағалау кезінде ұпай жоғалтуға итермелейтін қарапайым қателерден қалай арылуға болатындығын айтады, онда оқушыларға жазылым дағдысын дамытуды үйрену үшін алдымен «дұрыс» сөйлем құрып үйрену керектігі айтылады [1, 333 б.]. Осыны негізге ала отырып, жазуды үйретудің алғашқы қадамын ағылшын тілінде дұрыс сөйлем құрудан бастадым. Жазу мен оқу бірдей кодқа негізделген - графикалық. Олардың арасындағы айырмашылықтар: жазу кодтау әдісіне, ал оқу декодтауға негізделген. Бұл жағдайда жазу оқу дағдылары мен әдеттерін дамытуға көмектеседі. Демек, жазу - бұл лингвистикалық және фонетикалық білімді сақтауға мүмкіндік беретін, ойлаудың сенімді құралы қызметін атқаратын, шет тілінде сөйлеуге, тыңдауға және оқуға түрткі болатын нәтижелі қызмет. Жазылымды үйретудегі тағы бір мәселе грамматика болып табылады. Джеймс Д.Виллиамстің «Жазылымды үйретуге дайындалу» деген еңбегінде Вайз (2001) интенсивті грамматиканы үйретуде жұмысты орындауды жақсарту туралы дәлелдемелер жоқ екенін жазып өтен [1, 315 б.]. Дегенмен, Джон Фостер ағылшын тілінде сөйлеуде сөздер қалай бір-бірімен байланысатындығы және жазылым тілдің құрылымы ретінде танылатыны туралы айтады. Құрылым мен ережелер грамматика деп аталады. Сонымен қатар онда жазуды алдымен сөйлем құрылымынынан бастауды және біртіндеп күрделі сөйлемдерге т. б. көшуді ұсынады. Грамматиканы білетін ағылшын тілін екінші шет тіл ретінде үйренушілерді бақылай келе, оларға жазуда сенімділік беретінін және сөйлемдерді дұрыс құруда аса маңызды екендігі туралы атап көрсетіледі [2, 63 б.].

Жазу және жазу, оқу құралы ретінде әрекет ету, оқытудың әр кезеңінде әр түрлі рөл атқарады. Бастапқы кезеңде жазуға үйрету негізгі міндет болып табылады, осы кезде оқу мен жазуды қалыптастыру үшін қажетті каллиграфия мен дыбыстық-әріптік сәйкестікке байланысты дағдылар қалыптасады. Орта кезеңде тілдік материалды жинақтауға байланысты орфографиямен жұмыс жасалуда. Сол кезеңде жазбаша сөйлеу ауызекі сөйлеу дағдылары мен дағдыларын қалыптастыруға ықпал ету құралы ретінде дамиды. Жоғарғы сатыда алынған дағдылар ауызша сөйлеуді жетілдірумен қатар жетілдіріледі.

Оқушылар жазуды зерттелетін тілдің байлығын мүмкіндігінше қызықтыра отырып, оны әртүрлі сөйлеу жанрларында хабарлама беру (сипаттау, баяндау, пайымдау) құралы ретінде пайдалануға мүмкіндік беретін сөйлеу әрекетінің түрі ретінде игеруі керек. Жазбаша бекіту ауызша сөйлеуге, оның дұрыстығына, жүйелілігіне, қарқынына оң әсер етеді [5, 208 б.].

Жазуды оқытудың лингвистикалық мазмұны студенттерге жазуды оны оқыту құралы ретінде пайдалануға мүмкіндік береді.

Біріншіден, графика: басып шығарылған, қолмен жазылған. Екіншіден, орфография дегеніміз - белгілі бір сөздерді жазу кезінде жазба белгілерді қолдану емлесі немесе ережелер жүйесі. Үшіншіден, жазба, оның өнімі жеке сөздер, сөз тіркестері, сөйлемдер, тұжырымдар болуы мүмкін. Төртіншіден, хат жазу түріндегі жазбаша сөйлеу, реферат, реферат, эссе және т.б. [4, 17 б.].

Шетелдік жазуға үйретудің психологиялық мазмұны жазбаша тапсырмаларды орындау

үшін графикалық және орфографиялық дағдылар мен дағдыларды қалыптастырудан тұрады, оны ауызша алынған материалды ұсынумен немесе жазбаша сөйлеумен байланыстыруға болады: сіздің коммуникативті ниетіңіз туралы мәлімдеме (бір нәрсені жеткізу, жеткізу және т.б.) ... Жоғары сатыда лексикалық және грамматикалық материалдарды сәтті игеру құралы ретінде шет тіліндегі жазу қолданылады. Тапсырмаларды байланыстыруға болады:

- алдау, «таза» және «жүктелген» қосымша міндет (кез-келген құбылыстарды бөліп көрсету, түрлендіру, қосу, түсіндіру);
- оқылған мәтіннен кез-келген фактілерді, оқиғаларды, құбылыстарды жазумен;
- белгілі бір лексикалық, грамматикалық құбылыстарды жазумен және т.б.

Жазбаша сөйлеуді оқытудың әдістемелік мазмұны оқушыларың графиканы меңгерудің, аударма тілінің орфографиясын игертудің, оны жақсы оқып-білу мақсатында жазуды, конспектiлеуді, тілде аннотация жасауды ұтымды тәсілдерді игеруін қамтиды. Жоғарғы сатыда студенттер жазбаша тапсырмаларды лексика мен грамматикада орындауы керек, олар әдетте бастапқы материалды түрлендірумен байланысты, сонымен қатар реферат пен аннотацияны меңгеруі қажет [3, 316 б.].

Оқытудың жоғарғы сатысында жазбаша сөйлеу жұмысының мазмұны оның іс-әрекетінің мақсаты мен міндеттерімен, мысалы эмоционалды әсер ету және өзара әрекеттесу, көмек іздеу, қызметті басқару, ақпаратты сұрау, беру, сақтау, адамның шығармашылық әлеуетін білдіру арқылы анықталады. Ақыл-ой мазмұны жазбаша жұмыстың формасын анықтайды.

Зерттеу нәтижесі. Зерттеу нәтижесінде оқушылардың жазылым дағдысын қолдануы едәуір дамыды, соның ішінде ағылшын тілінде сөйлем құраудағы сөздердің орналасу тәртібін, сол арқылы дұрыс сөйлем құрау, сөйлемдерді мағынасына қарай бір-бірімен байланыстыру, бір идеяны бір абзацта көрсету және сол абзацтарды мәтінге біріктіру секілді дағдыларды қолданды. Соның нәтижесінде оқушылардың формативті және суммативті бағалауында алдыңғы нәтижелерге қарағанда анағұрлым өсу байқалды. Сонымен қатар оқушылардың бойында ағылшын тілін қолдануда сенімділік қалыптасты. **Талдау.** Оқушылар оқу мақсаттарына жету жолдарын және жазу сатыларының негізгі ережелерін түсінгенде біз жазу жұмыстарының қалай бағаланатынын талдадық. Жазылымды үйрететін мұғалімдердің барлығы дерлік жұмысты дұрыс бағалаудан қиналатындығы белгілі болды. Едуард Уайт (1986) жазу жұмысын бағалауда ең басты ескеретін нәрсе негізінен мұғалімдер оқушылардың жазу жұмыстарын дұрыс бағалау туралы аз біледі, тіпті білмейтіндері де бар, себебі жеткілікті түрде үйренбегендігін айтады. Джеймс Уиллиамстің айтуы бойынша барлық жазуды бағалау алдын-ала белгіленген стандартқа негізделеді. Кей жағдайларда ол стандарт бөлім немесе аймақ деңгейіндегі нұсқауға сүйенеді, кейбір жағдайда мұғалімнің өзінің білім беру тәжірибесінде қалыптасқан жеке қабылдауына байланысты жүзеге асады [7]. Зерттей келе, мұғалімдер алдымен бағалауды үйренуі қажет себебі кейде ағылшын тілінде жазу жұмысына баға беру қиынға соғады, мысалы тілді жеткілікті қолдану мен шамалы жеткілікті, жеткіліксіз немесе қарапайым, арнайы дескрипторлардың болғанына қарамастан бағалау субъективті болуы мүмкін. Бұл тақырып одан да терең зерттеуді қажет етеді.

Қорытынды. Сонымен, жоғары сынып оқушыларының жазбаша құзыреттілігін дамыту сөйлеу әрекетінің басқа түрлерімен қатар (оқу, сөйлеу) олардың әртүрлі сөйлеу жанрларындағы хабарламаларды (сипаттау, баяндау, пайымдау) және жеке әсер мен ойларды беру үшін сөйлеу әрекетінің түрі ретінде шет тілін жазуды қолдануға дайын болуымен байланысты. Лексикалық және грамматикалық материалдарды неғұрлым сәтті игеру үшін, сондай-ақ оқылатын тілдің байлығын мейлінше толық пайдалана отырып, қорытындылау, аннотациялау және эссистикалық әрекеттерді меңгеру қажеттілігімен байланысты. Жоғары сынып оқушыларының танымдық іс-әрекетінің психологиялық сипаттамаларын білу және қарастыру көптеген практик мұғалімдердің қазіргі заманғы технологияларға, шет тіліндегі жазбаша құзыреттілікті дамыту әдістері мен тәсілдеріне жүгінуін түсіндіреді [6, 72-77 бб.]. Ал бұл дағдылар тек ағылшын тілінен ғана емес, өмірге қажетті дағды болып есептеледі,

себебі мемелекетімізді бәсекеге қабілетті елдер қатарына енгізу үшін болашақ азаматтарымыз үш тілді де еркін меңгеріп және сол тілдерді қарым-қатынасқа түсу үшін қолдана алуы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Carrol, J.A. *Process into product: Graduate school and beyond*. – New York: Guildford, 1984. – P.315-333.

2 Боев О.В., Коростелева Е.Н., Чучалин, А.И. *Мамандардың құзыреттілігін жоспарлау негізінде магистрлік бағдарламаларды жобалау*. – Томск: ТПУ баспасы, 2007. – 63 б.

3 Цику Л.Х., Арутюнов Е.К. *Шетел тілін үйрену процессіндегі құзыреттерді қалыптастыру* // Халықаралық эксперименттік білім журналы, 2014. – №10. – С.316-317.

4 Таубаева Ш.Т. *Әлеуметтік-педагогикалық зерттеулердің әдіснамалық сипаттамасы* / Ш.Т. Таубаева, Л.В. Мардахаев, А.К. Жексембинова // ҚПФА хабаршысы=Вестник АПНК, 2018. – №2. – Б.5-17.

5 Кунанбаева С.С. *Компетентностное моделирование профессионального иноязычного образования. Монография*. – Алматы, 2014. – 208 с.

6 Кудайкулов М. *Технология развития творческого мышления учащихся* / М.Кудайкулов, Н.Мырзакулова // Образование, 2006. – №5. – С.72-75.

7 James D. Williams. *Preparing to teach writing: research, theory, and practice*. 4th edition. – New York, 2014.

МРНТИ 14.35.09

А.Т. Мухамедияр¹, Д.Ю. Алтайбаева²

¹2 курс магистранты, Абай атындағы ҚазҰПУ

²филол.ғ.к., доцент, Абай атындағы ҚазҰПУ

ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ КӨРКЕМ ШЫҒАРМАЛАР НЕМЕСЕ ЕЛТАНЫМДЫҚ МӘТІНДЕРДІ ОҚУ АРҚЫЛЫ ЛИНГВОМӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Бұл мақалада шет тілін оқыту кезінде көркем шығармалар немесе елтанымдық мәтіндерді оқу арқылы лингвомәдени құзыреттілікті қалыптастыру маңыздылығы қарастырылады. Сонымен қатар мақалада лингвомәдени бірліктер жайында және оқушының бойында лингвомәдени құзыреттілікті қалыптастыру жөнінде сөз қозғалады.

Түйін сөздер: тіл мен мәдениет, лингвомәдениеттану, құзыреттілік, лингвомәдени бірліктер, лингвомәдени құзыреттілік, шет тілін оқыту.

Мухамедияр А.Т.¹, Алтайбаева Д.Ю.²

¹магистрант 2 курса, КазНПУ имени Абая

²к. филол. н., доцент, КазНПУ имени Абая

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИНГВОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ЧЕРЕЗ ЧТЕНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ИЛИ ТЕКСТОВ СТРАНОВЕДЧЕСКОГО ХАРАКТЕРА В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация

В данной статье рассматривается важность формирования лингвокультурной компетенции при обучении иностранному языку посредством чтения художественных произведений или текстов страноведческого характера. Также в статье речь идет о лингвокультурных единицах и формировании у школьника лингвокультурной компетенции.

Ключевые слова: язык и культура, лингвокультура, компетенция, лингвокультурные единицы, лингвокультурная компетенция, обучение иностранному языку.

Mukhamediyar A.T.¹, Altaybayeva D.U.²

¹Master student, KazNPU named after Abay

²Cand. of philol. Sc., docent, KazNPU named after Abay

THE FORMATION OF LINGUOCULTURAL COMPETENCE THROUGH READING FICTION OR COUNTRY TEXTS IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

Abstract

This article discusses the importance of forming linguocultural competence when teaching a foreign language by reading fiction or country texts. The article also deals with linguocultural units and the formation of a student's linguocultural competence.

Keywords: language and culture, linguoculturology, competence, linguocultural units, linguocultural competence, teaching foreign languages.

Кіріспе. Қазіргі таңда шет тілін оқыту кезінде оқушыларда көптеген құзыреттіліктерді қалыптастыру маңызды рөл атқарады. Шет тілін оқыту арқылы білім алушыларға оқылатын шет тілдің мәдениетін тереңінен түсіндіріп, оған құзыреттіліктер арқылы сапалы білім үйрету мен оқушының білімге құмарлығын, қызығушылығын, ой өрісін дамыту қажеттілігі туындайды. Шет тілін оқытуда білім алушыларға білім, білік, дағдыны меңгеріп, соны күнделікті өмірде қолдануы үшін құзыреттілік, соның ішінде, лингвомәдени құзыреттіліктің берер мүмкіндігі өте мол.

Сараптама. Тіл – адам мен ұлт өмірінде алатын орны өте ерекше. Тіл – адам қоғамында қатынас құралы болғанымен, қоғамда да, мәдениетте де тілдің берер пайдасы өте мол.

Тіл мен мәдениеттің арасындағы қарым-қатынас бұрыннан белгілі мәселе. XIX ғасырдың басында бұл мәселені ағайынды Гримм, ал одан кейін XIX ғасырдың 60-70-ші жылдары Ресейде Ф.И. Буслаев, А.Н. Афанасьев, А.А. Потебняның жұмыстарынан байқап көруге болады. Сондай-ақ, мәдениетті тіл арқылы түсіну идеясын А.Брюкнер, В.В. Иванов, В.Н. Топоров, Н.И. Толстой өз еңбектерінде айқын көрсеткен.

Тіл – біздің онсыз өмір сүре алмайтын қоршаған ортамыз. В.Гумбольдт айтып өткендей, тілді - адамның сыртқы құбылыстар әлемі мен ішкі әлемі арасында жатқан элем деп айтқан екен. Демек, тіл біздің өмір сүру ортамыз бола отырып, ол бізден тыс өмір сүрмейді екен. Яғни, тіл біздің санамызда, санамызда, жадымызда және ол әр ой қозғалысымен, әр жаңа әлеуметтік-мәдени рөлмен өз құрылымын өзгертіп отырады.

Мәдениет адамның пайда болуынан бастап, оның рухани ерекшелігін, тілін, ділін, шығармашылығын, ізденісін, салт-дәстүрі мен этикалық нормаларын, әдет-ғұрпын, ұлттық психологиясын жинақталған бірталай жылдардың нәтижесі болып табылады. Мәдениетті жасап оны дамытатын, көркейтетін- адам. Мәдениеттің қандай түрі болмасын онда адамның ақыл-ойы, сана-сезімі, парасаты, наным-сенімі, дүниетанымы заттандырылып, материалдық және рухани игіліктер көрініс тауып отырады.

Кез келген тілдің, халықтың, ұлттың мәдениеті деп рухани болмысы мен арман-мақсаты, қиял-ғажайыбы, өнері мен музыкасын, колөнерін, т.б. жатқызуға болады.

Күнделікті өмірде «мәдениет» түсінігі кем дегенде 3 мағынада қолданылады:

Біріншіден, мәдениет дегеніміз - институционалды деңгейге ие болған қоғам өмірінің белгілі бір саласы болып табылады.

Екіншіден, мәдениет дегеніміз - үлкен әлеуметтік топқа, қауымдастыққа, халыққа немесе ұлтқа тән рухани құндылықтар мен нормалардың жиынтығы.

Үшіншіден, мәдениет рухани жетістіктердің сапалы дамуының ең жоғары деңгейін білдіреді.

Сонымен қатар, мәдениет қазақ пен ағылшынды, суретші мен аңшыны ажыратуға, әртүрлі топтарды бір-бірімен біріктіруге мүмкіндік береді.

Тіл мен мәдениет бір-бірімен өте тығыз байланыста. Тілде ұлттың дүниетанымы, әдет-ғұрпы, дәстүрлердің жиынтығы, ұлттық мәдениеттің ерекшеліктері – жылдар бойы жиналған рухани өмірі көрініс табады. Тіл мәдениеттің құрамдас бір бөлігі болып саналады, сол себепті тіл лингвомәдениеттануда рухани болмыс ретінде көрініс табады.

Лингвомәдениеттану - лингвистика мен мәдениеттанудың тоғысуында пайда болған және тілде көрініс тапқан және қалыптасқан халық мәдениетінің көріністерін зерттейтін лингвистиканың бір саласы [1]. Лингвомәдениеттану – зерттеу пәні мәдени фактілердің тілінде көрініс табатын ғылыми пән, сонымен қатар оның өзіндік өнімі лингвомәдениет деп аталады.

Лингвомәдениеттану лингвистиканың жеке ғылым саласы болып XX ғасырдың 90-жылдары пайда болды. «Лингвомәдениеттану» термині В.Н. Телияның фразеологиялық мектебінің жұмыстарының, Ю.С. Степанов, А.Д. Арутюнова, В.В. Воробьев, В.Шак-леин, В.А. Маслованың жұмыстарының әсерінен пайда болды. Егер мәдениеттану адамның табиғатқа, қоғамға, тарихқа, өнерге және оның әлеуметтік-мәдени өмірінің басқа салаларына қатысты өзін-өзі тануын зерттесе, ал тіл білімі тілде әлемнің тілдік бейнесінің психикалық модельдері түрінде көрсетілген және бекітілген дүниетанымды қарастырса, онда лингвомәдениеттану өзінің пәні, тілі, мәдениетімен өзара тығыз байланыста болады.

Қазіргі таңда елдер мен халықтар арасындағы мәдени және экономикалық байланыстардың күшеюінің әсерінен, шет тілдерін үйрену рөлі артып келеді. Әр жыл сайын шет тілдерін өте жақсы меңгерген мамандарға сұраныс көбеюде. Сонымен қатар, қазіргі уақытта білім беруді дамытудың маңызды бағыттарының бірі құзыреттілік тәсілді қолдану болып табылады, атап айтқанда - адамның коммуникативтік қабілеттерін, оның мәдени, әлеуметтік және ақпараттық құзыреттерін практикада қолданумен байланысты біліктер мен дағдыларды

дамыту ең басты бағыттардың бірі болып табылады.

Лингвомәдени құзыреттілікті көптеген авторлар мәдениет туралы білім жүйесі және практикалық қызметте сол білім жүйесімен жұмыс істеудің арнайы дағдылар жиынтығы деп анықтайды. Алайда, мамандар мектеп түлектерінің шет тілдерін меңгеру деңгейі қанағаттанарлық емес екендігін атап өтеді, ал шет тілдерін жақсы меңгерген оқушылар да оларды күнделікті өмірде және кәсіби қарым-қатынас кезінде де тиімді пайдалана алмайтындығын айтады. Оған қоса, бұған басқа тілдің лингвомәдени мағыналарын, әртүрлі халықтардың өзіндік дәстүрлерін, заманауи ерекшеліктерінен бейхабар болуы көңілге қаяу түсіреді. Осыған байланысты, мәдениеттер диалогының субъектісі ретінде әрекет жасай алатын оқушыларды тәрбиелеу қажет, өйткені шет тілі тек лингвистикалық білім жүйесін ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік нормалар, рухани құндылықтар және адамдар арасындағы қатынастар жиынтығы туралы білім жүйесін де қамтитыны анық.

Лингвомәдени құзыреттілік мазмұны бойынша ұлттық мәдениетке жатса, ал мәні бойынша мультимәдениетке кіреді, себебі, қазіргі таңдағы адам ғаламдық өмір сүреді және оның мәдени танымдары басқа ұлттардың мәдениеті туралы ақпараттардан тұруы керек, бұл оған білімге, ғылымға және басқа кәсіби қызмет түрлеріне жол ашады [2, 83].

Лингвомәдени құзыреттіліктің мазмұндық толықтырылуы туралы мәселені қарастыра отырып, ғалымдар «білім», «білік», «дағды» терминдерінің мазмұндық аспектілерін нақтылайды.

"Білім" – бұл адам санасындағы шындықтың шынайы көрінісі. Білім-танымның нәтижесі.

"Білік" – адамның алған білімі мен дағдыларының жиынтығымен қамтамасыз етілген әрекеттерді орындау тәсілдері.

"Дағды" – бірнеше жаттығулар нәтижесінде автоматтандырылған әрекеттер мен операцияларды орындау тәсілдері.

Модельдеу сатысының соңғы өнімі ретіндегі лингвомәдени құзыреттілік өзінің құрамында бір-бірімен байланысты, соңғы нәтижеге жетуге бағытталған компоненттерден тұрады, олар когнитивті-коммуникативті лингвомәдени бірлік деп аталады, соның ішінде:

- Когнитивті-концептуалдық (ККБ),
- Мағыналық-жинақтаушы (МЖБ),
- Лингвомәдени-интеграторлық (ЛИБ),
- Коммуникативті-актуальдандырушы,
- Креативті-модельдеуші.

Белгіленген бес құрылымдық-функционалдық бірліктер өзінің жиынтығында негізгі пәндік-мазмұндық және процессуалдық болмысындағы үлгі-түпнұсқаны көрсетеді [3, 35].

Когнитивті-концептуалдық (ККБ)- біліктіліктің концептуалды-қалыптастырушы түрі болып табылады. Бұл түрге мынадай біліктіліктер жатады:

- әлемнің басқа бейнесін қалыптастыратын ұғымдар жүйесін түсіну;
- ұлттық таңбаланған лексиканы, қысқартуларды, неологизмдерді біріктіру;
- афоризмдермен, фразеологизмдермен, қанатты сөздермен толыққан мәдени материалдардың жасырын мағынасын анықтау;
- тілде көрініс тапқан мәдени құбылыстардың себеп-салдарлық тәуелділіктері мен детерминанттарын анықтау;
- әлемді танудың әртүрлі тәсілдерін біріктіру, кірістіру;
- тілдің бірліктеріндегі әлеуметтік-мәдени құбылыстардың морфологиялық, құрылымдық және функционалдық қасиеттерін, белгілерін анықтау.

Мағыналық-жинақтаушы (МЖБ) біліктіліктердің аналитикалық-бағалау түрі:

- лингвомәдени ақпараттарды жинақтау және синтездеу;
- тілде көрініс тапқан басқа мәдениеттің феномендеріне пікір білдіру, бағалау;
- лингвомәдени ақпаратты талдау және бағалау сынды өңдеу жүргізу;

- прагматикалық сипаттағы мәтіндердегі дүниетанымдық және адамгершілік нұсқаларды талдау;
- прагматикалық сипаттағы мәтіндерде көрініс тапқан құнды қағидаларды талдау және анықтау;
- оқылып жатқан тілдің мәдениетінде қолданылатын рұқсат және тыйым салынған қондырғыларын бөліп қарастыру;
- оқылып жатқан тілдегі халықтың лингвомәдени тәжірибесінде қабылданған нормаларды, бейнелерді, стереотиптерді бөліп көрсету, талдау және бағалау [4, 56].

Лингвомәдени-интеграторлық (ЛИБ) - біліктердің танымдық және жіктемелік түрі. Бұл кешен мынадай біліктерді құрайды:

- семантиканың ұлттық-мәдени компоненті бар лексикалық бірліктерді танып, оны жіктеу;
- қарым-қатынас үшін маңызды лингвомәдени ақпараттарды анықтау;
- әртүрлі негіздерге сүйене отырып лингвомәдени бірліктерді топтастыру;
- мәтіннен белгілер мен символдарды, атауларды тауып, оларды бір жүйеге келтіру;
- тілде көрініс тапқан мәдени құбылыстарды, фактілерді, оқиғаларды жалпылау;
- оқылып жатқан тілдің салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары жайында лингвомәдени материалдарды жүйелеу;
- әлемнің басқа бейнесін көрсететін ұғымдар жүйесін тану және оларды жүйелеу;
- тіл бірліктерінде көрініс тапқан мәдени фактілерді анықтау, сипаттау және түсіндіру;
- прагматикалық сипаттағы текстотиптердің тақырыбын және ақпараттық өрісін анықтау.

Коммуникативті-актуальдандырушы – біліктіліктердің интерпретациялық түрі. Осы типтегі дағдылар рецептивті-репродукциядан өнімді-интерпретацияға, содан кейін шығармашылық – конструктивті коммуникативті әрекетке ауысуды дайындайды.

Креативті-модельдеуші. Бұл типке төмендегідей біліктіліктер жатады:

- прагматикалық мәтін ақпараты негізінде мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайларын модельдеу;
- прагматикалық мәтіндерде ұсынылған әрекеттердің салдарын болжау;
- прагматикалық мәтінде берілген ақпарат бойынша еркін әңгіме жүргізу;
- мәдениаралық қарым-қатынастың түрлі актілерінде лингвомәдени бірліктерді еркін қолдану;
- байланыс үшін прагматикалық мәтіндердің тақырыптық фонын қолдану.

Лингвомәдени біліктіліктердің қалыптасуының негізгі көзі - прагматикалық сипаттағы аутентикалық шетелдік мәтін болып келеді. Прагматикалық шетелдік мәтін мәдениетаралық қарым-қатынас үшін негіз ретінде әрекет етіп, тіл арқылы шетелдік мәдениетті меңгеруді қамтамасыз етеді [5, 57].

Кез-келген шет тілін үйретуші білікті мұғалімнің басты міндеті - өзінің оқушыларының шетел тілінің мәдениетін, тарихын, өмір салтын білуіне үлкен септігін тигізу, яғни, оқушыларының қызығушылықтарын арттыру болып табылады. Сол үшін мұғалім оқушыға дұрыс бағыт беруші, көмекші бола білуі керек.

Лингвомәдени құзыреттілікті жүзеге асыру кезінде оқушының бойында төмендегідей қасиеттер одан әрі дами түседі:

- Әлемге деген өзгеше эмоциялық қарым-қатынас, сезім, эмоция пайда болады;
- Оқушылардың жеке тұлғалық және әлеуметтік бейімделуі көрінеді;
- Мәдениетаралық субъект ретінде оқушылардың белсенді коммуникативті ұстанымы пайда болады;
- Жан-жақты болу, мақсатқа ұмтылу, бірігіп жұмыс істеу, шығармашылық белсенділігі арту секілді қасиеттер одан әрі дамиды;

- Шет тілін өз бетінше меңгеруге қызығушылығы арта түседі;
- Оқылып жатқан шет тілді қолдану арқылы ғылым-зерттеу тәжірибесі пайда болады.

Лингвомәдени құзыреттілік қалыптастыру кезінде оқушылардың оқылатын тілдің қоғамын, мәдениетін тереңінен түсіну үшін олар сол тілдің тарихын, мәдениеті мен экономикасын, ұлттық құндылықтарын оқып, білуі қажет. Шет тілдің мәдениетін неше түрлі шығармалар мен мәтіндер арқылы біз біле бермейтін қырларын білуімізге болады.

Шет тілін оқытуда ел туралы білімді тереңінен түсініп, білу үшін бізге көркем шығармалар мен елтанымдық мәтіндер көмекке келеді. Көркем шығармалар мен елтанымдық мәтіндерді оқу арқылы оқушылар оқылатын шет тілінің өзіне тән лингвомәдени ерекшеліктерін, дәстүрлері мен салттарымен танысып және олардың тілін, дінін, мәдениетін құрметтеуді үйренері анық. Көркем шығармалар мен мәтіндерді оқу барысында оқушы өзге мәдениетке ене отырып, терең рухани байлыққа ие болады. Оқушыға көркем шығармаларды оқытудың бірден бір себебі: оқушыны әдебиеттің эстетикалық және адамгершілік әлемімен таныстыру болып табылады. Оқушыға шығарманың мағынасын және әр кітаптың өзіне ғана тән сұлулығын жеткізу үшін мұғалім өзі де кітаптың жанкүйері болуы керек. Сонымен қатар, мұғалім көркем шығарманы оқу кезінде әрбір сөзді жүректен шығарып, оны оқушының жүрегіне жеткізе білуі керек.

Әдеби және тарихи дереккөздер түрінде берілген аутентикалық мәтіндік ақпаратты аудиториядан тыс оқу оқушылардың көзқарастары мен пікірлерін өзгертуімен қоса, алынған ақпарат бойынша олардың ақыл-ой белсенділігін арттыруға ықпал етеді.

Көркем шығармалардан таңдалған үзінділер үлкен танымдық құндылыққа ие және оларды оқу оқытылатын тілдің елдерінің мәдениетіне енуге, сондай-ақ, сол тілдің ұлттық сипатын талдауға және бағалауға шексіз мүмкіндіктер береді. Мәтінде көрсетілген диалогтар - сөйлеу нормаларын, фондық және эквивалентсіз лексика мен сыпайылық формулаларын қалыптастыра отырып, оқушыларға өзге тіл мен мәдениеттің ерекшелігі жақсы түсінуге мүмкіндік береді.

Қорытынды. Шет тілі оқу пәні ретінде адамзаттың тарихы мен жалпы мәдени құндылықтарын жинақтаумен қоса, барлық гуманитарлық пәндер үшін біріктіруші элемент ретінде әрекет ете отырып оны студенттерге жүйелі түрде жеткізеді. Мұның барлығы әлем бейнесі туралы тұтас көзқарасты қалыптастыруға, ұлттық-аймақтық мәдениеттің әлемдік қазынадағы орны мен рөлін түсінуге және анықтауға мүмкіндік береді.

Шет тілін оқытуда ел туралы білімді тереңінен түсініп, білу үшін бізге көркем шығармалар мен елтанымдық мәтіндер көмектеседі. Көркем шығармалар мен елтанымдық мәтіндер оқу барысында оқушы өзге мәдениетке ене отырып, терең рухани байлыққа ие болады. Шетел тілін меңгерушілер үшін лингвомәдени құзыреттіліктің маңызы өте зор. Ал сол лингвомәдени құзыреттілікті шет тілінің көркем шығармалары мен елтанымдық мәтіндері, көптеген жаттығулары арқылы қалыптастыруымызға болады. Лингвомәдени құзыреттілікті қалыптастыруда оқушыларды өзге тілді қоғамда, мәдениетте өз орнын таба білуі үшін, оқушылар сол тілдің мәдениетін, салты мен дәстүрін жан-жақты зерттеп, яғни, шығармалар мен мәтіндерді оқу арқылы немесе аудио-видео материалдарды қолдану арқылы зерттеуі қажет. Оқылатын тілді үйреніп жүрген оқушы сол тілдің мәдениеті, өнері, тарихымен тереңінен танысу үшін кез-келген жолмен болса да үйрене алары анық. Лингвомәдени құзыреттіліктің шет тілін оқыту кезінде көркем шығармалар немесе елтанымдық мәтіндер арқылы қалыптастыруда алатын орны өте зор.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Маслова В.А. *Лингвокультурология: учеб. пос. для студ.вузов.* – М. : Академия, 2001. – 208 с.
- 2 Воробьев В.В. *Лингвокультурология (теория и методы).* – Москва: Из-во РУНД, 1977. – 178 с.

3 Астапова Н.О. Лингвистические аспекты межкультурной коммуникации. – Барнаул, 2007. – 256 с.

4 Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание: Пер. с англ. – М.: Рус. словари, 1996. – 411 с.

5 Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам: пособие для учителя. – М.: АРКТИ, 2003. – 192 с.

МРНТИ 14.35.09

Қ.Е. Тұрсын¹, Ж.А. Абуов²

¹Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2-курс магистранты

²профессор, ф.ғ.д., Абай атындағы ҚазҰПУ

ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТЕРДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Мақалада лингвистика тарихындағы "құзыреттілік" ұғымының пайда болу оқиғасы, демек, қосымша оқыту әдістері қарастырылады. Ол ғалымдардың көптеген идеяларын қосымша талдайды және әртүрлі авторлардың тілдік қабілетінің құрылымын ұсынады. Талдау нәтижесінде авторлар лингвистикалық қабілеттің анықтамасын, демек, оқу процесінде лингвистикалық дағдыларды дамытудың негізгі кезеңдерін зерттеді. Зерттеушілер оқыту әдістемесін жеңілдететін ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың көпшілігін талдады.

Түйін сөздер: лингвистикалық құзыреттілік, педагогикалық технологиялар, тілдік құзыреттілік, коммуникативтік құзыреттілік, тілдік таланттар.

Турсын К.Е.¹, Абуов Ж.А.²

¹Иностранный язык: два иностранных языка, магистрант 2 курса

²профессор, д.ф.н., КазНПУ им. Абая

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация

В статье рассматривается событие возникновения понятия "компетенция" в истории лингвистики и, следовательно, способы дополнительного обучения. В ней дополнительно анализируется большинство идей ученых и представлены структуры языковой способности различных авторов. В результате проведенного анализа авторы изучили определение лингвистической способности и, следовательно, основные этапы развития лингвистических умений в процессе обучения. Исследователи проанализировали большинство информационно-коммуникационных технологий, которые упрощают методику обучения.

Ключевые слова: лингвистическая компетентность, педагогические технологии,

Tursyn K.Ye.¹, Abuov Zh.A.²

¹Foreign language: two foreign languages, 2-year graduate student

*²professor, Doctor of Philological Sciences,
KazNPU named after Abay*

FORMATION OF LINGUISTIC COMPETENCIES IN THE PROCESS OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

Abstract

The article describes the event of “competence” conception within the history of linguistics and therefore the ways of instruction additionally. It additionally analyzes the most ideas of scientists and presents the structures of linguistic ability of various authors. Supported the analysis the authors have studied the definition of linguistic ability and therefore the main stages of linguistic skills development in instruction. The researchers have analyzed the most info and communication technologies, that build the teaching method simpler.

Keywords: linguistic competency, pedagogic technologies, language competency, communicative competency, language talents.

Кіріспе. Лингвистикалық құзыреттілік – бұл ең алдымен зерттелетін тіл туралы ақпарат жүйесін оның деңгейлері бойынша иелену: фонемалық, морфемалық, лексикалық, синтаксистік. Студент шет тілі жүйесі туралы түсінікке ие болуы керек және оны іс жүзінде қолдана алады. Оқушылардың грамматикалық дұрыс формалар мен синтаксистік құрылымдарды құрастыру, сонымен қатар сөйлеу кезінде нормаларға сәйкес ұйымдастырылған семантикалық сегменттерді түсіну және оларды ана тілінде сөйлейтіндер қолданатын мағынада қолдану қабілеті.

Алғашқы "лингвистикалық құзіреттілік" терминін американдық лингвист Н.Хомский ХХ ғасырдың ортасында енгізген. Н.Хомский лингвистикалық құзіреттілік дегеніміз – үйренген тілдік дағдыларды қолдана отырып, шексіз сөйлемдерді түсіну және көбейту мүмкіндігі деп санайды [1, 241 б.] Хомскийдің тұжырымдамасын сынға ала отырып, Д.Химс лингвистикалық құзіреттілік ұғымын кеңейтіп, коммуникативті құзыреттілік ұғымын енгізді. Коммуникативті құзіреттіліктің негізгі тұжырымдамасы-оқушының өзгеретін жағдайлар мен нақты қарым-қатынас жағдайында қолдана алатын тілдік дағдылары мен білімі. Осы екі ұғымның мазмұнын Д.Слобин неғұрлым нақты тұжырымдады. Ол адамның теориялық тұрғыдан сөйлей және түсіне алатын дағдылары мен білімі мен нақты жағдайларда сөйлеу мен түсінудің практикалық қабілеті арасындағы айырмашылықты атап өтті [2, 351 б.].

Әдістер. Шетелдік ғылымда көптеген ғалымдар лингвистикалық құзіреттілікті зерттеді. Сонымен, француз зерттеушісі С.Муаран тілдік жүйенің фонетикалық, лексикалық, грамматикалық және мәтіндік модельдерін лингвистикалық құзыреттілік ретінде түсінді. Басқаша айтқанда, оқушы оқу процесінде фонетика, лексика, грамматика және шет тілінің басқа бөлімдерінің бірліктерін игереді және кейіннен осы дағдылардың барлығын нақты қарым-қатынас жағдайында қолданады. Американдық лингвист Л.Ф. Бахман лингвистикалық құзіреттіліктің неғұрлым егжей-тегжейлі құрылымын ұсынды: 1) ұйымдастырушылық құзыреттілік (грамматикалық және мәтіндік); 2) прагматикалық құзіреттілік (социолингвистикалық) [3, 408 б.]. Голланд ғалымы Ян Ван Эк студенттердің жеке қабілеттерінің лингвистикалық құзіреттілігін оқушының дәстүрлі мағынада немесе әдетте ана тілінде

сөйлейтін мағынада қолдануға болатын дұрыс сөздерді түсіндіруде қарастырады. Сондай-ақ, ғалым лингвистикалық құзіреттілік оның қалыптасуының кез-келген деңгейі үшін коммуникативті іс-әрекеттің негізі деп санайды [4, 89 б.]. 90-жылдардағы ғылымда лингвистикалық және коммуникативті құзіреттілікті қалыптастыру идеясы болды. А.Л. Бердичевский лингвистикалық және лингвистикалық-аймақтық құзіреттілік коммуникативті құзіреттіліктің құрамдас бөлігі екенін, яғни коммуникативті құзіреттілікті игерудің негізі екенін атап өтті.

Нәтижелері. Әр түрлі ғалымдардың көзқарастарына талдау жасай отырып, лингвистикалық құзіреттілік оқушының жеке басының танымдық мәдениетін, ойлауды дамытуды, интроспекция дағдыларын игеруді, сонымен қатар сөйлеу әрекетін түсіну процесі ретінде лингвистикалық рефлексияны қалыптастыруды қамтамасыз ететінін түсінеміз.

Неміс ғалымы Дистервег: "жақсы мұғалім шындықты ұсынбайды, бірақ оны табуға үйретеді" деп сенді. Демек, оқу процесі – бұл оқушыларды тәрбиелеу, ал мұғалімнің оқу процесіндегі басты міндеті-оқушылардың өз міндеттерін сәтті шешудегі жетістігі.

Педагогиканың қазіргі даму кезеңінде, атап айтқанда шет тілін оқыту әдіснамасында оқытудың негізгі мақсаттарын анықтауға жаңа тәсілдер қалыптасуда. Шет тілін оқытудың басты мақсаттарының бірі оқушылардың тілдік, коммуникативтік және лингвистикалық құзіреттілігін қалыптастыру болып табылады. Ағылшын тілін оқыту процесінде лингвистикалық құзіретке формальды білім мен оған сәйкес дағдыларды игеру, сондай-ақ оқытылатын тілдің лексикасын, грамматикасын және фонетикасын игеру кіреді. Негізгі мақсаттарға сүйене отырып, оқыту жүйесі тілден сөйлеуге ауысады деп қорытынды жасауға болады [5].

Талқылау. Сөйлеу әрекетінің әр түрінің мақсаттарын қарастыра отырып, біз ең негізгілерін анықтадық:

- сөйлеу-ауызша сөйлеу арқылы ақпаратты сауатты жеткізе білу;
- хатта сөйлеу-жазбаша сөйлеу арқылы мәлімдемелерді жаза білу;
- оқылым -түпнұсқа мәтіндерді оқу дағдылары;
- тыңдалым -нақты әңгіме жағдайында сөйлеуді түсіну дағдылары.

Бүгінгі таңда ағылшын тілін оқытудың тиімділігі ақпараттық-коммуникациялық технологияларға тікелей байланысты. Технология лексиканы оқытуда ерекше маңызға ие. Шет тілін оқыту процесінде компьютер, проектор сияқты мультимедиялық құралдар кеңінен қолданылады. Мұның бәрі студенттерге жаңа лексиканы тезірек және оңай есте сақтауға мүмкіндік береді. Мультимедиа адамның есту және көру қабілетіне әсерін үндестіруге мүмкіндік береді, осылайша ақпаратты игеру көлемі мен дәрежесін арттырады [6].

Филологиялық бейіндегі студенттерді неғұрлым тиімді оқыту үшін әрбір аудитория проектормен жабдықталған. Сабақтарда жұмыстың үш кезеңін қамтитын мультимедиялық презентациялар қолданылады: көрсету, бекіту және бақылау.

Бірінші кезеңде-лексиканы енгізу, мысалы, "Weather" тақырыбы бойынша. Демоккомпьютерді қолдана отырып, мұғалім автоматты режимді таңдайды: экранда табиғи құбылыстарды бейнелейтін суреттер пайда болады: snow-қар, rain-шоу, thunder-найзағай, humidity-тұман, drizzle-дризель, айқын-clear, sunny-күн шуақты, cold-суық, cloudy-бұлт, бұршақ-hail және басқалар. Содан кейін фразалар:

What a beautiful day! - Қандай тамаша күн!

What awful weather! - Ауа-райы қандай қорқынышты!

Is it usually as hot as this? - Мұнда әрдайым ыстық па?

What's the forecast for tomorrow? - Ертеңгі ауа райы болжамы қандай?

It's windy! - Қатты жел соғып тұр!

It's raining - Жаңбыр жауады.

Оқушылар қарап, тыңдайды. Жұмыс уақыты-шамамен 1 минут.

Екінші кезеңде айтылымды пысықтау және лексиканы бекіту бойынша жұмыс жүргізілуде. Мұғалім немесе оқушы бағдарламаны автоматты режимнен қалыпты режимге

ауыстырады, көрсеткіні қажетті сөзге немесе фразға апару арқылы шертеді. Оқушылар дикторды хормен қайталайды. Егер сыныпта бірнеше компьютер болса, студенттер құлаққап пен микрофонды қолдана отырып, жеке немесе жұп болып жұмыс істейді. Жұмыс уақыты шамамен 5-10 минут, бұл зерттелетін тақырыптағы сөздердің санына байланысты.

Соңғы, III кезеңде зерттелген лексикаға бақылау жасалады. Оқушылар тақырып бойынша әртүрлі сұрақтардан тұратын тапсырманы таңдайды: 10, 20, 30. Емтихан аяқталғаннан кейін экранда пайыздық нәтижелер кестесі пайда болады. Әрине, әр оқушы жақсы нәтижеге қол жеткізуге тырысады.

Егер сыныпта тек бір компьютер болса, ол лексиканы енгізу және фронтальды бекіту кезінде демонстрация ретінде қолданылады. Тақырыптық лексиканы бақылауды үлестірме материал - карталарды жеке-жеке қолдануға болады. Карточкалардағы тапсырмалар компьютерлік бағдарламаның тапсырмаларына ұқсас болуы мүмкін, мысалы:

Аударманың дұрыс нұсқасын көрсетіңіз:

Қар - tennis, shower, snow, umbrella, thunderstorm, boxing, basketball

Жазылған сөздердің қайсысы мағынасы жағынан артық:

winter, February, cool, december, November, January

Осы сөзге ең қолайлы сөйлемді таңдаңыз-warm:

What awful weather! It's windy! Is it usually as hot as this? It's too dark. It's raining.

Осы сөзге ең қолайлы сөйлемді таңдаңыз - What's the forecast for tomorrow?:

What awful weather! It's windy! It's raining. I can't sleep. Is it usually as hot as this? What a beautiful day!

Компьютер лексиканы оқудың барлық кезеңдерінде ұйымдастыруға және басқаруға көмектеседі. Компьютерді қолдана отырып жаттығу кезінде балалар жаттығуларды бір уақытта орындайды, ал әр оқушыға нәтиже бірден хабарланады. Компьютерді қолданбай, мұғалімге сабақта уақыттың болмауына байланысты барлық студенттердің бір уақытта барлық жаттығулардың орындалуын тексеру өте қиын. Осыған байланысты мұғалім егер студент белгілі бір жаттығуды орындау кезінде лексикалық материалмен қандай-да бір операцияны жасай алса, онда ол сол әрекетті (немесе ұқсас) осы оқушы тексермеген басқа жаттығуларда орындай алады деп болжайды. Мұғалім тек жеке балалар үшін ғана емес, сонымен қатар бүкіл сынып үшін жеке жауаптар негізінде лексикалық шеберліктің қалыптасу деңгейі туралы қорытынды жасауы керек [7].

Мұғалімнің бақылауы жаттығулардың орындалуын тікелей бақылаудан тұрады, ал мұғалім жеке оқушыларды оның дұрыс немесе дұрыс орындалмағанын тексеруге шақырады немесе ауызша және жазбаша түрде кешіктірілген тексеруді қолданады. Ал нәтижелерді оқушыға хабарлаудағы кідіріс (кейінге қалдырылған бақылау кезінде) жаттығудың тиімділігіне кері пропорционалды. Компьютерді қолдана отырып жаттығу кезінде бақылау лексиканы оқытудың барлық кезеңдерінде жүзеге асырылады, өйткені оның көмегімен кері байланыс мәселесі шешіледі. Осылайша, компьютер барлық студенттердің бір уақытта бірдей күрделі жаттығулардың орындалуын қамтамасыз ете отырып, лексиканы оқыту процесін жекелендіруге және күшейтуге жағдай жасайды.

Сабақтың бұл ұйымы жаңа материалды тиімді игеретін етіп ұсынуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар нақты жағдайларда лексикалық материалды өңдеуге мүмкіндік береді, демек, студенттер болашақта зерттелген материалды нақты өмірде қарым-қатынас, жұмыс және одан әрі оқу кезінде оңай пайдалана алады. Сонымен қатар, оқу процесін даралау үшін жағдайлар жасалады.

Қарапайым тілмен айтқанда, оқытудың заманауи технологиялары студенттерге ағылшын тілін тек оқу бағдарламасы деңгейінде ғана емес, сөйлеу, оқу және түсіну дағдыларын толық меңгеруге мүмкіндік береді.

Қорытынды. Лингвистикалық құзыреттілікті қалыптастыру процесінде ақпараттық-

коммуникативтік технологиялардың барлық тиімділігіне қарамастан, оқытудың дәстүрлі әдістері мен технологиялары туралы да ұмытпаған жөн. Дәстүрлі және заманауи тәсілдер бірге жоғары нәтижелерге қол жеткізуге, шығармашылық ойлауды дамытуға, отандық және шетелдік әртүрлі ақпарат көздерінің үлкен көлемін пайдалануға мүмкіндік береді, сонымен қатар студенттерді ағылшын тілін үйренуге көбірек қызықтыра алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Хомский Н. *Аспекты теории синтаксиса*. – М.: Прогресс, 1972. – 241 с.
- 2 Слобин Д. *Психолингвистика / Д.Слобин, Дж.Грин*. – М.: Прогресс, 1976. – 350 с.
- 3 Bachman L.F. *Fundamental Consideration in Language Testing // Oxford University Press*, 1990. – 408 p.
- 4 Van Ek A. *Objectives for foreign language learning. Council of Europe Press*, 1986. – 89 p.
- 5 Любченко А.С. *Нестандартные уроки английского языка в школе*. – Ростов Н/Д.: Феникс, 2007. – 301 с.
- 6 Анатова Н.В. *Информационные технологии в школьном образовании*. – М.: ИОШ РАО, 1994. – 228 с.
- 7 Гальскова Н.Д. *Современная методика обучения иностранным языкам: Пособие для учителя*. – М.: АРКТИ, 2003 – 192 с.

МРНТИ 14.25.09

Сейдалиева Г.О.¹, Тетебаева А.Г.²

*¹PhD, старший преподаватель,
Казахский национальный женский педагогический университет*

*²магистрант 1 курса по специальности «Два иностранных языка»,
Казахский национальный женский педагогический университет*

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧИТЕЛЯ В ШКОЛЕ ПОСРЕДСТВОМ КОУЧИНГ ТЕХНОЛОГИИ

Аннотация

В рамках модернизации системы образования в Казахстане основными задачами учителей являются повышение качества преподавания предмета и обеспечение собственного лидирующего профессионального развития. Статья посвящена исследованию формирования профессиональной компетентности учителей в школах через коучинговую технологию и ее «Профессионально-педагогическая помощь» Peer Coaching, что отражает психологические и организационные трудности, сопровождающие внедрение данного вида технологии в образовательную процесс.

Ключевые слова: технология коучинга, взаимный коучинг, профессиональная компетентность, образовательный процесс.

Г.О. Сейдалиева¹, А.Тетебаева²

¹PhD, аға оқытушы, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті

²«Екі шет тілі» мамандығының 1 курс магистранты,
Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті

МЕКТЕПТЕГІ ШЕТ ТІЛ ОҚЫТУШЫСЫНЫҢ КОУЧИНГ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН АРТТЫРУ

Аңдатпа

Қазақстандағы білім беру жүйесін модернизациялау аясында мұғалімдердің негізгі міндеттері – пәнді оқыту сапасын жақсарту және өзінің жетекші кәсіби дамуын қамтамасыз ету. Мақала мектеп қабырғасындағы оқытушыларының коучинг технологиясы және оның «Кәсіби-педагогикалық көмек» Peer Coaching коучингі арқылы кәсіби құзіреттілігін қалыптастыруды зерттеуге арналған, онда оқу процесінде осы типтегі технологияны енгізумен қатар жүретін психологиялық және ұйымдастырушылық қиындықтар бейнеленген.

Түйін сөздер: коучинг технологиясы, Peer Coaching, кәсіби құзіреттілік, оқу процесі.

Seydalieva G.O.¹, Tetebaeva A.G.²

¹PhD, Senior Lecturer, Kazakh National Women's Training University

²1st year undergraduate specialty "Two foreign languages",
Kazakh National Women's Training University

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF A TEACHER OF A FOREIGN LANGUAGE AT SCHOOL THROUGH COACHING TECHNOLOGY

Abstract

As part of the modernization of the education system in Kazakhstan, the main tasks of teachers are to improve the quality of teaching the subject and ensure their own leading professional development. The article is devoted to the study of the formation of professional competence of teachers at schools through coaching technology and its "Professional and pedagogical assistance" Peer Coaching, which reflects the psychological and organizational difficulties that accompany the introduction of this type of technology in the educational process.

Keywords: coaching technology, peer coaching, professional competence, educational process.

*Обучение будет успешным только тогда, когда содержание обучения
будет соответствовать потребностям и интересам учащегося.*

У.Джемс

Все преобразования, происходящие в современных средних школах РК, зависят от уровня профессионально-педагогической компетентности и их личностных качеств педа-

гогов. От уровня развития профессии «педагог», на данном этапе встает вопрос о необходимости развития профессиональной компетентности педагога, мастерства, развития профессионально-ценностных ориентаций и качество усвоения, творческого метода мышления, освоение современных педагогических технологий, саморазвития по инновационной системе и полноценной самореализации в данной профессии. Современная общеобразовательная система РК сегодня призвана решать задачу формирования креативного педагогического состава при школах.

Данная статья посвящена в формировании профессиональной компетентности учителя посредством коучинг технологии. Значение данного слово - в переводе с английского «Coaching» (Коучинг) означает наставление, воодушевление, тренерство. Ссылаясь на Дауни «Технология коучинг – это искусство способствовать повышению результативности, обучению и развитию другого человека. Данная технология опирается не на знание, опыт, мудрость или предвидение коуча, но в большей степени – на способность человека учиться самому и действовать творчески».

Коучинг, как технология является как эффективная, апробированная на практике система развивающего взаимодействия, а коучинговые навыки органично встраиваются в профиль компетенций современного учителя. Когда мы впервые выдвинули понятие *коучинга*, мы только что завершили исчерпывающее исследование. Проведен обзор литературы по обучению и представлены наши выводы в виде набора гипотез о видах обучения, которые могут дать результаты. Обсуждаемые компоненты обучения в этом раннем труде выросло из того, что мы нашли в литературе: изложение теории, моделирование или демонстрация, практика, структурированная и открытая обратная связь, а также помощь в организации трансфера в классе [14, 12].

Имея в виду технологию коучинга, можно опираться в целом на философские и психологические основы: ранние сократовские методы диалога и гуманистический подход в психотерапии (К.Роджерс, А.Маслоу), а также можно рассморгететь методику практикующих спортивных тренеров (Т.Голви) и концепцию эмоционального интеллекта (Д.Гоулмен) и др.

По утверждению Тимоти Голви, автора работы «Внутренняя игра в теннис», коучинг – это раскрытие потенциала человека для достижения им максимального результата. Это помощь скорее в том, чтобы он сам научился, чем в том, чтобы научить его. Таким образом, коучинг, это своего рода консультативная поддержка и помощь в становлении учащихся активными и осознанными участниками образовательного процесса, развивающая способность использования своего потенциала для приобретения знаний, умений, навыков, чтобы достичь лучших результатов [1, 12]. Разница между привычным консультированием и коучингом заключается в том, что коучинг есть активная форма обучения, направленная на личностную поддержку профессиональной деятельности. Основа данной техники – интерактивное общение, дискуссия (вопрос-ответ), где присутствующий не получает советов и рекомендаций, а только отвечает на вопросы, которые ему задает коуч, и сам находит резервы и пути для решения своих проблем.

Как говорилось выше, есть много видов коучинга, разделив их на классификации по критериям и виды коучинга которые даны (в таблице ниже).

Таблица-1. Классификация коучинга, основанная на исследованиях Р.Дилтс, Д.Клаттербак, Э.Стак, Н.К. Туркулец

Критерии классификации	Вид коучинга
Количество участников	Индивидуальный, командный, групповой, организационный
Форма работы коучинга	Персональный (индивидуальный) коучинг, командный коучинг (team-building)

Аудитория и преследуемые цели данного коучинга	Коучинг для первых лиц организации (администрация), групповой коучинг руководителей среднего звена (преподаватели), корпоративный коучинг
Виды помощи	Коучинг проектов в целом, ситуативный коучинг по месту (конкретные улучшения в текущей деятельности организации), транзитивный коучинг (помощь в стрессовых ситуациях), коучинг организационных перемен и нововведений (сопровождение изменений)
Результаты коучинга в разных сферах	Бизнес коучинг, коучинг личной роста (лайфкоучинг), коучинг с результатом дальнейшего продвижения
Формы обсуждения	Лично-дистантный (личное участие коуч-тренира), внешний (привлечение внешних организаторов), внутренний (коуч-тренирами могут быть внутри организации)
Форма связи коучинга	Личные встречи в помещениях либо дистанционно (коуч-сессии по телефону, через Skype или различные мессенджеры)

Разобрав по критериям и видам коучинга выше в таблице, актуально для данной статьи, возникает вопрос: Что все таки означает коучинг для преподавателя?

Как, общее понятие, педагогический коучинг – это специальная система, которая помогает, учителю использовать все приобретённые навыки, возможно это будет обновленная программа по предметам или же семинар, где можно научиться новым методам, в дальнейшем используя в классе с учениками полученные новые методы и технологии, решить определенные проблемы во время работы с учениками, задачи и поставленные цели. Данная технология помогает использовать собственный потенциал педагога, повысить производительность и эффективность учебы школьников, повысить самооценку педагога.

Иными словами «Педагогический коучинг – это целенаправленный процесс, который может проводиться как в форме индивидуальных занятий, так и в рамках организационного консультирования в виде семинара. Технология педагогического коучинга является базовой моделью наставничества для сопровождения процесса индивидуального и инновационного образования в школе, вузе, в системах дополнительного и непрерывного образования».

По следующим пунктам можно разделить педагогический коучинг в результате, которого можно получить благоприятный итог:

1. Повысить результат работы педагогической деятельности.
2. Результат педагогической деятельности дает психологическую устойчивость в работе с учениками и образовательному пути.
3. Умение ставить перед собой и учениками реальные и релевантные цели.
4. А также определить цели на краткосрочную и долгосрочную перспективу.
5. Тайм-менеджмент (развивать навыки управления личным временем).
6. Улучшить отношения с окружающими (не только в работе).
7. Стрессоустойчивость в целом.
8. Появление уверенности в себе и в работе.
9. Быстро и эффективно преодолеть неблагоприятные жизненные обстоятельства.

В свете последних изменений и поправках в современной системе среднего образования в Казахстане, в соответствии со статьей 56 Закона Республики Казахстан от 27 июля

2007 года «Об образовании», [2; 12] постоянно возрастающие требования к содержанию обучения, качеству профессиональной подготовки профессорско-преподавательского состава и т.д., очевидна необходимость непрерывного личностного и профессионального развития педагога.

Традиционно-профессиональное развитие (переобучение) преподавателя среднего образования [3; 12] проходит в рамках системы дополнительного профессионального образования АО НЦПК «Өрлеу», представленной профессиональными программами повышения квалификации и переподготовки, как внутри учебного заведения, так и на базе областных центрах страны. В этих случаях, как правило, после прохождения определенных аттестационных мероприятий педагог получает документ, дающий официальное подтверждение результатам его обучения/стажировки.

Однако часто исследователи критикуют педагогов в отношении несоответствия содержания пройденного обучения, стажировки, переобучения их насущным целям и потребностям, а также в отношении форм и методов обучения, используемых на занятиях с детьми. Авторами также подчеркивается острая потребность преподавателей, в способствующих их профессиональному росту и развитию образовательных ресурсах, которые бы отвечали актуальным профессиональным целям и потребностям, позволяли оперативно диагностировать возникающие проблемы в трудовой деятельности и найти эффективный поиск способов их решения. Одним из инструментов, способствующих эффективному решению обозначенных проблем, является использование новых образовательных технологий, как коучинг технология в данном случае [4;12].

Таким образом, при планировании урока преподаватель должен знать, как ответить на следующие вопросы:

1. Что мне нужно достигнуть?
2. Зачем мне это нужно?
3. Как это будет выглядеть?
4. Как я пойму, что достиг нужного результата?
5. Когда я должен начать заниматься решением вопроса?
6. Когда я должен закончить?
7. Что мне для этого необходимо делать?
8. Что мне мешает? И т.д.

Как сказано выше, технологию коучинга вполне можно считать образовательной технологией, т.к. все компоненты, которые характерны для коучинга соответствуют определениям образовательной технологии.

О.Б. Епишева трактует образовательную технологию как продуманную во всех деталях модель совместной учебной и педагогической деятельности по проектированию, организации и проведению учебного процесса с безусловным обеспечением комфортных условий для учащихся и учителя, которая предполагает реализацию идеи полной управляемости учебным процессом [5; 12].

Сам процесс данной технологии состоит из следующих этапов:

1. Постановка цели и осознание её реальности.
2. Анализ необходимых составляющих успеха.
3. Анализ имеющихся возможностей.
4. Определение путей достижения цели, выбор стратегии.
5. Мониторинг достижения цели и анализ результатов.

Для реализации каждого этапа опытный учитель может подобрать соответствующие техники и инструменты для каждого конкретного случая и конкретного ученика. Исходя из этого целью настоящего исследования является теоретическое обоснование целесообразности использования образовательной технологии «Coaching» как средства профессионального развития преподавателя в системе дополнительного профессионального образования.

Объектом исследования является процесс развития будущих педагогов в школах и

колледжах, а также их психологический настрой и профессионально-педагогическая компетенция.

Предметом исследования является технология коучинга, как метод формирования модели профессионального учителя в современной общеобразовательной системе в РК.

Гипотеза настоящего исследования: Вкладом в эффективное решение этих проблем является использование новых образовательных технологий. А также могут повлиять на изменения/улучшение практики (инновации в способах преподавания и обучения); профессиональный рост (новое профессиональное знание); коллективное взаимодействие в группах; вовлеченность; оптимизм как обязательная черта лидерства; выражает готовность к переменам в собственной практике преподавателя.

Методологическая основа исследования технологии «Coaching» состоит из работ, в которых изучаются технология профессионального развития педагогов в целом, в трудах (М.В. Булановой-Топорковой, Э.Ф. Зеера, А.Е. Марона, Е.С. Полат, В.Юйсе, Т.Фаррелл и др.), в них представлены особенности технологий, дающий результат профессиональному развитию преподавателя в работах (И.А. Колесниковой, Е.Н. Сунцовой, J.Richards, A.Robbins, J.Robertson, S.Evans и др.), а также раскрыты отличительные черты технологии «Coaching» (K.Anstrom, B.Gottesman, P.Robbins, B.Showers), хорошо обоснована эффективность использования данной технологии в контексте профессионального развития специалиста у авторов, как (Г.К. Селевко, Л.И. Гурье, В.И. Подобеда и др.). Также уместно вспомнить основы гуманистической педагогики и личностно-ориентированного обучения (К.Роджерс, Е.В. Бондаревская, В.В. Сериков, И.С. Якиманская).

Отмечая последнюю методологическую основу, «Коучинг» является гуманистической идеологией личностно-ориентированного образования, что видно из следующей таблицы:

Таблица-2. Соотнесение методологий личностно-ориентированного обучения и коучингового подхода

	Личностно-ориентированное обучение	Коучинговый подход
Цели	Создание условий для проявления и становления личности как субъекта своей жизнедеятельности, способной к собственному целеполаганию, самореализации, саморегуляции, к развитию и проявлению своего творческого потенциала	Вдохновляющая активность внутренних ресурсов индивида (в данном случае преподаватель) на проявление субъектной активности в осознании желаемых целей обучающего, в развитии своего личностного потенциала для поиска решения поставленных задач и достижения успеха

<p>Принципы</p>	<p>Педагогическое сопровождение в процессе обучения основано на признании того, что:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Личность ребёнка является главной ценностью и целью образования, что требует безусловного позитивного отношения к ученику. ✓ Содержание обучения и учебно-познавательная деятельность имеют для ученика личностный смысл. ✓ Акцент в учебной деятельности смещается с процесса преподавания на процесс учения. ✓ Позиции ученика в учебном процессе придаётся статус субъекта. 	<p>Любое общение основано на убеждении, что:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ С другим человеком всё хорошо. ✓ У человека есть все внутренние ресурсы, необходимые для достижения успеха в том, чего они действительно хотят. ✓ В основе каждого поведения лежит позитивное намерение (вне зависимости от того, как это выглядит на поверхности). ✓ Человек делает лучший выбор из доступных для него в данный момент возможностей.
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ В образовательном процессе создаются условия для самоактуализации, самореализации, саморегуляции каждого обучающегося. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Люди постоянно меняются и нужно понимать, кем является человек на каждом уровне в аспекте своей личности и жизни и каков его потенциал.
<p>Личностные результаты и личная ответственность</p>	<p>Личностные результаты освоения основной образовательной программы</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Сформированность основ саморазвития и самовоспитания в соответствии с общечеловеческими ценностями и идеалами гражданского общества; готовность и способность к самостоятельной, творческой и ответственной деятельности. ✓ Толерантное сознание и поведение в поликультурном мире, готовность и способность вести диалог с другими людьми, достигать в нём взаимопонимания, находить общие цели и сотрудничать для их достижения. ✓ Осознанный выбор будущей профессии и возможностей реализации собственных жизненных планов; отношение к профессиональной деятельности как возможности участия в решении личных, общественных, государственных, общенациональных проблем. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Личностная ответственность за успешность в достижении запланированных целей – философия коучинга. ✓ Каждый обучающийся рассматривается как творческая, ресурсная и целостная личность. ✓ Опираясь на этот фундамент, коучи берут на себя ответственность: <ul style="list-style-type: none"> - обнаруживать, прояснять и поддерживать тех целей, которых желает достичь клиент; - стимулировать самостоятельные открытия клиента; - выявлять разработанные клиентом решения и стратегии; - считать обучающегося ответственным и надёжным. ✓ Коучинг – диалог «на равных», открытый, безоценочный, направленный на достижение осознания и результата

Исходя из вышеперечисленных методологических основ ранних исследований, методологическая основа моего исследования заключается в разработке комплекса научных подходов к организации процесса формирования общего уровня профессиональной компетентности учителей в системе среднего образования; в обосновании использования различных подходов и методов в формировании профессиональной компетентности с целью повышения мотивации учителей в процессе проведения занятий в общеобразовательной школе.

Научная новизна и Теоретическая значимость исследования заключается в анализе и обобщении имеющихся материалов, которые связаны с проблемой постановки внешних и внутренних задач и определения профессионализма. А также в установлении связи между эффективной работой, необходимо повысить уровень подготовки педагогов к проведению

урока на высоком уровне и формированию профессиональной компетентности с помощью технологии коучинга.

Для выдвижения гипотез и решения поставленных задач будут использованы следующие теоретические методы в последующих исследованиях по данной теме, как теоретический анализ предмета исследования, моделирование педагогического процесса; эмпирические методы: анкетирование, наблюдение, анализ урока, беседа, интервью, метод самооценки, тестирование, метод экспертной оценки, изучение документации, изучение и обобщение педагогического опыта, педагогический эксперимент и методы математической обработки полученных результатов исследования, как метод количественного исследования.

Один из примеров эмпирического метода – анкетирование (см. ниже).

1. Я считаю, что технология коучинга – это:

а) интересно б) неинтересно и не скучно в) скучно

2. Мне нравится использовать профессиональную компетентность в учебном процессе:

а) да б) нет в) редко

3. Мне нравится работать с компетентностью, не фокусируясь на ней напрямую

а) да б) нет в) ни то, ни другое

4. Я использую технологию коучинга

а) каждый урок б) никогда в) иногда

5. Когда и в каких случаях можно использовать профессиональную компетенцию?

а) каждый день б) не нужно в) только на работе

6. С помощью книг и других материалов учитель может освоить любую педагогическую технологию

а) согласен б) не согласен в) не знаю

Исследовательская часть. Большинство образовательных технологий, нацеленное на профессиональное развитие педагога, подразумевают работу, не изолированную от педагогического процесса, а наоборот, деятельность в социуме, с постоянным профессиональным наставничеством и периодическим присутствием коллег на занятии [6; 12]. Особенно, если это касается молодых специалистов, которые недавно окончившие и не имеют за собой педагогической практики.

Особенно важно отметить, роль нового педагога и сложности психологического взаимодействия в коллективе (неуверенность в собственных силах, боязнь получить критики со стороны других преподавателей, страх показаться некомпетентным, получить негативную оценку), тем самым, появляется напряженность, тревожность, повышение эмоционального дискомфорта и часто преподаватели отказываются применять нововведений в учебном процессе [7; 12].

Существуют также ряд проблем, связанные с освоением педагогами новых видов образовательных технологий: нежелание отказываться от сложившихся традиционных и устоявшихся видов преподавания, негативное отношение к необходимости дополнительных, временных, организационных и психофизиологических затрат при создании процесса к новым видам обучения, скептическое отношение к инновациям и т.д. [8; 12. 291-292]. В свою очередь, любая новая образовательная технология – это вид деятельности, требующий творческого подхода, тщательного планирования и постоянного самоконтроля, который, должен способствовать модернизации образовательного процесса, а также, должен быть направлен на профессиональное развитие самих преподавателей, возникает проблема выработки ряда принципов совместной деятельности и учёта таких фактов, как психологическая совместимость (т.е. взаимопонимание), координированность действий (другими словами, равный статус преподавателей в распределении функций и ответственности за принимаемые решения) [9; 12].

Одним из способствующих решению вышесказанных проблем, может стать технология «Peer Coaching» («Профессионально-педагогическое содействие»), разработанная американскими методистами в конце XX в. [10; 12]. Суть данной технологии является оказание взаимной помощи преподавателям в профессиональных затруднениях. Эта технология позволяет выстроить доверительные отношения между преподавателями и направляя на совершенствования навыков преподавания и в результате этого повышается успеваемость учащихся. Тем самым, технология «Peer Coaching» позволяет разрабатывать и апробировать новые методы, из этих методов какие из них работают эффективно, а какие не дают результатов, а также дает возможность оценивать свои собственные представления о преподавании и обучении и т. д. [11; 12. 4-5].

Если вернуться к истокам появлений коучинга в целом в педагогической практике, начиная с середины 1950-1970-х годов до появления и применения коучинг технологий, американские педагоги признали, что многие из этих усилий, даже когда они хорошо финансируются и одобрены общественностью, они редко приводили к изменениям. Отсутствие исследований о том, как люди изучают стратегии преподавания и то, как школы успешно распространяли инновации, способствовал неудачам. Педагоги предполагали, что учителя могут научиться новым стратегиям, вернуться в школу и реализовать свое новое обучение плавно и эффективно. Организация школ не поддерживала интенсивного обучения однако усилия, которые предпринимались в летних институтах или семинарах в течение года, изменилась отношение к данной технологии. Первоначальные диагнозы приписывали неудачу "недостаткам" в мотивации, усилении и т. д. Однако, отношение учителей, не к состоянию организации или замыслу ее создания дал колоссальный положительный результат [14; 12].

Технология «Peer Coaching» дает возможность преподавателям решать определенную профессиональную проблему, отрабатывать навык и технику непосредственно на своих занятиях, не боясь быть раскритикованными коллегами. Суть этой технологии, когда преподаватели посещая занятия друг друга, безоценочно комментируют увиденное и акцентируя внимание на моментах, вызывающих затруднения и вопросы, таким образом педагоги помогают друг другу в совместном поиске лучшего решения возникающих профессиональных проблем, а также для общего обновления и нововведения учебных планов и программ обучения. На первом этапе технология «Peer Coaching» будет эффективна для преподавателей, преподающих один и тот же предмет, надо учитывать, что возраст и уровень подготовки обучающихся, с которыми работает педагог, возможно, будет отличаться, позже эту технологию могут использовать преподаватели разных дисциплин [12; 12].

Этапы технологии «Peer Coaching» и коучинга в целом: – коллегиальное наблюдение (Peer Watching); – коллегиальная обратная связь (Peer Feedback); – коллегиальная практическая помощь (Peer Coaching) [13; 12. 145-148].

Основной деятельностью учебных групп по Peer Coaching является планирование и разработка учебных планов и программ обучения для достижения общих целей. Особенно когда они изучают стратегии обучения, предназначенные для получения результатов более высокого порядка, учителя нужно продумать свои сверхзадачные цели, а также конкретные задачи ведет к ним. Совместное планирование имеет важное значение, если учителя должны разделить труд разработки новых последовательностей уроков и единиц измерения и использования продуктов друг друга.

Многие считают, что суть Профессионально-педагогического содействия заключается в том, чтобы предложить советы учителям. Но, как покажет результат того, что учителя учатся друг у друга во время планирования инструктажа, разработки вспомогательных материалов, просмотра работ учеников и совместное размышление о влиянии их поведения об обучении своих учеников.

Несмотря на значительные преимущества данной технологии, ее широкое практическое

применение в педагогической среде затруднено в силу следующих обстоятельств. Не все образовательные учреждения пока не готовы создать благоприятный климат в коллективе, где педагоги могли бы открыто обсуждать новые идеи или сложившиеся затруднений и совместному поиску выхода из сложных ситуаций в профессиональной деятельности. Как показывает практика, опасаясь критики и осуждения коллег, подавляющее большинство преподавателей работают изолированно, решая профессиональные проблемы самостоятельно, чаще полагаясь на инстинкт, нежели на результаты научных теоретических и прикладных исследований, либо совет со стороны [6; 12. 2-3].

Подводя итоги теоретической исследование профессиональной подготовки учителей в школах посредством коучинг технологий и его подвид как «Peer Coaching» (этапы, цели, задачи, формы деятельности и т.д.), что являются моделями профессиональных и личностных качеств участников технологии в целом. Как обязательная составляющая часть данной технологий профессионального развития являются рефлексия и само-рефлексия. Как говорилось выше этапы этой технологии - этап как коллегиальная обратная связь. Этап «Взаимопосещение». Этап как рефлексивный подход. Анализ или самоанализ - как обязательное составляющий элемент данного этапа технологии. А также, метод «Micro-teaching». Самое главное коллегиальная практическая помощь является как корректировка целей, задач, организационных и психолого-педагогических условий применения посредством коучинг технологий и его подвида в соответствии с необходимыми потребностями педагогов.

Практическая значимость будет заключаться в составлении и разработке наиболее эффективных вышеперечисленных методов повышения эффективности работы педагогов в практике преподавания в условиях модернизации образовательной системы Республики Казахстан, с использованием когнитивно-коммуникативного подхода. Результаты и выводы проведенного исследования могут быть использованы при разработке содержания государственных образовательных стандартов среднего профессионального образования.

Говоря о данной статьи, педагогический коучинг - это особая система, которая помогает учителю использовать все приобретенные навыки, как если бы это была обновленная программа по предметам или семинар, где можно изучать новые методы, в дальнейшем используя новые методы и технологии на занятиях со студентами, решать определенные задачи при работе со студентами, задачи и цели. Эта технология помогает использовать собственный потенциал преподавателя, повысить продуктивность и эффективность обучения студентов, повысить самооценку преподавателя.

Этот метод был разработан еще в XX веке американскими методистами, и в данном случае он будет лучшим решением в нынешнее время для казахстанского среднего образования. Коллегиальная педагогическая помощь, такая как корректировка целей, задач, организационных и психолого-педагогических условий использования технологии коучинга в соответствии с актуальными потребностями педагогов.

Рекомендации по проведению учебных занятий посредством коучинг технологи:

- лучше всего помочь учителям научить учащихся строить интеллектуальную независимость; способность рассуждать и решать проблемы;
- компетентность в области обработка взрыва информации и данных; и, с помощью технологии, способность ориентироваться в информационном веке. Педагоги, включив определенные модели данной технологий, могут включить в свои учебные занятия;
- после прохождения коучинг тренингов школы и учителя могут перестроить свои рабочие идеи.

Скорее, чем просто выступая за то, чтобы школы предоставляли время для совместного планирования и решение проблем, связанных с конкретными планами изменений, мы можем предоставить время, во время обучение решению этой проблемы. (Обзор Raywid 1993 год). Профессионально-педагогическое содействие – это один из

способов начать такую сессию [14; 12].

Список использованной литературы:

- 1 Тимоти У.Гэллуэй. Теннис. Психология успешной игры = *The Inner Game of Tennis*. – М.: Олимп-Бизнес, 2010. – 208 с.
- 2 <http://edu.resurs.kz>. Ст. 56 Закон Об образовании РК №319-III от 27.07.2007. – С.14.
- 3 <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600013420> Ст. 5 подпункт 38. 2) Закон Об образовании РК №319-III от 27.07.2007.
- 4 Мелехина Е.А., Казачихина И.А., Барабашёва И.В. Профессиональная переподготовка в решении проблем учителей английского языка = *Professional re-training in solving the problems of English language teachers* // *Инновации в образовании*, 2015. – №4.
- 5 Епишева О.Б. Что такое педагогическая технология // *Школьные технологии*, 2013. – №1. – С.31-36.
- 6 Gottesman L. Barbara. *Peer coaching for educators*. – 2nd ed. – Lanham; Maryland; London: The Scarecrow Press, Inc. Technomic Books, 2000. – 162 p.
- 7 Маркова А.К. Психология труда учителя. – М.: Просвещение, 1993. – 192 с.
- 8 Митина Л.М. Психология труда и профессионального развития учителя. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 320 с.
- 9 Сипайлова Н.Ю., Малетина Л.В. Инновационная технология: обучение в сотрудничестве // *Известия ТПУ*, 2006. – №5. – С.250-254.
- 10 Барабашёва И.В. Роль «наставничества» и «профессионального содействия» в профессиональном развитии преподавателя иностранного языка // *Сибирский педагогический журнал*, 2012. – №7. – С.76-80.
- 11 Joyce B., Showers B. *The Coaching of teaching* // *Educational Leadership*. – October 1982. – Vol. 40. – P.4-16.
- 12 Барабашёва И.В. Технология «Peer Coaching» в профессиональной деятельности преподавателя вуза // *Наука. Технологии. Инновации: сб. науч. тр.: в 9 ч.* – Новосибирск: Изд-во НГТУ, 2015. – Ч.8. – С.89-90.
- 13 Richards C. Jack, Farrell S.C. Thomas. *Professional development for language teachers: strategies for teachers learning*. – NY, USA: Cambridge University Press, 2005. – 202 p.
- 14 Joyce B., Calhoun E.F. *Peer coaching in education: From partners to faculties and districts (Book Chapter)* // *The Wiley Handbook of Supervision*. – Scopus, 2018.

**КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ
ТІЛ ҮЙРЕТУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛАР
ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И
ИННОВАЦИИ В ОБУЧЕНИИ К ЯЗЫКАМ
MULTILINGUAL EDUCATION AND
INNOVATIONS IN LEARNING LANGUAGES**

МРНТИ 81:372.881

Aisultanova K.A.¹, Aljarova L.M.²

*¹Candidate of Philological science,
al-Farabi Kazakh National University*

²senior lecturer of al-Farabi Kazakh National University

**THE INTERCONNECTION BETWEEN LEARNING CONTENT
AND MOTIVATION FOR LEARNING A FOREIGN LANGUAGE**

Abstract

This article is devoted to the connection maintenance learning motivation. To organize an educational process it is necessary is to know-the motives of students in learning foreign languages and ability to manage them.

Learning motivation is determined by external and internal conditions. The education of right motivation trends is accompanied by the influence on emotional attitude to learning of the students.

Keywords: content of educational material, training, skills for work, communicative goal, work style, external motives, personal individualization, worldview, student status, motivational basis.

Қ.А. Айсұлтанова¹, Л.М. Алиярова²

¹филол.ғ.к., доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

²аға оқытушы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

ОҚЫТУ МАЗМҰНЫ МЕН ШЕТ ТІЛДІҢ ҮЙРЕНУГЕ ДЕГЕН ЫНТАНЫҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ

Аңдатпа

Студенттің оқу мотивтерін білу және оларды меңгеру оқу процесін ұйымдастыру үшін өте маңызды. Оқу-білімнің мотивациясы ішкі және сыртқы мотивтер арқылы анықталады. Оқу-білімге дұрыс беталысқа тәрбиелеу студенттердің оқуға эмоциональды қарауына ықпал жасайды.

Мақала оқу-білім мазмұнының шет тілі оқуының мотивациясымен байланысына арналған.

Түйін сөздер: оқу материалының мазмұны, оқыту, жұмысқа деген дағдылар, коммуникативті мақсат, жұмыс стилі, сыртқы мотивтер, жеке дараландыру, дүниетаным, студенттік мәртебе, мотивациялық негіз.

Айсұлтанова К.А.¹, Алиярова Л.М.²

¹к.филол.н., доцент, КазНУ имени аль-Фараби

²старший преподаватель, КазНУ имени аль-Фараби

ВЗАИМОСВЯЗЬ СОДЕРЖАНИЯ ОБУЧЕНИЯ И МОТИВАЦИИ К ИЗУЧЕНИЮ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Аннотация

Эта статья посвящена мотивации обучения поддержанию связи. Для организации учебного процесса необходимо знать мотивы студентов в изучении иностранных языков и умение ими управлять.

Мотивация к обучению определяется внешними и внутренними условиями. Воспитание правильных направлений мотивации сопровождается влиянием на эмоциональное отношение студентов к обучению.

Ключевые слова: содержание учебного материала, обучение, навыки к труду, коммуникативная цель, стиль работы, внешние мотивы, личностная индивидуализация, мировоззрения, статус студента, мотивационная основа.

Education as a social phenomenon is a purposeful, organized, systematic transfer and assimilation by the younger generation of the experience of social relations, social consciousness. The content of education is the main forms of social consciousness, primarily science, art, law, morality, as well as culture, productive experience and skills for work.

As a result of training, students receive a system of scientific knowledge, facts, generalizations, laws. They will master the most general skills and abilities that help them to establish themselves in a team, society, in the surrounding objective world and master ways to explain the world.

With the help of the function of equipped with knowledge, the central function of teaching is

realized - the formation of the students' worldview. It is formed in them objectively, gradually, as knowledge becomes more and more generalized, allowing them to judge the world around them.

Managing the motivation for learning foreign language is one of the central problems in teaching methods. For the optimal organization of the educational process, it is important, first of all, a deep knowledge of the motives of the student's learning and, secondly, the ability to correctly identify them and reasonably manage them. The search for ways to resolve the issue of motivation for learning is possible in terms of psychological research. According to I.A. Zimnie, "a motive is what explains the nature of a given speech action, while a communicative intention expresses what communicative goal the speaker pursues when planning one or another form of influence on the listener» [1].

Numerous experiments have shown that, during one academic year, the attitude of students to various types of speech activity (SA) on the FL can change sharply in a negative or positive direction. This, in turn, depends on the teacher's style of work (the constant use of only one textbook, monotonous types of exercises weakens positive emotions, and the student turns into a passive contemplator), on the teaching materials, on learning outcomes, etc.

For the optimal organization of speech-thinking activity, it is necessary to know the types of motivation. Motivation for learning can be determined by external (narrow-minded) motives [2].

External motives are not related to the content of educational material: duty motive, duties (broad social motives), assessment motive, personal well-being (narrowly social motives), lack of desire to learn (negative motives). Internal motives, on the contrary, are related to the content of the educational material: motives of cognitive activity, interest in the content of learning (cognitive motives), motives for mastering general methods of action, identifying cause-and-effect relationships in the studied educational material (educational and cognitive motives) [3].

According to G.V. Rogov, interest in the learning process in foreign language is based on internal motives that come from the foreign language activity itself. Thus, in order to maintain interest in the subject, the FL teacher must develop students' internal motives [4].

In the foreign language learning system as in foreign language culture, first of all, the means of maintaining motivation for cognitive, developmental and educational activities are important, which causes communicative motivation in learning foreign language.

Interest in FL contributes to the formation of motives for the analysis of linguistic phenomena so all kinds of classes in form and content, develops linguistic thinking, makes it possible to use FL as a means of exchanging information, gaining knowledge with its help, studying the culture, history, development and activities of the country of the target language. Broadening of horizons forms the motive of attitudes towards FL as a necessary means of cognitive activity /5/.

Development activities include:

1. Speech ability (ability to guess, to distinguish, to imitate, to logical presentation, etc.).
2. Mental functions associated with speech activity (speech thinking, memory in all its forms, attention, imagination, etc.).
3. A certain level of motivation for further mastering a foreign language culture (gaining experience of a positive attitude).

The components of this aspect are to develop:

- speech abilities (phenomenal hearing, ability to guess, distinguishing, imitating, logical presentation, sense of language, etc.);
- mental functions associated with speech activity (speech thinking, memory in all its forms, attention, imagination, perception, etc.);
- the ability to communicate;
- a certain level of motivation for further mastery of a foreign language culture (gaining experience of a positive attitude towards a foreign language, focused on the personal value system).

The last component is so important that it is no exaggeration to say the following: if the necessary motivation is not formed in the learning process, then the learning itself becomes like a

machine that has a motor turned off and is pushed by external forces: a teacher, administration, parents, at best - student's sense of duty. If motivation is not formed by the end of the training, then all the time spent on this can be considered almost lost: what is acquired is soon forgotten, and there is no desire to improve your educational level.

The necessary motivation does not appear by itself, it must be persistently and systematically developed with special means included in the training system. This aspect lies in the fact that teaching a foreign language culture is used as a means of ideological and political, moral, ethical, aesthetic, labor, international and patriotic education.

The motivational aspect is also crucial for the activation of all psychological processes - thinking, perception, understanding and assimilation of foreign language material. To do this, it is necessary to increase the levels of motivation, contributing to the development of knowledge and intellectual activity of the student, seeking, ultimately, to increase the efficiency of the learning process. Mental and physical experiences (needs), a conscious internal or external need (motives) give meaning, thereby stimulating speech and thinking activity, thinking and lead to a desire to learn more and learn to think in language. Thanks to the situation, the needs of the individual are satisfied and positive attitudes to study a foreign language are created. Thus, motives, interests, situations, attitudes are interdependent, constitute a harmonious unity of the personality and are an internal energizer.

Consideration of personal properties leads to the emergence of situational communicative motivation, that is, ensures the student's proactive participation in educational or real communication [6].

Personal individualization, providing a challenge to communicative motivation traditionally suggests taking into account the six methodologically most significant properties of a student as a person: the context of activity; personal experience; spheres of desires, interests, inclinations; emotional and sensual sphere; worldview; student status in the group. All this encourages students to learn. Scientists who study the motivation of learning FL, distinguish a number of types of motivation, taking into account the individual development of students. These are such types as:

- communicative and motivational, determined on the basis of communication needs;
- linguo and cognitive motivation based on the student's desire to learn linguistic phenomena;
- regional motivation, depending on the subject matter and emotional interest of the student.

Where as the specifics of the middle stage of learning FL is determined by "the target settings, the peculiarities of language proficiency, the nature of the assimilated material (volume, complexity, information content)" [7].

The further development of communicative and speech skills at this stage are continued. The leading type of speech activity is oral speech. When teaching oral speech, the main reason for the difficulty of its assimilation is that the language material that a person must master appears in a completely new aspect - they need to be actively mastered as a means of communication, and not just for recognition, which is a task for receptive perception language.

When reading and listening, ready-made material is caught, although receptive perception in each case has its own characteristics. When reading to himself, a person has the opportunity to return twice and three times to an obscure place, while when listening he obeys to a certain extent the rate of the speaker's speech, which creates additional difficulty for understanding. The highest degree of difficulty is the independent expression of thoughts and feelings by means of a non-native language. Here the speaker must own not only the syntactic and morphological structure of the language, but also a complex system of word compatibility, which is always specific and largely does not coincide with the compatibility in the native language of the subject of speech.

Grammar in the main languages of the world has already been analyzed and scientifically systematized, and the conscious mastery of it through successive exercises does not present any particular difficulty. As for vocabulary, this area is still little explored. Until now, no precise maps of word usage have been compiled even for the most studied European languages. Meanwhile,

when it comes to automated mastery of the structure of a language, this means, first of all, automated mastery of word usage. This is one of the most difficult tasks in speaking.

The formation of a stable level of motivation for learning obliges the teacher to select appropriate teaching materials that would represent cognitive, communicative, professional values that are of a creative nature, would stimulate the mental activity of students. The use of cultural material in the educational process in foreign language creates conditions that motivate the educational process, and also contributes to the deepening and expansion of the sphere of cognitive activity of students.

The motivational basis of communication is formed by modeling the need, its motives, goals, communicative intention. Based on the noted P.M. Jacobson of three main groups of communication motives /8/. It can be concluded that people enter into communication in the following cases: in connection with the implementation of joint activities (business communication), in order to influence the interlocutor, to satisfy the emotional need for communication.

In an educational setting, business communication serving the joint activities of students and teachers is aimed at organizing the lesson and is limited to the vocabulary of classroom use. Communication with the aim of influencing the interlocutor in traditional education is represented by dialogues composed by students or discussions on a given topic. However, such dialogues often suffer from a lack of real appeal to the interlocutor, general motivation, situational conditioning and inadequate communication technique, discussion in a foreign language at the beginning of training is very difficult, and communicants are not yet able to influence each other. In those cases when the topic of discussion seriously fascinates them, as they have repeatedly observed, they strive to switch to their native language, since a conversation in their native language fully satisfies the emotional need of students for communication.

The motivational basis for communication can be created by modeled on natural. Modeling communication is possible only if it creates a general activity background. If, with the help of a role-playing game, we construct a model of work activity or reproduce any social and everyday situation, then the framework of communication aimed at regulating joint activities, influencing the interlocutor or meeting the need for communication is significantly expanded. The carriers of the assigned social roles implement the communicative intentions prescribed by the game by achieving perceived goals. These goals are predetermined by the motive of the general activity of the communicants and are achieved by performing speech actions conditioned by the general activity within which this speech activity takes place.

The use of cultural materials dramatically increases the motivation of learning, which is extremely important, since motivation is not effective. The motivational sphere includes several aspects - a number of motives: ideals and value orientations, needs and cognitive interests. When communicating with the material of cultures, it promotes the awakening of cognitive motivation, that is, students not only master the program material, but also get acquainted with unknown facts of culture, which undoubtedly arouses their interest. Therefore, the learning process, taking into account the interests of students, becomes especially effective.

Emotions play an important role in learning a foreign language. Education of the correct motivational orientation, goal setting among students should be accompanied by an impact on the emotional attitude of students to learning. Emotions undoubtedly have a motivating value in the learning process. In psychology, it has been shown that emotions do not develop by themselves, but closely depend on the characteristics of a person's activity and his motivation. The specificity of emotions, noted the prominent psychologist A.N. Leontief, is that they reflect the relationship between motives and the possibility of success in the implementation of these motives / 2 /. Emotions arise in a person when a motive is actualized and often before a person's rational assessment of his activities. Thus, emotions have a significant impact on the course of any activity, including educational. All aspects of students' educational work are accompanied by certain emotions. Let's highlight the features of the emotional climate that are most often different in the

psychological and pedagogical literature, which are necessary to create and maintain motivation for learning:

- positive emotions associated with the school as a whole and staying in it. They are the result of the skillful and well-coordinated work of the entire teaching staff, as well as the correct attitude to school in the family;

- positive emotions due to equal, good business relationships of a student with teachers and friends, the absence of conflicts with them;

- positive emotions that arise when students master the techniques of independent acquisition of knowledge, new ways to improve their educational work, self-education. However, it is important for a teacher to remember that emotional well-being, the predominance of self-satisfaction among students in extreme cases can lead to stagnation in academic work, to the cessation of the student's growth, to their "closeness" for development. Therefore, in the learning process, emotions with a negative modality must also be present. A negative emotion such as dissatisfaction is a source of searching for new ways of working, self-education and self-improvement.

Since a personality is a hierarchy of motives, it is important for its development in the learning process to create a versatile motivation for communicative activity. When teaching a foreign language, it becomes possible to use different types of motivation, and not only game, communicative, cognitive, but also aesthetic.

Due to the fact that the development of a personality requires its interaction with people around it, it is necessary to organize this interaction on the basis of joint subject-oriented, motivated communicative activity of students among themselves and with the teacher. An exceptional role in the organization of such interaction is played by communicative-oriented exercises, the content and motivational content of which is problematic and involves various options for their implementation. The use of such exercises not only helps the student to master the language as a means of communication, but also, if possible, stimulates his creative activity.

Besides these exercises, there are also motivational exercises that are associated with the development and improvement of the ability to act in speech in conditions close to real. The degree of "closeness" in this case can be different: from the creation of elementary verbal stimuli to theatricalization of fragments of the lesson. It is possible to limit the assignment by indicating a specific language material, such are, for example, the "communication" exercises proposed by E.I. Passov [9]. Other exercises can be performed with complete freedom for the student in the selection and use of material [10].

Methods have been developed for regulating the activities of students when they perform situational exercises by strengthening or weakening semantic and formal supports. However, there is something in common in all motivational exercises: the presence in the task of an incentive to perform a speech act and the displacement of a speech action to an extra linguistic goal.

As it is clear from the above, we cannot support the opinion of methodologists who deny the role of language knowledge and the corresponding exercises, which they sacrifice to training and practice. This allows a fallacy in relation to the principle of conscience in didactics. Students are provided with the elements of intuitive perception, a mechanical drill and are deprived of support on the methods of logical-discursive thinking in the practical mastery of a foreign language.

Thus, teaching aid is in close connection with the motivation for studying FL. These two aspects are interdependent and interdependent. Teaching aid cannot but influence the motivation for studying foreign language. Optimally correlated goals and teaching aid with the needs and interests of students contribute to an increase in the effectiveness of teaching the subject as a whole.

References:

1 Zimnyaya I.A. *Psychological aspects of teaching foreign language speaking.* – M: Education, 1988.

2 Leontiev A.A. *Needs, motives, emotions: Lecture notes.* – M: Moscow State University

Publishing House, 1981.

3 Spiridovskaya L.A. *The content and organization of extracurricular learning activities of students in foreign languages in full-time schools. Diss ... Ph.D.* – M., 1990.

4 Rogova G.V. *Methodology of teaching English at the initial stage in cf. school. Teacher's guide.* – M., Education, 1988.

5 *Motivational aspects of professionally oriented teaching of a foreign language at a university. // On increasing the motivation of teaching foreign language speech communication at the initial stage of the language ped. University. ON. Kachalov, E.A. Maslyko Ways of forming motivation for students to master a foreign language.*

6 Passov E.I. *Communicative method of teaching foreign language speaking.* – 2nd edition. – M: Enlightenment, 1991.

7 Shatilov S.V. *Methods of teaching German in secondary school.* – M: Education, 1991.

8 Yakobson P.M. *Psychological problems of human motivation.* – M., 1979.

9 Passov E.I. *Communication exercises.* – M.-L., 1967.

10 Berman I.M. *Situationality and teaching of oral speech // Foreign language at school, 1984.* – №5.

МРНТИ: 14.35.09

Н.М. Кеңесбаева¹, А.М. Досанова²

*¹7M01704 – Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2 курс магистранты
ал-Фараби атындағы ҚазҰУ*

²PhD докторы, ал-Фараби атындағы ҚазҰУ

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ

Аңдатпа

Мақала ағылшын тілін оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологиялар арқылы студенттердің танымдық белсенділігін арттыру мәселесіне арналған. Зерттеудің негізгі әдістері студенттердің танымдық іс-әрекетін дамытуға, олардың өзіндік жұмысын ұйымдастыру мәселелеріне және білім беруде қазіргі ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың мүмкіндіктерін пайдалануға арналған әр түрлі құралдарды талдау болып табылады. Тілдің аспектілерін игеруде және сөйлеу әрекетінің әр түрлі түрлерінде білік пен дағдыны қалыптастыруда компьютерлік оқыту құралдарын қолдану мүмкіндігі зор. Бұл технологияларды оқу үрдісінің барлық кезеңдеріне енгізу студенттердің өзіндік танымдық іс-әрекетінің даму деңгейін жоғарылатады. Студенттердің танымдық іс-әрекетінің қалыптасқан деңгейі олардың құзыреттіліктерін қалыптастыру процесіне оң әсер етеді. Төменде келтірілген ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) сөйлеу дағдыларын қалыптастыруда оқытудың дәстүрлі емес түрлерінің бірі ретінде қарастырылады.

Түйін сөздер: танымдық белсенділік, оқу-танымдық қызмет, танымдық белсенділікті арттыру, білім берудегі ақпараттық технологиялар.

Кенесбаева Н.М.¹, Досанова А.М.²

*¹магистрант 2 курса специальности
7M01704 – Иностранный язык: два иностранных языка,*

КазНУ им. аль-Фараби

²доктор PhD, КазНУ им. аль-Фараби

ПОВЫШЕНИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ ЗА СЧЕТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация

Статья посвящена вопросу повышения познавательной активности студентов за счет использования информационно-коммуникационных технологий в обучении английскому языку. Основными методами исследования являются анализ различных инструментов развития познавательной активности студентов, организация их самостоятельной работы и использование современных информационных и коммуникационных технологий в образовании. Есть прекрасная возможность использовать компьютерные учебные пособия в развитии языковых аспектов и формировании навыков и умений в различных формах речи. Внедрение этих технологий на всех этапах учебного процесса повышает уровень развития самопознательной активности студентов. Современный уровень познавательной активности студентов положительно влияет на процесс формирования их компетенций. Следующие ниже информационно-коммуникационные технологии (ИКТ) рассматриваются как одна из нетрадиционных форм обучения в формировании речевых навыков.

Ключевые слова: познавательная деятельность, учебно-познавательная деятельность, повышение познавательной активности, информационные технологии в образовании.

Kenesbayeva N.M.¹, Dosanova A.M.²

¹*Master Degree 2 course of speciality
7M01704 – Foreign language: two foreign languages,
KazNU named after al-Farabi*

²*PnD Doctor, KazNU named after al-Farabi*

INCREASING THE COGNITIVE ACTIVITY OF STUDENTS THROUGH THE USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN TEACHING ENGLISH LANGUAGE

Abstract

The article is devoted to the issue of increasing the cognitive activity of students through the use of information and communication technologies in teaching English. The main methods of research are the analysis of various tools for the development of cognitive activity of students, the organization of their independent work and the use of modern information and communication technologies in education.

There is a great opportunity to use computer-based learning tools in the development of aspects of language and the formation of skills and abilities in various types of speech activities. The introduction of these technologies at all stages of the educational process increases the level of development of students' self-cognitive activity. The current level of cognitive activity of students has a positive impact on the process of formation of their competencies. The following information and communication technologies (ICT) are considered as one of the non-traditional forms of learning in the formation of speech skills.

Keywords: cognitive activity, educational and cognitive activity, increase cognitive activity, information technology in education.

Кіріспе. Біздің ғасыр – полиглоттардың заманы. Бұл дегеніміз, бір емес, бірнеше шет тілдерін білу жаңа постиндустриалды қоғамдағы қызметтің түрлі салаларында табысты ілгерілеуге айтарлықтай әсер ететін фактор болып табылатын білім берудің қажетті шарты болатындығын мойындауды білдіреді. Шет тілдерін және компьютерлік технологияларды білу кез-келген маманның білім деңгейі мен сапасына, сонымен қатар, әрине, кәсіби салаға қойылатын ең маңызды талаптар болып табылады.

Мұғалімнің міндеті – әр студенттің тілді іс жүзінде меңгеруіне жағдай жасау, олардың әрқайсының өзінің белсенділігін, шығармашылығын көрсетуге мүмкіндік беретін оқыту әдістерін таңдау.

Соңғы жылдары шет тілдерін оқытуда жаңа ақпараттық технологияларды қолдану мәселесі күн сайын көтеріліп келеді. Бұл жаңа техникалық құралдар ғана емес, сонымен қатар оқытудың жаңа формалары мен әдістері, оқу үдерісіне жаңа көзқарас. Шет тілдерін оқытудың негізгі мақсаты - студенттердің коммуникативті мәдениетін қалыптастыру және дамыту, шет тілін практикалық тұрғыдан меңгерту [1, 11].

Қазіргі уақытта ақпараттық технологияны қолдану оқытудың мазмұнына, формалары мен әдістеріне, демек, білім сапасына айтарлықтай әсер етеді. Соңғы жылдары дербес компьютерлер мен қоғамдағы ақпараттық технологиялардың рөлі мен орны түбегейлі өзгерді. Қоғамның ақпараттық технологиялары компьютерлік технологиялар мен әртүрлі деректер құрылғыларының, соның ішінде телекоммуникациялық желілердің негізінде үлкен көлемде ақпаратты жинау, талдау, өңдеу, беру, сақтау әдістері мен құралдарын толық және жаппай енгізуді талап етеді.

Бұл мәселенің өзектілігі – ақпараттық технологиялар жоғары коммуникативті қабілетімен және студенттердің коммуникативтік құзыреттіліктерін тиімді дамытатын оқу іс-әрекетіне белсенді қатысумен сипатталады. Бұл қазіргі заманғы әлеуметтік жағдайларға бейімделуді жеңілдетеді, өйткені қоғам адамдарға өз қызметінде сәттілікке жетіп, қазіргі әлемге, тәуелсіздік пен бастамаларға тез бағдарлануы керек.

Қазіргі заманғы ағылшын тілін оқыту осы мәселені шешуді қамтамасыз ететін нақты технологияларды қолдануды талап етеді. Қазақстандағы ақпараттық қоғамның дамуы үшін қазіргі заманғы ақпараттық-коммуникациялық технологияларды сенімді меңгеретін және тез өзгертін ақпарат ағымына оңай бейімделетін, өз бетінше ойлана және әрекет ете алатын білікті, жан-жақты оқытушылар болуы керек.

Ағылшын тілі қиын сабақтардың бірі болғандықтан, мұғалім студенттердің қызығушылығын тудыру үшін интерактивті оқыту мен оқуды құруы керек. Білім берудің даму тарихында телекоммуникация, баспа кітаптары сияқты бірнеше ғасырлар бұрын пайда болған полиграфиялық технологиясынан бастап, таспаға, бейнеге, теледидарға және компакт-дискілерге жазылған дауыс пен бұқаралық ақпарат құралдарына дейін ақпараттық технологиялар көптеген адамдарға ғылыми хабарламаларды жеткізу үшін пайдаланылатын ақпарат құралдарының бөлігі болып табылады [2, 4].

Әдістеме. Компьютерді қолданудың тиімді әдістерінің бірі – мультимедиялық презентацияларды қолдану. Мұғалім интерактивті тақтаны сабақта бүкіл топ оқушыларының назарын аудара отырып қолданады. Мультимедиялық бағдарламалардың мүмкіндіктері шексіз, бұл кез-келген әрекетті анимация немесе кескін түрінде ұсынуға мүмкіндік береді. Шетел тілі сабағында, презентацияда ақпараттық объектілердің барлық түрлері жиі қолданылады: лексикалық, грамматикалық материал, мәтіндер, сөздіктер. Шетел тілі сабағында ақпараттық технологияларды қолданудың ең қолжетімді әдісі – танымдық және білім беру бағдарламаларын қолдану.

Бағдарламалар көбінесе ойын түрінде құрастырылады. Бұл студенттерге жаңа материалды оңай және тез игеруге, бұрын оқыған материалды бекітуге мүмкіндік береді. Learn English Euro talk тақырыптық иллюстрацияланған сөздік лексиканы зерттеуде үлкен әлеуетке ие. Бұл бағдарлама тоғыз түрлі тақырып бойынша сөздік қорын үйретуге мүмкіндік береді.

Жаттығулардың ішінде, шетелдік сөйлеуді тыңдау арқылы түсіну, сөйлеу және есте сақтау қабілетін дамыту сияқты іс жүзінде қажетті формаларға ерекше назар аударылады.

Шетел тілін оқыту саласында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың тиімділігі таңдалған әдістеме, оларды қолдану әдістері мен формаларына байланысты. Мұғалімнің компьютерлік технологиялармен жұмыс істеу әдістемесін қаншалықты сауатты білетіндігі, оқытуда қандай ресурстарды қолданатыны өте маңызды.

Коммуникативті әдіс: Сабақта коммуникативті орта құру үшін әр білім алушының жоғары белсенділігін сақтау маңызды. Студенттер үнсіз болса да, олар жауаптарын ойластырып әңгімелесушілердің мәлімдемелерін ойластыру сияқты ақыл-ойларын жұмыс істетуге мүмкін. Бұл ортаны құру оңай емес. Мұғалімге студенттердің диалогынан немесе монологынан ақпарат алу және пайдалану, жолдастарының жауабына түсініктеме беру үшін барлық қатысушылардың назарын жинау маңызды. Әр білім алушының жауаптарын табандылыққа, тапқырлыққа, эксцентриситетке мадақтау өте маңызды.

Жобалар әдісі: Шетел тілдерін оқыту процесінде студенттерді белсенді ету тәсілдерінің бірі - жоба әдісі. Білім беру жобасы дегеніміз - кез-келген мәселені практикалық немесе теориялық шешу мақсатында студенттердің өз бетінше орындайтын іздеу, зерттеу, графикалық және басқа жұмыс түрлері кешені. Студенттер пайдалана алатын жобалардың түрлері: - рөлдік ойындар, қойылымдар (мерекелер, музыкалық бағдарламалар, қойылымдар және т.б.); - зерттеу (аймақтану, ғылыми білімді қорыту, тарихи және т.б.); - мультимедиялық презентациялар, білім беру жобалары; - шығармашылық (эссе, аударма, викториналар, сөзжұмбақтар және т.б.) Шығармашылық тапсырмалар студенттерді ынталандырады, ынтымақтастыққа, білім беру процесінің барлық қатысушыларының қарым-қатынасына негіз жасайды [3, 150].

Нәтиже. Қазіргі заманғы педагогиканың маңызды мәселелерінің бірі – студенттерді белсенді оқу-танымдық қызметке қосу проблемасы. Педагогикада «танымдық іс-әрекет» ұғымына екі көзқарас бар: біріншісі - белсенділік жеке тұлғаның сапасы ретінде қарастырылатындығымен сипатталады; екіншісі көзқарас белсенділік қызмет сапасы ретінде қарастырылады. Біз Т.И. Шамованың көзқарасын ұстанамыз, ол когнитивтік белсенділік әрі іс-әрекет, әрі тұлғаның қасиеті деп санайды. Белсенді оқу-танымдық іс-әрекетте студент жаңа білімдерді, білік пен дағдыларды, олардың негізінде жаңа құзыреттіліктерді игеріп қана қоймай, сонымен бірге танымдық іс-әрекеттің өзіне деген қатынасты қалыптастырады, ол бұл жағдайда түрлендіргіш қызметі болып табылады, өйткені мұндай қатынас әрдайым студенттің мінезі мен кәсіби сапасының өзгеруіне алып келеді.

Танымдық іс-әрекет – бұл адамның әлемге деген белсенді қатынасы, бұл шығармашылық қызметте, ерікті күш-жігерде және қарым-қатынаста көрінетін, оның білімділік пен сыртқы және ішкі әлемді өзгерту тәсілдерін іздеу және игеру процесіне қатысу қабілеті. Танымдық іс-әрекет тұлғаның қасиеті ретінде белсенділікте көрінеді және қалыптасады.

Адамның танымдық іс-әрекеті «когнитивті тәуелсіздік», «когнитивті қызығушылық» және «дербес қызмет» сияқты ұғымдармен тығыз байланысты. Танымдық белсенділік пен тәуелсіздік студенттердің танымдық іс-әрекетін тудыратын диалектикалық бірлікте болады. Танымдық белсенділік пен дербестіктің қалыптасуының жоғары деңгейі оқу-танымдық іс-әрекет сапасының және сәйкес құзыреттіліктің қалыптасу деңгейінің жоғарылауын болжайды. Студенттер іс-әрекетінің негізгі мотивтерінің бірі болып табылатын танымдық қызығушылық танымдық белсенділіктің дамуына айтарлықтай әсер етеді. Студенттің оқу-танымдық іс-әрекетін белсендіру арқылы біз мұғалімнің қызығушылықты ояту, белсенділікті арттыру, білімді игеруде студенттердің дербестігін, дағдыларын қалыптастыру және оларды

тәжірибеде қолдану мақсатында оқытудың мазмұнын, формаларын, әдістерін, тәсілдерін және құралдарын жетілдіруге бағытталған мақсатты қызметін, сайып келгенде, жалпы және кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру мақсатында түсінеміз [4, 176].

Ғаламтор желісінде ағылшын тілі мұғалімдері үшін оқытуды жүргізудің, әрі танымдық белсенділікті дамытудың әр түрлі ақпараттық-коммуникациялық құралдары бар. Соның ішінде келесі құралдары атауға болады.

Wiki. Wiki – бұл қолданушыларға оның мазмұнына үлес қосуға немесе өңдеуге мүмкіндік беретін онлайн қосымшасы. Гавай тілінде «жылдам» деген мағынаны білдіреді, wiki - бұл әркімнің дауысы бар шығармашылық және ашық орта. Уикидің мәні, бұл жерде тағайындалған «көшбасшы» немесе «бас жазушының» болмауында. Мұғалімдерге арналған ең жақсы үш вики-сайттар бұл:

Wikispaces.com. Бұл сыныпта қолдану үшін арнайы жасалған, вики кеңістіктері - мұғалімдер мен оқушыларды ұйымшылдықпен және тапсырмаларды орындау арқылы сыныпты басқару құралы ретінде әрекет ететін әлеуметтік жазба платформасы. Бұл сайт тек шаблондарды қолдануға ғана емес, ақысыз, сонымен қатар әр түрлі бағалау құралдарына ие. Мұғалімдер сонымен бірге wikispace-ті тапсырмаларды құру және ресурстарды бөлісу үшін қолдана алады.

Wikidot.com. Ең қарапайым деңгейінде бұл веб-сайт пайдаланушылар үшін ақысыз болып табылады. Оның кейбір ерекшеліктері шектеусіз парақтары бар веб-сайт шаблондарын, ақысыз веб-хостинг пен домендік атауды, жарнамаларды бақылауды және жарнамалар арқылы біраз ақша табу мүмкіндігін қамтиды, оны кезекті сынып сабақтарында пайдалануға болады.

Pbworks.com. 300 000-нан астам оқуға негізделген жұмыс кеңістігі бар вики тәрізді веб-сайт, оқытушыларға, студенттерге бағытталған білім алуға ықпал ететін көптеген нұсқаларды ұсынады. Студенттер басқа студенттермен және қызметкерлермен бөлісуге болатын веб-сайттар немесе веб-парақтар құра алады.

Блогтар. Блог (веблогтың қысқаша мағынасы) – бұл жиі жаңартылатын, интернет-журналға ұқсайтын веб-сайт. Блогты құру және жаңарту өте оңай - бұл интернетке қарапайым қол жетімділікті және ең төменгі техникалық білімді қажет етеді. Осыған байланысты, бұл WWW-да студенттердің жазбаларын жариялаудың ең қарапайым тәсілдерінің бірі. Электрондық пошта жібергендей оңай. Қазіргі уақытта блогтарда фотосуреттер де көрсетілуі мүмкін, ал кейбіреулер оларды аудио, тіпті бейнежазбамен қолданады, бірақ бұл мақала қарапайым мәтінге негізделген блогты сіздің ағылшын тілін үйренушілерге қалай әсер ететіндей етіп көрсетуге негізделген.

Бұған әр студентке арналған жеке блог құру кіреді. Мұның артықшылығы - ол студенттің жеке интернет кеңістігіне айналады. Студенттерді өздерін қызықтыратын нәрселер туралы жиі жазуға және басқа студенттердің блогтарына пікірлер қалдыруға шақыруға болады.

Подкасттар. Подкастинг («iPod және Broadcast» сөздерінің тіркесімі) - бұл портативті mp3 ойнатқыштың кез-келген түріне немесе дербес компьютерге жүктеуге және тыңдауға арналған аудио (көбінесе mp3 файлдарды) интернет арқылы жариялауға арналған атау. Подкастинг қазір «радио» түріндегі контентті ұсынудың альтернативті тәсілі ретінде танымал болды, оны тыңдаушы қалаған уақытта, кез-келген жерде және бірнеше рет тыңдай алады. Подкастты интернетке мүмкіндігі бар кез-келген адам жасай алады деген идея білім беру үйірмелерінде үлкен қызығушылық тудырды. ELT-дегі тартымдылық, студенттерге тек қосымша тыңдауды ұсыну ғана емес, сонымен қатар студенттердің өздері подкаст жазуға және өндіруге қатыса алуы мүмкіндігі бар.

Мұғалімге арналған подкасттардың әр түрлі түрлері бар:

Аутентификалық подкасттар. ELT (English Language Teaching) студенттеріне арналмаған подкасттар көбінесе тыңдаудың бай көзі бола алады. Олардың көпшілігі тек жоғары деңгейлі студенттермен бірге қолдануға жарамды болады, ал басқалары, мысалы, Sushi

Radio-ны ағылшын тілінде сөйлейтіндер жасайды және олардың ұзақтығы (5-10 минут), оларды сабақтарда қолдануға ыңғайлы етеді.

Мұғалімдер подкасттары. Мұғалімдер көбінесе өз сабақтарына арнап шығаратын бұл подкасттар, әдетте, басқа жерде жоқ аудиожазбалар жасау немесе жергілікті колоритті беру арқылы білім алуға көмектесуге бағытталған.

Студенттік подкасттар. Бұны студенттер шығарады, бірақ көбінесе оларды мұғалімнің көмегімен тыңдай алады және бүкіл әлемдегі басқа студенттердің өмірі мен қызығушылықтары туралы естіп мәдениетімен таныса алады [5, 53-54].

Талқылау. АКТ студенттерге оқу үрдісінің барлық қатысушыларымен, мұғаліммен де, басқа студенттермен де өзара әрекеттесуге, тәжірибе алмасуға және әр түрлі білім беру мәселелерін шешуге, жобаларды жүзеге асыруға және күш біріктіруге мүмкіндік береді [6, 123-131].

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың әлеуеті оларға білім беру саласының сұраныстарына жауап беруге, сондықтан кейбір функцияларды жүзеге асыруға мүмкіндік береді:

1. Оқыту функциясы – бұл жаңа материалды тікелей зерттеу және бекіту. АКТ классикалық іздеуді, ақпаратты өңдеуді және игеруді жүзеге асыруға мүмкіндік береді, сонымен қатар білім алушының білім беру үдерісіне тереңірек енуіне мүмкіндік беретін қосымша мүмкіндіктерге ие: бұл тәжірибеге бағытталған оқыту әдістерін жүзеге асыру, ақпарат берудің әртүрлі формаларын таңдау, өзін-өзі тәрбиелеумен айналысу және деңгейді бақылау мүмкіндігі, оларды өз бетінше де, мұғалімнің қатысуымен де оқыту;

2. Дамытушы функция – ақыл-ой операцияларына (талдау, синтез, жіктеу, жалпылау және т.б.), шығармашылық және креативті ойлауға, өздігінен білім алуға, ізденушілік әрекетке және т.б. қабілеттердің дамуы;

3. Тәрбие функциясы – кез-келген оқу процесі сияқты, АКТ-ны қолдану арқылы білім беру жеке қасиеттердің, адамгершілік және құндылықтық көзқарастардың қалыптасуы мен дамуына ықпал етеді;

4. Мотивациялық функция – қарапайымдылығы, әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқыту әдістері мен формаларын жеке таңдау мүмкіндігі, процестің қол жетімділігі мен икемділігі оқушыны қосымша жаңа білім алуға итермелейді, оның өзін-өзі тәрбиелеуге деген құштарлығын оятады;

5. Танымдық функция – таным процесіне қатысу, бірнеше пікірлерді, көзқарастар мен тәсілдерді қарастыру мүмкіндігі, бірлескен топтық оқытуды жүзеге асыру мүмкіндігі.

Сонымен, АКТ-ны білім беру процесінде қолданудың келесі артықшылықтары бар: білім берудің ауысу және меңгеру үдерісін жеделдету, бұл білім берудің үнемі өзгеріп отыратын қоғамдық тәртібіне икемді және сәйкес келуі, оқу процесін басқару процестерін жеңілдетуі үшін қажет:

- Мазмұндағы өзгерістер (жаңа материалдарды енгізу немесе ескі материалдарды түзету), студенттердің білімін бақылаудың жаңа тәсілдері мен тренерлердің құзыреттілігі және т.б.;

- Халықтың жалпы білім деңгейін, хабардарлығын және білімін көтеру;

- Жалпы білім беру мекемесінің дамуы, өйткені бүгінгі таңда білім беру процесіне ақпараттық коммуникациялық технологияларды енгізу арқылы білім беру жүйесін ақпараттандыру жобаларына білім беру ұйымының қатысуы, білім беру мекемесінің жағымды имиджін қалыптастыратын факторлардың бірі болып табылады [7, 67].

Қорытынды. Білім беру технологиялары, әсіресе компьютерлер мен компьютермен байланысты перифериялық құрылғылар өте дамып, біздің өміріміздің барлық салаларына еніп отыр. Жыл сайын сандық технологияларға қосылу білім беруді дамыту үшін маңызды бола түседі. Компьютерлік дәуірдің басынан бастап білім беру саласындағы зерттеушілер мен практиктер технологиялар мектептерде және университеттерде кең таралатынына

сенімді болды және ол біліммен тығыз байланысты болуы керек еді. Қарама-қайшылықты күтулер санының артуына байланысты оқытудың өзгертіндігі және көптеген жолдармен күрделене түсетін жұмыс екені сөзсіз, оның ішінде:

- Біз студенттердің үлкен көлемдегі ақпаратқа қол жеткізу, бағалау, талдау және синтездеу сияқты жоғары деңгейлі дағдыларды меңгеруін күтетін, ақпараттың тым көп болатын дәуірінде өмір сүріп жатырмыз. Сонымен бірге, мұғалімдер студенттерді, осы қабілеттерді жиі ескермейтін тест тапсыруға қабілеттілігі бойынша бағаланады.

- Мұғалімдер студенттерге көптеген дағдылар мен ақпараттарды оқыту мен оқуға жауапты болса да, көптеген пәндер бойынша білімді қажет ететін күрделі мәселелерді шешудің жолдарын үйретеді деп күтілуде [8, 287].

Оқу бағдарламаларымен жүйелі түрде жұмыс істеу, студенттерге өзіндік жұмыстың тұрақты дағдыларын ұсынады, бұл стандартты тапсырмаларды орындау уақытының қысқаруына әкеледі және көркем-шығармашылық сипаттағы жұмыстарды орындау уақытын арттыруға мүмкіндік береді.

Сонымен, мұғалімнің сабақты ұйымдастыра білуі және белгілі бір сабақты саналы түрде таңдай алуы көбінесе оқу процесінің тиімділігіне байланысты. Ағылшын тілі сабақтарында әр түрлі типтегі АКТ-ны қолдану студенттерді пәнге деген қызығушылығын арттырып, зияткерлік белсенділіктерін арттыруға, өзіндік жұмыс және топтық жұмыс дағдыларын дамытуға, сөйлеу әрекетінің барлық түрлерін тиімді құруға ықпал етеді. Бұл бағыттағы зертеулер болашақта әлі де болса өзіне көңіл бұратыны анық. Себебі студенттердің оқу-танымдық іс-әрекеттерін белсендіру әрдайым өзекті болады. Бұған қоса, мақалада бұл белсенділікті дамытуға арналған көптеген өзге де ақпараттық-коммуникациялық технологиялар қарастырылмады. Олар күн сайын даму үстінде және көп функционалды болуда. Сонымен қатар оларды білім беру саласында пайдаланудың да жолдары көбеюде.

Елдегі әлеуметтік, экономикалық және технологиялық жағдайлардағы белсенді өзгерістер жоғары білім мәселесіне жаңа сілтемелерді талап етеді. Студенттерді белсенді дербес оқу-танымдық іс-әрекеттің әр түрлі түрлеріне тарту, оқытуда дамытушылық және шығармашылық міндеттердің арнайы құрылған жүйесін пайдалану сияқты, біз атап көрсеткен педагогикалық шарттар, жалпы танылған деп жіктелуі керек. Қазіргі кездегі жоғары білім беруді ақпараттандыру жағдайында тағы бір шартты енгізу, яғни ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың мүмкіндіктерін қолдана отырып студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыру – педагогикалық шарттардың кешенін жасайды, сол арқылы танымдық іс-әрекет сияқты сапаның тиімді қалыптасуы мен дамуы қамтамасыз етіледі. Бұдан әрі қарайғы зерттеу жұмысымыз практикалық әзірлемелер арқылы жүзеге асырылады, бұл өз кезегінде оқыту тәжірибесінде көрсетілген шарттардың орындалуына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Павлова Д.Д. *Современные технологии обучения иностранным языкам // Молодой ученый, 2012. – №11(46). – С.471-473.*

2 *Prinzessinnadia's Blog. The Evaluation of CDs Programs, February 1, 2013. [Electronic resource]. URL: <https://prinzessinnadia.wordpress.com/> (date of access: 09.03.2017).*

3 Сабирова Р.И. *Современные методы преподавания английского языка // Молодой ученый (Международный научный журнал). разд. пед №32(270), 2019.*

4 Каменева Г.А., Бондаренко Т.А. *Педагогические условия активизации учебно-познавательной деятельности студентов в современных условиях информатизации образования // Вестн. НГПУ. Сер. Хим., 2018. – Т.8. – №4. – С.172-186.*

5 Абдыхалыкова А.М., Онласкан Ж.Б., Абденова Ж. *Использование информационных технологий в повышении эффективности преподавания английского языка // European research, 2017, разд. пед.науки №3(26). – С.52-56.*

6 Иванов А.Д. Экспертная система для обучения и поддержки принятия решений // *Известия тульского государственного университета*, 2013. – С.276-282 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekspertnaya-sistema-dlya-obucheniya-i-podderzhkipriinyatiya-resheniy>. – Дата доступа: 22.02.2019.

7 Школьменская И.А. Основные функции информационно-коммуникационных технологий в условиях гуманитаризации образования // *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена*, 2009. – С.58-69 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/v/osnovnyie-funktsii-sovremennyhinformatsionno-kommunikatsionnyh-tehnologiy-v-usloviyah-gumanitarizatsiio obrazovaniya>. – Дата доступа: 16.02.2019.

8 Шайкина О.И. Информационные технологии в преподавании английского языка. Podcasting в высшем образовании // *Молодой ученый*, 2012. – №6. – С.287-289.

МРНТИ 14.35.09

A.N. Kuanyshbayeva¹

*¹Kazakh University of International Relations
and World Languages after Ablai Khan*

MEDIA ENVIRONMENTAL DISCOURSE

Abstract

The article is devoted to the problems of linguistic ecology among the modern generation. An attempt has been made to reveal the concept of "ecolinguistics", to indicate the factors contributing to the appeal to this concept. The author of this study examined the modern problems faced by students in speech practice, focusing on the significance and power of words. Various examples were given to define a clear contrast between the different languages. Nowadays, the mass media texts dealing with ecology are published very often, and accordingly it became necessary to highlight the ecological discourse. In Kazakhstan, ecological discourse is notable for its semi-official nature. An analysis was carried out as an experiment. We studied articles in two languages in the social republican and ecological newspaper and compared their translation and interpretation. Materials in two languages are given in a separate insert. Also, the article is intended for a wide range of readers and all those who are interested in the processes occurring in the language in general and in the speech practice of youth, given that the issues of the impact of globalization processes on the state of the environment and environmental policy in countries are considered.

Keywords: ecolinguistics, language policy, speech culture, language norm, jargon, co-evolution, media ecology, interdisciplinarity, eco-discourse, environmental discourse, globalization strategy, environment.

А.Н. Қуанышбаева¹

*¹магистр, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық
қатынастар және әлем тілдері университеті*

БАҚ ҚОРШАҒАН ОРТАЛЫҚ ДИСКУРС

Аңдатпа

Мақала қазіргі ұрпақтың лингвистикалық экологиясының мәселелеріне арналған.

«Эколингвистика» ұғымын ашуға, осы ұғымға жүгінуге ықпал ететін факторларды көрсетуге әрекет жасалды. Бұл зерттеудің авторы студенттердің сөйлеу практикасында кездесетін қазіргі заманғы мәселелерін сөздердің маңыздылығы мен күшіне тоқталып, қарастырды. Әр түрлі тілдер арасындағы айқын контрастты анықтау үшін әр түрлі мысалдар келтірілді. Қазіргі кезде экологияға қатысты бұқаралық ақпарат құралдарындағы мәтіндер жиі жарияланады, сәйкесінше экологиялық дискурсты бөліп көрсету қажет болды. Қазақстанда экологиялық дискурс өзінің жартылай ресми сипатымен ерекшеленеді. Эксперимент ретінде талдау жүргізілді. Біз әлеуметтік республикалық және экологиялық газетте екі тілдегі мақалаларды зерттеп, олардың аудармасы мен интерпретациясын салыстырдық. Екі тілдегі материалдар жеке кірістіру түрінде берілген. Сондай-ақ, мақала кең ауқымды оқырмандарға және жаһандану үдерістерінің жағдайына әсері мәселелері ескеріліп, жалпы тілде және жастардың сөйлеу практикасында болып жатқан процестерге қызығушылық танытатындардың барлығына арналған. елдердегі қоршаған орта және экологиялық саясат қарастырылады.

Түйін сөздер: эколингвистика, тіл саясаты, сөйлеу мәдениеті, тілдік норма, жаргон, коэволюция, медиа-экология, пәнаралық, экологиялық дискурс, экологиялық дискурс, жаһандану стратегиясы, қоршаған орта.

Куанышбаева А.Н.¹

¹магистр, Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай хана

ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ ДИСКУРС В КОНТЕКСТЕ СМИ

Аннотация

Статья посвящена проблемам лингвистической экологии у современного поколения. Сделана попытка раскрыть понятие «эколингвистика», указать факторы, способствующие обращению к этому понятию. Автор исследования рассмотрел современные проблемы, с которыми сталкиваются студенты в речевой практике, акцентируя внимание на значении и силе слов. Были приведены различные примеры, чтобы определить четкий контраст между разными языками. В настоящее время в СМИ очень часто публикуются экологические тексты, в связи с чем возникла необходимость осветить экологический дискурс. В Казахстане экологический дискурс отличается полуофициальным характером. Анализ проводился как эксперимент. Мы изучили статьи на двух языках в социальной республиканской и экологической газете и сравнили их перевод и устный перевод. Материалы на двух языках вынесены в отдельный вкладыш. Также статья рассчитана на широкий круг читателей и всех, кого интересуют процессы, происходящие в языке в целом и в речевой практике молодежи, учитывая, что вопросы влияния глобализационных процессов на состояние рассматривается окружающая среда и экологическая политика в странах.

Ключевые слова: эколингвистика, языковая политика, культура речи, языковая норма, жаргон, коэволюция, медиаэкология, междисциплинарность, экодискурс, экологический дискурс, стратегия глобализации, окружающая среда.

Eco-linguistics is one of the modern scientific fields in linguistics. It was formed along with other scientific areas such as sociolinguistics, psycholinguistics and philosophy. A.Haugen is rightfully considered the founder of ecolinguistics. Since he was the first to apply the concept of ecology to language. It is also worth mentioning M.Halliday, because he studied the interaction of the environment and language; A.Phill, developed the terminology of ecolinguistics. Our scientists

are also working in this direction. Kazakhstan is a multinational country and is an object of interest for ecolinguists. Among researchers there is an opinion that the easiest way to get to know the mentality of people is only through words related to nature. For example, if in the Russian language there are a lot of phrases like: to win a place in the sun, a war with weeds, an army of insects, etc. - this means that native speakers are unfriendly towards their environment. There are a lot of phrases in the English language like: to protect the environment from pollution, environmental problems, reduce pollution (to reduce environmental pollution). In these phrases, we see that native English speakers are very careful about the environment, as they try to protect. In the Kazakh language, the semantic analogues of the above-mentioned phrases are not so radical, since in the process of development the language was not subjected to militarization. Also, it is worth mentioning the favorable climatic conditions of life, which are not forced to fight with nature. Attitude towards nature is transmitted at the level of gene memory. The culture of society and cultural attitudes largely determine human behavior, his relationship with the natural environment. Ethnic culture first determines the relationship between man and nature, and then between people [1]. The secondary goal of ecolinguistics is considered to be the struggle to preserve linguistic diversity. According to statistics Kazakhstan could become the beginning of its development. According to statistics, the most common languages in the country are: Kazakh, Russian, Uyghur, Ukrainian, German. According to E.V. Ivanova: "Environmental linguistics studies the processes of survival between competing languages in a certain space, whether it is the consciousness of an individual person or any society, in contrast to historical linguistics, which studies the influence of one language on another in the process of their development [2]. This statement is of particular importance in a multilingual society.

The coexistence of such languages as Kazakh, Russian, Uyghur, Ukrainian, German on the territory of Kazakhstan has become the reason for the emergence and development of a multilingual mass media - newspapers, programs, magazines, TV shows, which are edited from materials in two, three or more languages. Examples will be considered on the example of the newspaper Ecological Courier. This is a republican socio-ecological newspaper, it has been published in the city of Almaty since 1991. It is published twice a month in two languages: Russian and Kazakh. Materials in the Kazakh language are given in a separate insert - "Atameken KZ - an ecological newspaper in the state language". It should be noted here that the "kz" sign is the top-level domain of Kazakhstan, an important and final element of the addresses of Kazakhstani Internet sites. It is believed that this domain has become part of the concept of Kazakhstan. Speaking about the power of mass media influence, one can cite the statement of A.V. Kravchenko: "It is necessary to talk about the linguistic environment using ecological terms and concepts: it can be favorable or unfavorable, it can also be subject to pollution, it is possible to carry out rash and risky experiments without giving an account of the possible consequences" [3]. The ecological perception of a person as a dynamic worldview, describing and explaining the phenomenon of the environment, as well as the structure-forming human activity, is the direct source of many environmental problems. For example, the environmental situation in modern Kazakhstan is characterized by a high level of air pollution and water pollution, the Aral Sea also disappears, Lake Balkhash causes concern, environmental problems of the Caspian Sea, pollution of the country's land resources (Semi-palatinsk nuclear test site), an increase in dangerous hydrometeorological phenomena caused by accumulation of large volumes of carbon dioxide in the atmosphere and strengthening of the greenhouse effect [4 - electronic resource].

It is very important to note that the emergence of ecological consciousness has the form of communication, because the attitude to nature is formed on the basis of certain knowledge about ecology and constantly makes changes with the arrival of new information of an ecological nature. The most important main source of current environmental information is considered to be the mass media (mass media), which contains information on many topics. And it is accessible and understandable to the general public. The media very often publish texts, articles on the topic of

ecology. That is why it became necessary to form the so-called ecological discourse. If we consider ecological discourse as a special type of discourse, then it is worth limiting the limits of its use to the environmental sphere.

I.A. Rosemary describes ecological discourse as a set of non-verbal and verbal acts that are used to implement knowledge about the environment in order to influence public opinion based on such extralinguistic and lingual criteria as the relevance of this topic, increased attention paid to environmental problems at all levels of the community, the formation of the environmental sphere as a special sphere of human activity, the constant replenishment of environmental terms, the emergence of special axiological units of ecological semantics, the presence of certain models of the addressing-addressee configuration, which determines the use of special communication strategies (persuasion strategies and pressure strategies) in specific situations, political and environmental correctness, serving as the organizing principles of ecological discourse [5, p. 5].

In general, environmental media discourse in the Republic of Kazakhstan is notable for its formality. This can be seen in the headlines of newspaper materials: Environmental problems of Kazakhstan and ways to solve them, Concept for the development of a green economy in Kazakhstan, Green economy is a successful socio-economic development of the country, providing a high standard of living of the population, etc. It should be noted that materials in the Kazakh language carry a politicized subtext. For example, we will give several titles showing the main idea of the material: «Қоғамдық экологиялық кеңес отырысы өтті» «2013 жылы «жасылдар» партиясы құрылмақ», etc. Authors of materials in the Kazakh language very often use simple established phrases as titles: «Экология – ел тағдыры», «Орман – ел байлығы», «Табиғатты аялайық – болашақты ойлайық!»), etc. Such notes are not popular among Kazakh readers, and thus the idea and message in the texts does not reach its intended goal. Also, abbreviated words and abbreviations are often found on the pages of the publication. For example, in the article. The results of the work of scientists on the IBP again with great urgency set before modern society the task of preventing possible violations of biological equilibrium on a global scale, the decoding of the abbreviation IBP - International Biological Program - is contained only within the material itself. Moreover, it is not highlighted graphically. Everyone knows that this kind of abbreviation (obvious only to a narrow circle of people) turns off the audience. In the book “Ecology of Culture” there is the following statement: “The environment created by the culture of his forefathers and himself is important for a person’s life. The preservation of the cultural environment is as important as the preservation of the environment [6]. Only a language can preserve a unique cultural environment, which fully and completely reflects the slightest changes occurring within the mental field of a particular culture. Here is an example from the constant heading Environmental Courier. In the Russian version it is called “Problems and Solutions”, in the Kazakh version it is called “The Problem and solution”, that is, the words were used in the singular. These headings are typical indicators of the national mentality. The Kazakh people have one problem - one solution, the Russian people have many problems and there are many to each individual problem. The mentality also manifests itself when choosing certain names. One of the editions published a note: A bird of happiness has settled in Ust-Kamenogorsk. By the bird of happiness, the author means the pink flamingo, which was sheltered by the staff of the Ust-Kamenogorsk Zoo.

Kazakhstan is not a natural habitat for this bird, and therefore it is wrong to use the phrase “bird of happiness” in relation to flamingos in the media. Because pink flamingos are not a symbol of happiness for the Kazakh people. Here we can see an attempt to introduce cultural norms, values and technologies of the West. According to N.N. Kislitsyna, the ecological approach to language presupposes the interpretation of language as an integral component of a whole line of relationships that exist between man, society, and also nature. Consequently, one of the most important points of environmental friendliness and non-environmental friendliness of linguistic units is the correlation with human-centrism [7]. Why are we touching on the topic of ecolinguistics?! The answer is very simple! We can say that the language can also get dirty and we can talk not only about unjustified

borrowed words, but also about stylistic, spelling and logical errors. For linguists, the material Syrdarya published in 2012 will be very interesting. Let's literally give an example of one of the proposals: Today, one of the most pressing issues in the country is the salvation of the Aral Sea, therefore there was the Kok-Aral dam and the Aklak hydroelectric structure. This is a common example of incorrect machine translation. This article was originally written in the Kazakh language and the text was translated using computer, electronic dictionaries. Consequently, a huge number of mistakes appear: inconsistency of tenses, incorrect endings for adjectives, violation of semantic load in sentences, etc. It is impossible to adequately perceive this article in Russian. After machine translation, all materials must be edited. A huge number of mistakes on the pages of the newspaper - indicates that the level of literacy of journalists who work in the publication leaves much to be desired. Environmental issues are not a priority at the moment, and journalists have no desire to write anything on this topic. Consequently, this affects environmental discourse. The lack of desire of journalists to write on this topic forces the editors to take extraordinary measures in order to fill the newspaper pages with something. For example, they insert a repeat of the same paragraph twice or even three times. In 2013, an article about Balkhash was published. In the passage of this article, several sentences were repeated word for word twice. In addition, at first it was framed as a direct speech by the Minister of Environmental Protection, then as the idea of the author of the article. For foreign readers, the materials of this publication are not of any value. There are several reasons. The most common one is the typical mistakes of journalists. You can also find metaphors on the pages of the ecological courier that fit perfectly into the media ecological discourse.

Eco-problems occupies a special place in the development of modern practices of reflection, outlining promising areas of scientific research in the focus of interdisciplinary research. As a matter of fact, the ecological discourse itself is actively developing and multiplying within the framework of the strategy of overcoming the boundaries of individual disciplinary ontologies; it is for the most part a transgressive intellectual experience in the creation of alternative fields of knowledge and relevant types of worldview. Speaking about the alternativeness of eco-consciousness, we mean, first of all, the claims of modern interdisciplinary eco-science to universalism and universality of its methodological principles and explanatory models in an obvious desire to create a new eco-oriented type of worldview in the field of socio-humanitarian research. The actualization of the eco-centric model of theorizing, as it seems to us, is due to contemporary cultural and technological challenges that set the general vector of changes in the development of related intellectual practices. Anthropologization of technology and technization of thinking, aestheticization of science and scientization of culture - these and other intersecting trends in the development of the modern infosphere create the necessary prerequisites for the formation of a new type of mentality and scientific culture.

The worldview grows out of the awareness of the fundamental connectedness of all processes of inorganic, organic and superorganic nature, their co-evolutionary interdependence, meaningful fusion and semantic inseparability. It is quite appropriate to speak about the metaparadigmatic status of eco-consciousness in its ability to deeply analyze the physical-mental unity of evolutionary processes. In this regard, it is extremely important to trace the stages of the formation and rooting of the "eco-oriented" doctrine in various social and humanitarian practices in order to assess their possible heuristic potential and predictive value as a promising area of interdisciplinary science. Even insignificant extracts from the history of modern scientific knowledge make it possible to conclude that there is a stable filiation of ideas for the dissemination of an "ecocentric" worldview in the diverse areas of socio-humanitarian studies. Touching upon the foundations of humanitarian culture, the eco-worldview becomes the foundation of a significant part of theoretical reconstructions, consistently expanding its sphere of influence in such contiguous areas of scientific discourse as ecology of reason, ecology of knowledge, social ecology, etc. The movement towards the necessary unity of reason and nature, initiated by the British-American researcher Gregory Bateson, was intended to fill the gaps of scholastic metaphysics and vulgarized natural science

through the deconstruction of the “picture of the human spirit” in versions of orthodox materialism and orthodox religion. Bateson’s basic intuition arises in the context of the awareness of the existence in the universe of two ontological systems of difference, which are naturally subordinate and opposed to each other. In the first system of difference, the most fundamental ontologically, the “world of pleroma” (abiotic reality), “where there are enough forces and collisions to explain,” and the “world of creature” (biotic reality), “where nothing is impossible to understand, without resorting to the concepts of difference and distinction”.

The system of Bateson’s two packages, where he put his initially disparate ideas about the natural world and the world of culture, gradually turned into a complex interdisciplinary direction of ecology of mind, within which the task of correcting, in the words of the author, the epistemological corresponding epistemological anomalies in the representation of the original unity and aesthetic beauty of nature. First of all, we are talking about changing the optics of the world perception commensurate with a person, which would allow him to see the specific rationality of nature, its aesthetically organized character, to understand that “beautiful, in spite of everything, exists”. The idea of the universal unity of reason and nature, present, albeit with significant deformations, in most epistemologies, is complemented by Bateson in his thesis about the aesthetic component of such a unity. Built on a system of differences and distinctions, the world of creature;, nevertheless, turns out to be a hierarchically linked system of ecological patterns, which again presuppose the identification of a certain deeper connection at the metasystem level. “My main thesis, Bateson writes, can now be formulated as follows: the glue pattern is a metapattern. This is a pattern of patterns. This metapattern is a broad generalization: what unites are patterns”. The search for this metapattern is the realization of the intentions of the aesthetic fulfillment of scientific knowledge, in its qualitative turn towards the formation of eco-worldview principles and standards. According to DG Smirnov, Bateson’s concept fits organically into the general context of noospheric history as a global eco-process, in which “aesthetic unity, or aesthetic feeling ... is the unity of the biosphere and humanity, which is precisely strengthened by “the statement Beauty. In fact, we are talking about the aestheticization of scientific concepts as the most important trend in post-non-classical science in general. On the one hand, the aesthetic is substantively presented in the most natural order of things, in the pre-established harmony and beauty of nature. On the other hand, the aesthetic modus is necessarily part of the reflective experience of modern interdisciplinary science, so, like Bateson’s metapattern or patterning, it is relevant to current research intentions and standards.

In conclusion, we can state that the issue of the ecological newspaper in two languages is unjustified due to the significant difference in the mentality of native speakers. It should also be noted that the ecological discourse in the country is poorly developed.

References:

- 1 Blair T. *Speech to the London G8 climate change conference // The Guardian, 2005. – conference proceedings.*
- 2 *The Telegraph [Electronic resource]. URL: <https://www.theTelegraph.co.uk> (дата обращения: 30.10.2017).*
- 3 *The Guardian. 30 June 2005 [Electronic resource]. URL: <https://www.theguardian.com/environment/2005/jun/30/climatechange.climatechangeenvironment>*
- 4 *<https://www.nur.kz/1666860-ekologicheskie-problemy-kazakhstana.html> The Times Online.*
- 5 Ivanova I.V. *Metaphorical Modeling in Media Environmental Discourse // Actual problems of linguodidactics and linguistics: essence, concepts, perspectives. – Volgograd, 2010.*
- 6 Likhachev D.S. *Ecology of culture. The past is for the future. – Moscow: Science, 1985.*
- 7 Kislitsyna N.N. *Ecolinguistics – a new direction in linguistics.*

Г.Т. Таутай¹, Ж.А. Абуов²

¹Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2-курс магистранты

²профессор, ф.ғ.д., Абай атындағы ҚазҰПУ

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ДЕҢГЕЙЛЕП САРАЛАП ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ

Аңдатпа

Ұсынылған зерттеу жұмысы қазіргі орта білім беру мектебінде шет тілін оқытуда сараланған тәсілді қолдану мәселесіне арналған. Мақалада сонымен қатар бақылауды ұйымдастыру ағылшын тілі сабақтарында оқушылардың оқу тиімділігін арттыру, бақылау түрлері және олардың негізгі сипаттамалары, сонымен қатар дифференциалды оқыту әдісі ретінде қарастырылады. Білім беру аспектілеріне және онымен байланысты мәселелерге жүгінудің өзектілігін анықтайтын факторларды сипаттауға ерекше назар аударылады. Шет тілін оқытуда сараланған жаттығуларды қолдану туралы мысалдар келтіріліп, қорытынды жасалады.

Түйін сөздер: сараланған тәсіл, шет тілі сабағы, білім беру ортасы, оқу процесі, оқушылардың жеке дамуы.

Таутай Г.Т.¹, Абуов Ж.А.²

¹магистрант 2-ого курса,
Иностранный язык: два иностранных языка

²профессор, д.ф.н., КазНПУ им. Абая

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ УРОВНЕВОГО ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация

Данная работа посвящена проблеме использования дифференцированного подхода при обучении иностранному языку в современной средней образовательной школе. В статье также рассматривается организация контроля как повышение эффективности обучения учащихся на уроках английского языка, формы контроля и их основные характеристики, а также метод дифференцированного обучения. Особое внимание уделяется описанию факторов, обуславливающих актуальность обращения к образовательным аспектам и связанным с этим проблемам. Даются примеры и делаются выводы относительно использования дифференцированных упражнений при обучении иностранному языку.

Ключевые слова: дифференцированный подход, урок иностранного языка, образовательная среда, учебный процесс, личностное развитие учащихся.

Tautay G.T.¹, Abuov Zh.A.²

¹2-year graduate student,

Foreign language: two foreign languages

²*professor, Doctor of Philological Sciences,
KazNPU named after Abay*

**USING THE TECHNOLOGY OF LEVEL-BASED
DIFFERENTIATED LEARNING IN ENGLISH LESSONS**

Abstract

This article is devoted to the problem of using a differentiated approach in teaching a foreign language in a modern secondary school. The article also discusses the organization of control as an increase in the effectiveness of teaching students in English lessons, forms of control and their main characteristics, as well as the method of differentiated learning. Special attention is paid to the description of factors that determine the relevance of addressing educational aspects and related problems. Examples are given and conclusions are drawn regarding the use of differentiated exercises in teaching a foreign language.

Keywords: differentiated approach, a lesson of foreign language, educational environment, learning process, personal development of pupils.

Қазіргі жаһандану заманында еліміз өзге іргелі мемлекеттермен теке-тіресіп қарыштап, дамып келеді. Осы тұста оқу-тәрбие үдерісінде де елеулі өзгерістер орын алып жатыр. Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан – 2030 стратегиясы жолдауында, 1999 жылдың маусым айында қабылданған Қазақстан Республикасы Білім туралы Заңында, 2000 жылдың 30 қыркүйегінде қабылданған Білім мемлекеттік Бағдарламасында қоғамның әлеуметтік және экономикалық жағынан ілгерілеуінің маңызды факторы ретінде білім берудің ұлттық моделін дамытуды мақсат етіп көздеді. Республикамызда білім берудің жаңа жүйесі жасалып, Қазақстандық білім беру жүйесі әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алуда. Білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарас, жаңаша қарым қатынас пайда болды. Осыған сәйкес, оқытудың жаңа технологиясы өмірге келді.

Оқытудың жаңа технологияларының принциптері – оқытуды ізгілендіру, өздігінен дамытын, дұрыс шешім қабылдай алатын, өз-өзін жетілдіріп, өсіруші, тәрбиелеуші жеке тұлға қалыптастыру болып табылады.

Бүгінгі таңда білім беру саласының озық, жаңа оқыту технологияларын меңгермейінше сауатты, жан-жақты жетік маман болу мүмкін емес. Жаңа оқыту технологияларын меңгеру мұғалімнің өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Қазіргі ғылым мен техника дамыған заманда білім беру саласында оқытудың жаңа технологиялық әдістерін пайдалану оқушылардың білім деңгейін заман талабына сай арттырады. Осындай әдістердің бірі – саралап (дифференциация) оқыту технологиясы.

1. Саралау дегеніміз-жеке оқу үшін кез-келген жеке қабілет негізінде студенттерді топтарға бөлу.

2. Оқытуды саралау-бұл оқушыларды сәл өзгеше оқу жоспарлары, бағдарламалары, технологиялары бойынша оқыту үшін олардың жеке қабілеттерін есепке алу негізінде топтастыру.

3. Оқытуды саралау (оқытудағы сараланған тәсіл) - бұл:

1) әртүрлі мектептер, сыныптар, топтар үшін олардың контингентінің ерекшеліктерін есепке алу мақсатында Оқытудың алуан түрлі жағдайларын жасау;

2) біртекті топтарда оқытуды қамтамасыз ететін әдістемелік, психологиялық-педагогикалық және ұйымдастырушылық-басқарушылық іс-шаралар кешені.

4. Оқытуды саралау - бұл дидактикалық принцип, оған сәйкес тиімділікті арттыру үшін

оқушылардың типологиялық ерекшеліктерін (олардың қызығушылықтары, шығармашылық қабілеттері, оқуы, жұмыс қабілеттілігі және т.б.) ескеретін дидактикалық жағдайлар кешені құрылады, оған сәйкес мақсаттар, білім мазмұны, оқыту формалары мен әдістері таңдалады және сараланады.

Бірқатар педагогикалық жүйелерде оқу процесін саралау басым сапа, басты ерекшелігі болып табылады және мұндай жүйелерді "сараланған оқыту технологиялары" деп атауға болады. Оқу процесінің дифференциациясы басты ерекшелігі болып табылатын педагогикалық жүйелерді "сараланған оқыту технологиялары" деп атауға болады.

Технология (педагогикалық) – бұл дидактикалық мақсат пен міндетке міндетті түрде қол жеткізуге бағытталған мұғалімнің сабақтағы жұмысындағы белгілі бір тәсілдердің, тәсілдердің, тәсілдердің жиынтығы.

Саралап оқыту технологиясы оқу процесінің белгілі бір бөлігін қамтитын саралап оқытудың ұйымдастырушылық шешімдерінің, құралдары мен әдістерінің жиынтығы болып табылады.

Дифференциалды оқыту әрекеті — білім алуға бағытталған әрекет. Ол, өз бетінше, әр мұғалімнің жетекшілігімен жүзеге асады.

Дифференциалды оқыту технологиясының дидактикалық, педагогикалық, психологиялық негіздемесі С.Рубинштейн, Л.С. Выготский, В.В. Давыдов, Л.В. Занков, Ю.К. Бабанский, В.П. Беспалько, В.М. Монахов, тағы басқа ғалымдардың ғылыми-теориялық идеяларына негізделіп жасалған. Ж.А. Қараевтың «деңгейлеп-саралап оқыту технологиясының» негізгі идеясы оқытуды ізгілендіру мен демократияландыру жағдайында оқушыны өздігімен даму бағдарын анықтап, дамытын және өздігінен дұрыс шешім қабылдай алатын, өзін-өзі тәрбиелеуші тұлға ретінде қалыптастыру болып табылады. Бірақ жалпы орта мектептерде деңгейлеп-саралап оқыту технологиясын әр сабақ барысында жүйелі ұйымдастыруда қарама-қайшылықтар туындайды.

Жеке тұлғаны білім, білік және дағдысын жетілдіруді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін. Ж.Қараевтың «Саралап оқыту технологиясы». Шетел тілін оқытуда бұл технологияның артықшылығы мен тиімділігін пайданау арқылы жоғарыда айтылған мәселерді шеше алу;

- барлық оқушылардың ең болмағанда міндетті деңгейде білім беру;
- оқыту мақсатының диагнозды қою және оқыту нәтижесінің шын бағалау;
- оқытушының оқу-танымдық қызметінің мазмұнын анықтайтын оқыту процесінің проектісін құру;
- дидактикалық процесті тұтастандыру.

Саралап оқыту технологиясы, оқыту процесінің белгілі бөлігін қамтып, ұйымдастырудың шешімдері, оны оқыту құралдарының жиынтығы түрінде көрінеді. Сыныпты, топтарды оқытуға әртүрлі қолайлы жағдай туғызуды қажет етеді; әдістемелік педагогикалық-психологиялық және ұйымдастыру-басқару шаралары біріктіріледі.

Деңгейлеп оқыту технологиясының мақсаты: әрбір оқушы өзінің даму деңгейінде оқу материалын меңгергенін қамтамасыз етеді.

1) Деңгейлеп оқыту әр оқушыға өз мүмкіндіктерін пайдалана отырып, білім алуына жағдай жасауға мүмкіндік береді;

2) Деңгейлеп оқыту әр түрлі категориядағы балаларға, олармен саралай жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

3) Деңгейлеп-саралап оқыту құрылымында білімді игерудің бірнеше деңгейі қарастырылады: ең төменгі деңгей (базалық), бағдарламалық, күрделенген деңгей сондықтан әрбір оқушы меңгеруі тиіс.

Оқытудағы дифференциацияның негізгі мәні оқушылардың оқуындағы жеке айырмашылықтарды біле отырып және ескерту арқылы олардың әрқайсысы үшін анағұрлым

оңтайлы болатын жұмыс түрін анықтау.

Оқу үрдісінде оқушыларды дифференциациялау сипаты шартты болып табылады. Ол әрбір оқушыға жекелей тәсілмен қарауға мүмкіндік беретін икемді және өзгермелі болуы тиіс. Дифференциация балаларды қабілеттері немесе басқа қасиеттері бойынша іріктеуге бағытталмаған. Оның негізгі міндеті оқушылардың қабілеттерін және бейімділігін дамытуға, білім мазмұнының табысты игеру мақсатында білім беру үдерісінде барынша қолайлы жағдайлар жасау болып табылады.

Оқытуды саралау дегеніміз – оқушылардың қажеттіліктері мен қабілеттеріне сәйкес әртүрлі сыныптар, топтар, мектептер үшін әртүрлі оқу ортасын құру және әртүрлі топтарда оқытуды қамтамасыз ететін әдістемелік, психологиялық-педагогикалық және ұйымдас-тырушылық шаралардың кешені.

Ал саралап оқыту дегеніміз: оқыту мен оқуға қатысты анықталған ортақ қасиетті ескере отырып дайындалған, оқушылар тобына мұғалімнің оқу үрдісін ұйымдастыру нысаны. Саралап оқыту- әрбір оқушының мақсатқа жетуіне оң ықпал етудің тиімді жолы.

Саралап оқыту дегеніміз – бір материалды барлық оқушыларға әртүрлі оқыту тәсілдерін қолданып оқыту дегенді білдіреді және мұғаліммен әрбір оқушының қабілетіне қарай тапсырмаларды қиындық деңгейі бойынша жіктей отырып, сабақты ұйымдас-тыруды талап етеді.

Ж.Қараевтың деңгейлік саралап оқыту технологиясы мынадай 4 түрге бөлінеді:

I деңгей – Репродуктивті – үйренуші (білімінің төменгі шегі. Грамматикалық тапсырмалар, жазба жұмыстарын орындау, мәтінді түсініп оқу, жаңа сөздерді сөздікке жазып алу, сұрақтарға түсініп жауап беру).

II деңгей – Алгоритмдік (мақсат пен шешілуге тиісті жағдаят нақты, белгілі. Оқушы бұрынғы алған білімін пайдалана отырып, өз бетімен жұмыс істейді. Үйренушілік деңгейдегі білімін толықтыру, күрделі материалды жүйелей алуы, алған білімдерін басқа тапсыр-маларды орындағанда пайдалана алуы ескеріледі).

III деңгей – Эвристикалық (мақсат анық, жағдаят түсініксіз. Оны оқушы өзі толық-тырады. Жаңа хабар, білімді өз ізденісімен алады. Бұл деңгей әр түрлі логикалық тапсырмаларды талдай, жинақтай алуды және салыстыра білуді қажет етеді).

IV деңгей – Шығармашылық (мақсат анық емес, жалпылама. Оқушы оны анықтайды, жаңа нәрсені табады. Өз бетінше жаңа дүние әкеледі. Құбылысты өз бетімен талдай келіп, өзін шағын шығармашылық тұрғыдан зерттеу жұмысын жүргізуге баулиды).

Деңгейлік тапсырмалардың алғашқы үш деңгейі мемлекеттік стандарттың міндетті деңгейін құрайды. Төртінші деңгейде шығармашылық тапсырмаларын мұғалім жеке баланың қабілетіне қарай өзі құрастырады.

Барлық оқушы I деңгей тапсырмасын орындап болғаннан кейін ғана келесі деңгейге көшіп отырады. Бұл оқушылардың арасында өзара жарысу және оқушының өз қабілетіне, қызметіне сәйкес жоғарғы деңгейге көтерілуіне жағдай туғызады [2].

Сондай-ақ деңгейлеп оқыту технологиясын ағылшын тілі сабақтарында қолдану – сабақтың білім сапасын көтерудің маңызды факторларының бірі болып, тиімділігі тәжірибе жүзінде дәлелденіп отыр.

Ж.Қараев және Б.Кобдикованың еңбектерінде деңгейлік оқыту әдістемесі туралы айтылған. Бүгінгі таңда Ж. Қараевтің оқытуды дербестендіру мен деңгейлік диффе-ренциалдау технологиясы пәнге деген қызығушылықты арттыратын технология ретінде танылды.

Өзге тілді аудиторияда жаңашаландырып жаңғырта оқытудың деңгейлік әдістемесінің негізін қалаған профессор Қ.Қадашеваның зерттеуінде де жаңалықтар өте көп берілген. Ғалым еңбегінде тіл үйретудің ішкі деңгейлері мен “Фонетикалық тамшылар” әдісі – тиімділігімен тәжірибеде кең таралып кеткен тіл үйретудің оңтайлы жолы болып саналады.

Саралап, деңгейлеп оқыту педагогикалық технологиясында алынған нәтиже сәйкесті меңгеру деңгейлері түрінде анықталады. Бұл жағдай:

- а) тіл үйренушінің оқу материалын жеңілден күрделіге қарай жүйелі меңгеруі;
- ә) алынған нәтижені өлшеуге болатындығы;
- б) оқу процесінің жарыс түрінде ұйымдастырылуы;
- в) бағалаудың жетелеушілік қасиеті;

г) дамыта оқытудың әдіс-тәсілдерін қолдануға ыңғайлы жағдайлар жасалуы, т.б. себептерге байланысты үйренушінің оқу материалын қажетті минимум деңгейінде меңгеруіне жағдай жасайды. Меңгерудің әр кезекті деңгейіне өтіп отырған сайын ынта, мотив, белсенділік, білік пен дағды да өсіп отырады. Ендеше оқыту технологиясын оқу процесіне енгізу – білім сапасын қажетті деңгейде қамтамасыз етуге оны көтеруге, тіпті басқаруды қамтамасыз етеді [3].

Деңгейлеп, саралау негізіндегі педагогикалық технология мазмұнының ерекшелігі:

– жеке құрылымдарға бағдар беру;

– білім мазмұнының сипаты мен көлемі, оқу жоспарының, материалының, баяндау түрлерінің дидактикалық құрылымы.

Деңгейлеп, саралап оқыту технологиясының мақсаты – әр үйренушіні қабілетіне, өзіндік ерекшелігіне, мүмкіндігіне қарай топтастырып оқыту. Оқытуды түрлі топтарына, білім деңгейлеріне, қабілеттіліктеріне, өзіндік ерекшеліктеріне қарай бейімдеу, ыңғайлау, берілген тапсырманың саралануы. Бұл технологияның ерекшелігі – тіл үйренушінің тіл үйренуге деген ынтасын, қызығушылығын, деңгейлік тапсырмалар арқылы дарындылығын арттыру [4].

Деңгейлеп оқытудың маңыздылығы:

- тіл үйренушілердің барлығы жұмыс жасайды;
- бос отырған үйренуші болмайды;
- өздігінше жұмыс жасау дағдысы қалыптасады;
- тіл үйренуге деген қызығушылығы арта түседі;
- сабақ барысында тіл үйренуге деген белсенділігі арта түседі.

Деңгейлеп оқытудағы нәтиже:

Өз бетімен ізденіп, шығармашылық қабілеттерін жетілдіре алатын, өз қателерімен жұмыс жасай алатын тұлға тәрбиелеу;

Үйренушінің алдына қойған мақсатына жете алатын тұлғаны жетілдіру;

Үйренушінің өз деңгейін біліп қана қоймай, оны әрі қарай дамыта алуы [5].

Бұл деңгейлердің тапсырмаларына төмендегідей талаптар қойылады:

I – деңгейдегі тапсырмаларға:

1) жаттап алуға лайықталған болуы керек;

2) алдыңғы сабақта жаңадан меңгерілген білімнің өңін өзгертпей қайталап, пысықтауына мүмкіндік беруі тиіс;

3) тапсырмалар жаңа тақырып үшін типті және өмірмен байланысты болуы керек;

II – деңгейдегі тапсырмаларға:

1) өтіп кеткен материалдарды реттеуге және жүйелеуге берілген тапсырмалар. Бұлар өзгертілген жағдайлардағы тапсырмалар, яғни бұрынғы тапсырмаларға ұқсас, бірақ оларды орындау үшін алғашқы алған білімдерін түрлендіріп пайдалану қажет.

2) үйренушінің ойлау қабілетін жетілдіруге берілетін тапсырмалар. Оларда біздің ұлттық ерекшеліктеріміз ескеріліп, танымдық және үйретімділік маңызы болуы қажет болады. Бұлар: логикалық есептер, ребустар мен сөзжұмбақтар.

III – деңгейдегі тапсырмаларға:

1) танымдық – іздену (эвристикалық) түрдегі тапсырмаларды орындау барысында тіл үйренушілер жаңа тақырып бойынша меңгерген алғашқы қарапайым білімдерін жетілдіріп, тереңдетумен қатар, ол тағы да жаңа білімді меңгеріп, өзі үшін жаңалық ашуы тиіс;

- 2) өз ісіне талдау жасай білуі, білімді жаңа жағдаймен пайдалана алуы қажет;
- 3) эвристикалық (танымдық-іздену) түріндегі жұмыстарды мұғалім көмегімен өздері орындайды.

IV – деңгейдегі тапсырмаларға:

Бұл сатыға өз бетімен жұмыс жасай алатын, ұшқыр ойлы үйренушілер көтеріле алады.

- 1) үйренуші өз бетімен эссе жазуы қажет;
- 2) мәтін кейіпкерлеріне хат жаза алуы тиіс;
- 3) олимпиадалық тапсырмаларды орындау;

Демек, бұл тапсырмалар – үйренушінің біліктілігі мен дағдысын қалыптастыру және оны бағалау деңгейі болады [6].

Сабақ барысында грамматикалық тапсырмаларды орындауда, өтілген сабақты еске түсіргенде, үйге берілген тапсырмаларды сұрағанда сонымен қатар жаңа сөздермен жұмыс жасағанда түрлі ойындар, жарыс сабақтарын ұйымдастыруға болады. Сондай сабақтардың бірі төменде берілген.

1-топ. Бастапқы деңгей (Beginner).

Сабақтың тақырыбы: My family.

Сабақтың грамматикалық тақырыбы: To have етістігі.

Сабақтың мақсаты:

грамматикалық: тіл үйренушілерге «To have» етістігі жайлы білім беру;

лексикалық: тіл үйренушілердің сөздік қорын тексере отырып, жаңа сөздермен жұмыс жасай отырып, сөздік қорларын байыту;

дамытушылық: тіл үйренушілердің ағылшын тілін үйренуге деген құштарлығын дамыту.

Сабақтың түрі: практикалық.

Сабақтың барысы:

Ұйымдастыру кезеңі: T.Hello dear students. How are you?

1. Hi teacher. We are fine thank you. And you?
2. I'm fine thank you. Let's begin our lesson. Are you ready?
3. Yes we are ready.

Phonetic Drill

The thirty three thieves thought that they

Thrilled the throne throughout ht Thursday

Үй тапсырмасын сұрау:

Өткен сабақта жаттауға берілген сөздерді сөзжұмбақ шешу арқылы сұрау. Диалог тексеру.

Жаңа сабақ

To have етістігінің жіктелуі

Affirmative form	Interrogative form	Negative form
I have a family	Have I a family?	I have not a family
You have a family	Have you a family?	You have not a family
He/She/It has a family	Has he/she/it a family ?	He/She/It has not a family

Жаңа сабақты пысықтауға арналған жаттығулар.

1. Complete with 'has', 'have'.

2. Complete with 'has', 'have'

1. Santa Claus ..... a long white beard. 1. My dogs ..... funny names. 2. Mary and Bill .... a beautiful house. 2. My parents ..... a lot of brothers and sisters. 3. This sock ..... a hole.
3. This house ..... a wonderful garden. 4. I ..... a big family. 4. I .....a new computer.
5. Snoopy ..... black ears. 5. You ..... a fantastic jacket! 6. My teacher .....green eyes.

6. Mariah Carey ..... an amazing voice. 7. Shakira ..... long blond hair. 7. Pinocchio ..... a very long nose.

3. Мәтінмен жұмыс.

My Family

I am Berik Bolat. Berik is my name and Bolat is my surname. I am seventeen years old. I want to tell you a few words about my family. My family is not large. I have got mother, father and grandmother. There are four of us in the family. First of all some words about my parents. My mother is a teacher of biology. She works in a school. She likes her profession. She is a good-looking woman with brown hair. She is 44 but she looks much younger. My father is programmer. He is forty-six. My father often sings and when we are at home and have some free time I play guitar and we sing together. He is also handy with many things. When he was small he liked to take everything to pieces. My grandmother told me a story that once my father tried to repair their kitchen clock but without success. They had to give it to a repairman. But it happened a long time ago. Now he can fix almost everything. My parents are hard working people. My mother keeps house and takes care of my father and me. She is very good at cooking. My grandmother is a pensioner. She lives with us and helps to run the house. She is fond of knitting. I want to become a student. I'd like to learn foreign languages. I always try to be in a good mood. We have got a lot of relatives.

4. **Лондонға саяхат ойыны.** Топты екіге бөліңіз. Әр топқа бір-бір автобус беріңіз. Автобусқа топ мүшелерінің өздері ат қояды. Мысалы, 'We are always winners', 'We are the best' т.с.с. Үйренушілер Лондонға автобуспен аттанады. Олар әр елге келген кезде бір топ мүшесі көліктен түсіп аялдамадан билет алады. Әр билеттің артында «Менің отбасым» мәтіні бойынша сұрақтар жазылған, сол сұрақтарға жауап берген үйренушінің көлігі әрі қарай саяхатын жалғастырады. Келесі аялдамада келесі үйренуші сұрақтарға жауап береді осылай ойын жалғасады. Ал, үйренуші сұраққа жауап бере алмаса оның көлігі әрі қарай жүрмей қалады да, келесі үйренуші сұраққа жауап береді. Осылай сұрақтардың барлығы толық және жылдам жауап берген топ Лондонға тез жетіп келеді де жеңімпаз болады. Ойын сұрақтары:

4. What is your name? 1. Have you got a family?
5. 2. What is your mother? 2. What is your father?
6. 3. Do you have your sisters or brothers? What do you do?
7. 4. Is your family large? 4. How old are you?
8. 5. How old is your mother? 5. How old is your father?
9. 6. Do you have relatives? 6. What is your hobby?

Қорытынды

3. Choose the correct answer

1. Have you got two eyes?

Yes, I have/Yes, I have

2. Have you got a head?

No, I haven't/No, I haven't

3. Have you got four legs?

Yes, I have/Yes, I have

4. Have you got ten fingers?

No, I haven't/No, I haven't

5. Have you got two mouths?

Yes, I have/ No, I haven't

6. Have you got ten feet?

Yes, I have /No, I haven't

7. Have you got two hands?

Yes, I have /No, I haven't

8. *Have you got ten toes?*

Yes, I have /No, I haven't

Үйге тапсырма

1. Өз отбасыларыңыз жайлы қысқаша 10 сөйлемнен тұратын әңгіме жазып келіңіз.
2. «To have» етістігін қолданып 3 болымды, 3сұраулы сөйлем жасаңыз.

Қорыта келгенде, ағылшын тілін аудиторияда деңгейлеп оқытудың негізгі мақсаты – күнделікті өмірде пікірлесу түрлеріне еркін араласып, сөйлеу, әңгімені қолдау дағдыларын қалыптастыру, мемлекеттік тілдің мәртебесін көтеру, тіл тазалығын сақтау, үйренушінің өз бетімен білім алуы, ізденуі болып табылады. Шет тілі оқытушыларының алдында қойылып отырған басты міндеттердің бірі – оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды меңгеру. Соның ішінде ақпараттар ағымының таралу сипатына қарай сабақ оқыту режимдеріне бөлініп, оқыту технологиясының қажетті түрін қабылдау қажет. Екі жақтағы ағымдағы ақпараттар режиміндегі сабақты немесе интерактивті әдісті шет тілі пәнге байланысты қолдану студенттің шығармашылық және интеллектуалдық белсенділігі дамыту факторының бірі болып табылады.

Шет тілі оқу бағдарламасын тандау студенттің өзіне базалық білім минимумын қамтамасыз етіумен қатар әр жеке тұлғаның шығармашылық дамуына да кеңістік ашылады. Деңгейлеп оқыту технологиясында студенттердің білімін саралауға мүмкіндік бар.

Технологияның ерекшелігі: әр студент өзінің деңгейіне білім дәрежесіне байланысты тапсырмаларды орындайды: әлсіздер білім алуға ұмтыла түседі, мықтылардың өзіне деген сенімділіктері артады. Нәтижесінде жан-жақты шығармашылық іс-әрекеті бар жеке тұлға болып қалыптасады. Білімді бақылау кезінде деңгейлеу тереңдей түсіп, әрбір студенттің жетістігі есепке жеке алынады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Антропова М.В., Манке Г.Г., Кузнецова Л.М., Бородкина Г.В. Дифференциация обучения: Педагогическая и физиолого-гигиеническая оценка // Педагогика, 1992. – №9-10.
- 2 Қараев Ж., Кобдикова У. Оқытудың «Үш өлшемді әдістемелік жүйесі». – Алматы, 2009.
- 3 Жанпейісова М. Модульдік оқыту технологиясы. – Алматы, 2002.
- 4 Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе. – М.: Знание, 1989. – 80 с.
- 5 Коменский Я.А. Великая дидактика. Избр. Пед. соч. в 2-х томах. – М.: Педагогика, 1982.
- 6 Монахов В.М. Проектирование и внедрение новых технологий обучения // Советская педагогика, 1990. – №7. – С.17-23.

МАЗМУНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENTS

ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ
ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Түймеш Б.Н., Абуов Ж.А. Ағылшын тілі сабағында оқушылардың сөйлеу дағдыларын қалыптастыру мақсатында тиімді әдістер мен жаттығуларды пайдаланудың маңыздылығы.....	5
Tuimesh B.N., Abuov Zh. The importance of using effective methods and exercises to develop speaking skills of students in English lessons.....	6
Халенова А.Р., Алиярова Л.М., Махажанова Л.М. Жоғарғы оқу орындарындағы студенттердің өзіндік жұмыстарының тиімділігі.....	11
Khalenova A.R., Alyarova L.M., Mahazhanova L.M. Efficiency of students self study work in higher education institutions.....	12
Zharymbetova R.N., Musanova G.A. The most common difficulties in listening comprehension.....	16
Жаримбетова Р.Н., Мусанова Г.А. Тыңдап-түсіну әрекетінде жиі кездесетін қиындықтар.....	17
Жоланова Д.Б., Досанова А.М. Жоғары оқу орындарындағы ағылшын тілі грамматикасын коммуникативті-бағыттық оқыту әдістемесі.....	21
Zholanova D.B., Dosanova A.M. Methodology of communicative-oriented teaching English grammar in high school.....	22
Жубанова К.Х., Гумарова Ш.Б., Цыганова В.А. Кәсіби қарым-қатынас саласында шетел тілін оқыту.....	28
Zhubanova K.H., Gumarova Sh.B., Tsyganova V.A. Teaching a foreign language in the field of professional communication.....	30
Әбзи А.Ә. Шет тілі сабақтарында аудио-визуалды материалдар негізінде білім алушыларда тыңдау дағдыларын дамыту (в1-в2 деңгейі).....	34

Abzi A.A. Development of listenig skills of learners through audio-visual materials of foreign language lessons (level b1-b2).....	34
Кунанбаева С.А. Модульдік оқыту әдісін ағылшын тілі сабағында тиімді қолдану....	36
Kunanbayeva S.A. Effective use of modular teaching technology in english language classroom.....	37
Машурова З.К., Абуов Ж.А. Шетел тілі сабақтарында мобильді технологияларды қолдану.....	42
Mashurova Z.K., Abuov Zh.A. Using mobile technologies in foreign language lessons...	43
Бауыржан Г., Режеп А.С., Мырзахмет М.Ж. Ағылшын тілін үйретудегі инновациялық әдістемелер мен ақпараттық технологияларды қолданудың ерекшеліктері..	47
Baurzhan G., Rezhap A.S., Myrzakhmet M.Zh. Features of the use of innovative methods and information technologies in teaching English.....	48
Smagulova A., Rakhimbayeva R. Teaching foreign languages on the test materials.....	54
Смагулова А., Рахимбаева Р. Шет тілдерін тест материал арқылы оқыту.....	54
Каллиева Ж.У., Алтайбаева Д.Ю. Шет тілі сабағында рөлдік ойындар арқылы білім алушыларда диалогтық сөйлеу дағдыларын дамыту.....	63
Kalliyeva Zh.U., Altaybayeva D.Yu. Development of dialogue speech skills of learners through role-plays at foreign language lessons.....	64
Utegenova K.Ch., Aliyarova L.M., Makhazhanova L.M. The main methods of classification of emotional lexicon in English.....	69
Утегенова К.Ч., Алиярова Л.М., Махажанова Л.М. Эмотивті лексиканың ағылшын тілінде жіктелуінің негізгі әдістемесі.....	69
Mussanova G.A., Zharymbetova R.N. Teaching speaking for non-linguistic university students with different basic training levels (based on the textbook «New english file» for bachelors).....	74
Мусанова Г.А., Жаримбетова Р.Н. Тілдік емес жоғары оқу орындарында дайындық деңгейі әртүрлі студенттерді сөйлеуге үйрету (бакалавр студенттеріне арналған «New english file» оқулығына негізделген).....	75
Хасанова С.А., Есенаман С.Е., Дегтярева К.С. Содержание иноязычного образования и его компонентный состав.....	79
Khassanova S.A., Yessenaman S.Y., Degtyareva K.S. The content of foreign language education and its component composition.....	80
Куребаева Г.А., Шаймардан Е.Е. Сравнительный анализ в процессе обучения иностранным языкам с традиционной методикой обучения.....	83
Kurebayeva G.A., Shaimardan E.E. Comparative analysis in the process of teaching a foreign language is supported by a traditional teaching method.....	84

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖӘНЕ АУДАРМА

**МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ПЕРЕВОД
INTERCULTURAL COMMUNICATION AND TRANSLATION**

Bekalaeva A.O., Duisenbaeva Sh.S., Tleugabylova Z.A. Comparative analysis of english and kazakh phraseological units denoting colours.....	89
Бекалаева А.О., Дүйсенбаева Ш.С., Тлеуғабылова З.А. Түс атауларын білдіретін ағылшын және қазақ фразеологизмдерінің салыстырмалы талдауы.....	89
Әлмұғамбетова М.С., Өтетілеуова Ә.Ж. Ағылшын тілдік саяси дискурста қолданылатын фразеологизмдерді ілеспе аударма барысында қазақ тіліне аудару жолдары (Еуропалық парламент пленарлық отырыстары негізінде).....	96
Almugambetova M.S., Otetileuova A.Zh. Methods of translation of phraseology from English language into Kazakh during simultaneous translation in political discourse (on the basis of plenary sessions of the European parliament).....	96
Smagulova A., Rysbek A. Translation of polite forms of expression in Japanese, Kazakh and English languages.....	102
Смағұлова Ә., Рысбек А. Жапон, қазақ және ағылшын тілдеріндегі сыпайы өрнектердің аудармасы.....	103
Smagulova A., Rakhimbayeva R. Some translation peculiarities of economic texts in English and Kazakh languages.....	108
Смағұлова А., Рахимбаева Р. Экономикалық мәтіндердің аудармасының кейбір ерекшеліктері ағылшын және қазақ тілдерінде.....	109

**ЛИНГВИСТИКА ЖӘНЕ МӘТІН ЛИНГВИСТИКАСЫ
ЛИНГВИСТИКА И ЛИНГВИСТИКА ТЕКСТА
LINGUISTICS AND TEXT LINGUISTICS**

Кәріпбаева Г.Ә., Зайсанбаев Т.К., Канленова Б.Н. Абай өлеңдерінің дыбыстық құрылымы туралы.....	215
Karipbayeva G.A., Zaisanbayev T.K., Kanlenova B.N. Phonetic peculiarities of Abay's poems.....	116
Кәріпбаева Г.Ә., Зайсанбаев Т.К., Канленова Б.Н. Абай өлеңдерінің дыбыстық құрылымы туралы.....	116
Karipbayeva G.A., Zaisanbayev T.K., Kanlenova B.N. Phonetic peculiarities of Abay's poems.....	117
Айсұлтанова Қ.Ә., Смағұлова А.С. Ілияс Есенберлин шығармалары және оның тарихпен байланысы.....	122
Aisultanova K.A., Smagulova A.S. Ilyas Yesenberlin's work and its connection with history.....	123
Utegenova K.Ch., Aliyarova L.M., Makhazhanova L.M. The main methods of classification of emotional lexicon in English.....	126
Утегенова К.Ч., Алиярова Л.М., Махажанова Л.М. Эмотивті лексиканың ағылшын тілінде жіктелуінің негізгі әдістемесі.....	127

**ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУ
ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯ**

LINGUA-CULTURAL LINGUISTICS

Aitjan B., Abuov J. CLIL and its implications to China's EFL teaching.....	132
Айтжан Б., Абуов Ж. CLIL және оның Қытайдың EFL оқытуына әсері.....	132
Тлеубай С.Т., Думбебаева А.С. Шет тілінде қазақ этно стилін жобалау.....	137
Teubay S.T., Dumbebaeva A.S. Design of Kazakh Ethno-style in a foreign language.....	138
Тлеубай С.Т., Жусипбекова А.Б. Этномәдени дәстүрдің құндылықтарын сақтай отырып шет тілін оқыту.....	143
Teubay S.T., Zhussipbekova A.B. Teaching a foreign language while preserving the values of ethnic and cultural traditions.....	144
Khalenova A.R., Alyarova L.M., Mahazhanova L.M. The impact of globalization on the appearance of the English words into the Kazakh language.....	150
Халенова А.Р., Алиярова Л.М., Махажанова Л.М. Жаһандану кезеңінің қазақ тілінде жаңа ағылшын сөздерінің пайда болуға тигізген әсері.....	150
Adilbayeva U.B., Minghat A.D., Duisenbayeva Sh. The importance of language, culture and intercultural communication.....	155
Әділбаева Ұ.Б., Мингхат А.Д., Дуйсенбаева Ш. Тіл, мәдениет және мәдениетаралық коммуникация маңыздылығы.....	155
Sabina Akhmedova Aliabbas Muznib and literary environment of Baku.....	158
Səbinə Əhmədova Əliabbas Müznib və Bakı ədəbi mühiti.....	158

ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІҢ РӨЛІ
РОЛЬ КОМПЕТЕНЦИЙ В ОБУЧЕНИИ К ЯЗЫКАМ
THE ROLE OF COMPETENCY IN LEARNING LANGUAGES

Копебаева Д.Р., Балмуханова С.Н. Проблемалық оқыту тәсілін қолдану арқылы ағылшын тілін меңгеруде коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру.....	163
Kopebaeva D.R., Balmukhanova S.N. Formation of communicative competence through problem-based learning of English.....	164
Кабылкаева С.Е., Алтайбаева Д.Ю. Шет тілін оқытуда проблемалық әдіс-тәсіл арқылы білім алушыларда жазбаша құзіреттілікті қалыптастыру.....	168
Kabylkayeva S.E., Altaybaeva D.Yu. Formation of students' written competence through a problem-based approach to teaching a foreign language.....	169
Мухамедияр А.Т., Алтайбаева Д.Ю. Шет тілін оқытудағы көркем шығармалар немесе елтанымдық мәтіндерді оқу арқылы лингвомәдени құзіреттілікті қалыптастыру.....	172
Mukhamediyar A.T., Altaybayeva D.U. The formation of linguocultural competence through reading fiction or country texts in teaching a foreign language.....	173
Тұрсын Қ.Е., Абуов Ж.А. Шет тілін оқыту процесінде лингвистикалық	

құзыреттерді қалыптастыру.....	178
Tursyn K.Ye., Abuov Zh.A. Formation of linguistic competencies in the process of teaching a foreign language.....	179
Сейдалиева Г.О., Тетебаева А.Г. Формирование профессиональной компетенции учителя в школе посредством коучинг технологии.....	182
Seydaliyeva G.O., Tetebaeva A.G. Formation of professional competence of a teacher of a foreign language at school through coaching technology.....	183

**КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ТІЛ ҮЙРЕТУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛАР
ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИИ В ОБУЧЕНИИ К ЯЗЫКАМ
MULTILINGUAL EDUCATION AND INNOVATIONS IN LEARNING LANGUAGES**

Aisultanova K.A., Aljarova L.M. The interconnection between learning content and motivation for learning a foreign language.....	193
Айсұлтанова Қ.А., Алиярова Л.М. Оқыту мазмұны мен шет тілін үйренуге деген ынтаның өзара байланысы.....	193
Кеңесбаева Н.М., Досанова А.М. Ағылшын тілін оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану арқылы студенттердің танымдық белсенділігін арттыру.....	199
Kenesbayeva N.M., Dosanova A.M. Increasing the cognitive activity of students through the use of information and communication technologies in teaching english language.....	200
Kuanysbayeva A.N. Media environmental discourse.....	206
Қуанышбаева А.Н. БАҚ қоршаған орталық дискурс.....	206
Тәутәй Ғ.Т., Абуов Ж.А. Ағылшын тілі сабағында деңгейлеп саралап оқыту технологиясын қолдану.....	211
Tautay G.T., Abuov Zh.A. Using the technology of level-based differentiated learning in English lessons.....	212

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР

- Абуов Ж.А.** – профессор, ф.ғ.д., Абай атындағы ҚазҰПУ
Айсултанова К.А. – ҚазҰУ, аға оқытушы
Алиярова Л.М. – ҚазҰУ, аға оқытушы
Алтайбаева Д.Ю. – профессор, ф.ғ.д., Абай атындағы ҚазҰПУ
Айтжан Б. – Абай атындағы ҚазҰПУ, 7М01703 – Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығы, 2 курс магистранты
Ахмедова С. – Философия ғылымдарының докторы, аға ғылыми қызметкер. Қолжазбалар институты, парсы қолжазбалары бөлімі, Баку.
Әбзи А.Ә. – Абай атындағы ҚазҰПУ, 7М01703 – Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығы, 2 курс магистранты
Әділбаева Ұ.Б. – қауымдастырылған профессор, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің филология және әлем тілдері факультетінің меңгерушісі, электрондық пошта: Jalgas.biken@mail.ru
Әлмұғамбетова М.С. – ҚазҰУ, оқытушы
Бауыржан Г. – аға оқытушы, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, филология және әлем тілдері факультеті
Балмуханова С.Н. – доцент, Абай атындағы ҚазҰПУ
Бекалаева А.О. – ҚазҰУ, аға оқытушы
Гумарова Ш.Б. – ҚазҰУ, аға оқытушы
Дегтярева К.С. – Абай атындағы ҚазҰПУ, оқытушы, педагогика ғылымдарының магистрі
Досанова А.М. – Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, PhD докторы
Дүйсенбаева Ш.С. – ҚазҰУ, аға оқытушы
Думбебаева А.С. – педагогика ғылымдарының магистранты, Абай атындағы ҚазҰПУ
Есенаман С.Е. – Абай атындағы ҚазҰПУ, оқытушы, педагогика ғылымдарының магистрі
Жаримбетова Р.Н. – ҚазҰУ, аға оқытушы
Жоланова Д.Б. – әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 7М01704 – Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2 курс магистранты
Жусипбекова А.Б. – педагогика ғылымдарының магистранты, Абай атындағы ҚазҰПУ
Жубанова К.Х. – ҚазҰУ, аға оқытушы
Зайсанбаев Т.К. – ф.ғ.к., доцент, С.Ж. Асфендияров атындағы ҚазҰМУ
Кабылкаева С.Е. – Абай атындағы ҚазҰПУ, 7М01703 – Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығы, 2 курс магистранты
Каллиева Ж.У. – Абай атындағы ҚазҰПУ, 7М01703 – Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығы, 2 курс магистранты
Канленова Б.Н. – Ғ.Дәукеев атындағы АЭЖБУ, аға оқытушы
Кәріпбаева Г.Ә. – ҚазҰУ, аға оқытушы
Кеңесбаева Н.М. – 7М01704 – Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2 курс магистранты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Копебаева Д.Р. – Абай атындағы ҚазҰПУ, 7М01703 – Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығы, 2 курс магистранты
Куребаева Г. А. – ф.ғ.к., «Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КЕАҚ, (Семей, Қазақстан)
Қуанышбаева А.Н. – магистр, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті
Кунанбаева С.А. – Абай атындағы ҚазҰПУ, 7М01703 – Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығы, 2 курс магистранты

Махажанова Л.М. – ҚазҰУ, аға оқытушы

Машурова З.К. – Абай атындағы ҚазҰПУ, 7М01703 – Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығы, 2 курс магистранты

Мусанова Г.А. – ҚазҰУ, аға оқытушы

Мырзахмет М.Ж. – аға оқытушы, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, филология және әлем тілдері факультеті

Мингхат А.Д. – Малайзия ұлттық университетінің PhD оқытушысы (техникалық және кәсіптік білім), магистратура (кәсіптік білім), Universiti Putra Malaysia, B.Tech. Малайзияның Universiti Teknologi компаниясынан Ed (Civil Eng). Электрондық пошта: asnul@utm.my

Мухамедияр А.Т. – Абай атындағы ҚазҰПУ, 7М01703 – Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығы, 2 курс магистранты

Өтетілеуова Ә.Ж. – ҚазҰУ, оқытушы

Рахимбаева Р. – экономика ғылымдарының докторанты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің халықаралық қатынастар факультеті дипломатиялық аударма кафедрасының аға оқытушысы

Режеп А.С. – оқытушы, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, филология және әлем тілдері факультеті

Рысбек А. – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, «Халықаралық қатынастар» факультеті, «Дипломатиялық аудармалар» кафедрасының 2 курс гуманитарлық ғылымдарының магистранты

Смагулова А. – филология ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің халықаралық қатынастар факультеті дипломатиялық аударма кафедрасының доценті м.а.

Сейдалиева Г.О. – PhD, аға оқытушы, Абай атындағы ҚазҰПУ

Тәутәй Ғ.Т. – Абай атындағы ҚазҰПУ, 7М01703 – Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығы, 2 курс магистранты

Тетебаева А.Г. – «Екі шет тілі» мамандығының 1 курс магистранты, Қазақ ұлттық қыздар университеті

Тұрсын Қ.Е. – Абай атындағы ҚазҰПУ, 7М01703 – Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығы, 2 курс магистранты

Тлеубай С.Т. – аға оқытушы, Абай атындағы ҚазҰПУ

Тлеуғабылова З.А. – ҚазҰУ, аға оқытушы

Түймеш Б.Н. – Абай атындағы ҚазҰПУ, 7М01703 – Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығы, 2 курс магистранты

Утегенова К.Ч. – ҚазҰУ, аға оқытушы

Халенова А.Р. – ҚазҰУ, аға оқытушы

Хасанова С.А. – әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, оқытушы, педагогика ғылымдарының магистрі

Цыганова В.А. – ҚазҰУ, аға оқытушы

Шаймардан Е.Е. – 2 курс магистранты, «Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КЕАҚ, (Семей, Қазақстан)

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Абуов Ж.А. – д.ф.н., профессор, КазНПУ им. Абая

Абзи А.А. – КазНПУ им. Абая, 7М01703 – Иностраннный язык: два иностранных языка, магистрантка 2 курса

Айсұлтанова К.А. – старший преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби

Айтжан Б. – КазНПУ им. Абая, 7М01703 – Иностраннный язык: два иностранных языка, магистрант 2 курса

Адилбаева У.Б. – доцент, заведующий кафедрой филологии и мировых языков Казахского национального университета имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан. Эл. почта: Jalgas.biken@mail.ru

Алтайбаева Д.Ю. – д.ф.н., профессор, КазНПУ им. Абая

Алиярова Л.М. – старший преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби

Алмугамбетова М.С. – преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби

Ахмедова С. – Доктор философских наук, старший научный сотрудник, Институт рукописей, Отдел персидских рукописей, Баку

Бауыржан Г. – старший преподаватель, Факультет филологии и мировых языков, КазНУ им. аль-Фараби

Балмуханова С.Н. – доцент, КазНПУ им. Абая

Бекалаева А.О. – старший преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби

Гумарова Ш.Б. – старший преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби

Дегтярева К.С. – преподаватель, магистр педагогических наук, КазНПУ им. Абая

Досанова А.М. – КазНУ им. аль-Фараби, PhD доктор

Дюйсенбаева Ш.С. – старший преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби

Думбебаева А.С. – магистрант педагогических наук, КазНПУ им. Абая

Есенаман С.Е. – преподаватель, магистр педагогических наук, КазНПУ им. Абая

Жаримбетова Р.Н. – старший преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби

Жоланова Д.Б. – КазНУ им. аль-Фараби, магистрант 2 курса специальности 7М01704 – Иностраннный язык: два иностранных языка

Жубанова К.Х. – старший преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби

Жусипбекова А.Б. – магистрант педагогических наук, КазНПУ им. Абая

Зайсанбаев Т.К. – КазНМУ им. Асфендиярова, к.ф.н., доцент

Кабылкаева С.Е. – КазНПУ им. Абая, 7М01703 – Иностраннный язык: два иностранных языка, магистрант 2 курса

Каллиева Ж.У. – КазНПУ им. Абая, 7М01703 – Иностраннный язык: два иностранных языка, магистрантка 2 курса

Канленова Б.Н. – АУЭС им. Даукеева Г., старший преподаватель

Карипбаева Г.А. – старший преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби

Кенесбаева Н.М. – магистрант 2 курса специальности 7М01704 – Иностраннный язык: два иностранных языка, КазНУ им. аль-Фараби

Копебаева Д.Р. – КазНПУ им. Абая, 7М01703 – Иностраннный язык: два иностранных языка, магистрант 2 курса

Куребаева Г.А. – к.ф.н., НАО «Университет имени Шакарима г. Семей», (Семей, Казахстан)

Кунанбаева С.А. – КазНПУ им. Абая, 7М01703 – Иностраннный язык: два иностранных языка, магистрантка 2 курса

- Қуанышбаева А.Н.** – магистр, Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай хана
- Махажанова Л.М.** – старший преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби
- Машурова З.К.** – КазНПУ им. Абая, 7М01703 – Иностранный язык: два иностранных языка, магистрантка 2 курса
- Мингхат А.Д.** – доктор философии (техническое и профессиональное образование) Национального университета Малайзии, магистр (профессиональное образование) Университета Путра Малайзии, бакалавр технических наук. Эд (гражданский англ.) Из Universiti Teknologi Malaysia. Эл. почта: asnul@utm.my
- Мусанова Г.А.** – старший преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби
- Мырзахмет М.Ж.** – старший преподаватель, Факультет филологии и мировых языков, КазНУ им. аль-Фараби
- Мухамедияр А.Т.** – КазНПУ им. Абая, 7М01703 – Иностранный язык: два иностранных языка, магистрант 2 курса
- Рахимбаева Р.** – докторант экономических наук, ст. преподаватель кафедры дипломатического перевода факультета международных отношений Казахского национального университета имени аль-Фараби
- Режеп А.С.** – преподаватель, Факультет филологии и мировых языков, КазНУ им. аль-Фараби
- Рысбек А.** – магистрант 2 курса гуманитарных наук кафедры «Дипломатического перевода», факультет «Международные отношения», КазНУ им. аль-Фараби
- Сейдалиева Г.О.** – PhD, старший преподаватель, КазНПУ им. Абая
- Смагулова А.** – кандидат филологических наук, и.о. доцента кафедры дипломатического перевода факультета международных отношений Казахского национального университета имени аль-Фараби
- Таутай Г.Т.** – КазНПУ им. Абая, 7М01703 – Иностранный язык: два иностранных языка, магистрант 2 курса
- Тетебаева А.Г.** – магистрант 1 курса по специальности «Два иностранных языка», Казахский национальный женский педагогический университет
- Тлеубай С.Т.** – старший преподаватель, КазНПУ им. Абая
- Тлеугабылова З.А.** – старший преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби
- Түймеш Б.Н.** – КазНПУ им. Абая, 7М01703 – Иностранный язык: два иностранных языка, магистрантка 2 курса
- Турсын К.Е.** – КазНПУ им. Абая, 7М01703 – Иностранный язык: два иностранных языка, магистрант 2 курса
- Утегенова К.Ч.** – старший преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби
- Утетилеуова А.Ж.** – преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби
- Халенова А.Р.** – старший преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби
- Хасанова С.А.** – преподаватель, магистр педагогических наук, КазНУ им. аль-Фараби
- Цыганова В.А.** – старший преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби
- Шаймардан Е.Е.** – магистрант 2 курса, НАО «Университет имени Шакарима г. Семей», (Семей, Казахстан)

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

- Abuov Zh.A.** – professor, associate Professor of Philology, KazNPU named after Abai
- Altaybayeva D.Yu.** – professor, associate Professor of Philology, KazNPU named after Abai
- Almugambetova M.S.** – teacher of al-Farabi Kazakh National University
- Adilbayeva U.B.** – associate Professor, Head of the Faculty of Philology and World Languages, al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: Jalgas.biken@mail.ru
- Alyarova L.M.** – senior teacher of al-Farabi Kazakh National University
- Abzi A.A.** – KazNPU named after Abai, 7M01703 – Foreign language: two foreign languages, 2-year master's student
- Aisultanova K.A.** – senior teacher of al-Farabi Kazakh National University
- Aitjan B.** – KazNPU named after Abai, 7M01703 – Foreign language: two foreign languages, 2-year master's student
- Akhmedova S.** - Doctor of Philosophy, Senior Researcher, Institute of Manuscripts, Department of Persian Manuscripts, Baku
- Balmukhanova S.N.** – associate professor, KazNPU named after Abai
- Baurzhan G.** – senior teacher, Faculty of Philology and World Languages, KazNU named after al-Farabi
- Bekalaeva A.O.** – senior teacher of al-Farabi Kazakh National University
- Degtyareva K.S.** – teacher, master of pedagogical sciences, Abai University
- Dosanova A.M.** – PhD, KazNU named after al-Farabi
- Duisenbaeva S.S.** – senior teacher of al-Farabi Kazakh National University
- Dumbebaeva A.S.** – master student of pedagogical sciences, KazNPU named after Abai
- Gumarova Sh.B.** – senior teacher of al-Farabi Kazakh National University
- Kalliyeva Zh.U.** – KazNPU named after Abai, 7M01703 – Foreign language: two foreign languages, 2-year master's student
- Kabylkayeva S.E.** – KazNPU named after Abai, 7M01703 – Foreign language: two foreign languages, 2-year master's student
- Karipbayeva G.A.** – senior teacher of al-Farabi Kazakh National University
- Kanlenova B.N.** – Daukeev AUEC, senior teacher
- Khalenova A.R.** – senior teacher of al-Farabi Kazakh National University
- Kunanbayeva S.A.** – KazNPU named after Abai, 7M01703 – Foreign language: two foreign languages, 2-year master's student
- Khassanova S.A.** – teacher, master of pedagogical sciences, al-Farabi Kazakh National University
- Kurebayeva G.A.** – candidate of philological Sciences, NAO "Shakarim Semey University", (Semey, Kazakhstan)
- Kopebaeva D.R.** – KazNPU named after Abai, 7M01703 – Foreign language: two foreign languages, 2-year master's student
- Kenesbayeva N.M.** – Master Degree 2 course of speciality 7M01704 – Foreign language: two foreign languages, KazNU named after al-Farabi
- Kuanyshtbayeva A.N.** – master student, Kazakh University of International Relations and World Languages after Ablai Khan
- Mahazhanova L.M.** – senior teacher of al-Farabi Kazakh National University

- Mashurova Z.K.** – KazNPU named after Abai, 7M01703 – Foreign language: two foreign languages, 2-year master's student
- Minghat A.D.** – PhD (Technical and Vocational Education) from The National University of Malaysia, MSc (Vocational Education) from Universiti Putra Malaysia, B.Tech. Ed (Civil Eng) from Universiti Teknologi Malaysia. E-mail: asnul@utm.my
- Mukhamediyar A.T.** – KazNPU named after Abai, 7M01703 – Foreign language: two foreign languages, 2-year master's student
- Musanova G.A.** – senior teacher of al-Farabi Kazakh National University
- Myrzakhmet M.Zh.** – senior teacher, Faculty of Philology and World Languages, KazNU named after al-Farabi
- Otetileuova A.Zh.** – teacher of al-Farabi Kazakh National University
- Rakhimbayeva R.** – chair of «Diplomatic translations», faculty of «International relations», al-Farabi Kazakh National University
- Rysbek A.** – master of 2nd course of Humanities science of the Department of "Diplomatic translation", faculty of "International relations", al-Farabi Kazakh National University
- Rezhep A.S.** – teacher, Faculty of Philology and World Languages, KazNU named after al-Farabi
- Smagulova A.** – Candidate of philological sciences, associate professor, KazNU named after al-Farabi
- Shaimardan E.E.** – 2nd year master's degree student, NAO "Shakarim Semey University", (Semey, Kazakhstan)
- Seydaliyeva G.O.** – PhD, Senior Lecturer, KazNPU named after Abai
- Tautay G.T.** – KazNPU named after Abai, 7M01703 – Foreign language: two foreign languages, 2-year master's student
- Tetebaeva A.G.** – 1st year undergraduate specialty "Two foreign languages", Kazakh National Women's Training University
- Tleubay S.T.** – senior teacher, KazNPU named after Abai
- Tleugabylova Z.A.** – senior teacher of al-Farabi Kazakh National University
- Tuimesh B.N.** – KazNPU named after Abay, 7M01703 – Foreign language: two foreign languages, 2-year master's student
- Tsyganova V.A.** – senior teacher of al-Farabi Kazakh National University
- Tursyn K.Ye.** – KazNPU named after Abai, 7M01703 – Foreign language: two foreign languages, 2-year master's student
- Utegenova K.Ch.** – senior teacher of al-Farabi Kazakh National University
- Yessenaman S.Y.** – teacher, master of pedagogical sciences, Abai University
- Zaisanbayev T.K.** – Asfendiyarov KazNMU, associate professor, docent
- Zharymbetova R.N.** – senior teacher of al-Farabi Kazakh National University
- Zhubanova K.H.** – senior teacher of al-Farabi Kazakh National University
- Zholanova D.B.** – KazNU named after al-Farabi, Master Degree 2 course of speciality 7M01704 – Foreign language: two foreign languages
- Zhussipbekova A.B.** – master student of pedagogical sciences, KazNPU named after Abai

**«ХАБАРШЫ» ЖУРНАЛЫНЫҢ
«КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ШЕТЕЛ ТІЛДЕРІ ФИЛОЛОГИЯСЫ»
СЕРИЯСЫНДА БАСЫЛАТЫН МАҚАЛАЛАРДЫ БЕЗЕНДІРІЛУГЕ
ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР:**

I. Қажетті материалдар.

1.1. Парақтардың төменгі орта жағы қарындашпен нөмірленген мақала көшірмесі мен оның электрондық нұсқасы.

1.2. Аңдатпа 200 сөзден және Түйін сөздер 10-12 сөзден тұрады және олар қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде болуы тиіс.

1.3. Мақаланың мазмұны: а) кіріспе бөлім; ә) талдау; б) тәжірибе (егер болса); в) қорытынды; г) әдебиеттер тізімі және түйін сөз (екі тілде: егер де мақала қазақ тілінен болса, түйін сөз (15 сөз) – орысша және ағылшынша, ал егер де орыс тілінде болса, түйін сөз (15 сөз) қазақша және ағылшынша болуы тиіс және т.б.) керек.

1.4. Автор (авторлар) жайында берілетін мәліметтер: аты-жөні толық, жұмыс орны (ұжым аты, жоғары оқу орнының толық аты және қысқартылған аты), атқаратын қызметі, ғылыми дәрежесі мен атағы, жұмыс және үй телефоны, электронды поштасы.

II. Мақаланы безендіру ережесі.

2.1. Мақала мәтіні терілуі: Word стандартты формат А4, Times New Roman, кегль №14, бір интервал арқылы, парақтың жоғарғы және төменгі бос өрістері – 2,5 см; оң жақтағы – 1,5 см; сол жақтағы – 3 см болуы керек.

2.2. ӘОК – сол жақ жоғарғы бұрышта бас әріптермен (кегль №13).

2.3. Автордың (авторлардың) аты-жөні – жартылай қарайтылған кіші әріптермен ортада және келесі жолға жұмыс істейтін ұжым мен қала, мемлекет аты (кегль №13).

2.4. Мақала аты – бір бос жолдан кейін жартылай қарайтылған бас әріптермен (кегль №13).

2.5. Аңдатпа және Түйін сөздер – мақала жазылған тілде (кегль №12).

2.6. Мақала мәтіні – бір бос жолдан кейін (кегль №14).

2.7. Әдебиеттер тізімі (кегль №13).

2.8. Әдебиеттерге сілтемелер квадраттық жақшада беріледі, *мысалы*, [1], [2, 315 б.], [4-7].

III. Мақалаларды жариялау тілдері – қазақ, орыс, ағылшын, қытай тілдері және т.б.

Редакцияға түскен мақалаларға сала бойынша мамандардың пікірлері беріледі. Пікір негізінде редакция алқасы авторға мақаланы толықтыруға (түзетуге) ұсыныс жасауы, не мүлдем қайтарып беруі мүмкін. Әр автор өз мақаласының мазмұнына, грамматикалық, стилистикалық және орфографиялық жіберілген қателеріне жауапты.

Мекен-жайы: Алматы қаласы, Жамбыл көшесі, 25, Абай атындағы ҚазҰПУ, жұмыс телефоны: **8(727) 2 91-40-87**, эл. пошта: saule.yessenaman@mail.ru

Редакция алқасы

ТРЕБОВАНИЯ

К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ В ЖУРНАЛЕ «ХАБАРШЫ/ВЕСТНИК»,
серия: ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИНОСТРАННАЯ ФИЛОЛОГИЯ

I. Необходимые материалы.

- 1.1. Статья в распечатанном и электронном варианте: нумерация страниц внизу по центру.
- 1.2. Аннотация (200 слов) и ключевые слова (10-12 слов) на трех языках (на казахском, русском и английском).
- 1.3. Содержание статьи: а) введение, б) анализ, в) практическая часть (если есть), г) заключение, д) список литературы, е) резюме из 15 слов: если статья на казахском языке – резюме на русском и английском языках, если на русском языке – на казахском и английском.
- 1.4. Сведения об авторе (соавторе): ФИО полностью, место работы (название организации, вуза полное и сокращенное название), должность, учёная степень, звание, контактный телефон, e-mail.

II. Оформление статьи.

- 2.1. Набор текста статьи: Word стандартного формата А4, Times New Roman, кегль №14, через 1 интервал, поля: верхнее, нижнее – 2,5 см, правое – 1,5 см, левое – 3 см.
- 2.2. УДК – в левом верхнем углу прописными буквами (кегель №13).
- 2.3. Фамилия, инициалы автора (соавтора) – по центру полужирным строчным шрифтом, (кегель №13), следующая строка – место работы, город, страна.
- 2.4. Название статьи – через интервал полужирным прописным шрифтом (кегель №13).
- 2.5. Аннотация и ключевые слова – на языке оригинала (кегель №12).
- 2.6. Текст статьи – через интервал (кегель №14).
- 2.7. Список литературы (кегель №13).
- 2.8. Ссылки в тексте на литературу даются в квадратных скобках, *например*, [1], [2, с. 315], [4-7].

III. Язык издания статьи – казахский, русский, английский, китайский и др.

Поступившие в редакцию статьи рецензируются ведущими специалистами и учеными по отраслям знаний. Статья, на основании редактирования, может быть возвращена для ее корректирования и доработки. Статьи, не соответствующие требованиям, возвращаются. Каждый автор несет ответственность за содержание, грамматические, стилистические и орфографические ошибки.

Адрес: г. Алматы, ул. Жамбыла, 25, КазНПУ им. Абая, контактный телефон: **8(727) 2 91-40-87**, электронный адрес: saule.yessenaman@mail.ru

Редакционный совет

REQUIREMENTS
TO THE ARTICLES IN THE JOURNAL "KHABARSHY/VESTNIK"
SERIES: MULTILINGUAL EDUCATION AND FOREIGN LANGUAGES

I. Required materials.

- 1.1. An article in the printed and electronic version: page numbers at the bottom center.
- 1.2. Abstract (200 words) and key words (10-12 words) in the original language.
- 1.3. Article content: a) introduction b) analysis c) the practical part (if there is one), d) conclusion, e) references, e) summary/resume consists of 15 words (article in the Kazakh language: a summary in Russian and English languages, in Russian: in Kazakh and English).
- 1.4. About the author (co-author): full name, work place (name of organization, full and abbreviated name of the university), position, academic degree and title, telephone number, e-mail.

II. Designing articles.

- 2.1. Typesetting articles: Word standard A4, Times New Roman, type size 14, 1 interval, margins: top, bottom – 2.5 cm, right – 1,5 cm, left – 3 cm.
- 2.2. UDC – at the top left corner in capital letters (type size 13).
- 2.3. Author's name and initials (co-author) – centered in bold lower case letters (type size 13), the following line – work place, city, country.
- 2.4. Title of the article – in the interval in bold uppercase letters (type size 13).
- 2.5. Abstract and keywords – in the original language (type size 12).
- 2.6. Text of the article – a line after, (type size 14).
- 2.7. References (type size 13).
- 2.8. References cited in the text are given in square brackets, for example [1], [2, p. 315], [4-7].

III. Publishing language of articles – Kazakh, Russian, English, Chinese, etc.

Submitted articles are reviewed by leading experts and scholars on the definite spheres. The article based on the editing can be returned to its correction and refinement. Articles that do not meet the requirement will be returned. The author of an article is responsible for the content, grammatical, stylistic and orthographic errors.

Address: 25 Jambyl Str., Abai KazNPU, Almaty, Tel: **8 (727) 2 91-40-87**, e-mail: **saule.yessenaman@mail.ru**

Editorial Board

**Келесі басылымның негізгі бөлімдері
Рубрики следующего выпуска
Rubrics of the next issue:**

**ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ
ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
FOREIGN LANGUAGE EDUCATION**

**МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖӘНЕ АУДАРМА
МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ПЕРЕВОД
INTERCULTURAL COMMUNICATION AND TRANSLATION**

**ЛИНГВИСТИКА ЖӘНЕ МӘТІН ЛИНГВИСТИКАСЫ
ЛИНГВИСТИКА И ЛИНГВИСТИКА ТЕКСТА
LINGUISTICS AND TEXT LINGUISTICS**

**ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУ
ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯ
LINGUA-CULTURAL LINGUISTICS**

**ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРДІҢ РӨЛІ
РОЛЬ КОМПЕТЕНЦИЙ В ОБУЧЕНИИ К ЯЗЫКАМ
THE ROLE OF COMPETENCY IN LEARNING LANGUAGES**

**КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ТІЛ ҮЙРЕТУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛАР
ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИИ В ОБУЧЕНИИ К ЯЗЫКАМ
MULTILINGUAL EDUCATION AND INNOVATIONS IN LEARNING LANGUAGES**